

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Νεοελληνικά *Πραγματοποίηση*

Ιουκείου Α' και Β'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - Α Θ Η Ν Α 1980

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

A' καὶ B' ΛΥΚΕΙΟΥ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τά διδα-
κτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου
τυπώνονται ἀπό τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτι-
κῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

17396

NEOEVHNIKA ANATAMOY

Μεταφράστης Κωνσταντίνος Στ. Γεώργιος
Επικεφαλής του Διευθυντικού Επιμελητηρίου
Οργανώντας "Εκδόσεις ΜΑΝΙΑΣ"
Επίκουρη Καθηγήτρια της Αρχιτεκτονικής στην Πανεπιστημιακή Σχολή Αθηνών

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΑΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' καί Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
Α Θ Η Ν Α 1980

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Οι μαθητές τῆς Α' Λυκείου θά διδαχτοῦν στό Β' τετράμηνο κείμενα, πεζά καὶ ποιητικά, ἀπό τό ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ καὶ ἀπό τό ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ (ἐκτός ἀπό τά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ).

Οι ἕδιοι μαθητές στή Β' Λυκείου θά διδαχθοῦν ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ καὶ κείμενα, πεζά καὶ ποιητικά, ἀπό τό ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ καὶ ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ.

ΙΟΝΤΙΟ ΙΔΙΟΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΣΟΔΙΑ ΣΟΛΩΜΑΤΙΟ
0801 ΛΙΝΘΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ОТЛИЧНОЕ

АМЕРИКАНСКОЕ ИСКУССТВО
ПОДГОТОВЛЕНО
ДЛЯ ВЫСТАВКИ
В МОСКОВСКОМ ГИМНАЗИИ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Εἰ τις εύσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω τῆς καλῆς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως. Εἰ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χάρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Εἰ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαυέτω νῦν τὸ δηνάριον. Εἰ τις ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας εἰργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δίκαιον ὄφλημα. Εἰ τις μετὰ τὴν τρίτην ἥλθεν, εὔχαριστως ἐορτασάτω. Εἰ τις μετὰ τὴν ἕκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω· καὶ γάρ οὐδὲν ζημιοῦται. Εἰ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἐνάτην, προσελθέτω, μηδὲν ἐνδοιάζων. Εἰ τις εἰς μόνην ἔφθασε τὴν ἐνδεκάτην, μὴ φοβηθῇ τὴν βραδύτητα· φιλότιμος γάρ ὁν δ Δεσπότης, δέχεται τὸν ἔσχατον καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἐδυνατῆς, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὑστερὸν ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κάκεινῷ δίδωσι καὶ τούτῳ χαρίζεται· καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν γνώμην ὀσπάζεται· καὶ τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι τὸν μισθὸν ἀπολαύετε· Πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε. Ἐγκρατεῖς καὶ ράθυμοι τὴν ἡμέραν τιμήσατε. Νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον. Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολύς, μηδεὶς ἔξελθῃ πεινῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς πίστεως. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνείτω πενίαν· ἐφάνη γάρ ἡ καινὴ βασιλεία. Μηδεὶς δύρρεσθω πταίσματα, συγγνώμη γάρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Μηδεὶς φοβείσθω θάνατον· ἡλευθέρωσε γάρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος. Ἔσβεσεν αὐτόν, ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος. Ἔσκύλευσε τὸν "Ἀδην, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν "Ἀδην. Ἐπίκρανεν αὐτόν, γευσάμενον τῆς σαρκὸς Αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβών Ἡσαΐας ἔβόησεν. «Ο "Ἀδης, φησίν, ἐπικράνθη συναντήσας Σοι κάτω». Ἐπικράνθη, καὶ γάρ κατηργήθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ ἐνεπιάχθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ ἐνεκρώθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ καθηρέθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ ἐδεσμεύθη. Ἐλαβε σῶμα, καὶ Θεῷ περιέτυχεν. Ἐλαβε γῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανῷ. Ἐλαβεν ὅπερ ἔβλεπε, καὶ πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπε. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, "Ἀδη, τὸ νεῖκος; Ἀνέστη Χριστός, καὶ σὺ καταβέβλησαι· Ἀνέστη

Χριστός, καὶ πεπτώκασι δαιμονες. Ἀνέστη Χριστός, καὶ χαίρουσιν ὄγγελοι. Ἀνέστη Χριστός, καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστός, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος. Χριστὸς γάρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἔγένετο.

Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος

2. ΑΠΟ ΤΗ "ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Οι πρέντες ἀπό τὴν ἀλωσην διαπραγματεύσεις

«Τὴν δὲ πόλιν σαὶ δοῦναὶ οὔτ' ἐμὸν ἐστιν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ . . .»

Απαρτίσας οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπειμψεν (δ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ:

«Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἥδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρός ἐστιν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σικοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἐνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἰναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σύ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὃ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ;».

*Ο Βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ:

«Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζήναι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γάρ τούς ἐμούς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γάρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἀπαντεῖς ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γάρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εύρεθῆς κερδανθεῖς*; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμὸν ἐστιν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γάρ γνώμη πάντες αὐτο-

προσιρέτως ἀπόθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Ταῦτα ἀκούσας δὲ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πάλεως παραδοσίαν, ὡρισε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὅμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πάλεως, «τὸν δὲ ἄλλον ἀπαντα θησαυρὸν καὶ αίχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἰστορία, ἔκδ. Βίβλης, 1831 κεφ. 39)

β) Ο θρῆνος

Σύν παρακάτῳ ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἰστορίας» του ὁ Ληνίκας ἔσπειρε σέ θρῆνο, στόν ὅποιο ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς Ἐθνικῆς ψυχῆς, γιά τὴν μεγάλην συμφορά καὶ ἀπαριθμεῖ τις καταστροφές πού ἔγιναν στὴ Βασιλίδα τῶν πόλεων.

“Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλή! Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν! Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός! Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμάς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρᾶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἴμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόργον, τὸν κάλαμον, ἀτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄρāν; Ποῦ τὰ τῶν δσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα; Αἱ ἀγυιαί, τὰ περίαυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἀγίων, σωμάτων εὔγενῶν, σωμάτων ἀγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. Ω τῆς ζημίας! ”Εθεντο, Κύριε, τὰ θνητιματία* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν δσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

“Ω ναέ! δέ ἐπίγειε οὐρανέ, δέ οὐράνιον θυσιαστήριον, δέ θεῖα καὶ ίερά τεμένη*, δέ κάλλος ἐκκλησιῶν, δέ βίβλοι ίεραὶ καὶ Θεοῦ λόγια, δέ νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, δέ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, δέ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, δέ θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, δέ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, δέ παιδαγωγίαι

ήμιθέων ἡρώων, ὡς πολιτεία, ὡς δῆμος, ὡς στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρίν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. Ὡς οἰκίαι καὶ παντοδαπά παλάτια καὶ Ἱερά τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἔξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας . . .

Οὕτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἵμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἔξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν. . . Φρίξον ἥλιε, καὶ σύ,-γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῇ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ δύμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράξομεν: «Δίκαιος εἰ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου. . . ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (δ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἔκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὡστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί; Ἰματισμὸς πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ Ἱερεῖς καὶ λαϊκοί καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμάλωσίας καὶ τῶν ἀνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ίδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἔνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἔτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*. . . "Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς Ἱερούς δίσκους ἐμπροσθεν σὺν διαφόροις δόπωραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν Ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βιβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγήσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνδὸς νομίσματος δέκα βίβλοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοί καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου, Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρεδίδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἤσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινή Ιστορία, έκδ. Βύννης, 1834)

3. ΧΡΟΝΙΚΟ

‘Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος μιλᾶ στούς συμπολεμιστές του.

‘Ακούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὡσεὶ ἥχον μέγαν θαλάσσης, ἔλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ’ ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὔριον ὁ ἀμιρᾶς* ἡτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ‘Ημεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἔμοι δοκεῖ, ὅντως καθ’ ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πτελεῖον ἡσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων Ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναικές τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ «Κύριε ἐλέησον» μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χείρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ’ ἵλεως γενήσηται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὡρᾳ τῆς συμπλοκῆς. ‘Ομοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

«‘Υμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἴσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφις τὸν ἴον* ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἔως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἰδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσερά τινα ὀφειλέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπέρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπέρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπέρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπέρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἔαν χρεῶσται ἔσμεν ὑπέρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἔως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπέρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιώθηναι.

» Εἳναν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπέρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἔαν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιώθῃ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὀνειδισμένην καὶ ἔξουθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἀρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλάττων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα.»

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Γεώργιος Φρωτζής

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

('Από τόν "Ογδοο Λόγο")

Στὸ Χάρο ὄμπρός ἡ ἀνδρειὰ τίποτις δὲν ἀξίζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις δὲν τὸν χρήζει*.
Τινάς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύτικον τὸν κόσμον·
βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χώρις πόνο.
Ο Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τους βγάνει,
ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελῷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μᾶς ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
Αὔτὸς λοιπὸν δὲ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὑστερὸν αὐτόνον μὲ δριμύτη.
Ἄν εἰν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
τοῦ ὑστερού βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικοῦτον.
Αὔτὸς λοιπὸν δὲ Διγενῆς στὸν ποταμὸν Εύφρατη
παλάτι εὔμορφο ἕκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει
καὶ περιβόλι εὔμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὔμορφα 'ρδινιασμένο*,
καὶ ἐκκλησίαν ἐκτισεν τ' ἀγίου Θεοδώρου
τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
φελόνια* καὶ ιερά πολλά ἀφιέρωσέν του.
'Ωσάν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ρωμανία πηγαίνει,
γιατ' δὲ πατέρας τού 'μαθεν 'Αμιρᾶς* ἀποθαίνει.
'Αποθαμένον βρίσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
μὲ παρρησίαν περισσή τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
'Εκάλεσεν ἄρχιερεῖς καὶ ιερομονάρχους,
διάκονους καὶ ιερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.

Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κπροδοσίαν*.

στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
καὶ ὅταν τὸ ἔθαψασιν, οἱ Ἱερεῖς ἐφύγαν.

Εἰς δλιγούτζικον καιρὸν θάππει καὶ τὴν μητέρα
καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἑκείνην τὴν ἡμέρα
καὶ ἔμεινένε μοναχός εἰς πάντα κληρονόμος
καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.

Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατρὸς καὶ τῆς μητρός του
ἀνδραγαθίες ἤκαμεν ἄμετρες μοναχός του,
ῶστε νά ὑθεν ἀκούσωσιν, δ Διγενής ἐφάνη,
ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνῃ.
Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
ὅλοι τὸν ἐτρομάζασιν καὶ φεύγαν ἀπ' ὁμπρός του.

Ἄλλά κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε ν' ἀποθάνη,
γιατὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τόνε πάρ' ἐφάνη.

Ἄρρωστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενής ἀνδρεῖος,
γιατὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῇ πάντ' ἀδίως.

Τέσσαρες κράζει Ιατρούς, γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
ἄν φοβᾶται γιὰ θάνατον, εὐθὺς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
Οἱ Ιατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ Ιατρικὸν ἄλλα
ἐνάντια στὴν ἀρρωστιὰ ἐπῆγαιναν μεγάλα.

Ἄλλά στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
γιὰ τοῦτο καὶ οἱ Ιατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.

Ωσὰν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
καὶ τὴν γυνή του Εὔδοκιὰ πλησίον του τὴν κράζει.
Λέγει της: « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
καὶ τὸ πικρὸ ποτήριο θανατοκόντεψέ* μου.

Ω χέρια μου καὶ ποῦ 'στενε, Χάρου ν' ἀντισταθῆτεν
καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῆτεν;
Μὰ δὲν δυνοῦστεν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».

Ταῦτά 'λεγεν ὁ Διγενής, ἡ δὲ γυνή του πάλι
κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη της μεγάλη.

Ο Διγενής μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχήν του
εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* του.

‘Η δὲ γυνή, ὡς εἶδενε αὐτὸν νενεκρωμένον,
 ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χωρὶς πνεῦμα’ ἀπλωμένον,
 πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὃ μέγα θαῦμα —
 ἔσψυχησένε καὶ αὐτή, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἄμα
 καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
 τὸ πράγμα ὅποι ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.
 ’Εσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
 βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὅμοι μὲ τὶς παιδίσκες.
 ’Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
 τῶν Ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
 καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
 καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐάι, τοὺς ἐσπαράζουν.
 Τὸ δὲ ταχύ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
 εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
 καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμένα λόγια
 τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια:
 »Ω πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξερίζωθῆτεν
 καὶ σεῖς, βουνά, θρηνήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
 τὶ ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ’ ἄξια παλικάρια
 ἐκεῖνον ὅποι ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.
 ’Ω Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
 αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; »
 Ταῦτα ἐκεῖνοι εἴπασιν, ἐπειτα ἐδιαβῆκαν,
 ἐκεῖνο ὅποι ἐπτρεπεν μὲ τιμὴ τὸ ἐποίκαν.*
 ’Αφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ’ ὅλην τὴν οἰκουμένη
 δ Διγενῆς νὰ τὸν παινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris. 1880, σελ. 232 έξ.)

2. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Μέ αὐτή τή συμβατική ὄνομασία είναι γνωστή ή ἐκτεταμένη ἔμμετρη χρονογραφία, πού ἀφγείται τή γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν τιμαριωτικῶν κρατιδίων, τά ὑποία ἰδρύθηκαν στὴν Ηελοπόννησο ἀπό Γάλλους εὐγενεῖς μετά τή Δ’ Σταυροφορία (1204). Τό χρονικό διαιρεῖται σέ δύο κύρια μέρη. Τό πρῶτο πραγματεύεται σέ γενικές γραμμές τήν Ιστορία τῆς Α’ Σταυροφορίας καὶ, ἀφήνοντας κατά μέρος ἓνα χρονικό διάστημα ἐκατό ἑτῶν, ἔρχεται στὴν κατάκτηση τῆς

Κων) πόλεως ἀπό τοὺς Φράγκους (1204), καθώς καὶ στὰ γεγονότα ποὺ ἐπακοινώθησαν ἀμέσως μετά. Τὸ πολὺ ἔκτενέστερο δεύτερο μέρος, δηλαδὴ ἡ κυρίων χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἴστορία τῆς Πελοποννήσου ἀπό τὸ 1205, ὅπότε κατακτήθηκε ἀπό τὸ Γ'ουλιέλμο τοῦ Σαμπλίτη καὶ τὸ Γοδεφρέδο Βιλλαρδουνίο, ἀνεψιό τοῦ χρονογράφου, ὡς τὸ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τὰ τελευταῖα ἀπό τὰ ὄποια ἀνήκουν στὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ ιδ' αἰώνα. Συγγραφέας τοῦ ἔργου εἶναι ἔνας «γαστροῦλος» (δὴ) ἀδὴ πρόσωπο πού προῆλθε ἀπό ἑλληνοφραγκικό γάμο) ἢ Φράγκος ἔξελητος μένος, πού ἦταν σύγχρονος τῶν ἴστοροι μένων καὶ γνώριζε καλά τὴν Πελοπόννησο ἀπό κάθε ἀποψή: τοπογραφική, κοινωνική, ἐκκλησιαστική κτλ. Τὸ ἔργο ἔχει πολὺ μεγάλη ἴστορική σημασία, ἀλλά δὲν παρουσιάζει καμιά λογοτεχνική ἀρετή.

Ἐπεὶ ἂν εἰσαι γνωστικὸς κι ἔξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγραικος* εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζῃς*
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπού εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκάταλέξα,
ὅτι δὶ’ ἀρχὴν θεμέλιον εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ώσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,
τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκεινούς ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν δόμοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχης ὅρειν νὰ ἀκούης πράξεις καλῶν στρατιώτων,
νὰ μάθης καὶ παιδεύεσαι, ἢ λάχη νὰ προκόψης.
Εἴ μὲν ἔξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκης,
εἴτε εἰσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου*
κι ἐλπίζω, ἀν εἰσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσης*,
ἔπει τι πολλοὶ ἀπό ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
ὅπου ἥλθασιν μετὰ ἐκεινῶν, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρχομαι ἀπ' ἔδω κι ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

Ο κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*,
ὅποὺ σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκείνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἔτερους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους

ν' ἀπέλθη ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τὸν διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον
εἰς τὰ φουσάτα* ὅπου εἶχασιν ἔτότε οἱ πελλεγρῖνοι*,
καὶ ἐπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.
Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δευτέρους ἀπὸ αὗτον,
Κι ώσταν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
ὅπού ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιον* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴν Ρωμανίαν κι ἐγίνησαν ἀφέντες,
βουλήν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι,
νὰ μείνη ἔνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἴγονικόν* τους,
κι δ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίση τόπον.

Λοιπὸν ως τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἡ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδέν δικαιόζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἥτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους
δοκάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους.
Κι ίσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, δ πρῶτος ν' ἐνεμείνη
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι δ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μιστρὸς Γουλιάμος ἄκω*,
εἶχεν καὶ ἐπίκλην* ὁ λόγου του*, τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε —
νὰ εὕρῃ φουσάτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρῃ μετὰ ἐκεῖνον,
κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει*
κάστρε καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἴγονικά του.
‘Ο κόντος γάρ τοῦ ἔξεδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε,
καὶ εἶπεν του: « Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγώ ἐνεμένω
ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κι εἰς τὸ ἴγονικόν μας,
ἐπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινά μας ὅλα
κι ἀμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, δικαιόως καὶ τοῦ πατρός μας,
κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εύτυχήσης».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουσάτα·
εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἥλθαν πολλοὶ μετ' αὗτον·
οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἐπαιρναν κι ἀρχόντησαν μετ' αὗτον,
ἄλλοι τινές, διποὺ ἡσασι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάροι*,
ὅπού ἡσαν πλούσιοι ἀνθρωποι, ἥλθασι μετ' ἐκεῖνον,
δικαστὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.

Στήν Βενετίαν ὀπτόστειλεν τὰ πλευτικά νὰ δρμώσουν,
κι εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἔχρηζαν.
Τὸν Μάρτιον μῆναν ἥλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαῖου τὴν πρώτην
ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
ὅπού ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κὰν δεκαπέντε μίλια·
εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
Ἐτότε γάρ ὅπού λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
ὅ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
τὸ λέγουν Πελοπόννεσον, οὕτως τὸν δνομάζουν,
οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρη.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια,
κὰν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἔως οὗ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν·
τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
τὰ τριπουστέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
τούς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου,
ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πήρασιν, ἐκεῖνοι γάρ τοῦ κάστρου
καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
μετὰ συνθήκας κι ἀφορμήν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικά τους,
ὅ κατὰ εἰς τὸ δσπίτι του δμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πήρασι, τές φύλαξες ἔβαλαν,
τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἴθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
ἀπὸ λαὸν καὶ ἀρματα, ὡς ἐπρεπεν κι ἀρμόζει·
κι ἀπαύτου ὁπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκεινοὺς τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
ὅπού τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
κι εἶπαν κι ἀσυμβουλέψαν τους τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα,
ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
ὡς χώρα γάρ ἀπολυτὴ κείτεται εἰς τὸν κάμπον,
οὔτε πύργους, οὔτε τειχέα ἔχει κανόλως 'σ αὔτην.
Ἐν τούτῳ δρμήσασιν ἐκεῖ, δλόρθα ὑπαγαίνουν,
ἔξαπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσάτου*.

κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἔκει στὴν Ἀνδραβίδα,
κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβίσαιοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυρούς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸν τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
καὶ ἡλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέστη^{*} ἔκεινον.

Κι ἔκεινος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
ῶμοσεν κι ὑπισκήθη τους νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
οὕτε ζημία νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἴγονικά τους,
τιμήν, δωρεάς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.

“Ολοὶ τοῦ ὑπωμόσασιν^{*} δοῦλοι του ν’ ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπῆρεν μετ’ αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσάτεψῃ*.

Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
διὰ τὸ ἔνι κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
καὶ ἔνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γάρ ἀφεντεύει

ὅλην τὴν Πελοπόννεσον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.

Ἐπει, ἀν προστάξῃ ὁ Θεός καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἔτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως
ἄνευ σπαθίου καὶ πολέμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἔκεινη ὅπού σὲ λέγω,
ὅρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἔκει στὴν Ἀνδραβίδα
καὶ ὅλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
καὶ ὅρισεν τὰ πλευτικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
κι ἔκεινος μὲ τὸν ἔτερον λαὸν γάρ τοῦ φουσάτου
εἰς τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἔκεισε εἰς τὴν χώραν
τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τές κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γάρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὅρος·
βουνὸν ὑπάρχει θεόχυτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ;
ἡ χώρα γάρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
μὲ πύργους γάρ καὶ μὲ τειχέα καλὰ περικλεισμένη.

Λοιπὸν εὐρίσκετον ἔκει τότε ὅπού σὲ γράφω
ὁ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ὅλλα δὴ τὸ Ἀργος καὶ Ἀνάπλι·
ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
ἐκ μέρους γάρ τοῦ βασιλέως ἔκεινου τῶν Ρωμαίων,

Σγουρὸν τὸν ὀνομάζασιν, οὔτως εἶχεν τὸ ἐπίκλην·
κι ὡς ἐπιληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἀπὸ τὴν χώρα ἔξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδία,
ώσαύτως καὶ τὸν λίον* λαὸν ὅποιοῦ ἄρματα ἔβαστοῦσαν,
κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινεν ἑκεῖσε εἰς τὴν χώραν
μὲ δόσοι ἔβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

Αφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἑκεῖσε δὲ Καμπανέστη,
ώσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ την.
Αφῆκεν κι ἀναπαύτηκαν ἑκείνην τὴν ἡμέραν.
Ἐπὶ τῆς αύριου γὰρ τὸ πρωΐ, ὡσὰν ἔξημερῶσεν,
ἔδωκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
Τὰ τριπουτσέτα ἐσύγνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἀνθρωπὸν νὰ προσκύψῃ
ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἴδοιν τὸ ποῖος τοξεύει.
Τέσσαρες ὅποιοι εἶχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπίασασιν τὴν χώραν.
Οσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ηῦραν·
οἱ δὲ ποὺ εἶσι πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
Ο Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅποιον ἤτοι,
ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἑκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea edited in two parallel texts from the MSS,
of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London', 1904.
'Απὸ τὸν κώδικα τῆς Κοπεγχάγης, στιγ. 1340 - 1485)

ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ

3. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεση τοῦ «Ἐρωτόκριτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ξετυλίγεται
στὴν ἀρχαὶ Ἀθῆνα. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατά τοῦ
Ἡράκλη, βασιλιᾶ τῆς Ἀθῆνας. Στό χρίσμα σημεῖο τῆς μάχης
φτάνει ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν,
ἔπειτα ἀπὸ μονομαχίᾳ μὲ τὸν "Αριστο, ἀνψιό τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βλα-
χιᾶς.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

Ολα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
κι οἱ δυὸς Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μά τ' Ἀστρη, μά τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ μά τῆς Γῆς, ποὺ τὰ κορμιά θὲ νὰ μᾶς καταλύσῃ,
καὶ μά τὸν Ἡλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο ὅπ' ἐγίνη,
κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ, τι καιρὸν κι ἡ ζοῦμε·
καὶ πάλι ἀν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κλερονομία μας
νὰ κάνη ὅ, τι ναι στὸ χαρτὶ καὶ λὲν τὰ γράμματά μας.

ΠΟΙΗΤΗΣ

‘Ωσὰν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικὰ μιλοῦσι,
πιάνουνται κι ἀγκαλιάζουνται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
τὸ να φουσάτο* χλώμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρά ν' πολλὰ ἡ καρδιά ντως
βλέποντας πώς σὲ δυό κορμιά κρέμετ' ἡ βασιλειά ντως.
‘Αριστος εἶχε δυνατὸ ἀλογο καὶ μεγάλο.
κι εἰς τὰ φουσάτα καὶ τὰ δυό σὰν κεῖνο δὲν εἶν’ ἄλλο,
τοῦ μπάρμπα ντου τὸν τ' ἀλογο, πάντα τὸ καθαλκεύγει,
δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾶ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγη.
Δὲν ἤτον ἄλλο σὰν αὔτὸ σ' ὅλη τὴν Οἰκουμένη·
ώσὰ θεριό στὸν πόλεμο κι ὥστα λιοντάρι μπαίνει.
Δὲν ἤθελ’ δ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξῃ τ' ἀλογόν του,
μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρη τὸ δικόν του.
Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
καὶ τὸ σημάδι τοῦ μαλιᾶς* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.
‘Ηγεμε δ κάμπος τ' ἀλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
θωροῦ, ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυό λιοντάρια.
Σήμερο πολεμούσινε, σήμερο καλεστῆκα,
δὺὸ παλικάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
κι ὡς ἀγροικῆσαν κι ἤπατιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὅμορφή ντως νιότη·
στὰ μιὰ μερά *στεκεν δ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,

χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στή γῆς, τὴ σκόνη ἀνασηκώνου,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ὀφρίζουν καὶ δριμώνου*.

Ἡ γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τὸ 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίευε σὰν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ' αὔτιὰ σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσουν βιάζουνται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.

Ἡ σάλπιγγα δευτέρωσε τοῦ μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φυσᾶ στὸν "Αδη,
 κι ἥτονε Χάρος ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιά ὅλον αἷμα,
 ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλοὶ καὶ τὰ φουσάτα τρέμα.

Σ' ἔναν καιρὸν τὰ δύο θεριὰ μὲ μάνιτα κινῆσα,
 ποὺ φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἃν ἥσα.

Ἡ σκόνη πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείστη·
 κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἥκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴν μαλιὰ* τὸ πράμα πῶς νὰ πάγη.

Θωροῦσι δυὸς χρυσοῦς ἀιτούς, πρεπιὰ* στὴν Οικουμένη,
 κατέχουν κι ἔνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασσανεὶς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βουηθήσου οἱ οὐρανοὶ διγὰ τὸν ἐδικόν του.

Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸς ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴν βροντὴν φυσώντας πολεμοῦσι,
 μάχουνται μὲ τὴν θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τσὶ ψιχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἔνας φυσᾶ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴν Δύση
 πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήσῃ,
 δὲ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνά γρικήθη,
 ὄντες τοὶ πρῶτες κονταρές ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.

Ἐσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια 'σ τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κι ἐκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴν χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.

Ωσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ δύμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴν τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιὰ κινήση,

κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,
ἔτοι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθιά βράχουν, κεντοῦν περίσσα,
βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπέλεκιν ἥσα.
"Απόνα πολεμούσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,
πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ὀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στήν κεφαλὴ ξαμώνει
δέ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντειὰ τὸ χαμηλώνει.
"Αριστος ποὺ 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴν μερὰ τοῦ μύτης,
ἡβαλε τὸ σκουντάριν* του ὁγιὰ νὰ τὴν βλεπίσῃ,*
μὰ ἡ κοπανιά ἔτσ' ἀλάβωτο δὲ θὲ νὰ τὸν ἀφήσῃ,
καὶ τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὡς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἔλιγη*,
κι ἐφάνη σου ἥστραφ' ούρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
ὅντε μὲ τόσην ἀντειὰ καὶ μάνιτα τὴν ρίκτει,
καὶ γλήγορος σ' ἔναιν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
μὰ σὰν τὸν εἶδε δέ "Αριστος τὴν χέρα πῶς στηκώνει,
μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπάθει* δύσον ἐμπόρει,
καὶ βρίσκει τὸν πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον δύπον θώρει,
καὶ τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
κι ἐβούηθησεν ἡ μοίρα ντου καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἐγρίκα,
καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
"Ετρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσάτα,
κι ὕρες τοῦ ἐνούς κι ὕρες τ' ἀλλοῦ πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
Στέκουν μὲ πόνο καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
καὶ κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾶτα νίκος ἐταρακάλει.
Τ' ἄλογα πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζου,
καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ρίζου,
κι ὕρες δείχνει δέ Ρωτόκριτος τὸ πῶς νικᾶ τὸν ἄλλο,
κι ὕρες τὸν "Αριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιὰ μεγάλο.
Κι ὡσὰν της ἀνέμους ποὺ 'σ τοῦ γῆς τὸ βάθος εἰν' χωσμένοι,
καὶ πάσκου νά βγουν ἀπὸ κεῖ φυσώντας θυμωμένοι,
κι ἡ γῆς κρατεῖ τοι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν της ἀφήνει,
καὶ πλιὰ μανίζουν, πλιὰ φυσοῦ καὶ πλιὰ δριμώνου* κεῖνοι,
καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιά τὴν δύναμη ντως βάνου,

κι εἰς τό 'βγα ντως πολλὲς φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνου,
ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη.

καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.

Κάνουν τὴ γῆ σιγοτρομᾶ τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,

κι εἴναι μεγάλη ταραχὴ· ἔκει ποὺ πολεμοῦσι.

Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,

καὶ τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρυώνει.

Πλιὰ ἀργὸς φαίνετ' ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,

δείχνει "Αριστος πλιὰ γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾶ του·
κιανεῖς δὲν ξέρει ἀπὸ τοὶ δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,

τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει*,

καλὰ* καὶ νὰ το* δυνατὸ καὶ γλήγορο καὶ κεῖνο,

σ' ὅλα δὲν ἦτονε σωστό, ωσὰν τ' Ἀρίστου κεῖνο,
μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρειὰ τῆς χρῆς.

ἀπόσωνε σ' ὅ, τι ἥλειπτε τοῦ ἀλόγου ὁ καβαλάρης.
Αρχίσαν κι αἱματώνουντα σ' ἔνα κι εἰς ἄλλον τόπο,

μ' αὐτοῖνοι πόνο δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβο οὐδὲ κόπο.

"Ενας τὸν ἄλλον τως 'παινᾶ, ἔκει ποὺ πολεμοῦσι,

τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὶ δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.

Μέσα ντου λέει ὁ "Αριστος, ἡ μοίρα νὰ βουηθήσῃ,

καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὁχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.

Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,

γιατὶ 'ς μαλιὰν* εύρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,

καὶ μ' ὄλο ποὺ 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβο δὲν κατέχου,

ποιός νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνοιαν ἔχου.

Κεῖνοι ποὺ στέκουν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,

τὸ στόμα είναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.

Δὲ στρέφουνται νὰ δοῦν ἀλλοῦ, τούτη ἡ δουλειὰ ἡ μεγάλη

δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὐδὲ εἰς ἄλλη,
μόνον ἔκει ποὺ πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·

στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σὰν τοῦτο δὲν ἔγίνη.

"Αριστος, ποὺ 'χε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῆ στὴ μάχη,

κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τὸ 'λπιζε νὰ λάχη,

ἥριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἔνα κι ἄλλο χέρι,

σφίγγει, σήκωνε τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,

καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,

΄ς δύο μέσα κόψειν ξθελε τὸ σιδερὸν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὁ πίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει ὅμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ χεν εἰσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἀλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, ὁ δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγή* νὰ τρώγη.
 Ο Ρώκριτος ώσάν ἀιτὸς ἀπὸ τῇ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν "Αριστὸν ἤστεκε κι ἀνιμένει.
 Εκείνος πάλι, νὰ θωρῆ πεζὸν ἔτοιον ὀχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπά* τῆς ἀντρειᾶς πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.
 Εμάνισε παρὰ ποτὲ κι ώς λιόντας ἀγριεύγει,
 καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου:

ΑΡΙΣΤΟΣ

΄Η μέρα μᾶς μισεύγει,
 καὶ γιὰ ντροπή μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
 τόση ὕρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
 περμάζωξε τὴν ἀντρειά, βάλε τὴ δύναμή σου,
 λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάστη
 ἔνας μας θὲ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
 κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἰν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμπλώσῃ,
 γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

«Ἐρωτόκριτος» (ἀπό τὸ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Σύμφωνα μέ τό Ἀκριτικό ἔπος, ὁ Διγενής Ἀκρίτης, ἀφοῦ ὑπέταξε
 ὅλες τὶς ἀκροπόλεις καὶ κατέλαβε πάρα πολλές πόλεις καὶ χῶρες
 ἀνταρτῶν, ἔχτισε κοντά στὸν ποταμό Εύφρατη ἔνα θαυμαστό σέ

δύμαρφιά παλάτι, σπου καί διέμενε. Άρρωστησε δύμας πάρα πολὺ βαριά καί καθώς αλσθανόταν τό θάνατο νά πλησιάζει, κάλεσε κοντά του τή γυναίκα του, πού πέθανε ἀπό τή λύπη της, ἐνῶ αύτός ψυχορραγούσε. Στά δημοτικά τραγούδια διαγενής πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε στήν πάλη μέ τό Χάρο· ἀλλά οι διάφορες παραλλαγές τοῦ πάρα πολύ γενικοῦ αὐτοῦ σχήματος παρουσιάζουν πολλούς τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ήρωα, δρισμένα ἔχνη τῶν ὄποιων διακρίνονται καί στίς διασκευές τοῦ ἔπους. Σύμφωνα μέ τίς πληρέστερες παραλλαγές, ἀφοῦ νικήθηκε στήν πάλη ἀπό τό Χάρο, διαγενής βρίσκεται κατάκοιτος στό κρεβάτι του περιμένοντας τό θάνατο. Τόν περιστοιχίζουν τά παλικάρια του στά ὄποια ἀφηγεῖται τίς ἀνδραγαθίες του. "Επειτα προσκαλεῖ τή γυναίκα του καί γιά νά μήν τήν πάρει ἀλλος μετά τό θάνατο του, τήν πνύει στήν ἀγκαλιά του. Σύμφωνα μέ ἄλλες παραλλαγές, διαγενής παραμονεύει παντοῦ τό Διγενή ή διαγενής χτίζει κάστρο γιά νά μήν τόν βρεῖ διαγενής, ἀλλά οὔτε καί μέ τόν τρόπο αύτό τόν ἀποφεύγει. "Υπάρχει τέλος ή παραλλαγή, κατά τήν ὄποια διαγενής μαθαίνει ἀπό ἔνα φίλο του ὅτι φανερώθηκε κάποιος ἀγνωστος ήρωας, διαγενής. "Ο Διαγενής, μοιονότι ἐτοιμοθάνατος, τόν καλεῖ σέ ἀγώνα καί νικιέται.

Στήν παρακάτω Κρητική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ γιά τό θάνατο τοῦ Διαγενή είναι πάρα πολύ φανερή ή ἐπιδραση τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. "Ο γενναῖος Διαγενής πῆρε στήν Κρήτη τίς διαστάσεις ἐνός Τιτάνα, πού δέ διατηρεῖ τίποτα σχεδόν τό ἀνθρώπινο. Καὶ σ' αὐτό τό τραγούδι, ὥπως καί στίς παραδόσεις, διαγενής διασκελίζει δρη, πετᾶ πελώριες πέτρες, ξεκολλᾶ βράχους, νικᾶ στό τρέξιμο ἐλάφια καί αιγάλγρους. "Ο Χάρος δέν τολμᾶ νά παλαιψει μαζί του, ἀλλά τόν πληγώνει μέ ἐνέδρα.

N. Γ. Πολίτης (διασκευή)

"Ο Διαγενής ψυχομαχεῖ κι ή γῆ τόνε τρομάσσει.
Βροντᾶ κι ὀστράφτει δι οὐρανός καί σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
κι διάτο κόσμος ἄνοιξε καί τρίζουν τά θεμέλια,
κι ή πλάκα τόν ἀνατριχιᾶ πῶς θά τόνε σκεπάσσει,
πῶς θά σκεπάσσει τόν ἀιτό τοῦ γῆς τόν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δέν τόν ἐσκέπαζε, σπήλαιο δέν τόν ἔχώρει,
τά δρη ἔδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
χαράκι* ἀμαδολόγανε* καί ριζιμιά* ξεκούνειε.
Στό βίτσιμά* πιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
στό γλάκιο* καί στό πήδημα τά λάφια καί τ' ἀγρίμια.
Ζηλεύγει διαγενής διαγενής, μέ χωσιά* μακρά τόνε βιγλίζει*,
κι ἐλάβωσέ του τήν καρδιά καί τήν ψυχή του πῆρε.

Στό ἐπόμενο τραγούδι, διαγενής πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε

στήν πάλη άπό τό Χάρο. 'Ο φθινερός άντίπαλός του περιγράφεται σύμφωνα μέ τό πρότυπο τοῦ ψυχοπομποῦ, δηλ. τοῦ άρχαγγελού Μιχαήλ στίς άγιογραφίες τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτη ἔγενηνήθη δ Διγενής καὶ Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει, καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρειωμένους νά 'ρθει δ Μηνᾶς κι δ Μαυραϊλής, νά 'ρθει κι δ γιός τοῦ Δράκου νά 'ρθει κι δ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι δ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τὸν θύρανε στόν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τά βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

— Σάν τί νά σ' ηὔρε Διγενή, καὶ θέλεις νά πεθάνεις;

— Φίλοι, καλῶς ὄρισατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι, συχάσετε, καθίσετε κι ἐγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τά βουνά, τῆς Σύρας* τά λαγκάδια, πού κεὶ συνδυό δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν, παρά πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν, κι ἐγώ μοιάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος, μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.

Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνά καὶ καταράχια, υγχτιές χωρίς ἀστροφεγγιά, υγχτιές χωρίς φεγγάρι.

Καὶ τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στόν ἀπάνου κόσμο κανένα δέ φοβήθηκα ἀπό τούς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἰδα ἔναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο, πόχει τοῦ ρήσου* τά πλουμιά,* τῆς ἀστραπῆς τά μάτια μέ κράζει νά παλέψουμε σέ μαρμαρένια ἀλώνια κι ὅποιος νικήσει ἀπό τούς δυό νά παίρνει τήν ψυχή του.

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια κι ὅθε χτυπάει δ Διγενής, τό αἷμα αὐλάκι κάνει, κι ὅθε χτυπάει δ Χάροντας, τό αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακή παραλλαγή)

'Ο Διγενής ψυχομαχεῖ μέσ μολυβένιον πύρκον*, μέσ' ἀσημένιον πάπλωμα, μέσ προύντζενον κρεβάτιν.

'Αππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,

- θέλουν νά μπούσιν νά τόδ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
- "Έναν κοντό κοντούτσικον κ'αί χαμηλοβρακάτον
βάλλει τήδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καί χαιρετᾶ τον.
- Καί γειά σου, γειά σου Διενή, σάν ἔν' ή ἀφεγκιά* σου,
ἔτσι σάν ἔν' ή ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά* σου.¹
- 'Αππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
θέλουν νά μπούσιν νά σέ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
- Κ'αί δς ήμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
Κ'αί στήννει τάβλες ἄρκυρές*, ψουμιά σιμιαλλένα*,
ώτσαι* τά προτσοκούταλα* ἥτουν καί χρουσωμένα*.
- Τρῶτε κ'αί πίννετ', ἄρκοντες, κ'αί ἐγιώ νά σᾶς ξηοῦμαι.
Κάτω στούς πέντε ποταμούς, κάτω στούς πέντε δρόμους,
κάουρας* ἐβασίλεψεν κ'αί τρώει τούς ἀνθρώπους.
Φτερνιστηρκάν* τάππάρου* μου, πάνως βουνόν ἡβκαίνω
κ'αί κάμων* ἐτσά τόν κάουρον κεī κάτω στό λιβάīν*
κρατοῦν οι δακκαννοῦρες* του ἐννιά σκάλες λιβάīν,
κ'αί πάνω στήρ ραχούλλαν του σκύλλος* λαόν κ'αί τρέχει.
- Καί γειά σου, γειά σου, κάουρε, σάν ἔν' ή ἀφεγκιά σου,
ἔτσι σάν ἔν' ή ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά σου.
Σηκώννει τό κοντάριν του τό περευλοημένον*,
ή Παναγία κ'αί ὁ Χριστός πάνω ζωγραφισμένος.
Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καί ἐκόπην τό κοντάριν,
κ'αί μέ τά πέντε πιάννει τον, κ'αί μέ τά δκυό κρατεῖ τον,
κ'αί μέ τές δακκαννοῦρες του παίρνει του τό κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
'Εχάμνησεν ὁ κάουρας κ'αί βκάλλει τό σπαθίν του,
κ'αί μέ τά πέντε πιάννει τον κ'αί μέ τά δκυό κρατεῖ τον,
κ'αί μιάσ σπαθκιάν τοῦ ἔδωσε κ'αί ἐκόπην τό σπαθίν του.
κ'αί μέ τές δακκαννοῦρες του παίρνει τού το κ' κείνον.
- Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
- "Εσ* σε χαμνῶ, & Διενή, γιά νά ξαναπιαστοῦμεν.
"Αννοιξεν τές ἀγκάλες του κ'αί τόθ Θεόδ δοξάζει.
- Δοξάζω σε, καλέ Θεέ, πού 'σαι στά ψηλωμένα,

1. Οι δύο στήχοι είναι χαιρετισμός δημητρικῆς φιλοφροσύνης καί ἀναφέρεται στούς προγόνους τοῦ ἥρωα. Κατά λέξη δέν ἐξηγεῖται οὔτε ἀπ' τούς ντύπιους.

- ἀπού γινώσκεις τά κρυφά κ'αί τά φανερωμένα.
 τήδ δύναμιν πού μόδωσες, κάουρος μοῦ τήν παίρνει.
- *Ηρτεβ βουλή 'πού τόθ Θεόν, 'πού τούς 'Αἰς* 'Αντζέλους :
- Τάνα* εἰς τήν κοξύλλασ'* σου, κ' ἔχει ἀρκυρόφ φηκάριν,
 κ'αί μέσ' 'σ ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρόμ μαχαίριν,
 κ'αί σέννιαιρε* τόν κάωυρον πού κάτω στό δρφάλιν*,
 τότες νά πεῖς τόν κάωυρον χαμαί μαλλιά κουάριν*.
- Σκοπᾶ εἰς τήν κοξύλλαν του, βρίσκει ἀρκυρόφ φηκάριν,
 κ'αί μέσ' 'σ ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαχαίριν,
 κ'αί σέννιαιρε* τόν κάουρον πού κάτω στό ἀρφάλιν,
 κ'αί ἐππαίσεν δ κάωυρος χαμαί μαλλιά κουάριν.
- Τότες λαλεῖ δ κάουρος : «Δέν ἔν' ή δύναμή σου,
 Διενή, δπού μ' ἐνίκησε,.....
 εῖναι τό θέλημαθ Θεοῦ ἐσού κ' ἐνίκησές με,
 κ'αί τώρα πού μ' ἐνίκησες, ἐν νά σοῦ παραντζείλω·
 πιάσε τές δακκανυούρες μου κ'αί κάμες τες μιάτς τσάππαν*,
 κ'αί δῶσ' τοῦ τοίχου νά ραεῖ, τοῦ τοίχου νά χαλάσει,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νά γείρει νά πουζυάσει*,
 καί πιάσε τήν καυκάλλαμ' μου κ'αί κάμε την μιάν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίννει της, οὔτε κακή πουμπάρτα*.
- Φτερνιστηρκάμ τάππάρου μου, πάνω 'σ βουνόν ἡβκαίνω,
 κ'αί βλέπω τόν Σαρακηνόν κεῖ κάτω στό λιβάϊν
 σάν τό παμπούλλιν* κάθεται, σάν τό βουνόν κοιμάται,
 κ'αί μέσα στά ρουχούνια* του φοράες* χιχινίζουν,
 κ'αί μέσα εἰς ταύκια* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τήρ ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,
 πάνω στήν κεφαλλούλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στά χεροπάλαμα σκύλλοι λαούς* κ'αί τρέχουν.
- Γειά σου, γειά σου, Σαρακηνέ, σάν ἔν' ή ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σάν ἔν' ή ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά σου.
- Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε 'πό κάτω στήμ μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αί ἑκατόν κεντίτες*,
 ἔξεβηκεν ήτ τοππουζιά πάνω σέ πέντε μίλια.
- *Έξηφαντώνναν ἄρκοντες κ'έππεσαν τά ποτήρκα :
- Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 "Ενας ἀπό τήμ μέσην τους σηκώστην κ'αί λαλεῖ τους :

— Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾶ, οὔτε χαλάζιρ ρίβκει,
ἔμ ματσουκιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνός τήν τρώει.
Ξαναδιπλάζει του ἀλλημ μιάν, τελειώννει τον κ' αἱ κεῖνον.

«Κυπριακά Χρονικά» τ. 1, 1923, σ. 145 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ τραυματισμοῦ ἢ τοῦ φόνου
μέ ἐνέδρα 'Ακρίτα ἀπό τούς ἔχθρούς του, δηλαδὴ τούς Σαρακηνούς
ἢ τούς 'Απελάτες, εἰναι συνθητισμένο στά 'Ακριτικά τραγούδια.
'Ιδιαιτερη διατύπωση τοῦ θέματος αὐτοῦ παρουσιάζουν τὰ τραγού-
δια πού ἀναφέρονται στόν τραυματισμό τοῦ γιοῦ τοῦ 'Ανδρόνικου,
τοῦ Γιάννου.

Κάτου στήν ἀσπρη πέτρα καὶ στό κρυό νερό,
ἐκεῖ κείτεται δ Γιάννος, τ' 'Ανδρονίκου δ γιός,
κομμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.

Τό αἷμα τού σά βρύση χύνονταν στή γῆς,
καὶ γιατρεμό δέν εἶχεν ἡ βαθιά πληγή.

Τοῦρκοι τόν παραστέκουν καὶ Ρωμιοί τόν κλαῖν,
κι ἀπάρθενα κοράσια τόν μοιρολογοῦν :

- Γιάννο μ', δέν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
δέν εἶχες καὶ γυναίκα, γιά νά σ' ἔκλαιγαν;
- Θαρρῶ πώς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἡ γυναίκα νά την πόρχεται,
μέ δυό μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.

- Γιάννο μου, δέν σοῦ τό εἴπα, δέ σ' ἀρμήνευα,
μέ χίλιους μήν τά βάνεις καὶ μήν πολεμᾶς;
- Σώπτα, καλέ γυναίκα, καὶ ντροπιάζεις με.

'Εγώ είμαι δ ἀντρειωμένος, τ' 'Ανδρονίκου δ γιός,
πού τρέμει δ κόσμος ὅλος κι ὅλα τά χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες πού πολέμαγα.
Δέν ἡσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,
έφτά χιλιάδες ἡσαν κι ἐγώ ἀμοναχός·
κι ἀπ' τίς ἔφτά χιλιάδες ἔνας γλίτωσε.

πού 'χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τά πηδήματα.
Στά νέφια νέφια πάει, στά νέφια περπατεῖ,
στόν οὔρανό πετοῦσε, στ' ἄστρη ἔχάνονταν.
Μιά σαιτιά μοῦ παίζει μέσα στήν καρδιά,
τή δύναμή μου κόβει κι ὅλη τήν ἀντρειά.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θιός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τά ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἀγιά Σοφιά, τό μέγα μοναστήρι,
μέ τετρακόσια σήμαντρα κι ἔξηντα δυό καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβά δι βασιλιάς, δεξιά δι πατριάρχης,
κι ἀπ' τήν πολλή τήν ψαλμουδιά ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νά μποῦνε στό Χερούβικό καὶ νά 'βγει δι βασιλέας.
Φωνή τούς ἥρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
« Πάψετε τό Χερούβικό κι ἂς χαμηλώσουν τ' ἄγια,
- 10 παπάςες πάρτε τά ιερά, καὶ σεῖς κεράσι σβηστεῖτε,
γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νά τουρκέψει.
Μόν' στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, ιά 'ρθοῦνε τρία καράβια.
τό 'να νά πάρει τό Σταυρό καὶ τ' ὅλο τό Βαγγέλιο,
τό τρίτο τό καλύτερο, τήν "Αγια Τράπεζά μας,
- 15 μή μᾶς τήν πάρουν τά σκυλιά καὶ μᾶς τή μαγαρίσουν!»
« Ή Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
« Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καὶ μήν πολυδακρύζεις,
πάλι μέ χρόνους, μέ καιρούς πάλι δικά σας είναι».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗ «'Εκλογήι ἀπό τά πραγμάτια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ»

5. Η ΚΕΡΑ - ΒΔΟΚΙΑ

Γιά ίδες καστέλι έμορφο καί κρυό νερό δέν ̄χει.

Κι ἄν ̄χει καί κρύο νερό, δράκος τό περιορίζει.

Διψοῦν τά λάφια γιά νερό καί τά πουλιά γιά δρόσο·
διψοῦν καί οἱ εύγενικές γιά μιά καθάρια βρύση.

Τά μιά Λαμπρή, μιάν Κεριακή, μιάν 'πίσημη ήμέρα
στολίζουντ' οἱ εύγενικές στό Δράκοντα καί πᾶνε.

'Πό μακριά τόν χαιρετοῦν κι ἀπό κοντά τόν λένε :

— Δράκε, γιά 'μόλα τό νερό νά πιοῦν τά διψασμένα.

Θέλεις λογάρι ̄παρε, θέλεις μαργαριτάρι,

θέλεις ἀπ' τίς εύγενικές καμιά εύγενοπούλα;

— Ούτε λογάρι θέλω γώ, ούτε μαργαριτάρι,

ούτε ἀπ' τίς εύγενικές καμιά εύγενοπούλα,

μόν' θέλω τήν κερα-Βδοκιά τήν ἀηδονολαλούσα,

ὅπου τήν ̄χουν τά πουλιά σκοπό καί κελαθδοῦνε.

Παίρνουν τό δρόμο τό δρομί καί στή Βδοκιά καί πᾶνε.

— Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, κι ὁ δράκοντας σέ θέλει.

— Σάν τί μέ θέλει δράκοντας καί στέρν' καί μέ φωνάζει;

Καί σά μέ θέλει γιά καλό, νά βάλω τά χρυσά μου,

καί σά μέ θέλει γιά κακό, νά βάλω τά μαυρά μου.

— Καί τά χρυσά σου ̄παρε, καί τά μαυρά σου βάλε.

Παίρνει τό δρόμο τό δρομί, στόν δράκοντα καί πάγει·

'πό μακριά τόν χαιρετᾶ κι ἀπό κοντά τόν λέγει :

— Σάν τί μέ θέλεις, Δράκοντα, καί στέρν'ς καί μέ φωνάζεις;

— Πές μου, πές μου, κερα-Βδοκιά, 'πού ποῦν' τά γονικά σου;

— Γώ είμαι τῆς ἀστραπῆς παιδί καί τῆς βροντῆς ἀγγόνι·

ὅπ' ̄στραψα καί ̄καψα σαρανταπέντε δράκους

κι ἀκόμα ̄νας 'πόμεινε, κι αὐτόν θά τόνε κάψω.

Τώρ' ̄στράφτω καί καίγω σε, βροντῶ καί τσουρουφλῶ σε.

— Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, πάνε στά γονικά σου,

κι ̄γώ ἀμολάρω τό νερό, νά πιοῦν τά διψασμένα.

Θρακικά Γ', σ. 268 (Σωζόπολη)

III. ΘΕΑΤΡΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία σέ πέντε πράξεις

Τραγωδία σέ πέντε πράξεις της Γεωργίου Χορτατσή, μετάλληγης γραμμένη από τὸν ποιητὴν.

Αφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλογόνου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἥγουν τῆς Αιγύπτου, καποιον ἀνήλικον παιδὶ τ' ὄνομα Πανάρετος, ὃντος μονογενές καὶ ὁρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὅπου δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδὶ τοῦ Θρασύμαχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὅμάδι μὲ τὴν κορασίδα Ερωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενής καὶ ωτή.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μὲ τὴν αὐξήσην τῆς ἡλικίας ηὔξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικὰ κῆθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε διοὺ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὅχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουσάτα*. Οἱ ἔρως ὅμως τῆς Ερωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσά της κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα της νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγλνη αἰτίᾳ μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κάνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὅχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδιὰν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἔνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατέρος του διὰ κανίσκι*, τὸ διόποῖον θεωροῦσα μὲ μεγάλον τρόμον ἡ Ερωφίλη καὶ κρουνηδόν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημόν της καὶ τὸν αὐτὸν καυρὸν ἐσφάγη μὲ τὸ ίδιον τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεσεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαραμύθητον τὴν θλῖψιν καὶ δικράτητα τὰ δάκρυα· θίεν γροτίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἱρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἔθνατωσαν κατατατόντας. Ετοι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασιλεόν του ἐν τῷ ἄμα ἀνελπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ώς σκιὰ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Ιηράζη Γ' — Σκηνή Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλικᾶ μιλεῖ

Ἄποὺ τὸν "Αδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μὲ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτη τὴν ὥρα βγαίνω

στὸ φῶς τοῦ μέρας τὸ λαμπτρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῆ τὸ φῶς μου,
γιατί τ' ἀμμάτια, πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἥλιου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τοῦ γῆς τὴν μυρωδιὰ γρικῶ καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.
Τῷ κόσμε καλορίζικε, τόπε χαριτωμένε,
τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
ἀπ' ὄσους κι ἂ σ' ἔχασαμε κι ὁγιάντα* δὲν μποροῦμε
κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σὲ θωροῦμε!
Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
τοῦ ἥλιου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψη νὰ θωροῦσι·
βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφη τὴν ἔξακονστὴ καὶ μπορεμένη χώρα. . .
σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κλερονομιὰ δικῆ μου,
καὶ μόνη αἵτιὰ τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου!
Σ τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλό, 'σ τοῦτο τὸ τιμημένο
παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'σ τοῦτό μαι ἀναθρεμένο
μικρὸ παιδὶ σ' ἀνάπταψες κι εἰς ἐτιμὲς μεγάλες
κι εἰς πλήσιες καλοριζικίες πάντα περίσσιες ἄλλες.
Σ τούτη τὴν γῆν ἐπάτησα 'σ τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
τοὶ πόρτες, 'σ τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὔτιὰ μ' ἀφουκρασθῆκα
πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἰν' συνηθισμένοι
νά 'ν' ἐκ τὸν κόσμο οἱ βασιλιοὶ πάντα τως τιμημένοι. . .
Ω ψευτικότατες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοίρα,
'σ τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι πιοτὲ ἀπ' ὁχτρό μου,
μ' ἀπού τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
τοῦτον ποὺ στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
τούτη τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....

Ω τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερο δὲ παίρνετ' ἀπὸ μένα;
Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιαστα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
μὰ λίγος ήτονε γιὰ μὲ ὄλος ὁ κόσμος τοῦτος!

Μὰ κεῖν' ἀποὺ δὲν ἔφτανε ὅλη τοῦ κόσμου ἥ χτίση
ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπο ὑθελε σφαλίσει!
Γιατὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰν ἡμέρα
τὸ σπίτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τὴ δική του χέρα,
δίχως καμιᾶς λογῆς αίτιά, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρῃ
τὴ βασιλεὶὰ ποὺ μόδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἥ χάρη·
καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιά πολλὰ μ' ἀγαπημένα
στὸν "Ἄδη τότες τὸ ζιμιὸ*" ἔπεψε μετὰ μένα·
καὶ κεῖν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλιὰ παρὰ μαχαίρι
μόδωκε πόνο στὴν καρδιά, παντοτινό του ταΐρι
ἔκαμε τὴ γυναίκα μου· ὡς θέέ, καὶ πῶς ἐμπόρεις
τόσες μεγάλες ἀπονιές κάτω στὴ γῆ κι ἐθώρεις! . . .
Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο
γιὰ νὰ γρικήσῃ σήμερο πρίκα* πολλὴ καὶ πόνο,
καθὼς δρίζου οἱ ούρανοι καὶ θέλ' ἥ δικιοσύνη
τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεγδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
μ' ἀνὲν κι ἀργῆ καμιὰ φορὰ τὴν παιδομή* νὰ δώσῃ,
γιὰ νὰ 'χῃ ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸς νὰ μεταγνώσῃ,
πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμη μεγάλη
τὴν ὥρα ποὺ λιγότερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιὰ τὴν τόση
μὲ θάνατο πρικότατο σήμερο θὰ τελειώσῃ!

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμη δύμαδι,
καὶ τοῦτο ἐγρικήθηκε σ' ὅλους ζιμιὸ* στὸν "Άδη,
καὶ τόση μόδωκε χαρὰ κι ἔτσι πολλὴ ἀρεσέ μου,
ποὺ τ' 'Άδ' ἥ παιδομή γιαμιὰ μόλειψε φαίνεται μου.
Κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
'ς τοῦτον τὸν κόσμο ν' ἀνεβῶ μ' ὅρισε ἀποὺ τὸν κάτω,
γιὰ νὰ μποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικύ, πλιότερα νὰ χαροῦσι.
"Ἐν τον* ἐδῶ ποὺ πρόβαλε. . . νὰ τόνε δῶ φοβοῦμαι,
καὶ τὴν πληγὴ ποὺ μόκαμε στὸ στῆθός μου ντηροῦμαι*
μὴ ξανανοίξῃ νὰ γενῇ κι ἐδὰ σὰν τότες βρύση,
καὶ τούτους ὅλους αἴματα τσι τόπους νὰ γεμίση.

Β Α Σ Ι Λ Ε Λ Σ

Απ' ὅσες χάρες ούρανός, γηὴ ἡ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χαρίσῃ,
 πλὶ ἄξια καὶ πλιὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιατὶ δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλώνη
 τς ἀνθρώπους γληγορύτερα καὶ νὰ τοὶ μεγαλώνη·
 τούτ' ἥκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμέν τα
 καράβια κι εἰς τοὴν θάλασσας τοὶ στράτες ἐβαλέν τα·
 τούτη τοὶ ποταμούς περνᾶ καὶ τὰ βουνά ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλήσια δύναμη 'σ τοὶ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾶ, τούτη νικᾶ, καὶ τούτη
 μόνια τοῃ δίδει τοὶ τιμές καὶ τὰ μεγάλα πλούτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν Ψηφᾶ, τὸν "Αδη δὲ φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανός μόνο στὴ γῆ λογάται.
 Τούτη κι ἐμένα βασιλὶο μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὁρίζω,
 κι ἵσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλούτη καὶ τιμές πᾶσ' ὥρα μοῦ πληθαίνου,
 χάρες πολλὲς στὸ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνου.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τοῇ θυγατέρας μου ἡ παντρειά. . . τώρα τὸ ριζικό μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρᾶ, καὶ τούτη πλὶ ἀπὸ κεῖνο
 παρ' ἀποὺ λόγιαζα καλλιά· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πώς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τὴ δικῇ μου μοιάζει,
 μηδὲ τοῇ μπόρεσής μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω 'σ τς 'Ερωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τοῃ παντρειά νὰ ξαναπᾶ ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Λ

Ζεῦ, ἀποὺ στέκεις 'σ τς ούρανούς, κι ἔδῶ στὸν κόσμο κάτω
 τς ἀθρώπους ὅλους συντηρᾶς, τὰ λόγια ποὺ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
γρήγορα. . . μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη!
Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὁμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
κι ἀς εἰν' αὐτὲς οἱ προξενιές ἡ ὑστερη χαρά του.
Κι ἔσù ἐκ τὸν "Αδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιὰ μεγάλη,
σὰ μ' ἔταξες, κι ἀς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλάιματα καὶ θανάτοι,
κι ἕρημ' ἀς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι!

.....

X O P O S

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τοῇ δόξας πείνα,
τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβείᾳ καταραμένη,
πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
πόσες συχνὲς μαλιές* συναφορμά σας
γρικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη!
Στὸν "Αδην ἀς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
κι ὅξω στὴ γῆ μὴν ἔβγη νὰ παιδέψῃ
νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἡ ἀτυχιά σας·
γιατὶ ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
κιανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ῥθῆτε,
τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψη.
Τὴ λύπηση μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
μακρὰ τὴ δικιοσύνη ξορισμένη*,
κι οὐδὲ πρεπὸ μῆδ' ὅμορφο θωρεῖτε.
Γιὰ σᾶς οἱ ούρανοί 'ναι σφαλισμένοι,
κι ἔδῶ στὸν κόσμο κάτω δὲν μποροῦσι
νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπατημένοι.
Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
κι οἱ φίλοι τσὶ φιλιές τως ἀπαρνιοῦνται,
καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

.....

Πράξη Δ' - Σκηνή Ζ'

Χ Ο Ρ Ο Σ

Ακτίνα τ' ούρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀποὺ μὲ τὴ φωτιά σου τὴ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸν στολίζει ἵστη καὶ εἰς ἄλλη
 μερὰ καὶ ὅλη τὴ γῆ ἥ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τὴ στράταν τση νὰ σφάλη.
 Κι ὄντα μᾶς ἔμακραίνης τὴ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τὴ γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰ μποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾶς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμο, ὅλη τὴ γῆ μ' ἀθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλίσῃς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστώνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὄλες τοῖ πέτρες της ἄλλες μοναχός σου
 πώς κάνεις, ὄλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στὴ γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκουνται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ὃν εἰν' δύμπρός τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῆ ἐσύ τὰ κάνεις ὄλα, γὴ ἀπὸ σένα
 θρέφουνται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κιανένα;

"Εκδοση Σ. ΞΑΝΘΟΥΓΔΙΔΗ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

('Α πόσπασμα)

'Η «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπει-
 σοδίου τῆς ΙΙ. Διαθήκης. Στὴν ἀρχή τοῦ ἔργου δ "Αγγελος ξυπνᾷ τὸν
 Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσει τὸ ἔδιο του

τό παιδί, τόν Ἰσαάκ. 'Ο Ἀβραάμ, γεμάτος ἀγωνία καὶ ὥστερ' ἀπό πάλη ἐσωτερική, ἀποφασίζει στὸ τέλος πώς δέν μπορεῖ νὰ παραβεῖ τὴν ἐντολὴν Θεοῦ καὶ γονατισμένος προσεύχεται. 'Αλλά ἡ Σάρρα ξυπνᾶ, ἀνησυχεῖ, καὶ ζητᾷ νὰ μάθει τὶ συμβαίνει ὅταν δὲ Ἀβραάμ ἀναγκάζεται νὰ τῆς τό πεῖ ἔκεινη λιποθυμᾶ. Τόν Ἀβραάμ, ποὺ κλονίζεται καὶ πάλι, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσει στὴν ἀρχική του ἀπόφαση δὲ Ἡγγελος. 'Ο Ἀβραάμ δίνει διαταγὴ στοὺς δούλους νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ θυσία. 'Η Σάρρα στὸ μεταξύ συνέρχεται καὶ θρηνεῖ τό παιδί της πού θά χάσει.

Σ ΑΡΡΑ

'Εννιὰ μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
 'ς τοῦτο τὸ κακορίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι'
 τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ δίδα τὸ γάλα τῶ βυζῶ μου
 κι ἐσύ 'σουνε τὰ μάτια μου κι ἐσύ 'σουνε τὸ φῶς μου.
 'Εθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὡσὰ δεντροῦ κλωνάρι
 κι ἐπλήθαινες στὴν ἀρετὴ, στὴ γυνώμη καὶ στὴ χάρη·
 καὶ τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νὰ μοῦ δώσῃς;
 ὡσὰν βροντή, σὰν ἀστραπὴ θὲ νὰ χαθῆσ, νὰ λιώσῃς!
 Κι ἐγὼ πῶς εἰναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω;
 ποιο ὑάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω;
 Πόση χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
 ὅντα μᾶς εἶπεν δὲ Θεός τὸ πῶς σὲ θέλω κάμει!
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ, πόσες χαρὲς ἔξωθης*
 παιδάκι μ', ὅντας ἔπεσες στὴ γῆ κι ἐφανερώθης!
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις 'σ μιὰν ἡμέρα,
 πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα!

'Γέλος ἡ Σάρρα πειθεται ν' ἀποσυρθεῖ καὶ λέγει:

Πάγω 'ς τόπον ἀπόκρυφο νὰ σηκωθῇ ἐκ τὸ στρῶμα,
 μιὰν ὥρα θὲ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολὺ ὡραία εἶναι ἡ σκηνή ὅπου δὲ Ἀβραάμ ξυπνᾶ τὸν κοιμισμένον Ἰσαάκ, λέγοντάς του πως θὰ πᾶνε νὰ κάμουν Ιησία σ' ἐνα βόλι μακριά.

Ι Σ Λ Α Κ

Τίς εἰν' ἐπά; τίς μοῦ μιλεῖ; τίς μὲ κουνεῖ; ὃς μ' ἀφήστη· νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἥρθε νὰ μὲ ξυπνήσῃ.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἔγώ 'μαι ὅπού σὲ κράζω· δουλειὰ σὲ θέλω βιαστική, γιὰ κεῖνο σὲ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μὴ μὲ ξυπνήστης καὶ ἄσι με, ὕπνο γλυκὺν κοιμοῦμαι, νύκτα 'ν' πολλή, κι ἀς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε. Μὴ μὲ ξυπνᾶς, νὰ μὲ χαρῆς, νὰ ζήστης, ἀφεντάκη*, μὴ μὲ πειράζης, ἀφης με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι*.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ δ' ὕπνος τὸ ζαλίζει· τάχα γροικᾶ τὸ τέλος του, γιαῦτος παραμανίζει*; Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι, θυσία θὲ νὰ κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

"Ωφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἀς μέ 'θελες ἀφήσει καὶ μὲ τὴν ωρα τοῦ σκολειοῦ ἔγώ 'θελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στὸ Θεό μας καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιὰ στὸν ἀπομισεμό* μας· κι ἀνίμενέ μας νά 'ρθωμε, κι ἄν τύχη νὰ γυρίσω δμάδι μὲ τὸν Ἰσαάκ, νὰ σὲ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιᾶς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ, τι ἐγδοχὴ* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακιασμένοι,
 δόπ' ἀνιμένουν τοῦ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
 νὰ ἔμπη μέσα ὁ δήμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσῃ,
 νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμοὺς* σήμερον ἀνιμένω·
 μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὃντα μοῦ κατακροῦσι*,
 θελ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

ΑΒΡΑΑΜ

*Ἐλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσης σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

ΙΣΑΑΚ

'Ο λογισμός μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήσῃ,
 γιὰ ποιά ἀφορμὴν ἡ μάνα μου δὲν ἤρθε νὰ μὲ ντύσῃ.
 'Εσύ ποτὲ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἂμ ἔντυνέ με ἡ μάνα μου μὲ χάχαρα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιά 'ν' ἡ ἀφορμὴ κι μάνα μου μ' ἀφῆκε,
 κι εἶδα την μὲ βαριὰ καρδιὰ στήν κάμαρα κι ἐμπῆκε;

ΑΒΡΑΑΜ

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ ποὺ θὲ νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
 νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασὶ καὶ βρώση.

ΙΣΑΑΚ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμε;
 στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρὶς νὰ φᾶμε;

ΑΒΡΑΑΜ

Θυσίαν θὲ νὰ κάμωμε, κι εἰναι μακρὰ δαμάκι
 εἰς ἔνα τόπον ὅμορφο, εἰσὲ ψηλὸ βουνάκι·
 γιὰ κεῖνο εἰν' ἡ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
 γιατ' εἴπα της ξωμένομε*, καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὁμπρός, πατέρα μου, κι ἔγώ ἀκλουθῶ σου ὅπίσω,
μά θὲ νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

Σ ΑΡΡΑ

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχή μου,
παρηγοριά καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εύκή μου.

Ι Σ Α Λ Κ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιά σ' ἔγνοια πολλή μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνου.

Ποιά πίκρα σ' εῦρε ξαφνική καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφὴ ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

Σ ΑΡΡΑ

Δὲν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἄμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῶ δεντρῶ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἄ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὅμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἄ μὲ γυρέψη δ δάσκαλος, πέ του ταχιὰ* γιαγέρνω*.

Σ ΑΡΡΑ

Τοῦτα τ' ἀπίδια μοῦ 'χασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγσ, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στῆθος σου καὶ φάτα ὅντε διψάσης·
ώσὰν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

Ι Σ Α Λ Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

είντα κακό μοῦ μελετᾶς κι είντα μοῦ προφητεύγεις;
Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαγέρνω*

'Αρχίζουν νά πορεύονται πρός τόν τόπο τῆς θυσίας. 'Ο Ἰσαάκ εἶναι ἀνύποψιαστος· οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κάκου προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τή γνώμη τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στό βουνό καὶ ἐτοιμάζουν τή θυσία. 'Ο Ἰσαάκ μαθαίνει πιά ἀπό τόν ἴδιο τόν πατέρα του τήν τραγικήν ἀλήθειαν καὶ ξεσπᾶ σέ θρῆνο· στό τέλος προσεύχεται στό Θεό μέ τ' ἀκόλουθα λόγια:

Καὶ ποῦ μὲν κράζεις, κύρη μου, νά 'ρθω νά γονατίσω,
'ς ποιό γάμο, 'ς ποιά ξεφάντωση καὶ θὲς νά προθυμήσω;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

'Αόρατε, λυπήσου με, "Αναρχε, πόνεσέ με,
καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
σπλαχνίσου τούς γονέους μου τώρα στὰ γερατεία τως,
δῶσ' μου ζωὴν νά τούς βοηθῶ, νά μ' ἔχουν συντροφιά τως.
Μ' ἀν ἔν* καὶ σὰν ἀμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
πέψε τοῇ φύσης θάνατο σήμερο νά μὲ πάρη,
νά μοῦ σφαλίσ* ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
νά κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νά τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
νά μὴ γρικήσω τὸ σπαθί νά κόψῃ τὸ λαιμό μου,
μὴ δῶ τρομάρα φοβερή κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
Γονή, ἀπεις* μεταθεμός* δὲν εἰν' κι ἐλεημοσύνη,
ἀπείτις* ἔτσι τ' ὅρισεν Ἐκεῖνος ὅποιού κρίνει,
μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμό μου,
νά μὴ θελήσης ἄπονα νά κόψης τὸ λαιμό μου·
μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἀγάλια,
γιὰ νά θωρῆς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
νά σὲ θωρῶ, νά μὲ θωρῆς, νά δῶ ἀνέ λακταρίζης
καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνο ἢ γνωρίζης.
Καὶ σὰν ταράξω νά μὲ δῆς σὰν πρόβατον δημπρός σου,
ἀπάλυνε τήν ὅρεξη καὶ πάψε τὸ θυμό σου·
καὶ μὴ θελήσης ἄπονα κι ἄλλο κακό νά πάθω,

μηδὲ μὲ βάλης στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμης ἄθο*.
 'Ωσάν μὲ σφάξης, μήν καγῶ, μήν κάμης τέτοια κρίση,
 μήν τὸ γρικήσῃ ἢ μάνα μου καὶ κακοθανατήσῃ.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάξει τόνε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὔρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρα τὴ φωνὴ καὶ νὰ σοῦ πῶ « ἀποθαίνω ».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτουνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικά καὶ νὰ μὲ κανακίσης.
 Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὅντας λύση
 καὶ σὰν ὅντας κρατῆς κερί καὶ ἀνεμος τὸ σβήση.
 'Εκεῖνος ὅποι τ' ὅρισε νά 'ναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμη τὴν καρδιά σου.
 Γονή μου, ἀν καμιὰ φορὰ σοῦ 'φταιξα σὰν κοπέλι,
 συμπάθησε τοῦ 'Ισαάκ καὶ νὰ μισέψῃ θέλει.
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὐκή σου,
 καὶ τάξε πώς καμιὰ φορὰ ἡμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἡ χέρα σου νὰ κόψη τὸ λαιμό μου
 καὶ πῶς νὰ τόνε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμό μου ;
 Τὴ χάρη ὅποι σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουσε τοῦ 'Ισαάκ σκιάς τὴ βολὰν* ἐτούτη.
 'Ανάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἃς το ἀχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζης κι ἃσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 'Εκείν' ἡ χέρα ὅποι πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶσ' δ, τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἔσε τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τη, παρηγόρα την κι ἃς εἴστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τη πώς δλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν "Ἄδη.
 "Ο, τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δῶστε τα τοῦ 'Ελισεέκ, τοῦ γειτονόπουλού μας
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρό ποὺ τά 'χω φυλαμένα·
 γιατ' εἶναι συνομίληκος καὶ συνανάθροφός μου,
 φίλον καλὸν καὶ σπλαχνικὸν τὸν ηὔρα στὸ σκολειό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῆς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδάρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἐλισσέκ νὰ τάξης.
 "Αλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικό καὶ φίλο.
 Κύρη μου, όποιο μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι;
 "Ω πλάστη μου, βοήθα μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νά 'σαι;

'Αλλάζ ἐνῶ δ 'Αβραάμ ἑτοιμάζεται νὰ χτυπήσει μέ τό μαχαίρι τόν
 'Ισαάκ, ἐμφανίζεται δ "Αγγελος, πού τοῦ ἀναγγέλλει πώς δ Θεός
 ἥθελε νά δοκιμάσει τήν πίστη του καὶ τόν ἀπαλλάσσει ἀπό τή θυσία.
 "Ολοι ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπίτι, ὅπου, μαζί μέ τή Σάρρα, εὐχα-
 ριστοῦν καὶ ύμνοῦν τό Θεό.

[Γραμμένο γύρω στά 1630—1640 πιθανόν
 ἀπό τόν ὄδιο τό Βιτσέντζο Κορνάρο]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

ОБРАЗОВАНИЕ
МЕДИА

ЗО ОДОИЧИ НАГЛЯДНІХ АТАМ АЙКЕТОЛОВ
КІВ ТОТ ЗОВЗАГЛАДНА ЗНУ ІГОМОЧХ ЗТОТ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελᾶς, ω φθονερὲ τῆς ἑλληνικῆς δόξης; Ναί, καὶ εἶναι ἀλήθεια πώς καὶ ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζῃ τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτίνες τῶν ὅποιων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπού τάχα ἥθελαν εἶσται σκότος καὶ κάρβουνα; Δὲν ἀστραφαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν ὅποιων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος; Τοῦτοι, λέγω, καὶ ἄλλοι μύριοι δὲν εἶναι Ἐλληνες;

Ποῖον γένος ὡσὰν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξῃ εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἔνα "Ομηρον, ὅπού, τυφλὸς εἰς τὰ ὅμματα, ἥτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν; "Ενα Πίνδαρον, ὅπού χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα; "Ενα Ἀριστοφάνη, ἔνα Εύριπίδην, ἔνα Ἡσίοδον, καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπού διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες δλεις τοῦ Ἐλικῶνος;

"Ο Δημοσθένης, ὅπού εἰς τὴν εὔγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ στολὴ* τῶν ρητόρων; 'Ο Εύκλειδης*, ὅπού εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἴδιας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὑψώσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὔρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα; 'Ο Ἰπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπού, χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιάν ἀπὸ τὴν ἥλιακήν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἐλένης τῶν ἐπότιζαν τὴν ζωήν;

"Ο Ἀλέξανδρος, ὅπού διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τούς πολέμους ἄλλος Ἀρης, καὶ σφίγγοντας ὅχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδὶ τοῦ μεγάλου Διός; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἴστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὅποιον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὅχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θείου Πλάτωνος; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων; Ποῦ οἱ στοές τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι ὅποιού ἔως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὡσὰν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ νὰ τὸν κυβερνήῃ παρ' ἑκείνη τῶν Ἑλλήνων;

Διατί λοιπόν, ἀν δὲν ἔχης ὅμματα νὰ ἰδῃς τόσον φῶς, ἔχεις γλωσσαν νὰ γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος; Ἄλλ' ἀκούω τί λέγεις: "Υστερον, ὅποιο τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατὶ ποτὲ δὲν ἀστράψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τές ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστώνυμος πολιτεία. Τούτη ᾧ εἰπῆ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅποιο μὲ τοὺς ἴδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἔξορκισμούς, μὲ κινδύνους Πόσους ποιμένας, ὅποιο μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασίλεια, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακράν τοὺς στατανικούς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅποιο ἀνάμεσα εἰς τές τρικυμίες τῶν αἱρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τές ἀστραπές τῶν ἡκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τές βροντές τῶν τυράννων ὅποιο ἐφοβέριζαν χλιούς θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ νὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅποιο ἔριζώνοντας ἀπὸ τές καρδίες τῶν ἀνθρώπων τές ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅποιο εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα ὅποιο στολίζει τὴν Ἑκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὅποιο ἐγένενησεν ἡ Ἑλλάδα; Ὁ στέφανος ὅποιο τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅποιο ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἔλ-

ληνικούς κήπους ; Τὸ σκῆπτρον ὅποι ἔχει ὅχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ὀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ὅπο τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτο δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἔλαμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅποι ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅποι ἐκείνη δομολογῷ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσύ, ὃ Οὐρανέ ! Εἰπὲ καὶ Ἐσύ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἐλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἑρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὅμοιοις ἔκεινα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ὀκούντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ ὅρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἀνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδάμ χωρὶς ἀμαρτίαν καὶ πταῖσμα, ὅσους μονάζουνται ;

Πόθεν ἔξεριζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἴδιους σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα δ Παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσης μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἡ Ἐλλάδα σοῦ ἔχαρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἀστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἐλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι ὅποι σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὔμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅποι σοῦ ἔζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἰριν* μὲ τὸ αἷμα ὅποι ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τές ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἀν ὁ Ἔωσφόρος* σὲ ἔγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅποι δὲν φαίνεσαι πλέον οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἐλλάδα.

Φραγκίσκος Σκοπῆς

«Τέχνη Ρηγορικῆ», Βενετία 1681, σ. 54 κ.έξ.

2. ΑΠΟ ΤΑ ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) 'Ο σκοπός τοῦ αηρύγματός μου

'Η πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀρτης καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. 'Ο πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὄρθοδοξοὶ Χριστιανοί. Εἴμαι λοιπὸν καὶ ἔγώ, ἀδελφοί μου, ἀνθρωπος ἀμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἴμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. "Οχι πώς ἔγώ είμαι ὁξιος νὰ είμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστός μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστόν μας λοιπόν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστόν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθαρίσῃ ἀπὸ κάθε ἀμαρτίαν ψυχικήν καὶ σωματικήν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἔχθρους! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστόν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ὀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἔγώ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

'Ανίσως, ἀδελφοί μου, ἥτο δυνατὸν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πώς μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἥθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. "Οταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικρά μένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγω καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὅχι φαρμάκι. 'Ακόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχῃ καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. "Ἐπειτα ἀν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνη εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαιρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλητε δῶσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ὄγοράζεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνήτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἀδικον διάφορον* τῶν ἀσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ’ αὐτὰ δὲν σᾶς ὡφελεῖ, ὅτι φωτιὰ εἶναι καὶ σᾶς καίουν. . . Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεός τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. "Ἐχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἔξιδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχούς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. "Ετσι τὸ ἥξεύρετε. 'Απὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερον τὴν Κυριακήν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἔξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμαστε τὰς ἀμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχήν μας, ὅπου εἶναι ἡ τιμιωτέρα ἀπ’ ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὕτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακήν. 'Εκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχῃ θέλεις νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγης εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δῶσε τὸ ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχούς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιά σας νὰ μαθαίνουν ἐλληνικά, διότι καὶ ἡ ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἐλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἥμπορετς

νὰ καταλάβης ἐκεῖνα δποὺ δμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχης ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρὰ νὰ ἔχης βρύσεις καὶ ποτάμια. "Οποιος Χριστιανός, ἀντρας καὶ γυναίκα, ὑπόσχεται μέσα στὸ σπίτι του νὰ μὴν κουβεντιάζῃ ἀρβανίτικα, ἢ σηκωθῇ ἐπάνω νὰ μοῦ τὸ πῆ καὶ ἔγω νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἀμαρτήματα εἰς τὸν λατιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἔως τώρα, καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, δποὺ ἀν ἔδινε χιλιάδες πουγγιὰ δὲν τὴν ἐματάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 ἐξ.

Κοσμᾶς Λιτωλός

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

«Περίλιγός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου»
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἶδεν ὁ ἀνθρωπὸς εἰς τὸν κόσμον· ἕνα Θεὸν νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νὰ γένη ἀνθρωπὸς, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἀνθρωπὸν νὰ ἀνέβῃ νὰ ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς ἔνα σταυρόν. Τὸ ἔνα ἐστάθμη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλον ἔργον μιᾶς ἄκρας φιλανθρώπου ἀγάπης· πλήν καὶ τὰ δύο ἔλαβον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεὸς ἔγινεν ἀνθρωπὸς, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις: ἀγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἔχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἥλθον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲ δῶρα τὸν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὡσὰν κατάδικος, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ὁ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἐθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσείσθη ἐκ θεμέλιων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκείνη ἐστάθη μία λαμπρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτούτη μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπης, καὶ ἀδημονίας· εἰς ἐκείνην ἔκαμεν ὅσην εὐεργεσίαν ἐδύνετο νὰ κάμῃ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἀνθρωπὸν· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὅσην παρανομίαν δύναται νὰ κάμῃ ὁ ἀνθρωπὸς πρὸς τὸν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγης, ὃ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε 'Ιησοῦ : « Περὶ λυπής ἐστιν ἡ ψυχή μου ἐως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου πάθη τόσον πολλά, δσα δὲν ἔβασταξεν ἀκόμη ἀνθρώπους ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, δσην δὲν ἔδοκιμασεν ἀνθρώπους καρδία. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, δσον ἔγω ἔξετάζω νὰ εύρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εύρισκω καὶ τὸν πόνον του εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην του εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Καίν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἀδικος φόνος τοῦ 'Αβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ 'Ιησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ 'Ισαάκ, ὅταν ἔμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν 'Αβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλά μεγαλύτερη τοῦ 'Ιησοῦ, ὅποι ἀληθινὰ ἔθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἔχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ 'Ιωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναίκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὥσταν πταίστης εἰς μίαν φυλακήν· μεγαλύτερη τοῦ 'Ιησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγήν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥσταν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεσις τοῦ Δαβίδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπῆκοοί του νὰ τὸν ἀπαρατήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὔτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίνῃ εἰς τὸ 'Ορος τῶν Ἐλασιῶν· μὰ ὁ 'Ιησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὶς βλασφημίες καὶ δινειδισμούς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἀτιμον τάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστάς, τοῦτο δὲν εἶναι ἔνα ἐλεεινότερον θέαμα ; 'Ομοιογῶ πάως πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ 'Ιωβ ἐστερημένου ἀπὸ τὰ παιδία καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἐως ποδῶν· μὰ αὔτὸς ἦτον ἔνας τύπος, μία σκιὰ τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅποι ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, δσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὅποια ἔχαιρεν ἡ ψυχή· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμῇ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος : « Περὶ λυπῆς ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου ».

Ἐγὼ ἡξεύρω, διὰ τὸ τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύζοντες τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπόν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἀμαρτωλοί, δοσοὶ ἔως τώρα εἰσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καὶ ἔγω, τὴν ἀμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε δομοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὅποιων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποιὸν ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὅποιον λέγει παραπονεμένος : « Περὶ λυπῆς ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου ».

(Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἔξιστόρηση τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ)

Ἄπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅποιού εἰς τὴν σημερινὴν θλιβερὸν ἴστορίαν ἤκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαβμάνετε ποιὸν νὰ ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ δποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή· « Περὶ λυπῆς ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου »;

Ἐγὼ λέγω πώς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, δποὺ ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχήν, ὡσὰν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ ἄρνησιν τῶν ἱδίων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσην καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, δποὺ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μίσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, δποὺ ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἱδιος θάνατος. Πρῶτον μέν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδαξε πώς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίες, δποὺ μᾶς κάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, εἰναι μακαριότης· « μακάριοι » ἐστέ, ὅταν ἀνειδίσουσιν ὑμᾶς »· αὐτὸς ἐδίδαξε πώς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμασθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθένας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακινή-

ση μὲ τὸ ἔδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλικὸς τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς; Ἀλλο : Ἡμεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδία, παρθένους ἀπαλάς, δόποὺ τρέχουσι μέσα εἰς τές φλόγες, δόποὺ ψάλλουσι χαρμοσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, δόποὺ ἀσπάζονται καὶ φίλοισι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυρούς, δόποὺ καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἐνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ δόποὺ νὰ ἔπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει « Περὶ λυπής ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐώς θανάτου », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιάσωμεν πώς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, δόποὺ προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηθεῖ ταί τέτοιας λογῆς; Ἀκούσατε το : 'Ο Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, δι μονογενῆς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ δόσα δὲν ἔπαθεν ἀλλος ἀνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἐώς τὴν ὑστερην σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὡσὰν ἐνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἐνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· «εἴς ὑπέρ πάντων ἀπέθανεν». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πώς οἱ περισσότεροι ἀνθρωποι χάνονται· προβλέπει πώς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῆται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατῆται, ὁ σταυρός του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μου νὰ λέγη), τέτοιος ἐπονείδιοτος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ είναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ "Αδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, ούχ ὡς ἔγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; "Ω, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Περὶ λυπής ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐώς θανάτου ».

Μὰ ἂν δ' Ἰησοῦς Χριστὸς λυπηθεῖ τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερον, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα « περὶ λυπής ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐώς θανάτου ». Χριστιανός, θέλει νὰ

είπη ἄνθρωπος ἔξαγορασμένος μὲ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῆ ἄνθρωπος, ὅπού εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῆ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μά, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαῖνει καθ' ἑκάστην διάβολος; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἡ κόλασις; πόσον ἀθλια χάνονται ψυχὲς κερδεμένες μὲ τόσον κόπον; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὅποιον ἔλεγε « περί λυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἔως θανάτου ».

Οταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῆται καὶ ν' ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπού ἔφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἀμαρτιῶν μας, ὅπού ὡς Θεός ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ἴδρωσῃ τὸ αἷμα. Ἔγὼ ύπάγω νὰ ἔξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε), ἄνθρωπους, ὅπού ἔπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν "Ἀδην" καὶ ώσὰν τοὺς ἔξαγοράσω μὲ τόσους πόνους, μὲ τόσα πάθη, μὲ τόσον αἷμα, μὲ τόσην ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἔνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους, ἕνα νὰ μὲ πωλῆ ώσὰν διὸ "Ιούδας, διὰ φιλαργυρίαν" ἄλλον νὰ μὲ ἀρνῆται ώσὰν διὸ Πέτρος, εἰς ἐπιορκίες καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραβᾶν, διὰ νὰ κάμη τὴν ἴδιαν ὅρεξιν· ἐκεῖνον νὰ μὲ μαστιγώνῃ μὲ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκός· καὶ ὅλοι νὰ μὲ σταυρώνουσι μὲ κάθε λογῆς ἀμαρτίαν. "Ω, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; Καὶ λοιπόν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὅποιων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῆ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν; "Ω, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, ὅπού ἔχουσα ὄλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἵερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινῶνητοι; Ἡ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τές στράτες καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα μικροὶ καὶ μεγάλοι; "Ω, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τές ἐκκλησίες τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ώσὰν μία ἀπλὴ ἱστορία; καὶ θέλει παρρησιάζεται ὁ σταυρός μου ώσὰν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπού φαίνονται εἰς τὰ θέατρα; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαριστους ὅπού ἦ δὲν γνωρίζουσιν, ἷ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. "Αχ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; "Αχ, διὰ τοῦτο

« περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἔως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸς εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπού εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισσαῖδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱούς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἥλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· ὁ δόποιος τεχνεύεται νὰ τοὺς συβάσῃ, μὰ μὲ ἔνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἔνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς λέγει: « καθένας ἀπὸ ἑσᾶς ἀς ρίψῃ τὴν σαΐταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸ σῶμα, καὶ ὅποιος βαρέσῃ καλύτερα ἑκεῖνος θὰ εἶναι βασιλεὺς ». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἑκτίνει, βάνει τὴν σαΐταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὅμοιον κάνει καὶ ὁ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν; »Ερχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαΐταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· « καὶ ἔγώ » λέγει, « δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεύς· παρασιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαΐτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός ». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἔγώ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπού θωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπού ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τές σαΐτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἀν εἴναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. 'Αλιμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοί ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη σαΐτα, ὅπού τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλήν; εἶναι τῆς ἑωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπού ἔχουσιν οἱ Ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτη ἡ ἄλλη, ὅπού τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν; εἶναι τῆς μηνισικακίας, ὅπού φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἑκείνη, ὅπού τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, ὅπού κάνουσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι. . . 'Αλλὰ ποῖος ἡμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπού πέφτουσιν ὡςάν χαλάζι, τές διποῖες ρίπτουσιν οἱ κατάκρισες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιορκίες καὶ βλασφημίες τῶν Χριστιανῶν; 'Ελατε, ἐλατε, σαΐτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὅρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἐλάτε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ὀνήμερα. Μὰ εἰναι τάχα καὶ τινάς, δόπον νὰ ἔχῃ καρδίαν ἀνθρώπου; νὰ ἔχῃ ἀγάπην υἱοῦ; εἰναι τάχα κανεὶς δόπον νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώσῃ; Ποῖος εἰναι τοῦτος; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἔως ἐνός. Καὶ ποῦ ἡκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία; διὸς εἰναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἐσταυρωμένον;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θείου ἐσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις; «Ἄφεις αὐτοῖς· οὐ γάρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Πῶς; «Ἄφεις αὐτοῖς; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφεις αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἃς διθῆ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἵσως θέλουσιν ἵδη μίαν φοράν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν. . . » Αφεις αὐτοῖς. «Ἄς εἰναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ώς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαΐτες, ἃς τελειώσουσιν αἱ ἀμαρτίαι, ἃς φανῇ ἔνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἔνας ἀναστεναγμός, ἔνα δάκρυον. Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις; «Ἄφεις αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδία τοῦ ἀμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

«Διδαχαί», α' ἔκδοση, Βενετία 1720

Ηλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὡφέλεια εἰναι ἀπὸ ἑκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ δόποια, ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιπτὸν νὰ ζητῇ τινας νὰ τὰ παραστήσῃ ίδιως. Οἱ παλαιοὶ Ἑλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἰναι κωφός. Τοῦτο δόπον ἔλεγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διός καὶ τῆς Ἄλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς δόποιας καὶ ἑκεῖνος δὲ ἥρως τιμῶν ἔξοχως καὶ θεραπεύων εἰς ἔγκωμιον λόγον ἔλαβε τὸ νὰ δύνομάζεται, ως ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. «Αν εἰναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμοὺς τῆς Εύτερπης*, τῆς Ἐρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια δὲ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἰναι κωφός, ἢ ἀν δὲν εἰναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτήνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἴστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὄποια ἐφίλοτι-
μήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἀλλοὶ οἱ παμπάλαιοι μῆθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἡθέλησαν παρὰ
τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς,
ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους
περὶ αὐτῆς γνώμας; Ὁ Θρᾶξ Ὁρφεὺς μὲ τὴν μουσικήν του ἀνεχαίτι-
ζεν ἀπὸ τὸν Ἱδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν δπίσω του ὅχι μό-
νον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας.
Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελῳδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλά-
ξῃ καὶ τὸν Ἀιδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυ-
σωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν
τὴν Εύρυδίκην, τὴν φιλτάτην του σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ
Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου τῶν κατεκήλουν*
καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὅρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν,
εὔρυθμως καὶ ἀρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ
πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θά-
λασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει
διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς
φιλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανη-
χόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὕρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πρακτικὴν
καὶ ἀληθινὴν ἴστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν
μῆθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῆθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ
ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ
μουσικὴ τόσην ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπού καὶ
τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους
διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληρούς καὶ ἀτέγκτους μα-
λάττει, καὶ τοὺς ἄγριους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

«Πραγματεία περὶ μουσικῆς», Τεργέστη 1868

Εὐγέριος Βούλγαρης

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ
ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀ πόσπασμα)

Ἄμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἄμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἄμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὅ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἄμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμόν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῖ ὅπο τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαιρεσιν. Οὐ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ἡ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἄμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἔστιν ἵνα δψὲ ποτε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὅ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ’ αὐτοῦ εὐεργετιθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ’ οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἄμαρτίαν αὐτοῦ· ὅτεν οὐδεμίᾳ ἐλπίς ἔστιν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἄμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἔστιν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἔστι καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἔστιν αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία δύμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἄμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαιρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἥ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἄμαρτημάτων.

Ἄνθρωπε, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου; Σὺ βάθαια ἀγανακτεῖς, ἥ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἥ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπόν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῆς· ἔδωκας, ἵνα λάβης· ἥ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἔστιν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι δ δανειστῆς δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἥ εὐεργεσία σου οὐκ ἔστιν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι δ πραγματευτῆς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. "Άλλο δὲ τὸ δάνειον ἔστι καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἀλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαι, αὐτή ἔστι χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης; ἐὰν δὲ δόνομάζεσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἔχάρισας; "Οταν λέγης, ὅτι εὐεργετεῖς, ἐπειτα δὲ ζητῇς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτής καὶ ἀπατεών, τότε

ἀπατᾶς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ως εὔσπλαγχνον εὔεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευής.

Ἐστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς ούδε περισσότερα, ούδε ἵσα, ούδε ὀλιγότερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ’ ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστι τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταράττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμμένη ἐστιν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἔννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπόν, διὸ εἴχον οἱ ἔθνικοι καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταράττει καὶ ἐστιν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γιγνώσκομεν τί ἐστι εὐεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Οστις θέλει νὰ μάθῃ ποιόν ἐστι τῆς εὐεργεσίας τὸ ὑψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεὶ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεὶ μανθάνει τίς ἐστιν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεὶ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστιν ἡ ψευδεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εύτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεὶ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· «Οταν ποιῆς ἄριστον ἡ δεῖπνον, μὴ φάνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους» (Λουκ. 1δ' 12). ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο; «Μή ποτε» λέγει, «καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηται σοι ἀνταπόδομα» (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως; «Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· «ἀλλ’ ὅταν ποιῆς δοχῆν*, κάλει πτωχούς, ἀναπήρους, χωλούς, τυφλούς» (αὐτόθ. 13). Ιδοὺ πῶς ἐκσπῆρις ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιουτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστιν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία δείκνυσιν εὐθὺς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. «Καὶ μακάριος», λέγει,

«εξη· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτόθ. 14). "Οστις οὖν εὔεργετή ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἑκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἀνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἔξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. «Καὶ ἂν ἀγαθοποιῆτε», λέγει, «τούς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἔστιν;» (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἔστιν ἐστερημένη πάστης ἀρετῆς καὶ χάριτος; Διότι οὐκ ἔστιν ἀληθής εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις ἐργασία ἔστιν αὕτη τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων· «καὶ γάρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ αὐτό ποιοῦσι» (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθής εὐεργεσία ἔστιν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἀμαρτωλῶν.

«Κυριακοδρόμιον», α' ἔκδοση, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἑκείνον τὸν ὑψιστὸν καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν δόποιον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχήν της.

Πόσον εύτυχεῖς ἥθελαν νὰ είναι ὅλοι οἱ ἀνθρωποι, ἃν εύρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιές τους! Δὲν θὰ ἥτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἔνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἥτο πλέον ὁ ἔνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἔνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποὺ θὰ είχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιές μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητα· δὲν θὰ μᾶς ἀφίνε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἃν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοίκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποὺ πλέον ἕριδες καὶ μάχες; Ποῦ νὰ εῦρης πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος; Ποῦ ν' ἀκούσῃς ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἥθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἀρπαγή, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακράν ἀπὸ τὸν κόσμον, δσον μακράν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἥτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις ». Ἰδικόν μου καὶ Ἰδικόν σου. "Ολα τὰ ἀγάθα τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἔχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς καν φόβον. Φθονερὸς δὲν θὰ ἥτους· ποιος νὰ τὰ φθονήσῃ; 'Ἐπιβούλος δὲν θὰ εύρισκετο· ποιος νὰ τὰ ἐπιβούλευσῃ; 'Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἔνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἑκατασταίνοντο ἀγγελοι ἐπίγειοι.

'Η ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτεῖες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὔτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἔναν μὲ ὅλα τὰ καλά.

"Οταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἀκαρπος. Εύθυς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εύθαλεις κλάδους της, εύθυς παρρησιάζει τοὺς ὥραιούς καὶ γλυκεῖς καρπούς της. Οἱ ξένοι εύρισκουν ὑποδοχήν, ἔκει ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἔκει ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνούς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς δρφανούς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. 'Εκει ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εύρισκουν καταφύγιον οἱ ἀπηληπισμένοι. Ποιοι ταράττονται, καὶ δὲν τρέχει ἔκεινος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ; Ποιος ἀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἔκεινος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ; Ποιος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἔκεινος, διόπου ἔχει τὴν ἀγάπην;

'Η ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὃσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφὴ διὰ τὴν ζωήν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὔκολην, μίαν ἀρετὴν, ὅπον μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὔτυχίαν, διατί τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν; Διατὶ ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

"Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εύρισκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας... .

"Ω ἡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἥλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσύ δύνασαι νὰ ἔξοριστης ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. "Αν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθά.
Ἐσύ ἀν δὲν ἔλθης εἰς τὰς ψυχάς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ
κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

«Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστήν»

Νικηφόρος Θεοπάπης

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

«Ταῦτα ἐντέλλομαι ύμιν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Τὴν αὔτην, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, δοτις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικώτατη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὅποιον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδιολον γάλα τῆς εὔσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἡθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἔγενη θήτη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλοιάτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἀν ἔχῃ καὶ ὅπου ποτὲ ἀν τύχη νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὔκαρπα δένδρα, ὅσους ἀν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ δ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὔκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρώτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοίαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ύπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιουτορόπτως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασι τὰ ἥθη σπαρούς καὶ διφθαριμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. ‘Ως καὶ αὐτὰ τὰ κατ’ αὐτὴν ὅψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. ‘Ο ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὔπνοούστερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λιβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχοις τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτορόπτως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἴναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ζευγίτεας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὅχι ἀπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εύδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης. . .

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχῃ τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ὀγκοπητοί, πρέπει νὰ είναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν; “Ελληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποιάν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις είναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς. ‘Η πατρὶς τῆς ὄρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἔβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας νιοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς ‘Αγαρ*. ‘Ω φίλη πατρίς, ὡς ‘Ελλάς! Ποιὸν ἀρά καὶ πότε θέλει γίνει τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος;

«Περὶ φιλογενείας», 1815

Κωνσταντίνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκορόμων

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

('Α πόσπασμα)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐταρχίας είναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὅποια τώρα λέγεται ἑνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπού ποτὲ ἥτον εὔφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἀνδρας.

Είναι εἰς μίαν τοποθεσία καλή, ἀπολαύει ἔνα ἀέρα ύγιεινό. Τὰ πέριξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπού καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινᾶς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαέξι χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομές ἀρκετές, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπού εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατική.

Ἄπὸ τὰ πολλὰ παλαιά της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθάυμαστο, ἐσώζουνταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μία μπόμπα δύως, ποὺ εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζιάνοι καὶ ἔπεισε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπού εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἔχαλασε τὸ 1687. Σώζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. "Οσα δύμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα ποὺ σηκώνονται.

«Ἐωγραφία Νεωτερική»

Γρηγόριος Κωνσταντάς - Λαυρήλ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

"Ἀρθρον 1. 'Ο σκοπός ὅπού ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἀνθρωποὶ ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοήθωνται καὶ νὰ ζῶσιν εύτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾶ τὸ αἷμα τους ἔνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἀδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

"Ἀρθρον 2. Αύτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια είναι : πρῶτον τὸ νὰ είμεθα ὅλοι ίσοι καὶ ὅχι ὁ ἔνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ είμεθα

έλευθεροι καὶ ὅχι δὲ οὐκανάστησις τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωήν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρη ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὃπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίζῃ, ἀλλὰ νὰ εἰναι ίδικά μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

"Αρθρον 3. "Ολοὶ οἱ ἀνθρωποί, Χριστιανοί καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἰναι ίσοι. "Οταν πταίσῃ τινάς, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, δὲ νόμος εἰναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταίσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἥγουν δὲν παιδεύεται* ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸς σφάλμα, ἀλλ᾽ ίσια - ίσια.

"Αρθρον 4. 'Ο Νόμος εἰναι ἑκείνη ἡ ἔλευθερα ἀπόφασις, ὃπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἥγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται νόμος, καὶ εἰναι ὁ ίδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἀλλος, ὃπου ὑπερασπίζεται· ἥγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἔξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ μᾶς πάρη δυναστικῶς τίποτες· αὐτὸς εἰναι δὲ νόμος, ἐπειδὴ μοναχοί μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. 'Ο νόμος εἰναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα είναι δίκαιον καὶ ὡφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἑκεῖνο ὃπου μᾶς βλάπτει.

"Αρθρον 5. "Ολοὶ οἱ συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὄφφίκια*. Τὰ ἔλευθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογάς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἥγουν, καθένας, δταν εἰναι ἀξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. 'Εξ ἐναντίας δέ, μὴ ὅντας ἀξιος, ἀλλὰ χυδαῖος; δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴν ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδειξιότητά του.

"Αρθρον 6. 'Η Ἐλευθερία εἰναι ἑκείνη ἡ δύναμις ὃπου ἔχει ὁ ἀνθρωπος εἰς τὸ νὰ κάνῃ ὅλον ἑκεῖνο ὃπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αύτὴ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἔλευθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἔλευθερία εἰναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἔως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἔλευθεροι. Τὸ ήθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἰναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμης εἰς τὸν ἄλλον ἑκεῖνο ὃπου δὲν θέλεις νὰ σου κάμουν.

"Αρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνῶμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροιζώμεθα εἰρηνικῶς· ή ἐλευθερία κάθε εἰδούς θρησκείας, χριστιανισμοῦ, ιουδαϊσμοῦ, τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. "Οταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερὸν πώς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ τυραννίαν, ἢ πώς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἔξοστρακισθέντος δεσποτισμοῦ, ὅποιν ἀπεδιώξαμεν.

"Αρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἑκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅποιύ διδεται ἀπὸ δλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἀνθρώπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἦγουν, ὅταν βλάψῃ τινὰς ἔνα μόνον ἀνθρώπον, ἢ πάρη ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἑκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

"Αρθρον 9. Ὁ νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν δλου τοῦ ἔθνους καὶ ἑκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

"Αρθρον 10. Κανένας ἀνθρώπος νὰ μὴν ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ νόμος· ἦγουν ὅταν πταίσῃ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατί ἀν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ νόμος κράζῃ κανέναν ἀνθρώπον καὶ ἑκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, δητας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἀν εἶναι ἀθῶος.

"Αρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅποιον ἥθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἑκείνο φαίνεται πώς εἶναι μόνον, ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἀνθρώπος λοιπόν, τὸν ὅποιον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἀδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίσαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

"Αρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπού ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπού ἤθελε τές ὑπογράψουν, ἢ ὅπού ἤθελε τές ἐκτελέσουν, ἢ ὅπού ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τές τελειώσουν, λέγοντές τες πώς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν εἰδησιν ἡ διοίκησις, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

"Αρθρον 13. Κάθε ἀνθρωπος ὅπού φαίνεται πώς εἶναι ἀθῶος, ἀν τὸν συκοφαντήσουν πώς ἔπιταισεν, ἐν δσῷ νὰ βεβαιωθῇ πώς εἶναι πταίστης, πώς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὑβρισμοί, δαρμοί, ὅπού δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν δσῷ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ νόμος.

"Αρθρον 14. Κανένας ἀνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται ἄλλεως, παρὰ ἀφοῦ εἰπῇ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἔνας νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμη ἐκείνος τὸ πταίσμα. "Ο νόμος δὲ ὅπού ἤθελε τιμωρήσει ἐγκλήματα, ἀπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅποιού αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἔνας νέος νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. "Ηγουν ἔνας ἀνθρωπος ἐπῆρε (ἔνα βόδι): δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπού τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπού νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγήν: ἔξεδόθη ἐπειτα νόμος νὰ μὴν ἀρπάζῃ ἔνας τοῦ ἄλλου πράγματα· δ ἀρπαξ δίδει ὅπισω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πώς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακή.

("Ακολουθοῦν 21 ἀκόμη ἀρθρα πού καθορίζουν τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

«'Ελευθερία, 'Ισοτιμία, 'Άδελφότης»

Ρήγας Φεραίος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

('Ο θρυλικός χορός τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς δμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῆται, διησθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς

ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, δὲ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἐστῶν, τὰ δύο σχεδόν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου δὲ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τούς ἴδιους τῶν διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Οἱ Ἱερομόναχοι Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιώτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγίνετο ἡ παράδοσις, εἰς ἕκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἴπε πρὸς τὸν Σαμουήλ:

—Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σου κάμη δὲ βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὄποιον καὶ δὲν γλυτώνεις;

—Δὲν εἶναι ἄξιος, δὲ βεζίρης, ἀπεκρίθη δὲ Σαμουήλ, νὰ πιάσῃ ἄνθρωπον, δὲ ὄποιος, ἐκτὸς ὄπού δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξελθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὄποια καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ίστάμενος δρθιος ἐπὶ τι κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἔξέτασεν δὲ Περαιτίδος εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδόν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, δὲ ὄποιος ἵστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὄμοιώς ἔξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι δὲ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χειρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τίνος κιβωτίου, ἀφ' ὃπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρίτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, δὲ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῆ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆς* πασάς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς

δυμήρους, ἔπειρψε κατόπιν αύτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβη, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτούς καθ' ὅδον...

Πλησίον ὅντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἔχθροι, ὅπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἑκτὸς τῶν δρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὅρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἡρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἔανθεθεῖσαν τὸν Σουλιώτην, ἡρμένης ὅλους τοὺς πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὁθωμανικὸν κράτος.

—Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἀλλα νὰ γράφῃ καὶ ἀλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ πασάς; Ἐάν αὐτὸς παραβαίνῃ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρῆσει, ἐνόσῳ ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἐτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείψει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὔκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἀνευ ἀλλῆς ἔχθροπροσξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶνται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ βεζίρη, διορίζουσαν αὐτούς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὄρεινάς καὶ ὑγιεινάς κατοικίας καὶ ἀφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

‘Αλλ’ ἀντὶ τούτων μεθ’ ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἀπροσδοκήτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα των ὅλα, αὐτούς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ’ ἀποφασίσῃ ἡ ‘Ψηφλότης του περὶ τῆς διαμονῆς τῶν καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των. Τότε ἡνεῳχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφω-

σιωμένων, τότε ήσθάνθησαν τάς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τάς πρὸς δλίγων ἡμέρῶν τελευταίας πατριωτικάς καὶ πατρικάς συμβουλάς τοῦ Σαμουήλ. 'Αλλ' ὅλα ἡσαν ἡδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλήν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὄπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

"Οθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ύστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἔχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὧσει ἔξηκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ίδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατηρσχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγματιὸν θάνατον. 'Αναβάσσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερὰ καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἐπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἀλλητηρίας ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

"Η τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἡρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὄπλων...

«Ιστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Ηάργας», 1815

Χριστόφορος Περούτης;

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

«Μιεῖζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει,
τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω».

Σοφοκλέους «Ἀντιγόνη»

'Αδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εύρισκόμενοι Γραικοί καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀμρόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιωματικοί τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρά σας εἶναι κοινὴ χαρά ὅλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνετε, ἐπειδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

"Οσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλάς ἴδιας μου, ὀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε·

διότι δέλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἥθελε σᾶς εἴπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχῆς Ἑλλάς, ἀνὲλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ διφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἑκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὅποια μὲ μαῦρα καὶ ἔξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριψεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὸς πληγάς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἷματά της, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἕνα ἔκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἴδιαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια:

«Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εύτυχής, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἔφανη. Τὰ πρῶτα μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἥσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἀνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἑκείνους εὐρέθη, εἰς ἑκείνους πρώτους ἡκούσθη, ἀπ' ἑκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἔξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὔρηκαν καὶ αὐξήσαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, δσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτούς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρώτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάστος τάξεως ἀνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ωστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἥθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῆθοι, ἀν δὲν εἴχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εὔρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς κραταιοὺς καὶ μεγάλους βασιλεῖς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἄγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἡ ὅποια τότε ἦτον ἡ πλατυτέρα, ἡ κραταιοτέρα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰ-

κουμένης καὶ εἰς δλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγῃ μὲν μεγάλην του καταισχύνην ἡνάγκασσαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὅποίους πρότερον τόσον οὔτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἡλπίζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς δλέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἀρνίον.

Ἄλλα, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοι σας, ὡς τέκνα μου ἀγαπητά, ὅντες ἄνθρωποι ἔπιταισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, δσα κατώρθωσαν, ἢσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὅμοιοις, ἀρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν δὲ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; Ὡς τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς δλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχόνια δλίγον κατ’ δλίγον ἔκαμε μικροφύχους τοὺς μεγαλοφύχους Ἐλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἀφρονας, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν γάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὔτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλούτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ’ αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρά παρακολουθήματα. Καὶ μὲν τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾶ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. Ὁθεν οἱ θαυμαστοὶ ἔκεινοι καὶ περίφημοι Ἐλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἄτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤσαν κἀντι* καὶ αὐτοὶ Ἐλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, ζυγὸν αισχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ’ ὅχι ἀκόμη τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ τότε Ρωμαῖοι ἤσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τὸν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ’ αὐτῶν ἡξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἐλληνας.

’Αλλ’ ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἐλληνικοῦ πταισμάτος, ὃσον ἔπρεπε νὰ είναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἑλληνας ἢ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυθερωνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν καισάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχρότερος εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλ’ εἶχε μὲν ὅλον τοῦτο κᾶν* ποίαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσθεσθῆ, καὶ ἐσώζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότας κάν ποιά αἰδώς, ἥτις τοὺς ἡνάγκασε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. ’Αλλ’ οἱ δεσπόται τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ’ ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ’ ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἑω̄ς, ὡς τέκνα μου, τοὺς Γραικούς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὅποιον μήτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἥρμοζεν, ἔπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θρᾷκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριούς, Τριβαλλούς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιούτους τρισθαρβάρους δεσπότας· τῶν ὅποιων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὃσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἥφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαιπωροὶ Ἑλληνες ἔχασαν ἔως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὄνομασθέντες Ρωμαῖοι· καὶ μὲν ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρύς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βαστάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κᾶν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφοράς των, ἥτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κᾶν τοὺς τυράννους των καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ’ αὐτῶν δι’ ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἡσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ’ ὄντες ὅμοθρησκοι καὶ ὄμογλωσσοι τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κᾶν ποίαν συνείδησιν, κᾶν τινα θεοῦ φόβον. Καὶ ἂν ἡ καρδία των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἡ ηναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἡγαπημένα, ὄνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν

κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν δόποίαν νὰ περιγράψω μήτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μήτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί! Τέκνα μου ὄγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἑκείνους· καὶ οἱ ταλαπίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἐκλιναν ἐλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῆσουν τὸν ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἐθνος τρισβάρβαρον, Ἐθνος μιαρόν, Ἐθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς δλίγα λόγια, Ἐθνος τούρκικον, ἔπεισε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἔνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἡ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ δλίγα ἑκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι δλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἔπεισεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποιὸν ἐλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρά μου φορέματα, πῶς αἰμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἔξήρανε τοὺς μαστούς μου, ὥστε μήτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινούς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχιασε καὶ αὐτὸς μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μήτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ὄγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα; Ὕποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυα μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μοῦ ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα δὲ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτο τὸν καιρὸν ἄλλον ἀρμοδιώτερον πιοτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπτρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εύτυχεῖς ζηλωταί τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας

τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθώς ἔκεινα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνος, ἀπὸ "Ηρωας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς δῆλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμη τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁ δηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἥλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἱμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. "Επεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὅποιαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἐπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅχι ὡς Τούρκοι, ὅχι ὡς κεραυνὸς ἔξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. 'Η Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσει καὶ τὰ ίδικά μου αἷματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδικησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ λατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγάς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε; κινοῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεεινῆς μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμούς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἷματα εἰς τὰ ὅποια μὲ ἐβάπτισεν ἢ τουρκικὴ ἀπανθρωπία; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθήρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας;»

«Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1801)

'Αδαμάντιος Κοραής

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

... 'Η συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἀλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς δῆλην τὴν υῆσον δὲν εύρισκεται παπάς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστούγεννων τὸν ὅρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερνισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὡστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. "Οταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνηθες.

Δὲν ἡξεύρω, ἀν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ

τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, δὲ Βολισσινός ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἥρεσε τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐάν τὸν καλέσῃς μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἔξηκοντα τέσσερα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσέα, ἀπὸ τὸν ὅποιον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἔξηκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὅποιας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἀγγελος της περιηγητής, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὄμηρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἀκουσεν δὲ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἐκστατικός.

—Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

—Τὴν ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθην· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσέως ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἡτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν δγνωστον. Δὲν ἔξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἐπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Είμαι βέβαιος ὅτι γελᾶς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐάν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεὶ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διαβολόπουλα, τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα».

Γέλα, φίλε, δὸν θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπατρέχαν.. Ναί! σεβάσμιος ὀληθῶς είναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον είναι φιλάνθρωπος δὲ καλός οὗτος ἱερεύς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εύτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

‘Η ἀρετὴ δὲν είναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδείαν δὲν ἔλαβε· δὲν είναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας·

καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ ὅτι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἐπειμψε
τὸν νιόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν Ἑλληνικήν γλῶσσαν καὶ
ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Είναι ἀνεκδιήγητος,
τὴν ὄποιαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ "Ομηρος ἐδιάτριψεν
εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο
μόνον μὲ ἑρώτησεν, ἀν ὁ "Ομηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο,
τὸν εἴπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί
μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ο Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν
δὲ χειρῶν αὔτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στέρεωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερὰ ὁ φιλάνθρωπος παπᾶς ὅτι ὁ Θεὸς
δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν "Ομηρον, διότι ἔγεννήθη τόσον ἀρχύτερα
τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιαν* σου τὴν
ἔξηγησιν. Ποίαν, εἰπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ "Ομήρου ἡ ποίησις μὲ
τὴν θαυμαζούμενην ἀπὸ τὸν Δαβὶδ ποίησιν τοῦ κόσμου. Εἰς πολλὰς
τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτη-
ρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἴδικός μου νοῦς δὲν
βλέπει καμίαν προσαρμογήν.

Μὲ ἑρώτησε προχθές, ἀν τυπώνεται γρήγορα ὁ "Ομηρος. Ἀφοῦ
ἡκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἐπειτα
καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου:

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν είμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης
ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εύκολώτατον.

— Πᾶς, δέσποτά μου;

— Ξέχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὄποιους δὲν λείπει
μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. "Αν ὁ ἀεί-
μνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εύσταθιος* ἐδαπάνησεν, ώς μὲ
λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ δλην
αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειαζομένας εἰς τὸν
"Ομηρον ἔξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἀν γράψης περὶ τοῦ σκο-
ποῦ σου πρὸς τὸν ἄγιον... τὸν ἄγιον... τὸν ἄγιον... (ἀπαριθμή-
σας ὁκτώ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἑγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ
γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ
παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἰερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθην — ἀπ' ὅσους ὠνόμασες, ἐγνώρισα προσω-
πικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱερούς καὶ σεβασμίους μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ
τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω

τώρα ὅ, τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὥλην μου ζωὴν· ἡ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτης;

—'Αλλ' ἔὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἴδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, δλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἕκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπτανον ἔκδοσιν τοῦ Ὁμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπειτας νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἔκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπᾶς δύο γρόσια.

—Ταῦτα, λέγει, ἐλαβῖα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἀν εἶχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἥθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ήμῶν Ὁμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὄποιον ἔπειθύμουν νὰ ἔξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εύρισκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν δὲ Θεός εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθης πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπᾶ· τὴν ἐλαβῖα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος Ἱερέως χειρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχήν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὁμήρου βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἔπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἐλαβῖα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἔκδόσεως.

'Αφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρεμτρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἐν ἀκόμη, τὸ ὄποιον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. "Ηκουσεν ὅτι Ἱερέύς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἔπειριθρέτο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαιπωροὶ βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἀνδρες καὶ γυναικες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. 'Αφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῆς

πόστην ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἔμε τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ Ἱερέως, καὶ μάλιστα δταν, ἑρωτήσας σύτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημέριαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν:

—Ἐγώ, τέκνον, είμαι ὁ γράμματος· τὸν ὅποῖον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, είμαι βέβαιος, ὅτι εἰναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἔμε νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἐγώ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου Ἱερέως, τὴν ὅποιαν καὶ ἡθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον Ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἴδιοκόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἔγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιοῦτος εἰναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλάνθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἰναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε δποὺ κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλήν του ψυχῆν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἀμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολύ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ "Ομηρος, μήτ' ὁ Εὔσταθιος*", δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μισθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, δλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ίκανήν νὰ δείξῃ τὴν ὄρθην μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτήν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἤθελαν εἰσθαι εύτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἀνδρες, ἐὰν δμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν είχαν καὶ τὰ ἡθη τοῦ Βολισσινού Ἱερέως, δστις ἔδειξεν, ὅτι δλιγώτερον κακὸν εἰναι ἡ ἀμαθία παρὰ τὴν ὅποιαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν;

Εἰναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδεύτων εὔκολώτερον εύρισκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν δσοὶ χωρὶς μέθοδον ὄρθην ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἴτιον εἰναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος δμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλὸν· καὶ, ἀν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν δλότελα ἡλίθιον, φοιβούμενος τὴν πτῶσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἔξεναντίας δ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾶ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ

δυστυχίαν κρατή εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει δ, τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἴδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κανὸν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἀρρωστεῖ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτήν του τὴν ψυχήν. . .

('Απὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψῳδιῶν τῆς Ἰλιάδας Α' ἔκδ. Παρισίων, 1811-1820).

'Αδαμάντιος Κοραής

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Σταχυολογήθηκαν ἀπὸ τὸ δμώνυμο βιβλίο τοῦ Ν.Γ. Πολίτη.

1. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοση τῆς Βιζύης Θράκης)

"Οταν δ Βασιλές στήν Πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίσει τὴν 'Αγιά Σοφιά, κανεὶς τεχνίτης δέν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσει σχέδιο πού νά τοῦ ἀρέσει. Καὶ δταν μιά φορά πῆγε νὰ λειτουργηθεῖ ὁ βασιλές κι ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεὶ πού ἔπαιρνε τ' ἀντίδερο ἀπὸ τοῦ Πατριάρχη τὸ χέρι, ἔπεισε τ' ἀντίδερο χάμω. Σκύβει νά τό πάρει, δέν τό βρίσκει. "Οταν ἄξαφνα βλέπει μιά μέλισσα μέ τ' ἀντίδερο στό στόμα νά πετᾶ ἀπ' τό παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσσια νά τά τρυγήσει, γιά νά βρεθεῖ τ' ἀντίδερο. Καὶ ἀλλος κανεὶς δέν τό 'βρε, παρ' ἡ δ πρωτομάστορας, πού σ' ἔνα κυψέλι είδε ἀντί γιά κερήθρα μιά πανώρια ἐκκλησιά πελεκητή καὶ στήν ἄγια Τράπεζά της τό ἀντίδερο. Τήν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μέ τῇ χάρη τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτή τὴν ἐκκλησία ἐπαρουσίασε δ πρωτομάστορας στό βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτήν ἔκαμαν τὴν 'Αγιά Σοφιά.

2. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Πανελλήνια παράδοση)

Τήν ήμέρα πού πάρθηκε ή Πόλη, ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τήν ἄγια Τράπεζα τῆς Ἀγία - Σοφιᾶς, νά τήν πάει στή Φραγκιά, γιά νά μήν πέσει στά χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στή θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἀνοιχε τό καράβι καί ή ἄγια Τράπεζα ἔβούλιαξε στόν πάτο. Στό μέρος ἐκεῖνο η θάλασσα εἶναι λάδι, δση θαλασσοταραχή καί κύματα κι ἀν εἶναι γύρω. Καί τό γνωρίζουν τό μέρος αὐτό ἀπό τή γαλήνη, πού εἶναι πάντα ἐκεῖ, καί ἀπό τήν εύωδία πού βγαίνει. Πολλοί μάλιστα ἀξιώθηκαν καί νά τήν ἴδουν στά βάθη τῆς θάλασσας.

3. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' Α·Γ' ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Ἄπόξω ἀπό τήν πόρτα τῆς Καλαμαριᾶς εἶναι μία θέση, πού ἥταν ἀλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Ἄι - Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπό τήν ἐκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αύτές τίς κολόνες πολλοί πασιάδες καί μολάδες* καί καδῆδες* τίς ἐσήκωσαν πολλές φορές ἀπό κεῖ καί τίς ἔφεραν μέσα στή χώρα γιά νά τίς βάλουν σέ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Ἄλλα τή νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολόνες ἀπό κεῖ πού τίς πήγαιναν, καί γύριζαν στήν πρώτη τους θέση.

Τόν περασμένο χρόνο τίς ἐπῆρε πάλι ἔνας καδής. Τή νύχτα ὅμως εἶδε ἔναν καβαλάρη, πού κρατοῦσε ἔνα κοντάρι μακρύ, καί τόν φοβέρισε πώς θά τόν σκοτώσει, ἀν δέν τοῦ 'βανε ὄρκο πώς θά τίς πάγει νά τίς βάλει στή θέση τους. 'Ο καδής ἐφοβήθη καί δρκίσθη νά κάμει ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλάρης. Καί πραγματικῶς τήν ἀλλη μέρα τίς πήγε στόν τόπο, πού τίς εἶχε πάρει.

4. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοση Ἀττικῆς)

Κάτω ἀπ' τή βορινή κορυφή τοῦ 'Υμηττοῦ, στήν ἀνατολική ράχη, εἶναι μία σπηλιά, πού λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατί σ' αὐτή κατοικοῦσε τόν παλαιόν καιρό ἔνα φοβερό λεοντάρι, πού

έφερνε μεγάλη καταστροφή γύρω. Από αύτό ἐμποδίζονταν οι χριστιανοί νά πηγαίνουν στήν ἐκκλησιά τοῦ ἀγίου Νικολάου, πού εἶν' ἔκει κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησιά ἔμενε ἔρημη καί ἀλειτούργητη πολλά χρόνια.

5. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

(Ἀθῆνας)

Ο βόιθοδας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιά κολόνα ἀπό τις τέσσερις, πού ἦσαν χωριστά ἀπό τις ὅλες, γιά νά πάρει τά μάρμαρα νά τά βάλει στό τζαμί κοντά στήν ἀγορά, πού τό ἔχτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τό φουρνέλο νά τήν γκρεμίσουν καί δέν μπόρεσαν, καί στό τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οι ὅλες τρεῖς κολόνες πού ἦσαν κοντά τῆς, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τήν ἀδερφή τους. Καί ὁ κόσμος δέν μποροῦσε νά ἱσυχάσει τή νύχτα ἀπό τά φοβερά κλάματα, δσο πού δ βόιθοδας, πού ἔγινε ὑστερα πασάς τοῦ Ζητουνιοῦ*, ἐφαρμακώθη καί πέθανε. Καί τότες ἔπαψαν τά κλάματα.

6. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθῆνας)

"Οταν ὁ μυλόρδος* ἐπῆρε τή μία ἀπό τις ἔξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἀφῆσε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καί τις ὅλες τή νύχτα. Ἄλλα κεῖ ποὺ πήγαιναν νὰ τις βγάλουν, τις ἀκοῦν νὰ σκούζουν λυπτήτερά καί νὰ φωνάζουν τήν ἀδερφή τους. Οι Τούρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καί μὲ κανένα λόγο δέν ἥθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τις βγάλουν. Καὶ ὅλοι πολλοί κάτω ἀπό τὸ Κάστρο τις ἄκουγαν τις μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαίν τή νύχτα γιά τήν ἀδερφή τους, πού τοὺς τήν πήραν.

7. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σπάρτη)

Κοντά στό Μιστρά, σέ μιά ψηλή θέση, πῆχει ἀπό κάτω ὅλο τόν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἡταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τό μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δέν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια,

κάποιος παλιάνθρωπος είχε άνάψει φωτιά έκει κοντά, καὶ δέν ἐπρόσεξε καὶ ἀνάψε τὸ κυπαρίσσι καὶ κάτηκε.

Αὐτό τὸ κυπαρίσσι ἔχει τὴν ιστορία του. Ἐπί Τουρκίας ἔνας πασιάς πῆγε σ' αὐτή τῇ θέσῃ νά διασκεδάσει. Ἐβαλε καὶ τοῦ ψησαν ἔνα σφαχτό, καὶ κάθισε κι ἔφαγε. Εἰχε μαζί του καὶ ἔνα βοσκό, ἔνα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσε. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸ παιδί ἔριξε τὴν ματιά του καὶ παρατήρησε ἐκεῖνο τὸ ὡραῖο θέαμα, τὸν κάμπτο μὲ τὶς πρασινάδες καὶ τ' ἄφθονα νερά, καὶ τὰ βουνά γύρω, τὸν ἐπιασε τὸ παράπονο κι ἀναστέναξε. Τό εἶδε δὲ πασιάς καὶ τὸν ρωτᾶ :

—Μπρέ Ρωμιέ, τί ἔχεις κι ἀναστενάζεις;

—Τί νά 'χω, πασιά μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πώς ὅλα αὐτά τὰ μέρη ήταν δικά μας μιὰ φορά καὶ μᾶς τὰ πήρατε· μά τὸ λένε τὰ χαρτιά μας καὶ ἔχω τὴν ἐλπίδα μου στὸ Θεό, πώς μέ καιρό πάλι δικά μας θά γίνουν.

'Ο πασιάς θύμωσε :

—Μωρέ, τί τσαμπουνᾶς αύτοῦ; τοῦ λέγει.

Καὶ ἀρπάζει τὴν ξύλινη σούβλα, πού εἶχαν ψήσει τ' ἀρνί, καὶ τὴν καρφώνει στή γῆ.

—Νά, τὸ βλέπεις αύτό; λέγει. Ἄν αὐτό τὸ ξερό παλούκι βγάλει: κλαριά, τότες νά 'χετε ἐλπίδα πώς θά ξαναπάρετε πίσω αὐτά τὰ μέρη.

Τὴν ἀλλη μέρα ἡ σούβλα ρίζωσε στή γῆ καὶ ξαναβλάστησε καὶ φούντωσε καὶ θέριεψε, κι ἔγινε τὸ περίφανο κυπαρίσσι, πού γυνωρίζαμε. Καὶ ἐπειδὴ δὲ πασιάς ἔχωσε τὴ σούβλα στή γῆ ἀπό τὴ μύτη, δηλαδὴ ἀπό τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρός τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκό κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οι παροιμίες καὶ οι παροιμιακές φράσεις, πού παραδίδονται ἀπό γενεά σέ γενεά είναι πολυτιμότατοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀκευδέστεροι ἀπό τὰ γραπτά κείμενα, τὶς ἐπιγραφές καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Είναι ζωντανά μνημεῖα τοῦ λόγου, πού κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πείρα του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, τὸ σκωπικό καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμα του. 'Εικφράζουν πάντοτε μιὰν ἀλήθεια σημαντική, μὲ ἀλληγορία, μεταφορά καὶ ρυθμό, πού δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. "Αλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τούς νόμους πού κυβερνοῦν τὴ ζωή ἡ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμίες), ἀλλοτε ἐκ-

φράζουν γνῶμες, πρακτικές άλτησις, βγαλμένες άπό τήν πείρα τῆς ζωῆς και δίνουν συμβουλές και δηγγίλες (γνωμικές παροιμίες), έλλοτε πάλι άπηχούν δρισμένα και συγκεκριμένα περιστατικά, άπό τά δόποια γεννήθηκαν και τά δόποια στό μεταξύ λησμονήθηκαν (άνεκδοτικές παροιμίες). Πάντοτε όμως έχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα και πολλή εύφυτα.

Ο σοφός μελετητής τών πνευματικών προϊόντων του έλληνικου λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης έχει συγκεντρώσει τίς περισσότερες παροιμίες σέ 4 μεγάλους τόμους. Άπό τόν πλούσιο κύτο θησαυρό σταχυολογοῦμε καί παραθέτομε λίγη δείγματα, ικταταγμένα κατά τό είδος τους.

N.A.K.

- 1) "Άλλα τά μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνό μέ βουνό δέ σμίγει.
- 3) Γιά χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυό γελοῦν, κάτι ξέρουν' ἔνας γελᾶ, τρελός εἶναι.
- 5) Δυό κεφάλια σ' ἔνα φέσι δέ χωροῦν.
- 6) 'Εγώ τό λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς ούρᾶς του.
- 7) "Έχει δ τοῖχος αύτιά κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούριο κοσκινάκι μου και ποῦ νά σέ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἰν' τά βουνά νά βρέχει, νά χιονίζει.
- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) "Οσα ξέρει δ νοικοκύρης, δέν τά ξέρει δ κόσμος ὅλος.
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σέ ἀχυρώνα
κι ἔνας κουφός τοῦ ἔλεγε: τήν ἄκουσα πού ἐβρόντα.
- 13) "Οποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) "Οποιος δέ βλέπει ποῦ πατεῖ, στή λάσπη θέ νά πέσει.
- 15) Χωρίς κουπιά καί ὄφρενα «Αγιε Νικόλα βόηθα με»!
- 16) 'Η τριανταφυλλιά κάνει καί τριαντάφυλλα κι ἀγκάθια.
- 17) Κάλλια ἑργάτου κέρδος παρά ἀκριβοῦ βιός.
- 18) 'Αλάτι πάει στήν ἀλυκή καί φρύγανα στό λόγγυς.
- 19) "Οποιος δέν κάνει ἀπό λόγου του καί πετυχαίνει ἀπό ἄλλο,
κακό ψυχρό 'ναι τό καλό κι ἄς εἶναι καί μεγάλο.
- 20) "Αξιος στό φαγί κι ἀγλήγορος στόν ὑπνος.
- 21) Τό νερό τοῦ 'Απριλιοῦ εἶναι πλοῦτος τοῦ κόσμου.
- 22) Τή Γέννηση τήν ἄβρεχη, τά Φῶτα χιονισμένα
καί τή Λαμπρή βρεχούμενη, τά πάντα εύτυχισμένα.
- 23) Κάλλιο γιώση παρά γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σάν εις ἄρμα λαμπτρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα τὴ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δποία
ἡτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα τὴ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε: — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στὴν ἔρημιά;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὼ χωρὶς ἑσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνη
πίσω του ὁ νικητὴς τούς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱούς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρης αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγκ. Κολομπής

("Ανθη εὐλαβείεις, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετάστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρὰ τινῶν τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων). Βενετία 1708

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

"Ως πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στά στενά,
μονάχοι σάν λιοντάρια, στές ράχες, στά βουνά;
Σπηλιές νά κατοικοῦμεν, νά βλέπομεν κλαδιά,
νά φεύγομ' ἀπ' τὸν κόσμον γιά τὴν πικρήν σκλαβιά;
Νά χάνομεν ἀδέλφια, πατρίδα καί γονεῖς,

τούς φίλους, τά παιδιά μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς;
Κάλλιο ὑναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἄν ζήσεις, καί εἰσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σέ ψένουν καθ' ὥρα στή φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἄν σταθεῖς,
δ τύραννος δδίκως σέ κάνει νά χαθεῖς.
Δουλεύεις δὴ μέρα εἰς ὅ, τι κι ἄν σοῦ πεῖ
κι αύτός πασχίζει πάλι τό αἷμα σου νά πιεῖ.
‘Ο Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβής*,
Γκίκας* καί Μαυρογένης*, καθρέπτης εἰν’ νά ίδεις.
‘Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοί
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μέ δδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ’ ἄλλοι τόσοι καί Τούρκοι καί Ρωμιοί,
ζωή καί πλοῦτον χάνουν χωρίς καμιά ἀφορμή.

‘Ελάτε μ’ ἔνα ζῆλον σέ τοῦτον τόν καιρόν
νά κάμομεν τόν δρκον ἐπάνω στόν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾶ τήν συνδρομήν σας μέ μητρική φωνή.
Συμβούλους προκομένους μέ πατριωτισμόν
νά βάλομεν εἰς ὅλα νά δίδουν δρισμόν.
‘Ο νόμος νά ’ναι ὁ πρῶτος καί μόνος δδηγός
καί τῆς πατρίδος ἔνας νά γίνει ἀρχηγός.
Γιατί κι ἡ ἀναρχία δμοιάζει τή σκλαβιά·
νά ζῶμεν σάν θηρία εἰν’ πιό σκληρή φωτιά.
Καί τότε μέ τά χέρια ψηλά στόν ούρανόν
ἄς ποῦμε ἀπ’ τήν καρδιά μας ἐτοῦτα στόν Θεόν:

«Ω βασιλεῦ τοῦ κόσμου, δρκίζομαι σέ Σέ
στήν γνώμην τῶν τυράννων νά μήν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νά τούς δουλεύω, μήτε νά πλανηθῶ
εἰς τά ταξίματά τους νά μήν παραδοθῶ.
‘Ενόσω ζῶ στόν κόσμον, δ μόνος μου σκοπός,
γιά νά τούς ἀφανίσω θέ νά ’ναι σταθερός.

Πιστός εις τήν πατρίδα συντρίβω τόν ζυγόν,
άχωριστος νά είμαι ἀπό τόν στρατηγόν.
Κι ἀν παραβῶ τόν ὄρκον, ν' ἀστράψει ὁ ούρανός^ς
καί νά μέ κατακάψει, νά γίνω σάν καπνός».

Σ' ἀνατολή καί δύση καί νότον καί βοριά
γιά τήν πατρίδα ὅλοι νά χομεν μιά καρδιά.

Τυπώθηκε σέ ξεχωριστό φυλλάδιο, Βιέννη, 1797 Ρήγας Βελεστινλής (*Φεραίος*)

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
ἐορτάζει ή οίκουμένη·
ή φλογέρα ἀχολογάει·
τό φθινόπωρο βοίζει,
χορευτά πανηγυρίζει
καί τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μές στή βρύση
τό κρασί μας νά δροσίσει·
καί στρωθεῖτε καταγῆς,
στήν ἄράδα ως τόν πάτο
εις τόν ἴσκιον ἀποκάτω,
πρός τά χείλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
ἐπιδέξια μέ τό χέρι
κι ἀπό πάνω τεχνικά,
τό ἀρνάκι μας λιανίστε
καί τόν τρύγον μας ἀρχίστε
νά χαροῦμε φιλικά.

«Λυρικά» "Ετος α' δημοσιεύσεως 1811

*Αθ. Χριστόπονλος

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σέ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
 δο Νούλας βρίσκονταν ἀπελτισμένος,
 τί δέν ἐγένονταν νά καταφθάσουν
 σκουτιά ὀλοκαίνουργα νά τοῦ τοιμάσουν.
 Νά πάει δέν ἔστεργε, καθώς φοροῦσε,
 κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημούσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: «καί τίς ἡ χρεία
 νά καταθλίβεσαι χωρίς αἰτία;
 Μήγαρ* εἰν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
 ἐκεὶ γιορτιάτικοι γιά νά φανοῦμε;
 Παρόμοιες πρόληψες γιά τά στολίδια
 μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
 Κι ἐγώ ἐκίνησα μέ τά παλιά μου,
 μηδέ κάν διάλεξα τά πιό καλά μου.
 Ό φίλος πάσκαγε* μέ λόγου κρίση
 τόν Ισχυρόγυνωμο νά καταπείσει.
 Χαμένα ἀπόσταινε τόν λάρυγγά του.
 Έκεῖνος ἥθελε τήν φορεσιά του.

Κριτή μέ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
 τή γνώμη μου ἔδωκα, χωρίς ν' ἀργήσω.
 Καί πρός τόν σύμβουλο εύθύς τηρώντας,
 παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας:
 «Κρένεις* ἔξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
 Μόν' ἔνα δίκιο του καλοστοχάσου.
 Αν πάγει ἀστόλιγος καί δέν φαντάξει,
 ποιός τόν στοχάζεται νά τόν κοιτάξει; »

«Απαντα». «Ετος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ιωάννης Βηλαρός

5. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

'Ωσάν γλυκόπνοο
 Δροσάτο δεράκι
 Μέσα σέ ἀνθότοπο

Κειό τό παιδάκι
Τήν ύστερη ἔβγαλε
'Αναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
Εἰς τόν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρός τόν αἰθέρα
Σάν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

"Ολα τήν ἔκραζαν,
"Ολα τ' ἀστέρια,

Κι ἐκείνη ἔξαπτλωνε
Δειλή τά χέρια,
Γιατί δέν ἤξερε
Σέ ποιο νά μπει.

'Αλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
"Ενα ἀγγελάκι
Φιλί ἀθάνατο
Στό μαγουλάκι,
Πού ἔχαφνα Ἐλαμψε
Σάν τήν αύγη.

Αιούσιος Σολωμός

6. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Άποσπασμα)

"Ἐλαμπε ἀχνά τό φεγγαράκι — εἰρήνη
"Ολην, δλη τήν φύση ἀκινητοῦσε,
Καὶ μέσα ἀπό τήν ἑρημη τήν κλίνη
Τ' ἀηδόνι τά παράπονα ἀρχινοῦσε·
Τριγύρω γύρω ἡ υυχτική γαλήνη
Τή γλυκύτατη κλάψα ἡχολογοῦσε·
Απάντεχα βαθύς ύπνος μέ πιάνει,
Κι δμπροστά μου ἔνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στό άκρογιάλι άναπαύοτουν δ' γέρος·
 Στά παλαιά τά ροῦχα τά σχισμένα
 Γλυκά γλυκά τό φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπαε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τό πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τά μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπό χάμου,
 Καὶ ώσάν νά 'χε τό φῶς του ἥλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

7. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Α πόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνή βγάν· ἡ κιθάρα
 Καί σέ τούτη τήν ἀφραστη ἄρμονιά
 Τῆς καρδιᾶς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκέ φίλε, εἰσ' ἔσύ, πιού τή θεία
 Ἐκσταση τοῦ Ὄσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτός ἐμψυχεῖς τήν ἡσυχία.

Κάθισε γιά νά ποῦμε ὅμνον στά κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αὐτήν ἔσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλός* ποιητής συχνά νά ψάλλει.

Μοῦ φαίνεται τόν βλέπω πιού ἀκουμβοῦσε
 Σέ μίαν ἑτιά, καί τό φεγγάρι ώστόσο
 Στά γένεια τά ἱερά λαμποκοποῦσε.

Ἄπ' τό Σκοπό* νά το, προβαίνει· ὥ, πόσο
 Σύ τήν νύχτα τερπνά παρηγορίζεις!
 "Υμνον παθητικόν θέ νά σου ὑψώσω·

Παθητικό σάν ἔσένα, ὅταν λαμπίζεις
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καί τό φῶς σου
 Σέ ταφόπετρα δλόασπρη ἀποκοιμίζεις.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρός προφήτης ἔριξε σέ κορασιά τά μάτια

Καί στούς κρυφούς του λογισμούς, χαρά γιομάτους, εἶπε:

«Κι ἄν γιά τά πόδια σου, Καλή, κι ἄν γιά τήν κεφαλή σου

κρίνους δ λίθος ἔβγανε, χρυσό στεφάνι δ ἥλιος,

δῶρο δέν ἔχουνε γιά Σέ, καί γιά τό μέσα πλοῦτος.

“Ομορφος κόσμος ἡθικός ἀγγελικά πλασμένος!».

Λιονύσιος Σολωμός

9. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τό σπαθί κοντά στήν κούνια σου, καλό μου,

ἀλλά τό χέρι δέν είναι πού τό 'σφιγγε στή νίκη.

Μακρύς δ λάκκος π' ἄνοιξε καί κλεῖ τό γίγαντά μου.

Κάμπους, βουνά, χωρίς αύτόν μάχης καπνοί σκεπάζουν·

ἀλλ' αύτό τώρα πού κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι

αὔριο θά γίνει δύναμη πού δ λογισμός κινάει,

καί στήθι ἀντρίκειο θά σταθεῖ στές σαϊτιές τῆς μοίρας.

Βρέχει τά βέλη της αύτή στά ψηφή τῶν ἀνδρείων,

πού ἐκεὶ στημένοι στερεοί λάμπουν στή μάχη θεῖοι.

Χαρές καί πλούτη νά χαθοῦν, καί τά βασίλεια, κι ὅλα,

τίποτε δέν είναι, ἀν στητή μέν’ ἡ ψυχή κι δλόρθη.

“Ολα τά ἐρείπια γύρω της κοιτᾶ χαμογελώντας,

κι ἀνθοί σ’ αύτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὡς τόν τάφο·

φυτρώνει καί στό σκότος του τοῦ Παραδείσου τ’ ἄνθι.

Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,

σπούδαξε, μήν ἀργοπορεῖς βάρος νά γίνεις τρόμου

ἐκεὶ πού οἱ χείμαρροι τοῦ ἔχθροῦ τρομαχτικά βρυχίζουν.

‘Αλλά τό χέρι σου ζωστό πλιά στό λαιμό μου γύρω

δέ θά ‘ναι τότε, ἀλλά σ’ αύτό τ’ δλεθροφόρο ξίφος.

Τῆς Μοίρας ἔτος’ οἱ δύναμες, δσσο τρανές κι ἄν είναι,

κι ἄν πέσεις σύ στόν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, δπως

τῆς κούνιας τά κινήματα πού τώρα σέ κοιμίζουν.

Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μή δίχως μάνα μείνεις.

Θάζώσει έκείνη τό σπαθί μές στό βυζί ἀποκάτου,
κι ἐμπρός! σημαία καὶ σπαθί, ψυχή, ψυχή, καὶ νίκη!
Τήν ψυχή μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
καὶ χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
"Αντρες, γυναικες εἰν', κανεὶς δέ θά ρωτᾶ στὴ μάχη.
Κοίτα τούς λάκκους! — ἀλλὰ τί μπορεῖς σύ νά κοιτάξεις;
"Ἀπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας·
πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τὴν πατρίδα μένει,
καὶ σ' ὅλα ζεῖ τά στήθη μας τούτ' ἡ πνοή καὶ μόνη,
πού φλόγα γίνεται φριχτή καθολικοῦ πολέμου,
πού κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
πού ζώνει ἐσέ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιᾶς σου δίνει.
Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχή χαρᾶς γιά τό καλό πού θά 'ρθει!
Γλυκά κι ἡ τύχη μοῦ γελᾶ, γιατί ἡ στιγμή 'ναι τούτη
πού τ' ἀκριβά σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
τό χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νά λάμψει, σ' ὅλα τ' ἀλλα
ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἀλλ' ὅχι καὶ σ' ἐμένα.
"Ελα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκό βλαστάρι· θέλω
γιά μιά στιγμή γοργά 'π' αὐτό· τό σπίτι νά μακρύνω.
θέλω τό μέτωπ' ὁ καπνός τῆς μάχης νά σοῦ 'γγίξει,
πλατιά τό στήθος σου, βαθιά, νά πνέξει* ὀλέθρου φλόγα.

(Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, «Ιταλικά ποιήματα», 'Αθῆναι, 1921)

Διορύσιος Σολωμός

10. Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

(* Απόσπασμα)

18

'Εκοίτασα, κι ἤτανε μακρυά ἀκόμη τ' ἀκρογιάλι·
ἀστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!
Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἔνα ξοπίσω στ' ἄλλο,
πολύ κοντά στήν κορασιά μέ βρόντημα μεγάλο·
τά πέλαγα στήν ἀστραπή κι ὁ ούρανός ἀντῆχαν,
οἱ ἀκρογιαλιές καὶ τά βουνά μ' ὅσες φωνές κι ἀν είχαν.

19

Πιστέψετε 'π το οὐρανός ἀκριβή ἀλήθεια,
μά τές πολλές λαβωματίές, πού μόνον φαγαν τά στήθια,
μά τούς συντρόφους, πόπτεσαν στήν Κρήτη πολεμώντας,
μά τήν ψυχή, πού μένει ἔκαψε τόν κόσμο ἀπαρατώντας.
(Λάλησε, σάλπιγγα! Κι ἐγώ τό σάβανο τινάζω,
καὶ σχίζω δρόμο καὶ τὸ ἀχνούς ἀναστημένους κράζω.

— Μήν εἴδετε τήν διμορφιά, πού τήν κοιλάδα ἀγιάζει;
Πέστε, νά ίδεῖτε τό καλό ἐσεῖς κι ὅτι σᾶς μοιάζει.

Καπνός δέ μένει ἀπό τή γῆ· νιός ούρανός ἔγινη·
σάν πρῶτα ἐγώ τήν ἀγαπῶ, καὶ θά κριθῶ μέντος αὐτήν.

— Ψηλά τήν εἴδαμε πρωΐ τῆς τρέμαν τά λουλούδια
στή θύρα τῆς Παράδεισος πού ἐβγῆκε μέ τραγούδια:
ἔψαλλε τήν Ἀνάσταση χαροποιά ἡ φωνή της,
κι ἔδειχνεν ἀνυπομονησιά, γιά νά μπει στό κορμί της·
δο ούρανός δλόκληρος ἀγροίκας σαστισμένος,
τό κάψιμο ἀργοπόρουνε δο κόσμος δο ἀναμμένος·
καὶ τώρα δύπρός τήν εἴδαμε· ὁγλήγορα σαλεύει·
ὅμως κοιτάζει ἐδῶ κι ἐκεῖ, καὶ κάποιονε γυρεύει.

20

Ακόμη ἐβάστουνε ἡ βροντή...

κι ἡ θάλασσα, πού σκίρτησε σάν τό χοχλό πού βράζει,
ἡσύχασε καὶ ἔγινε δλο ἡσυχία καὶ πάστρα.

σάν περιβόλι εύώδησε κι ἔδέχτηκε δλα τ' ἄστρα·
κάτι κρυφό μυστήριο ἐστένεψε τή φύση

κάθε διμορφιό νά στολιστεῖ καὶ τό θυμό ν' ἀφήσει...

Δέν είν' πνοή στόν ούρανό, στή θάλασσα, φυσώντας
οὔτε δσο κάνει στόν ἀνθό ἡ μέλισσα περνώντας,

ὅμως κοντά στήν κορασιά, πού μένει ἔσφιξε κι ἔχάρη,
ἔσειότουν τ' δλοστρόγγυλο καὶ λαγαρό φεγγάρι·

καὶ ξετυλίζει ὁγλήγορα κάτι πού ἐκείθε βγαίνει,
κι δύπρός μου ίδού πού βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.

Ἐτρεμε τό δροσάτο φῶς στή θεϊκά θωριά της.

στά μάτια της τά δλόμαυρα καὶ στά χρυσά μαλλιά της.

Διοινόσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

“Οσα κάστρα κι ἄν εἶδα καί περπάτησα,
σάν τῆς Ὁμιλίας τό κάστρο δέν ἐλόγιασσα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα δύργιες τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατά,
μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μέ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρά κλειδιά,
καί τοῦ γιαλοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τό τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
δέν μπορεῖ νά τό πάρει τό ἔρημόκαστρο.
Κι ἔνα σκυλί Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιᾶς παιδί,
στόν Ἀμιρά* του πάει καί τόν προσκυνάει.
—Αφέντη μ' Ἀμιρά μου καί σουλτάνε μου,
ἄν πάρω γώ τό κάστρο, τί εἰν' ἡ ρόγα* μου;
—Χίλια ἄσπρα* τήν ήμέρα κι ἀλογο καλό,
καί δυό σπαθιά ἀσημένια γιά τόν πόλεμο.
—Ούδέ τ' ἄσπρα σου θέλω κι ούδέ τά φλωριά,
ούδέ καί τ' ἀλογό σου κι ούδέ τά σπαθιά,
μόν' θέλω γώ τήν κόρη, πού' ναι στά γυαλιά.
—Ωσάν τό κάστρο πάρεις, χάρισμα κι αὐτή.

Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τόν πύργο πύργο πάει καί γυροβολάει,
στήν πόρτα πάει καί στέκει καί παρακαλεῖ.
—Γιά ἄνοιξε, ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὁμιλίας,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασίλισσας.
—Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρέ Τοῦρκε, βρέ σκυλότουρκε.
—Μά τό Σταυρό, κυρά μου, μά τήν Παναγιά,
ἐγώ δέν είμαι Τοῦρκος, ούδέ Κόνιαρος,
είμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω δπ' ἀσκήτευα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σάν τό πρόβατο,

κι ήρθα νά πάρω λάδι γιά τίς έκκλησιές.
 Γιά όνοιξετέ μου νά 'μπω τοῦ βαρόμοιρου.
 —Νά ρίξουμε τσιγγέλια νά σέ πάρουμε;
 —Τά ράσα μου είναι σάπια καί ξεσκίζονται.
 —Νά ρίξουμε τό δίχτυ νά σέ πάρουμε;
 —Είμαι άπό τήν πείνα κι άντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιά κόρη, πάει, τόν όνοιξε.
 "Οσο ν' όνοιξει ή πόρτα, χίλιοι έμπήκανε,
 κι όσσο νά μισανοίξει, γέμισ' ή αύλή,
 κι όσσο νά καλοκλείσει, ή χώρα πάρθηκε.
 "Ολοι χυθήκαν στ' άσπρα, όλοι στά φλωριά,
 κι έκεινος εις τήν κόρη πού 'ναι στά γυαλιά.

Κι ή κόρη άπό τόν πύργο κάτω πέταξε,
 μήτε σέ πέτρα πέφτει, μήτε σέ κλαριά,
 παρά σέ Τούρκου χέρια καί ξεψύχησε.

2. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο,
 ή ξενιτιά σέ χαίρεται κι έγώ 'χω τόν καημό σου.
 Νά στείλω γράμμα χάνεται, δέ βρίσκει τό παιδί μου,
 νά μάθει δσα νά τοῦ πεῖ διψάει ή καρδιά μου,
 νά στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
 νά στείλω καί τό δάκρυ μου σ' ένα ψιλό μαντίλι.
 Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρό καί κυκλογυρισμένο,
 αύτοῦ ψηλά πού περπατεῖς καί χαμηλά μᾶς βλέπεις,
 δέν εἶδες που τό γιόκα μου τόν πολυαγαπημένο;
 Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καί τά δικά μου κλαίγουν;
 Τίνος τά χείλη τοῦ μιλοῦν καί τά δικά μου τρέμουν;
 'Ανάθεμά σε, ξενιτιά, γιά τά κακά πού κάνεις.
 Ξενίτεψες τόν άντρα μου κι έκαμες νά χηρέψω,
 ξενίτεψες καί τό πουλί μ' τώρα δώδεκα χρόνους.

3. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τήν ξενιτιά, τήν άρφανιά, τήν πίκρα, τήν όγάπη,
τά τέσσερα τά ζύγιασαν, βαρύτερα εἰν' τά ξένα.
Ο ξένος εἰς τήν ξενιτιά πρέπει νά βάνει μαῦρα,
γιά νά ταιριάζει ή φορεσιά μέ της καρδιᾶς τή λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπτονεμένο,
ή ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγώ χω τόν καημό σου.
Τί νά σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἀν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει*.
Νά στείλω μέ τά ζάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τά δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καί κατίνε τό μαντίλι.
Τί νά σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τή χαραυγή, γιατί ὑπνο δέν εύρισκω,
ἀνοίγω τό παράθυρο, κοιτάζω τούς διαβάτες,
κοιτάζω τίς γειτόνισσες καί τίς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τά μικρά καί τά γλυκοβυζαίνουν.
Μέ παίρνει τό παράπονο, τό παραθύρι ἀφήνω,
καί μπαίνω μέσα, κάθομαι, καί μαῦρα δάκρυα χύνω.

4. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

A'.

"Υπνε, πού παίρνεις τά μικρά, ἔλα πάρε καί τοῦτο.
Μικρό μικρό σοῦ τό δώκο, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σάν Ψηλό βουνό, ίσιο σάν κυπαρίσσι,
κι οί κλώνοι του ν' ἀπλώνονται σ' Ἀνατολή καί Δύση.

B'.

Νά μοῦ τό πάρεις, "Υπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά σοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τόν ἥλιο στά βουνά, καί τόν ἀιτό στούς κάμπους,
τόν κύρ Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγους.

‘Ο ήλιος ἐβασίλεψε κι ό ἀιτός ἀποκοιμήθη
κι ό κύρ Βοριάς ό δροσερός στῆς μάνας του πηγαίνει:
—Γιέ μ’, ποῦ ’σουν χτές, ποῦ ’σουν προχτές, ποῦ ’σουν τήν
(ἄλλη νύχτα;

Μήνα* μέ τ’ ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
μήνα μέ τόν αύγερινό, πού ’μεστ’ ἀγαπημένοι;
—Μήτε μέ τ’ ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
μήτε μέ τόν αύγερινό, όπου ’στ’ ἀγαπημένοι.
Χρυσόν ύγιὸν ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Γ'.

Χήνα μου, ἀπλωσ’ τά φτερά, νά πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
ἀιτέ μου, τά φτερούγια σου, ν’ ἀπλώσω τ’ ἀγοριοῦ μου,
κι ἔσύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στήν κούνια νά καθίσεις
μέ τή γλυκιά σου τή φωνή νά μοῦ τό νανουρίσεις,
καί σάν τό ἰδεῖς νά κοιμηθεῖ, τά μάτια του νά κλείσει,
τρέξε, τόν “Υπνο φώναξε νά μοῦ τό σεργιανίσει.
”Ελα, “Υπνε, καί πάρε το, πάν’ το στά περιβόλια,
καί γέμισε τούς κόρφους του τραντάφυλλα καί ρόδα·
τά ρόδα θά εἰν’ τής μάνας του καί τ’ ἀνθη τοῦ κυροῦ του,
καί τά χρυσά τραντάφυλλα θά είναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἄστρι, κοιμήσου αύγή, κοιμήσου νιό φεγγάρι,
κοιμήσου, πού νά σέ χαρεῖ ό νιός πού θά σέ πάρει.
Κοιμήσου πού παράγγειλα στήν Πόλη τά χρυσά σου,
στή Βενετιά τά ροῦχα σου καί τά διαμαντικά σου.
Κοιμήσου πού σοῦ ράθουνε τό πάπλωμα στήν Πόλη,
καί σοῦ τό τελειώνουνε σαράντα δυό μαστόροι·
στή μέση βάνουν τόν ἀιτό, στήν ἄκρη τό παγώνι.
Νάνι τοῦ ρήγα τό παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ’ ἀγγόνι.
Κοιμήσου καί παράγγειλα παπούτσια στόν τσαγγάρη,
νά σοῦ τά κάνει κόκκινα μέ τό μαργαριτάρι.
Κοιμήσου μέσ στήν κούνια σου καί στά παχιά πανιά σου,
ή Παναγιά ή δέσποινα νά είναι συντροφιά σου.

5. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Λεβέντης έροβόλαγε άπό τά κορφοβούνια
μέ τό μαντίλι στό λαιμό, τό βαροκεντημένο.
Είχε τό φέσι του στραβά καί τά μαλλιά κλωσμένα,
κι ἔστριψε τό μουστάκι του καί ψιλοτραγουδοῦσε.
Κι ὁ Χάρος τόν ἀγνάντεψε ἀπό ψηλή ραχούλα,
καρτέρι πάσι καί τό 'βαλε σ' ἔνα στενό σοκάκι.
—Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τό λεβέντη.
Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;
—'Από τήν μάντρα μου ἔρχομαι, στό σπίτι μου πηγαίνω.
Πάω νά πάρω τό ψωμί καί πίσω νά γυρίσω.
—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε δ Θεός νά πάρω τήν ψυχή σου.
—Χωρίς ἀνάγκη κι ὀρρωστιά ψυχή δέν παραδίνω.
Μόν' ἔβγα νά παλέψουμε σέ μαρμαρένιο ἄλωνι,
κι ἂ μέ νικήσεις, Χάροντα, νά πάρεις τήν ψυχή μου,
κι ἂ σέ νικήσω πάλι ἔγω, πηγαίνε στό καλό σου.

- Πιαστήκαν καί παλεύανε ἀπ' τό πουρνό ως τό βράδυ,
κι ἐκεῖ στό γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, πού τρέμ' νά βασιλέψει,
ἀκοῦν τό νιό πού βόγγιζε καί βαριαναστενόζει.
—"Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νά ζήσω
τί ἔχω γυναίκα παρανιά καί χήρα δέν τῆς πρέπει,
τί ἔχω παιδί κι είναι μικρό κι δρφάνια δέν τοῦ μοιάζει.
—Τά πρόβατα κουρεύονται καί τό τυρί ζυγιέται
καί τ' ἀρφανό πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

6. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

"Ο ταν σηκώνουν τό νεκρό

Αύτοῦ πού βούλεσαι νά πᾶς κι δπου ξεπερατιέοσαι,
ἄν ἔβρεις νιούς χαιρέτα τους, καί νιές κουβέντιασέ τους,
κι ἄν ἔβρεις καί μικρά παιδιά γλυκά παργόρησέ τα.
Μήν κάμεις νιές νά κλάψουνε καί νιούς ν' ἀναστενάξουν,
μήν κάμεις καί μικρά παιδιά καί θυμηθοῦν τή μάνα.

Μήν πεῖς πώς ἔρχεται Λαμπρή, πώς ἔρχονται γιορτάδες.
 Πές τοῦ Χριστοῦ πώς χιόνιζε καί τή Λαμπρή θά βρέχει,
 καί τήν ἡμέρα τ' ἄι-Θωμᾶ θά σέρνουν τά ποτάμια.
 Πώς δέ θά βγοῦνε τά παιδιά μέ τίς γλυκές μανάδες,
 οὔτε θά βγοῦν τ' ἀντρόγενα τά πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιά στήν πόρτα μου καί δέντρο στήν αὐλή μου,
 καί τέντα κατακόκκινη τό σπίτι σκεπασμένο,
 καί κυπαρίσσι δλόχρυσο κι ἡμουν ἀκουμπισμένη,
 εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στό σπίτι κρεμασμένο.

Τώρα ή μηλιά μαράθηκε, τό δέντρο ξεριζώθη,
 κι ἡ τέντα ή κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
 τό κυπαρίσσι τό χρυσό ἔπεσε καί τσακίστη,
 τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τό σπίτι δέ φωτάει.

* * *

Δέ σδπρεπε, δέ σδμοιαζε στή γῆ κρεβατοστρώση,
 μόν' σδπρεπε, μόν' σδμοιαζε στοῦ Μάη τό περιβόλι,
 ἀνάμεσα σέ δυό μηλιές, σέ τρεις νεραντζοπούλες,
 νά πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τά μῆλα στήν ποδιά σου,
 τά κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στό λαιμό σου.

* * *

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νά μή ραίσει,
 νά είπω τραγούδι θλιβερό καί παραπονεμένο'
 μηδ' ἀπό χῆρες τ' ἀκουσα, μηδ' ἀπό παντρεμένες,
 τοῦ Χάρου ή μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
 «Πόχουν παιδιά, ἃς τά κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἃς τά φυλάξουν,
 γυναίκες τῶν καλῶν ἀντρῶν, νά κρύψουνε τούς ἀντρες,
 γιατί ἔχω γιό κυνηγητή, γιατί ἔχω γιό κουρσάρο'
 οὕλο τίς νύχτες περπατεῖ καί τίς αὐγές κουρσεύει,
 κι ὅποδβει τρεις παίρνει τούς δυό κι ὅποδβει δυό τόν ἔνα
 κι ὅποδβει κι ἔνα μοναχό, κείνον τόν ἔκληρίζει».

Μά νά τον καί κατέβαινε στούς κάμπους καβαλάρτης.
 Μαύρος ἤταν, μαύρα φορεῖ, μαύρο καί τ' ἄλογό του,
 σέρνει στιλέτα δίκοπτα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στιλέτα, τά 'χει γιά καρδιές, σπαθιά, γιά τά κεφάλια.

7. ΒΑ·Ι·ΤΙΚΑ

α') Στό νοικοκύρη

‘Αφέντη, ὅντας γεννήθηκες σέ θρέφαν τά λιοντάρια,
καί βγῆκες όξειδιαλεχτός μέσα στά παλικάρια.

‘Άλλοι κουρσεύουν μέ σπαθιά, κι ἄλλοι μέ τά δοξάρια,
κι ἐσύ, τί θάμα εἰν’ αὐτό! κουρσεύεις μέ τό μάτι.

Καί τοῦ ματιοῦ σου ή σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
πύργους καί πετροπήγαδα κι αύλές μαρμαρωμένες.

β') Στόν προεστό τοῦ χωριοῦ

‘Αφέντη μου, στά σπίτια σου χρυσές καντῆλες φέγγουν,
φέγγουν στούς ξένους νά δειπνοῦν, στούς ξένους νά πλαγιάζουν,
φέγγει καί μιά στό ταίρι σου νά στρώνει νά κοιμᾶστε
ἀπάνου στά τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στά μιμίτσια*,
νά πέφτουν τ’ ἄνθια ἀπάνου σου, τά μῆλα στήν ποδιά σου,
καί τά κορφολογήματα τριγύρω στό λαιμό σου.

8. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δέν τρῶτε καί δέν πίνετε;
Μήνα* καί τό ψωμί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Στέλνουμε στούς γειτόνους καί τ’ ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τό κρασί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καί τ’ ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τά φαγιά μας δέ σᾶς ἄρεσαν;
Μαγείρισσες εἰν’ κι ἄλλες καί τις ἀλλάζουμε.
Μήνα κι ή καψονύφη δέ σᾶς ἄρεσε;
Ἡ νύφη μας αύτή ‘ναι, δέν ἀλλάζεται.

9. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἀρματολοί καί τῆς αύγῆς οἱ κλέφτες
δόλονυχτίς κουρσεύανε καί τήν αύγή κοιμῶνται,
κοιμῶνται στά δασά κλαριά καί στούς παχιούς τούς ἵσκιους.
Εἶχαν ἀρνιά καί ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,

μά εἶχαν κι ἔνα γλυκό κρασί, πού πίν' ν τά παλικάρια.
 Κι ἔνας τόν δλλον ἔλεγαν, κι ἔνας τόν δλλον λέει:
 «Καλά τρῶμε καί πίνουμε καί λιανοτραγουδᾶμε·
 δέν κάνουμε κι ἔνα καλό, καλό γιά τήν ψυχή μας,
 —δό κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καί μοναστήρια,—
 νά πᾶμε νά φυλάξουμε στῆς Τρίχας τό γεφύρι,
 πού θά περάσει δό βόιβοντας* μέ τούς ἀλυσωμένους·
 νά κόψουμε τούς ἄλυσους νά βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νά βγει τῆς χήρας τό παιδί, π' ἄλλο παιδί δέν ἔχει
 π' αὐτή τό χει μονάκριθο στόν κόσμο ξακουσμένο».

* * *

Ανάθεμά τα τά βουνά μέ τό ζακόνι* πόχουν,
 τό καλοκαίρι κίτρινα καί τό χειμώνα μαῦρα,
 καί τήν πικρή τήν ἄνοιξη πολύ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δέν τά χόρηκε μέσ στόν ἀπάνω κόσμο,
 ἡ κλεφτουριά τά χαίρεται καί τά μικρά κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παιζουν καί γλεντᾶν καί ρίχνουν στό σημάδι,
 γυρίζουν καί στή σούγλα τους τά παχουλά τά κριάρια·
 πόκει οἱ Τοῦρκοι δέν πατᾶν, φοβοῦνται τά κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τά κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τά καημένα,
 κι ἔνα μικρό κλεφτόπουλο δέν παίζει, δέ χορεύει,
 μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καί τό σπαθί τροχάει.
 «Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο,
 πολλές φορές μέ γλίτωσες, βόηθα καί τούτ' τήν ώρα,
 νά σ' ἀσημώσω μάλαμα, νά σέ σμαλτώσω ἀσήμι».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δέν πρέπει νά πουλιῶνται
 μόν' πρέπει τους στήν ἐκκλησιά κι ἔκει νά λειτουργιῶνται,
 πρέπει νά κρέμονται ψηλά σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 νά τρώει ἡ σκουριά τό σίδερο κι ἡ γῆ τόν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

('Ιστορικό)

Τό τραγούδι διατραγωδεῖ τά δεινοπαθήματα τῶν Ηελοπονησίων, μετά τήν κατάπνιξη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, ἀπό τά ἀλβανικά στίφη πού ἐπέδραμαν.

Τά παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας ποτέ δέν καταδέχονται πεζοί νά περπατήσουν, καί τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στούς Ἀρβανίτες! Κλαίγουν οἱ μαῦροι τή σκλαβιά, ὅπού εἶναι σκλαβωμένοι, κλαίγουν καί τόν ξεχωρισμό, τό πῶς θά ξεχωρίσουν. 'Ο ζωντανός δ χωρισμός παρηγοριά δέν ἔχει! 'Αφήνει ή μάνα τό παιδί καί τό παιδί τή μάνα, χωρίζει κι ἔνα ἀντρόγυνο μιά μέρα ἀνταμωμένο.

11. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

Τρία μπαϊράκια φαίνονται 'ποκάτω ἀπό τό Σούλι. Τό 'να 'ναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ' ὅλλο τοῦ Σελιχτάρη, τό τρίτο τό καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.

Μιά παπαδιάς τ' ἀγνάντεψεν ἀπό ψηλή ραχούλα.

—Ποῦ 'στε τοῦ Λάμπρου τά παιδιά, ποῦ 'στε νοί Μπότσαραίοι; 'Αρβανιτιά μᾶς πλάκωσε, θέλει νά μᾶς σκλαβώσει.

—"Ας ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δέ μᾶς κάνουν.

—"Ας ἔρτουν πόλεμο νά ίδουν καί Σουλιωτῶν τουφέκια, νά μάθουν Λάμπρου τό σπαθί, Μπότσαρη τό τουφέκι, τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάϊδως.

Κι δ Κουντσονίκας φώναξεν ἀπό τό μετερίζι!*:

—Παιδιά, σταθεῖτε στέρεα, σταθεῖτε ἀντρειωμένα, γιατ' ἔρχεται ό Μουχτάρ πασάς μέ δώδεκα χιλιάδες.

—Ο πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τά τουφέκια.

Τόν Ζέρβα καί τόν Μπότσαρη ἐφώναξε ό Τζαβέλας:

—Παιδιά μ', ἥρθ' ωρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἀς πάψει τό τουφέκι!

Κι δλοι ἔπιασαν καὶ σπάσαν τίς θῆκες τῷ σπαθιῷ τους,
τούς Τούρκους βάνουν μπροστά, τούς βάνουν σάν κριάρια.

»Άλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν: «Πασά μου, ἀνάθεμά σε!

Μέγα κακό μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
ἔχαλασες τόση Τουρκιά, σπαθῖς κι Ἀρβανίτες.

Δέν εἰν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβο, δέν εἰν' ἡ Λαμποβίτσα,
ἐδῶ εἰν' τὸ Σούλι τό κακό, ἐδῶ εἰν' τὸ Κακοσούλι,
πού πολεμοῦν μικρά παιδιά, γυναῖκες σάν τους ἄντρες,
πού πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σάν ἄξιο παλικάρι».

Κι δ Μπότσαρης ἔφωναξε μέ τό σπαθί στό χέρι:

—«Ελα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μέ μενζίλι!*

Γύριστ' ἐδῶ στόν τόπο μας, στήν ἔρημη τήν Κιάφα,
ἐδῶ νά στήσεις τό θρονί, νά γένεις καὶ σουλτάνος.

12. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

“Οταν οι “Αγγλοι πούλησαν τήν πόλη στούς Τούρκους στίς 28
Απριλίου 1819.

A'.

- Μαῦρο πουλάκι, πόρχεσαι ἀπό τ' ἀντίκρυ μέρη,
πέτες μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
ἀπό τήν Πάργα, βγαίνουνε, πού τά βουνά ραγίζουν;
Μήνα* τήν πλάκωσε Τουρκιά καὶ πόλεμος τήν καίει;
- Δέν τήν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δέν τήν καίει.
Τούς Παργινούς ἐπούλησαν σά γίδια, σά γελάδια,
κι δλοι στήν ξενιτιά θά πᾶν νά ζήσουν οἱ κατημένοι.

Τραβοῦν γυναῖκες τά μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
μοιριολογοῦν οἱ γέροντες μέ μαῦρα μοιρολόγια,
παπάδες μέ τά δάκρυα γδύνουν τές ἐκκλησιές τους.

- Βλέπεις ἔκείνη τή φωτιά, μαῦρο καπνό πού βγάνει;
Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,
πού τήν Τουρκιά τρομάξανε καὶ τό βεζίρη κάψαν.
Ἐκεῖ 'ναι κόκαλα γονιοῦ, πού τό παιδί τά καίει,

νά μήν τά βροῦν οἱ Λιάπτηδες*, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.
 Ἀκοῦς τό θρῆνο τόν πολύν, δπού βογκοῦν τά δάση,
 καὶ τό δαρμό* πού γίνεται, τά μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τή δόλια τήν πατρίδα,
 φιλοῦν τίς πέτρες καὶ τή γῆ κι ἀσπάζονται τό χῶμα.

B'.

Τρία πουλιά ἀπ' τήν Πρέβεζα διαβήκανε στήν Πάργα,
 τό 'να κοιτάει τήν ξενιτιά, τ' ἄλλο τόν 'Αι-Γιαυνάκη,
 τό τρίτο τό κατάμαυρο μοιριολογάει καὶ λέει :
 —Πάργα, Τουρκιά, σέ πλάκωσε, Τουρκιά σέ τριγυρίζει.
 Δέν ἔρχεται γιά πόλεμο, μέ προδοσιά σέ παίρνει.
 Βεζίρης δέ σ' ἐνίκησε μέ τά πολλά τ' ἀσκέρια*.
 "Εφευγαν Τοῦρκοι σά λαγοί τό Παργινό τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπτηδες* δέν ἥθελαν νά 'ρτουν νά πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σά θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιά ψωμί, μπαρούτι γιά προσφάγι.
 Τ' ἀσπρα* πουλῆσαν τό Χριστό, τ' ἀσπρα πουλοῦν κι ἐσένα.
 Πάρτε, μανάδες, τά παιδιά, παπάδες τούς ἀγίους.
 "Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τό τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, δλα σας τά κιβούρια,
 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τούρκους δέν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.

13. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νά πάρω ἀνήφορο, νά πάρω ἀνηφοράκι,
 νά βρῶ κλαράκι φουντωτό καὶ ριζιμιό* λιθάρι,
 νά γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκόν ὑπνο νά πάρω.
 Μαηδέ* ἔγειρα, ἡδέ πλάγιασα, μαηδέ τόν ὑπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ τά πεῦκα νά βογκοῦν καὶ τίς δξεύς νά τρίζουν,
 κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
 καὶ τό 'λεγε λυπητερά σά μαῦρο μοιρολόγι.
 —Τό τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις;

Μήν εῖν' τά αύγά σου μελανά καί τά πουλιά σου μαύρα;
 —Δέν εῖν' τ' αύγά μου μελανά καί τά πουλιά μου μαύρα,
 μόν' κλαίω γιά τήν κλεφτουριά, γιά τούς καπεταναίους,
 πού τούς χαλάει δὲ 'Αλῆ πασάς στά Γιάννενα, στή λίμνη.

Τά περισσότερα ἀπό τά παραπάνω δημοτικά τραγούδια σταχυολογήθηκαν ἀπό τό βιβλίο τοῦ Ν.Γ. Πολίτη «Ἐχλογαὶ ἀπό τά τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

την πρόσθια μορφή των τερατών και την απόλυτη ομοιότητά της με την πρόσθια μορφή των φίλαστρων της ίδιας έντονης τάσης στην θερμοκρασία της ατμόσφαιρας. Το παρόν έγγραφο παρουσιάζει την πρώτη φωτογραφία της απόλυτης μορφής της πρόσθιας μορφής των φίλαστρων της ιδιαίτερης περιόδου της ζωής της, που διατηρείται μέχρι σήμερα.

Επειδή το παρόν έγγραφο παρουσιάζει την πρώτη φωτογραφία της απόλυτης μορφής της πρόσθιας μορφής των φίλαστρων της ιδιαίτερης περιόδου της ζωής της, που διατηρείται μέχρι σήμερα,

Πάργα,

την

πρώτη

ΒΕΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΜΑΤΙΣΣΕΣ, ΛΟΓΟΤΥΠΟΙ

κ. λογοτυπών και προτύπων της απεριόριστης

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Αι βίοι τόποι για την ιδέα της δημοκρατίας φαντάζονται διάφοροι αλλά τόποι στην πολιτική άρχοντας δημόσιας γης, Έλλας, όλη και όλαις τού τόπου, επερχόμενους διαποτέργυτας και διά τηρίου πεπρυτάνης διάφορων τηρίων με θέματα πολιτικά, σπουδαστικά ή θεοφυτικά καθώς είναι γενικά, είναι τόποι διάφορης διάσπασης τοπογραφικού περιορισμού· μεταξύ των οποίων δεν έχουνται να είναι περιβαλλοντικά γεγονότα δημόσιας μερογένεσης, διεύρυνσης ή αναπτύξεως διάφορων τοπογραφικών περιοχών, Η περιοχή γενικά, είναι η πολιτική περιοχή στην οποία διαδημοτικά παραστένεται η δημοκρατία, η οποία διαπλανεύεται στην φ. Οι πόλεις, αστές οι δύο τελείς της Ελλάδας.

Σαντος παρατημένης στην πόλη, καν' ότι δημοτικός παραστένεται είτε την αναπτυξιακή γραμμή προτίτην φαντάζονται, διαφορετικούς γεγονότους και προσαρμογές που στη τελική πολιτεία είναι τόποι της γενικής και τοπικής ανθρώπινης καταγένεσης του δημοτικού είτε της αστικής πολιτικής της εποχής είτε γενικών πολιτικών φιλόσοφων καθηγητών της πόλης, είτε ανταρείται στην γενική Μελτελίδης και Θεοφοκάκης ή Έλλας έποιου Βερσούλην πολιτικών της δημοτικού·

ΟΤΙΩΤ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΤΣΙΔΗ ΣΟΥ ΛΙΧΑΝΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΙΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

‘Η παλαιά καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκθαμβον κόσμον δύο γενεὰς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἀλλων γενεῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ δποῖα αἱ δύο αὗται γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐπραξαν.

‘Η πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ δποῖαι χωρίζονται ἀπ’ ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ἔνον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ δποῖαι ὡς δύο ἔξαίσια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν δρίζοντα ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, δποῖα φειδωλεύεται ἡ ίδια φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς δποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ύψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἀλλως θὰ ἡδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; ‘Η πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητική, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτική, είσθε, ὃ “Ἐλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι!

Εἶναι παρατηρήσεως ἀξιον, ὅτι, καθ’ ἃς ἐποχάς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πως εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἀνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν δποίων δὲν θὰ ἡδύναντο ποτὲ ἵσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εύτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο δρόν. Τῷ δοντι, τίς ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδας καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπηθανατί-

ζετο, ὅσον ἀπηθανατίσθη; Τοιοῦτοι ἀνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν σημερινήν μας πολυπαθῆ, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τούς ὅποιους, τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὅχι ὄπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώναξε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἑράν μονὴν τῆς Λαύρας: «"Ελληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας!"» Ἐφώναξε, καὶ ἡ φωνή του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἔξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ 'Ἑλλὰς ἔγινεν ἐλευθέρα.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον; Δίψα τάχα ἔξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος; "Οχι βέβαια: διότι ἡτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὄποιον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαὶ· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἡτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἡτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὄποια καὶ ἄλλοτε, ἀν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὄποια ταράττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχὰς χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἀνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ δλιγόνωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δεῖξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεών του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωήν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ιστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἔξῆς:

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ιστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχεῖς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ιστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἔχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζουμεν.

"Επνεε τὰ λοίσθια* ή πατρὶς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἥν ὡραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἔργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικήν κυβέρνησιν, δύνομάσσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. "Αμα ἔγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρική αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἴδού, πρῶτος δὲ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει. . . ποῖον; τὸν ἔχθρόν του Καραϊσκάκην. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεῖ· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προούπαντῷ δὲ Ζαΐμης ἔρχομενον: «Ἡ πατρὶς», τῷ λέγει, «ἀπαίτει σήμερον τὴν ἔνωσίν μας». «Τὴν ἀπαίτει», ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, δὲ πτοῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν δύναματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὄποιαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο "Ἐλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὡραν ἑκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

"Ἡ πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν είναι μόνη ἱκανή νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὑρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ιστορικοῦ ἀνδρός!

"Αν καὶ ὡς "Ἐλλην καὶ ὡς ἀνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὡραν ταύτην νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβητα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρίνους. "Οχι· τὰ δάκρυα είναι διὰ τοὺς θηνητούς, δὲν είναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι είναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους των τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους των ἔλευθέρων!

"Οταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἔλευθερωτὴν τῆς πατρίδος των Τιμολέοντα*, ἔφαίνοντο, λέγει ἡ ιστορία, τελοῦντες ἕορτὴν μᾶλλον ἢ κη-

δείαν· δλοι ήσαν λαμπροφορεμένοι, δλοι είχαν τάς κεφαλάς των στολισμένας μὲ τῆς χαρᾶς τούς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἔγω τὴν σημερινὴν κηδείαν, ἃν καὶ δικαίως τὴν βλέπω δλην κατήφειαν, δλην θρήνους· διότι βλέπω, δτι ἕνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σῆμερον ἀπὸ τὴν θυητότητα, τὴν δόποισαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἡ ὅποια τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη, δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἃν καὶ φαίνεται γήινος· γίνεται εἰς τὸν οὔρανόν· καὶ εἰς τὸν ούρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρῆνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λάγοι »

Σπυρ. Τρικούπης

2. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

‘Η Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων Ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ὅμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ Ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἵερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν ‘Αγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ “Ολυμπίος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας ‘Ἐλλήνων ἀρματολῶν. ‘Η δημοτικὴ ποίησις ἔρρανε τὰ ὥραιότατα τῶν ἀνθέων της εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. “Οταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ιστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδιας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακράν τῶν οίκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο-Ζῆδρου :

Παρακαλῶ τὴν συντροφιὰ καὶ δλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνοιαστοῦν τὸ σπίτι μου, τὴ δόλια μου γνναίκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῆρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρὸ κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιὰ δὲν ξέρει...

‘Η μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκούς ἐκείνους προμάχους τῆς Ἑλληνικῆς ἔλευθερίας, ὃν ἐκαστος ἤδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ώς ὁ Νάννος.

τριῶ̄ μερῶ̄ περιπατησὶὰ νὰ πάρομε μιὰ τύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιὰ δύναται ν’ ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἡνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωϊσμοῦ γλαφυρὰν εὔσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρώην ψυχογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

ἐκάλεσε τὴν κλεφτονριά, τὰ δώδεκα πρωτίτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῆρο ψυχοπαίδι.

“Ολοι πηγαίνοντι κέρασμα κριάρια μὲ κονδούνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.

Θὰ ἥτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδιοξότατοι δ’ αὐτῶν παρουσιάζονται καθ’ οὓς χρόνους ἐν Ἡπείρῳ ἄρχων δ ’Αλητπασάς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

—Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη.
πρῶτος νὰ εἰσ’ ἀρματολός, δερβέναγας νὰ γίνεις.
Κι αὐτῆνος ἀποκρίθηκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.
—Οσον ναι δ’ Λιάκος ζωντανός, πασά δὲν προσκιννάει
πασά χει δ’ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.

‘Αρκείτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, δτι, ἐνῷ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, δ ’Ολυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

‘Αλλὰ καθ’ οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἑθνικῆς ἴδεας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἡδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας

γόνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἴδιου αὐτῶν αἷματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλήν, μεθ' οὐ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μυηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

"Οτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκεί-νην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἀτίνα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησούμενου μεγάλου ὑπέρ ἀπελευθερώσεως ὅγδνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ διμίου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Ούδ' εἶναι ἀπόρον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρις αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὃν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλαι δ' ὅλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκραστίας. Καὶ Ἑλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἔχεται τοῦ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀβᾶ Βαρθελεμύ* καὶ ὁ Ἡθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ Ἑλληνικὴ ἐφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν σύτῃ ἐπαναστατικῶν ἀσμάτων ἔμελλε νὰ ἐκτυπωθῇ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλῳ.

*Οποία δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθὺς δλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξύ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ἄτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοί ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἥτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ ἐκ Καστορίας, ὄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρώην καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ὀνακρίσεως. Καθείρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' άλιγας δ' ήμέρας προεφυλακίζοντο και ἄλλοι ὑποπτοι, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, δ' Ἰωάννης Ἐμμανουὴλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητής τῆς Ἰατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, δὲ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, ἐμπόρος, δὲ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντίνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ δὲ μὲν τελευταῖος, ὃν ὑπῆκοος Αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἔξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δὲ εἰς Λειψίαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν δύοδοκοντα καὶ ἔξ, ὡς πρόξενος τῆς ἡδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δὲ νιός ἦτο δὲ Νικόλαος Θεοχάρης, δὲ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ Ὀλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἐλένης Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δὲ ἔξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἡσαν Αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντίνος Δούκας, δστις, ὃν ὑπῆκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἐνθα ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἑξήκοντα καὶ ἐνός.

Ἄλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὄμοιώς ἔκεινοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, δσοι ἡσαν ὑπῆκοοι Τούρκοι. Οὕτοι ἐνόσουν, ὅτι οὐδὲν ἥδυνατο νὰ σώσῃ αὐτούς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἀρεστὴ εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίουσα αὐτούς εἰς αὐτήν, ἀν εύρισκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἀλλ' οἱ εὔτολμοι ἔκεινοι νεανίαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἡσαν προστηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἔκεινοι πατριῶται, ὃν τὰ σχέδια καὶ δὲ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἔξαψει τὸ φρόνημα, δὲν ἥθελησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὁραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτήν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ οἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἥθελησεν δὲ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πᾶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἔκεινον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πᾶς ν' ἀρνηθῆ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύστῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἔταίρων, συγκινῶν καὶ

συγκινούμενος ; Πᾶς νὰ μὴ δμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἡδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἑκείνου τοῦ ὀνειρευομένου Ἐλλάδα ἐλευθέραν ;

Πᾶς ἡδύναντο νὰ λησμονήσωσί ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Τουρούντζιας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἥν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινὶ καφενείῳ καὶ ἐν τινὶ πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἀτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων :

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἑκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐπάριδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἡδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ δμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτήν.

'Ιδοὺ δι' ὅποιων εὔπαρρησιάστων λόγων δμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχήν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

'Ολιγώτερον εὐσθενής εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἐλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι τύχήθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πιέσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δὲ καὶ ὅτι ἔξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἄ δισχυρίζεται ὁ Ἀμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχῃ αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτήν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητής τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἐλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὐτῇ εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὅφείλει νὰ δμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἐλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, κα-

θότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ύπο τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἔχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθενεστάτου Μακεδόνος πρὸς τὴν μεγάλην δμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἑκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῆ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἔγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐζήτει καὶ ἔλαβεν ὡρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἑκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχάγος μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννη τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρωῖαν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννη ἀστυνομίας ὀκτὼ δεσμίους. Ἡσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλής, οἱ Χίοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἡπειρώτης ίατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζῆς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεύς Θεοχάρης Τουρούντζιας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἔφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίνον. Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἔφθασαν τὴν 28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην* Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγήν.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννη ὑπουργείον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἔξτις :

«Ο καϊμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐκ Κωνσταντινούπολεως φιρμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστη μυστικότητι

τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φιρμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτὼ καθειργμένων 'Ἐλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἀπαντεῖς ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἀνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους».

'Η βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθόν τὴν 11ην ἢ 12ην Ιουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἰγλῆς ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. 'Αλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνας. Καὶ ὅταν ἐπικλώσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρα Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστορίας ἀδελφούς Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελλήνιου ἐλευθερίας.

«Λόγοι καὶ ςρθρα»

Σπ. Λάμπρος

3. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

'Ο διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἀνὴρ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὁσμανικὴν κυριαρχίαν, ἐτέρα οὐ μικρὰ ἔξικολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικήν. 'Οθεν δύο ὥσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις ἢ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἢ δὲ διετυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

'Ο δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθὺς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὔται αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. 'Εν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἡθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. 'Ο Μανουὴλ Κομνηνὸς ὡμοίαζε τῇ ἀλη-

θεία πολὺ μᾶλλον ιππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἔλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρύν δόπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ιπποτῶν καὶ φκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ώστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ δόποια κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἐτερος δὲ πάλιν Κομνηνός, δ' Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκεῦος ὅλως ἴδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίαιταν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ιππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπατις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκική δίαιτα ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἔλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐλῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἐκατονταετηρίδα ιπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἄλλὰ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῷ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἔλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνθα οἱ Φράγκοι ἤρξαν ἐπὶ δύο ἐκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αιγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλειότερον ύπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰουνίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ δλίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατὸν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἔλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακρίτεον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς δόποιους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανούς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτύρησιν, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας είναι τὰ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα Χρονικὰ τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων. Καθὼς ὅμως ἥξεύρει ἡδη ὁ ἀναγνώ-

στης, τὰ χρονικὰ ταῦτα ἔγραφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ "Ελληνος γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ "Ελληνος γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν διὶ τὸ ἐλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνέον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφὴν εἰς τὴν τότε ἐλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωσδήποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπείσακτον ἢ ὡς προϊὸν τῆς Ιθαγενοῦς φιλολογίας. Εάν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἐλληνικὰς χώρας, ἵσως ἥθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας Ιθαγενοῦς, ἐναρμονίας συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φάγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτούς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἔξελιπεν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἡπέρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

'Αναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἴσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὀλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διετυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικὰ ἔπη καὶ ἀλλα ποιήματα, ὡς οὐκ δύλιγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλειότερα κατάκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εύρωπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν Ἐρωτόκριτον; "Αν ἡ παροῦσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὀλας ἐκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετούσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρον, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς δὲ Κορνάρος, ἔξ "Ενετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὥκειώθη πρὸ τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὔτω δὲ Ἐρωτόκριτος, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἥθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἔξελληνισθη, ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἐκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναι μὲν παρίστησιν ἱπποτικοὺς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικὰ φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημο-

νευθέντα ἔτερα ποιήματα. 'Ενταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν 'Αθήναις, πρωταγωνιστοὶ δὲ εἰναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν 'Ηράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ 'Αρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς 'Ερωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ 'Αναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς 'Εγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιᾶς*, τῆς 'Αξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιᾶς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἄμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἄμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ίδιαζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἴπποτικῆς κομψοπρεπείας.

Δὲν είναι δυνατὸν νὰ ἑνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὕτε περὶ τὴν 'Ερωφίλην τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη, οὕτε περὶ ἔτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως. 'Αλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινας στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν Εἴδησην Βοσκοπούλων τοῦ ἐξ 'Αποκορώνων Νικολάου Λοιμυτικοῦ; Τὸ ειδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὅποιων συμβαίνουσι τὰ ιστορούμενα γεγονότα, ὥστε διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπτύνει τὰς εὔώδεις καὶ ζωοποιοὺς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. "Οσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἀν φαίνεται διατρέχων την ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικήν καὶ τὴν ιταλικήν φιλολογίαν. 'Ολιγώτερον γνωστὸς είναι ὁ 'Απόκοπος τοῦ Μπεργγαδῆ· καὶ ἐν τούτοις διατρέχων την ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, τὰ διποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἀλλοῖς διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὕτε τὸ κρητικὸν ίδιωμα είναι οὕτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἐκατονταετηρίδα κοινῶς ὄμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνήρ λόγιος. Είναι δὲ διατρέχων την ποιητής, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσι τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν τόσῳ μᾶλλον, ὃσῳ ἐνθυμιζούσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θείαν Κωμῳδίαν τοῦ Δάντου, ούκ διλίγην ὅμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς Ἑλληνικῆς ἡπείρου ποίησιν.

Ούδεν δικτυού αξιοσημείωτος είναι ή του δυτικού βίου έπιδρασης εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τούτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸ μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς Ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εύρωπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἑκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος* ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, Ιδίως ἐν Ἐσκουριάλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἀμα καὶ οἰκοδομήματα. "Οτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἔξελιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὄπωσοῦν λόγων μετέχοντες Ἐλληνές τε καὶ Ἐνετοί, καθά εἴδομεν, ἀναγκαίως ἔπαινε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ θιαγενοῦς ἡμῶν βίου, ἔξαιρέσει μόνης τῆς Ἐπτανήσου, ὅπου ἔξηκολούθησαν νὰ παράγωνται λόγου ἀξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

"Ο ἄριστος τῶν ιεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἵσως τῶν ὅσων ἡ φωνὴ ἀντίχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλὴν Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς Ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἐνετίας φροντιστήριον, ἐκεὶ ἥρχισε παῖς ὃν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἐνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἐνετίαν Ἐλληνικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνον λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐπίκλησις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἀνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Είναι ἀληθὲς ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ δλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιερέστερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὡστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεύτερος αὐτοῦ δημιουργός. "Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τὸν Ηερὶ ἀγάπης λόγον, ἐν τῷ ὅποιώθεν θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων

τὴν τύχην τῆς ὥλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἐρινύν τῆς διχονοίας.

«"Ἐπεσεν, ἐπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένων τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποίος τὸ ἔρωψε, ποίος τὸ ἐνίκησεν; "Οχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὅχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὅχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκατάβαλεν ὁργὴ θεῖκή....., ἐπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὃπον εἶναι ὁ στῦλος τῶν βασιλεῶν».

Καὶ ἔξικολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικήν ἀρετὴν ἀμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἐνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργείῳ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. "Οτι δὲ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἔξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τὶς δύναται νὰ μὴ ὄμολογήσῃ ὅτι δὲ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ποιήσεως;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὅψη,
ποὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

'Απ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ Ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὡ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Μήπως δὲ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι δὲ μόνος ἐπιζήσας τοσούτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, δὲν ἐποίησεν δὲ Ρήγας; Μήπως ύπο δέ τοι ἐπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως, τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ;

καθ' ἐκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς δδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

'Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἔδιστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἑκείνας στροφάς. 'Ως ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἑκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta
Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἥλεγχαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἔδιστασε νὰ προτάξῃ ως ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ δόνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ώσταν αὐτὸς ἔσαυτὸν δόμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ Ἰταλισμοῦ συνδυασθέντος ἐλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτήν δὲ περίοδον καὶ παίδευσιν ἀνῆκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαρᾶς καὶ ὁ Μαρίνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετρούπολιν τὸ κολοσσιαῖον βάθρον ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρχαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώστης ἔξελιπεν.

«Ιστορία τοῦ 'Ἑλληνικοῦ 'Ἑθνους», τ. 1

Κων. Παπαφωτηράπονδος

4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΑΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Οἱ χρόνοι κατά τούς δόποίους ἔζησεν ὁ Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, πού δῆγει στούς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, πού μεσολαβοῦν ἀπό τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματωθεῖ ἡ ἔξιδος ἀπό τὸ μεσαίωνα καί νὰ ἀναμορφωθεῖ ἐπάνω σὲ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός... Κατά τὸ διάστημα τῶν δύο οἰώνων πού ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς: «Ἡ 'Αναγέννηση'... Ἡ 'Αναγέννηση' δεσπόζεται ἀπό τὴν τάση νὰ δημιουργήσει κάτι τό νέο. Στήν ἐκζήτησή της αὐτή

ώθειται άπό τή συναίσθηση ότι τό παρόν δέν τήν ίκανοποιεῖ. 'Ο πολιτισμός τοῦ μεσαιώνος τῆς φαίνεται άνικανος νά άνταποκριθεῖ πρός τής νέες άνάγκες καί έπιδιώχεις τῆς ζωῆς... 'Απορρίπτουν γενικά δλες τής άξιες, πού ίσχυαν κατά τό μεσαιώνα, τή μεσαιωνική έπιστημη, τή μεσαιωνική παράδοση, τή μεσαιωνική τέχνη...

'Ο Πλήθων έζοῦσε έντονα τό βίωμα τῆς άναταραχῆς, πού σημειώνεται κατά τούς χρόνους τῆς 'Αναγεννήσεως. 'Η κρίση πού έχειμάζει τότε τόν πολιτικό βίο τοῦ άναγεννωμένου Ελληνικοῦ γένους, ήταν έντονα αίσθητή στήν ψυχή του. 'Η άγωνία τῆς πάλης πού διεξήγει τό γένος τῶν 'Ελλήνων πρός τούς Τούρκους καί τούς Λατίνους, ήταν κάτι πού είχε συναίσθανθει πολύ πρώϊμα.

Πληροφορίες σχετικές μᾶς δίνουν ή έπιστολή πρός τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένη στά 1414, τό ύπόμνημα πρός τόν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στά 1416, καί τό ύπόμνημα πρός τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένο κατά τό 1418. 'Ο Πλήθων βλέπει καθαρά τό μέγεθος τοῦ κινδύνου πού άπειλει τό γένος καί προτείνει μέτρα γιά τή σωτηρία. Κατανοεῖ ότι γιά τά άντιμετωπισθούν οι κίνδυνοι χρειάζεται γενική άργανωτική άναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ άργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά' κοινή κτήση τῆς γῆς καί διαίρεση τῶν πολιτῶν σέ τρεις τάξεις σύμφωνα μέ τής ύποδείξεις πού είχε κάμει δ Πλάτων στήν «Πολιτεία» του.

Κατανοεῖ τή σπουδαιότητα πού έχει γιά τή συντήρηση τοῦ κράτους ή άργανωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ άνάξια έμπιστοσύνης τά μισθοφορικά στρατεύματα καί ζητεῖ τήν άργανωση στρατοῦ άπό κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, έξυγίανση τοῦ νομίσματος, περιορισμό είσαγωγῆς ξένων έμπορευμάτων, άνταλλαγή ξένων είσαγομένων εἰδῶν πρός έξαγόμενα έντόπια εἰδη, έπιβολή προστατευτικῶν δασμῶν καί φορολογικές διευκολύνσεις γιά τήν είσαγωγή χρησίμων εἰδῶν...

Μέ πραγματική στρατηγική καί πολιτική δξυδέρκεια άντιλαμβάνεται τή σημασία πού είχε γιό τήν έπιβίωση τῆς Ελληνικῆς αὐτοκρατορίας ή Πελοπόννησος :

α' Άλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὗσα τηλικαίτη δμοῦ καὶ ἥπειρος ή αἰτή καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοι-

κοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. "Ωστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀδίγης ἀντὶ φαδίως πρὸς τῇδε χρατεῖν"; δηλαδή:

(Αλλά σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπό ποιά χώρα δέν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καί μεγάλη νῆσος καί ἥπειρος καί δίνει τή δυνατότητα στούς κατοίκους της, ὅταν κατά κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τά δρμητήριά της, νά ἀποκρούουν μέ ἐλάχιστη προπαρασκευή τόν ἔχθρό πού θά ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τήν εύκαιριά νά κάνουν οἱ κάτοικοι της ἐκστρατείες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. "Ωστε θά ἡμποροῦν εὔκολα νά γίνονται κύριοι καί ἄλλης χώρας).

Ο Πλήθων σίσθανεται βαθύτατα τήν ιστορική συνέχεια τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. "Η Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτόν χώρα πού διατηρήθηκε πάντοτε Ἑλληνική· Ἀ' Εσμὲν γὰρ οὖν, ὃν ἡγεῖσθε τε καὶ βασιλεύετε, "Ἑλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. "Ἑλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εἰ τις ἄλλη οἰκειοτέρα χώρα, οὐδέ μᾶλλον προσήκουνσα ἡ Πελοπόννησός τε καὶ δῆτη τήν Εὐρώπης προσεχής, τῶν τε αὐτήν οὐδὲντες οἱ αὐτοὶ ἔξι στουπερ δῆτη φαίνονται τήν χώραν "Ἑλληνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἔξι στουπερ δῆτη φαίνονται τήν χώραν.

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στούς δποίους είσθε ἡγεμόνες καί βασιλεῖς, εἴμαστε "Ἑλληνες κατά τήν καταγωγή, δπως μαρτυρεῖ ἡ γλώσσα καί ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νά εὔρει κανείς μάν ἄλλη χώρα, πού νά εἶναι περισσότερο οἰκεία καί συγγενική στούς "Ἑλληνες ἀπό τήν Πελοπόννησο, καθώς καί ἀπό τό τμῆμα τῆς Εὐρώπης πού γειτονεύει μέ τήν Πελοπόννησο καί ἀπό τά νησιά πού γειτονεύουν πρός αὐτή. Γιατί εἶναι φανερό ὅτι οἱ "Ἑλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτή τή χώρα, ἀπό τόν καιρό πού ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρίς προηγουμένως νά ἔχει κατοικήσει μέσα σ' αὐτή κανένας ἄλλος λαός).

Οι σχετικές μέ τήν δργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τήν ίκανότητα νά ἐκτιμᾶ τήν πραγμα-

1. Ὑπόμνημα στό Μανουήλ.

τική κατάσταση τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τή σημασία πού ἔχει γιά τό κράτος ἡ στρατιωτική ἀνασύνταξη καὶ ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, πού προσιδιάζουν γενικά στή νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τήν οὐτοπιστική* πτήση τῆς φαντασίας καὶ τή ρεαλιστική* ματιά. Ἡ πολιτική του δξεδέρκεια τόν βοηθεῖ νά ἀντιληφθεῖ ὅτι τό ἑλληνικό γένος δέν εἶχε τίποτε νά ὠφεληθεῖ ἀπό τούς Λατίνους. Οι περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, πού ἐπροθυμοποιήθηκαν νά τοῦ προσφέρουν κατά τό ἔτος 1438 στή Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατά τό διάστημα τῆς συνόδου γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δέν τόν ἐπηρέασαν καθόλου.

*Αν γιά τή Δυτική Εύρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως είναι ἐποχή πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιά τό ἑλληνικό γένος είναι ἐποχή τραγικῆς ἀγωνίας. Τό ἑλληνικό κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμή είναι ἀναγκασμένο νά προασπίζει τήν ὑπαρξή του διεξάγοντας ἀγῶνες καὶ πρός τή δύση καὶ πρός τήν ἀνατολή. Τά έκατο χρόνια ἀπό τό 1350 - 1453, μέσα στά δποια ζεῖ καὶ δρᾶ ὁ Πλήθων, είναι γιά τό ἑλληνικό γένος ὁ κρισιμότατος αἰώνας τῆς ὑπάρχειώς του. Οι σοφοί τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἔνα μόνο ἀποτελεσματικό ὅπλο ἔμενε γιά τό ἔθνος, ἡ πνευματική ἀναμόρφωσή του. Μέ ἀκλόνητη πίστη στήν πνευματική ἀποστολή τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στό ιστορικό παρελθόν, γιά νά ἀντλήσουν ἀπ' αύτό καινούρια δύναμη.

Οταν ὁ Πλήθων δνομάζει τούς Τούρκους Παροπαμισάδας καὶ τούς ταυτίζει μέ τούς παλαιούς Πέρσας, μέσα στήν ψυχή του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τό Γένος νά ἐπαναλάβει τά τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στούς ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τή συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρός τούς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. Οι Παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατήθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μέρ, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηργημένων εἰσπράττουσιν, "Ἑλληνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τήν δύναμιν κεκτημένοι ἡ ἡμεῖς τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν". (Αύτοί, δη-

λαδή οι Τούρκοι, πού είναι ώς πρός τήν παλαιά τους καταγωγή Παροπαμισάδαι, έπειδή δ 'Αλέξανδρος δ υιός τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζὶ μὲ αὐτὸν Ἐλληνες τούς ἐπιβουλεύθηκαν καὶ τούς ἐνίκησαν, σέ ἔναν ἀγώνα, πού ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσεως πού ἐπιχείρησαν τότε πρός τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἐπειτα ἀπό πολύν καιρό, πολύ μεγαλύτερες τιμωρίες γιά ἐκδίκηση, γιά τὰ παθήματα πού ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σέ μᾶς, πού εἴμαστε Ἐλληνες. Ἐχουν τώρα αὐτοί δύναμη πολύ μεγαλύτερη ἀπό τὴ δική μας, καὶ κάθε φορά σκέπτονται τὴν ἔξοντωσή μας). (Ὑπομν. πρός Θεόδωρον). Δὲν είναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι δ Πλήθων ἀποφάσισε νά ἐγκατασταθεῖ στήν Πελοπόννησο. Στήν ἀπόφασή του αὐτή πρέπει νά τόν ὕθησε μιά ρεαλιστική ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Είχε ἀντιληφθεῖ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ήταν δυνατό νά γίνει ἔξόρμηση γιά τήν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιά τήν ιδιωτική ζωή τοῦ Πλήθωνος δέν ἔχουν περισωθεῖ πληροφορίες. "Ολος του δ βίος ήταν ἀφιερωμένος στήν ἔξυπηρέτηση τῶν κοινῶν. Τό ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νά τοποθετηθεῖ μεταξύ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητή γιά τὴ χρονολογία τῆς ἐγκαταστάσεώς του στήν Πελοπόννησο δέν μᾶς ἔχει παραδοθεῖ. Ἀπό συνδυασμό γεγονότων καταλήγουν οἱ ίστορικοί νά τοποθετήσουν τήν ἀφιξή του στό Μιστρά γύρω στά 1414. Ιστορικά βεβαιωμένη είναι ἡ στενή του σχέση μέ τούς Παλαιολόγους, πού τόν ἐτίμησαν μέ δωρεές «διὰ τὸ ὑψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὃν δ Θεὸς αὐτῷ ἐδωρήσατο».

Τό σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τό ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχή του στή σύνοδο γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν κατά τό 1438 καὶ ίδιαίτερα ἡ διατριβή του κατά τό ἴδιο ἔτος στή Φλωρεντία. 'Η ἐπιδημία του στήν Ιταλική αὐτή πόλη είναι γεγονός πού ἔχει σημασία γιά τήν πνευματική ἐξέλιξη τοῦ δυτικοῦ εύρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιά πρώτη φορά μέ τήν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται δ δυτικός κόσμος σέ γνήσια ἐπαφή μέ τήν πλατωνική φιλοσοφία. 'Ο ἴδιος δ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς Ιταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μέ τή συγγραφή τῆς πραγματείας του «Περὶ ὧν δ Ἀριστοτέλης πρός Πλάτωνα διαφέρεται», πού ἐγράφη τήν ἐποχή ἐκείνη στή Φλωρεντία. 'Άλλα ἀκόμη σημαντικότερο γιά τήν πνευματική ίστορία

τῆς Δυτικῆς Εύρωπης είναι τό γεγονός τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μέτο δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμᾶς δ Μέδικος). Σ' αὐτήν διφείλεται ή ἰδρυση τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, πού ἔγινε κατά τό 1470 ἀπό τόν Cosimo. Ἡ σχετική μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπό τό γνωστό μεταφραστή τοῦ Πλωτίνου καί νεοπλατωνικό Ἰταλό φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στόν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν «Ἐννεάδων» γράφει δ' Ἰταλός σοφός τά ἀκόλουθα: «Ο μέγας Κόσμο... κατά τόν καιρό, πού ἐγίνονταν μεταξύ τῶν Ἐλλήνων καί Αἰτίων κατά πρωτοβούλια τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τόν Ἐλληνα φιλόσοφο, πού εἶχε δονομα Γεμιστός καί παρόντο Πλήθων καί ἡταν ἔνας ἄλλος Πλάτων, πολύ συχνά τόν εἶχε ἀκροαστεῖ νά μιλεῖ γιά τά Πλατωνικά μυστήρια. Ἀπό τό διάθερμο (ἀπό ἐνθουσιασμό) στόμα τον τόσο πολύ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευστεῖ, ὥστε νά συλλάβει ἀπό τότε στό βαθύ τον στοχασμό κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπό νά τήν ἴδρυσει σέ κατάλληλη εύκαιρία». Ἔτοι δι μεγαλεπήβουλη σκέψη τοῦ Πλάτωνος γιά τήν ἴδρυση ἐνός κρατικοῦ ιδρύματος ἀφιερωμένου στήν ἐπιστημονική ἔρευνα στερεές ρίζες μέτο τή μεσολάβηση τοῦ Πλήθωνος στό Ἰταλικό ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινή Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τό πρότυπο, γιά νά ἴδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ιδρύματα. Μέ τήν ἴδρυσή τους κατανικήθηκε τό συντρητικό πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καί ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιά τήν ἐπιστημονική ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δέν ἔφερε κανένα εύνοϊκό ἀποτέλεσμα γιά τό Ἑλληνικό γένος. Ὁ Πλήθων ἔξαναγύρισε στήν Πελοπόννησο καί συνέχισε τή διδασκαλική καί συγγραφική του δράση.

Τά ιδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο είναι νά τόν ἀναγνωρίζουν γιά πατέρα τους. Τό Ἑλληνικό γένος χρεωστεῖ σ' αὐτόν τό ξαναζωντάνεμα σέ μιά τραγική στιγμή τῆς ἔθνικῆς του αὐτογνωσίας. Είναι ἀλήθεια ὅτι δ' ζῆλος του γιά τήν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τόν ἔκαμε νά παραγνωρίσει τή σημασία πού εἶχε γιά τό λαό τῶν Ἐλλήνων τό χριστιανικό βίωμα. Στήν ἐκτροπή του ὅμως αὐτή τόν ὠθησε ή συναίσθηση τῆς ἀγωνίας ἐμπρός στή δύσκολη ἱστορική συγκυρία. Εἶχε τή σύνεση νά σκεπάζει μέ τόν πέπλο τῆς σιωπῆς τά τολμηρά ἀναμορφωτικά του σχέδια καί νά παρέχει τή ζωή του ὑπόδειγμα σεμνότητος καί ἀρετῆς. Ἄξιος ἐπαινέτης του δ' μαθητής

του καρδινάλιος Βησσαρίων*, έκφραζοντας τόν πόνο πού αισθάνθηκε τό Γένος γιά τό θάνατό του, τόν κατατάσσει στόν ούράνιο χῶρο συγχορευτή τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὁλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ίακχον». Καί μέ τήν καρδιά γεμάτη ἀπό σεβασμό καί εὐλάβεια συνθέτει τό ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικό ἐπίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἑλλὰς
προσχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.*

*'Ἄλλα Γεμιστός, δσον Φαέθων ἄστρων παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κρατάει.*

(Πολλούς θεόμορφους ἄνδρες ἔγέννησεν ἡ Ἑλλάς, πού προεξέχουν κατά τή σοφία καί τίς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστός ὅμως ὑπερέχει ἀπό τούς ἄλλους κατά τά δύο, δσο ὑπερέχει δ ἥλιος ἀπό τά ὅστρα).

Περιοδικό «Νέα 'Εστια» 1953 ('Ανατύπωση
ἀπό τόν Κ.Δ. Γεωργούλη, «Αισθητικά καὶ φιλοσο-
φικά μελετήματα», 'Αθῆναι 1964, σσ. 131-147)

Κ. Δ. Γεωργούλης

5. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ο λαὸς δ μελετᾶν καὶ γνωρίζων τὴν ἴστορίαν τον κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ δρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης τουν.»

Πόσην ἀλήθειαν ἔγκλείει ἡ ἀποφθεγματική αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ιστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τήν ὅποιαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τήν «Ιστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους» δ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ιστορικὸς Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα πού ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἑλληνες.

«Ἡ Ἑλληνικὴ ἔθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπό τήν ίδιαν της ἔθνικήν ιστορίαν, μὲ τήν ἀσφαλῆ γνῶσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τήν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατά τήν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, πού ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αύτή, ή ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ιστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ιστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἔθνική συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλεύματα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὥρῶν τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ιστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὁκτωβρίου, εἰς τὸ δόποιον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν «νῦν ὑπέρ πάντων ἀγῶνα».

‘Η ἔθνική συνείδησις ἀναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν δόποιαν ἀθρόα προσῆλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἡ ‘Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ «ώκυπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του δ Πύρρος, ἐγγυωμένη καὶ δρκιζομένη ὅτι «οὐ καταισχυνεῖ τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

‘Η ἔθνική συνείδησις ὑπηγόρευσεν εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἀνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἀριστεῖδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἡ προσωπικὰς δυσαρεσκείας, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δωσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἔθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντᾶ εἰς τὴν περιστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, δοτις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθείς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ «ἀπὸ τῆς Ἐσπέρας προφαινόμεθα νέφη», ἔξεφώνησε τὸν Αὔγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκεῖνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, «μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοῦς Ἑλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τάς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτυψίσ- μενοι συσσώζειν σφᾶς αὐτὸνς καὶ τὰς πόλεις».

‘Η ἔθνική συνείδησις καὶ ἡ ἔθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναίᾳ καὶ εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συνδρομάς καὶ εἰς τὰς εἰδη καὶ κοσμήματα δωρεάς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεάς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ δόποιαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ

κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἔξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἥτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν του βίου τὸ Ἐλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπτετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἄγωνας, τραχεῖς καὶ σκληρούς. Ὁ ἄγων εἰς τὸν ὅποιον ἡναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τώρα οὐδενὸς θὰ είναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἀλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἴδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἡς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου πού ἀντεμετώπιζε πρὸ εἰκοσι δύο αἰώνων τοὺς ἰδίους ἔχθρούς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὄρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἑφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληικὴ ἱστορία δὲν ἔκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινός μας ἄγων, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Περιοδικὸν «Νέα Ἐστία», 1940

Σ. Β. Κουγέας

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἡταν ἐκεῖνος, πού, παιδί, χάιδευε τά ὅπλα τά ἐτοιμασμένα γιά μιάν ἐπανάσταση.

Ἡταν ἐκεῖνος, πού γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἐνός ἀτίμου πολέμου.

Πολλούς, πού δέν ἦταν ἐπίσημοι, τούς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τούς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικά χρήματα γιά ὅπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στούς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τούς μίλησε· τούς εἶπε, πότε μέ φωτιά μεγάλη, πότε μέ ψύχρα γινωμένη ἀπό μεγάλη κούραση, τούς εἶπε γιά τὴν Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιός τοῦ βα-

στιλιαζ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τόν ἄκουε, οἱ πολιτικοί ἡταν ἀνή-
ξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἔξον ἀν κατὰ λάθος ἔνας εἶχε ψυχὴ ἐλληνικὴ μέσα
του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἰδε ἀνθρώπους πού φοβοῦνταν καὶ
ἄλλους πού δέν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δέν ἤξεραν καὶ ἄλλους πού
δέν πίστευαν, καὶ εἴδε τέλος ἄλλους πού κάν δέν ἄκουαν, καὶ κάποιους
σιχαμένους πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιάν ἀπέραντη νύστα.

“Ομως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τούς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τούς μίλη-
σε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νά τούς μιλήσουν, ώσπου πείστηκαν μερικοί νά
κάμουν μιάν ἑταιρεία, γιά νά δοκιμάσουν νά στείλουν στή Μακεδονία
ἀνθρώπους νά ίδοῦν. *Εστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τόν Παῦλο.
*Αραγε ἔφεξε σέ κανενός τά σωθικά ἡ ἐλπίδα πώς ίσως νά μήν ξανα-
γυρίσουν πιά;

‘Αλλά ἐτοιμάστηκαν γοργά καὶ πῆγαν, καὶ οὕτε Τοῦρκοι τούς
ἔπιασαν οὕτε Βούλγαροι τούς σκότωσαν, ἀν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν
παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στήν ἀμοιρη χώρα. Είδαν ἐκεῖνο πού
ἔλεγε δ Παῦλος, πώς μποροῦσε δηλαδή νά γίνει δουλειά στή Μακεδο-
νία καὶ πώς λαχταροῦσαν νά δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιά νά πολε-
μήσουν τούς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αύτοί τούς γέλασαν
καὶ κακόπαθαν τά χωριά.

Αύτά πού είδαν ἤρθαν καὶ τά είπαν σ' ἐκείνους πού τούς ἔστει-
λαν. Μαζί τους ὅμως ἤρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν
στενόκαρδων. Κανένα ἐμπόδιο, καμιά δυσκολία δέν ἄφησαν πού νά
μήν ἔστησαν κατάντικρα στή θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι πού κατά-
λαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πώς ἡταν ἀνάγκη καὶ μποροῦσε νά γίνει
κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἔφημερίδες γεμάτες λέξεις : «Δημοκάποι, μακεδο-
νοκόποι, ἐκμεταλλευταί τής φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι».

Ἐπειδή ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε δ Παῦλος. Καὶ δ
Παῦλος ἀποφάσισε νά δώσει ὅ,τι είχε. Καὶ είχε. Είχε τόν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπόν φορά βγῆκε στή Μακεδονία γιά νά προετοιμάσει
τελειωτικά τά πράγματα. Συνεννοήθηκε μέ δινθρώπους ἐκεῖ, ἥβρε τα-
χυδρόμους, δόηγούς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικά παιδιά, παλι-
κάρια, καὶ γύρισε πίσω γιά νά ἐτοιμάσει καὶ τά ἄλλα καὶ νά βεβαιω-
θεῖ ἀν ἀπό τήν ‘Ελλάδα θά τόν ἀφήσουν ἢ δέ θά τόν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλά τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο δρχηγούς
νά στείλουν ἀμέσως νά τόν ὑποστηρίξουν. *Αραγε φύτρωσε πάλι στά
σωθικά κανενός καμιά ἐλπίδα πώς μόνος ἀνάμεσα στούς Τούρκους

καὶ σὲ Βουλγάρους δέ θά βαστιοῦνταν πολύν καιρό κι ἔτσι θά ἡσύχαζε δέ κόσμος ἀπ' αὐτόν τόν ἀκράτητο; Τούς δύο τούς ἀρχηγούς τούς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπό τά σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του: «'Αναλαμβάνω αὐτόν τόν ἀγώνα μέ δλην μου τήν ψυχήν καὶ μέ τήν ἰδέαν ὅτι εἴμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω». "Αλλοτε ὅμως τόν συνέπαιρινε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιά τή γυναίκα του καὶ τά παιδιά του: «Κλαίω ὀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μήν ἀνησυχεῖς, θά περάσει γρήγορα καὶ αὐτό...» Όλους τούς πόνους θά τούς συνηθίσω πρίν φθάσω ἐκεῖ... Διά σέ καὶ τά παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν ὅποιαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιά Μεγάλη Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντά στά σύνορα φόρεσε τά ροῦχα καὶ τά ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορά φανερώθηκε καππετάνιος στά παλικάρια του, δ Μίκης Ζέζας*. Τούς κάλεσε καὶ τούς εἶπε λόγια ζεστά καὶ φωτεινά γιά τούς Μακεδόνες, πού ύποφέρουν τόσα ἀπό τούς Βουλγάρους καὶ γιά τό τί πρέπει νά κάμουν νά τούς σώσουν ἀπό τά βάσανα: τούς ἔξήγησε καὶ πῶς θέλει νά φέρνονται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. 'Ενθουσιάστηκαν, πολλοί δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω». 'Αμέσως πρόσταξε τόν ὀδηγό νά πάγει μπροστά αὐτός τόν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπό κοντά. Πήγαν ἔτσι ὡς τή γραμμή καὶ ἐκεῖ περίμεναν τή νύχτα· ἂμα ἥρθε, ἔκαμαν τό σταυρό τους καὶ πέρασαν τά σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματίες θεοσκότεινα καὶ ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι καὶ Ὁστερα ἀπό ἄλλες τόσες δρόμο, κατά τό πρωΐ, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἔναν τούρκικο σταθμό πάλι στά σύνορα. Κρύβονται τήν ἡμέρα καὶ τή νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τά μέρη είναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καὶ πέτρες πού κατακόβουν τά πόδια. 'Ο ἔνας ὀδηγός μιά μέρα φεύγει κρυφά· δέλλος δέν ξέρει τό δρόμο· καὶ δέ τρίτος είχε ἀρρωστήσει πρίν ξεκινήσουν. 'Απαντοῦν βλάχους, καὶ ἄλλους μέ τό καλό, ἄλλους μέ τό κακό, τούς βάζει δέ ἀρχηγός καὶ ὀδηγοῦν τό σῶμα. Βλέπει πώς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νά κουράζονται· οὔτε μιάν ὥρα δέν περπάτησαν σέ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματίες, λαγκάδια καὶ δάση· τά δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπό τήν κακοτοπιά καὶ τά γόνατά τους φριχτά πονοῦσαν, καὶ δέ ὀδηγός δέν ἤξερε οὔτε

κάν τή δημοσιά πού πάγει στή Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπό τή θέρη, μόλις μπορούσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἔναν τόν ἄφησαν σ' ἐνός βλάχου στάνη νά γιατρευτεῖ. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μέ τή βία σχεδόν ἔπαιρναν ἀπό τίς στάνες καί συχνά ἔμεναν χωρίς· ἀλλοτε πάλι ώρες πολλές ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τούς ἔλεγε λίγα λόγια δι Παῦλος, πού τούς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιά φορά πώς τά βάσανά τους δέν τούς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν τότε δι γέρο·
·Αντρουλής γυρίζει καί λέγει:

—Ο καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νά μήν ἔχει τίς δυνάμεις μας, μά ἔχει ψυχή πιό δυνατή ἀπό μᾶς· αὐτή τόνε βαστᾶ.

“Ο, τι δεῖ τοῦ θυμίζει πάντα τό σπίτι καί τά παιδιά του. “Ἐνας βοσκός, πού πῆραν για δόηγό, τούς εἶπε νά κόψουν δαδί ἀπό ἑνα πεῦκο καί ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καί δι Παῦλος ἔνα καί τοῦ ἥρθε μονομιᾶς στό νοῦ ἔνας περίπατος στήν Κηφισιά μέ τά παιδιά του, μιά μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἔνα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾶ ἡ πονεμένη του ψυχή, ἀν θά ξαναδεῖ ποτέ τέτοιες εύτυχισμένες μέρες.

“Ολη νύχτα περπατοῦν στό βουνό καί, ἀμα κατά τό πρωΐ ἔφθασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν μ' ἔνα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε δι ὀρχηγός, τοῦ εἶπαν πώς ἔνα ἀπό τά καλά παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἀλλους νά τό γυρέψουν, ἀλλά δέν τό ἥρβραν καί προχώρησαν. Τήν ἀλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, πού βαστᾶ μέρες καί μέρες περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχή πάντα πέφτει παγωμένη, καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ἐλειψε καί τό ψωμί, ἀλλά ἡ πείνα δουλεύει χωρίς νά λείψει τό θάρρος. «‘Ως πρόγευμα ἔχω ἔνα μικρό τεμάχιον ἄρτου, τό διποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τήν ὄρεξιν. ‘Ο ‘Αντρουλής μέ ἐρωτᾶ μήπως θέλει ἀκόμη δλίγον ἄλας τό φαγητόν μου». Μερικές φορές κόντεψαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τούρκων. “Άλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαθγίσματα καί ἀνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπό μέσα ἀπό τά κλαριά, πού τούς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατά τή μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεī πού πλάκωσαν οἱ πολλοί Βούλγαροι.

“Υστερα ἀπό τούς Βουλγάρους ἥρθαν ἔκεινοι πού δι λαός τούς πρόσμενε μέ λαχτάρα. “Υστερα ἀπό τήν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν ‘Ελλήνων ἡ γλύκα, ἔκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει, ούδε φαρμακώνει, ἔκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστο-

μίζει, έκείνη πού μ' ἔνα καλό λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει, καὶ τῇ φεγγιθολῇ της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτήν οἱ ἀνθρωποὶ ἀπό λατρεία.

"Ἐρχονται ἀπό χωριά ἄντρες πού θέλουν νά τὸν βοηθοῦσαν ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μήν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τούς ἀφησαν στή μέση οἱ "Ελληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μάχαμήλωναν ἀπό προφύλαξη τὰ μάτια νά μή δουν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νά μήν ἀκούσουν τὸν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μήν ἀκολουθήσουν. Καί σά νά τρόμαξε τό παλικάρι, δταν εἰδε πώς μόνο μέ τὸν τρόμο θά μποροῦσε νά τούς ξετρομάξει ἀπό τούς Βουλγάρους. Δέν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτός πού πονοῦσε κι ἔνα μαμούνι νά ἔβλεπε νά σκότωναν, κι ἔνα σκύλο νά χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει θυμᾶται πώς δ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τά παιδιά ἔκεινων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δέν ἤξερε νά ἐκδικηθεῖ σέ ἄλλους ἐπάνω γιά ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καὶ σωστή νά ἥταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἀσκημη, γιατί δέν ἤξερε ἀν εἶχε δικαίωμα αὐτός νά τιμωρήσει· γιά τέτοια δουλειά δέν ἥταν καμωμένος· δέν ἥταν δήμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: γιά τήν πατρίδα μου καὶ αὐτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ἐνός βουνοῦ φανερώθηκε τή χαραυγή δ Ζήσης μέ τά ἐννιά παλικάρια του, πού ὡς τήν ὥρα ἔκείνη ἔμενε κρυμμένος στό χωριό ἀπό τό φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὑστερα ἀπό τὸν Καπετάν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτόν ἥθελαν νά ξεπαστρέψουν. "Αμα εἰδε τόν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θά τούς πάρει διάβολος», καὶ τούς δδήγησε ὄλους ἀμέσως στό λημέρι, σ' ἔνα δάσος ἀπό ὁξέας, κοντά στό χωριό του. Τυλίχτηκαν στίς κάπτες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπό τή βροχή, καὶ πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα ἀπό τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπό τό νερό πού ἥταν στά τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί, σά λάσπη γινωμένο ἀπό τή βροχή, ὡσπου νά στείλει δ Ζήσης στό χωριό νά φέρουν ψωμί, ἔλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τούς ἀφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνή καταχνιά ἔκρυβε τόν καπνό· αὐτή ἡ φωτιά ἥταν ἡ μεγαλύτερη χαρά ἀφότου ἔφυγαν ἀπό τήν 'Ελλάδα. 'Έκει ἔρχονται ὄλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τούς φιλοῦν σά σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ' άλλο χωριό, όπου έπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τούς δολοφόνους ένός παπᾶ· καί πάλι γράφει στή γυναίκα του δ Παῦλος: «Δέν θά λησμονήσω ποτέ πόσον ὑπέφερα σήμερον τό ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἡρώτων τόν ἐαυτόν μου, ἐὰν εἶχον δικαίωμα ἔγώ νά συλλάβω οἰονδήποτε ἀνθρωπον, δσονδήποτε κακούργος καί ἀν είναι, νά τόν τραβήξω ἀπό τήν οἰκογένειάν του καί νά τόν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπήντων, ὅχι, ὅχι!... Μά τήν ἀλήθεια, πολύ θά ἀγαπῶ καί τήν πατρίδα καί τό γένος, διότι, ἀν καί ὑποφέρω, ἀν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνη ἐκεῖνο τό δποῖον ἀπεφασίσθη».

Αλλά ἐκείνη τή φορά δέν ἔγινε τιμωρία, γιατί δ χειρότερος ἀπό τούς κακούργους είχε ξεφύγει. Καί τό παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τούς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἔνα σπίτι μαζί μέ τούς δημογερόντους. Πρώτα μιλεῖ γλυκά, σά χριστιανός, στούς χωριανούς καί τούς δνομάζει ἀδελφούς καί τούς λέγει γιά τήν ἐκκλησία καί τόν πατριάρχη, γιά τήν πατρίδα καί γιά τούς Βουλγάρους δολοφόνους. «Ολοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν. "Υστερα ἄλλαξε ἀπότομα καί τόν καί ὅψη καί μέ πάθος φοβερίζει τούς δύο δολοφόνους καί τούς δηλώνει πώς ήταν καταδικασμένοι νά σκοτωθοῦν γιά ὅλα τά κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τό βράδυ ήταν νά διαταχθεῖ καί ἐκτελεσθεῖ δ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τήν τιμωρία γιά νά τούς δώσει καιρό νά μετανιώσουν. Καί ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τήν δρμή τούς συμβούλεψε καί αύτούς σάν ἀδελφούς καί τούς εἶπε πώς είναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἀν μάθει ποτέ πώς ἔξακολουθοῦν τή φριχτή δουλειά πού ἔμαθαν στή Βουλγαρία, νά ξέρουν πώς θά τούς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οι δυό μέ κλάματα τού φιλοῦσαν ἀπό εύγνωμοσύνη τά χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πώς μέ τή βία τούς ἀνάγκασαν οι Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Προτοῦ φύγει ἔδωσε στούς δημογέροντες χρήματα νά μοιραστοῦν στή φτωχολογιά τού χωριού καί γιατρικά γιά μερικούς ἀρρώστους.

Από χωριό σέ χωριό πήγαινε καί ὅρμήνευε τούς χωριανούς καί φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πού μποροῦσαν νά τά βαστάξουν καί νά τά φυλάξουν καί ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά γιά κάθε δουλειά καί διάταξε νά ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους. 'Ο ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

«Εναν καπτετάνιο του, τόν Εύθυμη, μέ είκοσι παιδιά τόν ἔστειλε ἀπό τήν ἀλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιά νά κάμει τά ἵδια· καί πιάστηκε δ

Εύθυμης μιά μέρα μέ δύδοντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καί πλήγωσε δεκαπέντε χωρίς νά πόθει κανείς τίποτε ἀπό τούς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά γιά νά γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, πού ἄκουσαν τί γίνουνταν τριγύρω τους. "Ομως ἀκόμα φοβοῦνται τούς Βουλγάρους τά κακότυχα τά χωριά.

"Ενας νές φαρμακοποιός, ἀπό τούς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δέ βάσταξε, μόνο πῆγε καί περίμενε τόν Παῦλο σ' ἔνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νά τόν ἰδεῖ νά ἔρθει καί ἄμα ἤρθε τόν ἀκολούθησε. 'Αλλά μιά μέρα φάνηκαν οι Τοῦρκοι καί τά παιδιά τοῦ Παύλου πῆραν ν' ἀνέβουν τή δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αύτός ἔρχόταν τελευταῖος, γιατί δέ βιαζόταν νά κρύβεται καί μπροστά του πήγαινε ό νεοφερμένος ἐκεῖνος, πού ἀσυνήθιστος στόν ἀνήφορο καί στό βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. 'Ο Παῦλος τόν ἐγκαρδίωνε καί τόν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οι Τοῦρκοι ἀπό κάτω ἔριχναν πυκνές μπαταρίες κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδή ἦταν κοντύτερα ἀπό τούς ἄλλους.

Κόντευαν νά φτάσουν οι δυό τους σ' ἔνα κορφοβούνι, πού θά τούς σκέπαζε, ὅταν ἔνα βόλι παίρνει τό νέον καί πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

'Ο Παῦλος τόν τραβᾶ ἀπό τό χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπό πάνω τους βροχή τά βόλια, καί σέρνοντας τόν φέρνει ως τήν κορυφή καί τήν προσπερνά. Τότε κράζει τούς ἄλλους νά ἔρθουν νά βοηθήσουν τό λαβωμένο· ἐκεῖνοι δέν καταλαβαίνουν ἵσως, δέν ἔρχονται· μόνον δι γενναῖος Λαμπτρινός τρέχει καί μαζί μέ τόν ἀρχηγό σηκώνουν τό νέο, τόν μεταφέρουν σέ μιά σύδεντρη λαγκάδα καί τόν κρύβουν καλά μέσ στά χαμόκλαδα.

Γιατρικά δ ἀρχηγός δέν ᔁχει νά τοῦ ἀφήσει· τοῦ λέει μονάχα· —Κάμε κουράγιο καί θά ἔρθω πίσω.

Μέ τό Λαμπτρινό προβαίνουν πάλι· οι Τοῦρκοι δέν προχωροῦν ἀλλά καί δέν παύουν τίς τουφεκίες. Καταχνιά κατεβαίνει μεγάλη ἀπό τό βουνό καί σκεπάζει κείνους πού φεύγουν. Τότε σταματοῦν· δ ἀρχηγός τούς μαλώνει γιά τή βία τους. Είχε σκοπό νά κατεβεῖ ἀργότερα νά περιμαζέψει τόν πληγωμένο, ἀλλά κατά τό βράδυ γυναῖκες τούς λένε πώς δ στρατός ἔμεινε κάτω στό χωριό καί ἔβαλε σκοπούς. Τίς παράγειλε δ ἀρχηγός νά πᾶν νά βροῦν τόν πληγωμένο καί νά τόν περιποιηθοῦν· καί μέ τά παιδιά του αύτός ἔφυγε γοργά γιά νά τοῦ

στείλει ἀπ' ἄλλοῦ βοήθεια. 'Ο νέος ξεψύχησε μές στά χαμόκλαδα. 'Ο χειμώνας ἔρχουνταν βαρύς ἀπό πάνω. 'Από τήν 'Ελλάδα ἀφήνουν τόν Μίκη Ζέζα χωρίς βοήθεια, ἐνῶ τούς παρακαλεῖ κάθε μέρα νά τού στείλουν καί τούς ἀρχηγούς πού τοῦ ἔταξαν, καί τά ὅπλα, γιατί βλέπει πώς ἔνας ἀνθρωπος, καί σιδερένιος ἀν είναι, μόνος δέν μπορεῖ νά τά προφτάσει ὅλα. Κάποτε, πρίν ἔρθει, πίστευε πώς στό χέρι του ἥταν νά κάμει ὅ, τι ἔπρεπε νά γίνει. 'Η κούραση πλακώνει ποῦ καί ποῦ τήν ψυχή του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου είναι ἡ θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καί τά γράμματα ἀπό κεῖ, πού τόν ἔγκαρδιώνουν. Καί γράφει τῆς γυναικός του σ' ἔνα ἀπό τά τελευταῖα του γράμματα:

«Πότε σᾶς συλλογίζουμαι καί σᾶς ἐπιθυμῶ μέ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι είμαι ἐνθουσιασμένος καί αἰσιόδιξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὀπωσδήποτε πάντοτε πάσχων, τόσον πολύ ἡθικῶς, ὥστε λησμονῶ τούς σωματικούς κόπους καί πόνους».

Καί κάποτε στήν ἄπονη μοναξιά πού βρίσκεται, σά νά προβλέπει τό θάνατο. "Ἐνα ἀστρο στόν οὐρανό είναι τό μόνο πράγμα πού ἀπόμεινε νά μποροῦν τήν ἴδια στιγμή νά βλέπουν καί οἱ ἀγαπημένοι του καί νά τόν πείθει πῶς ζοῦν ὀκόμη μ' αὐτόν στόν ἴδιον κόσμο.

Μιά βραδιά ἔφθασαν σ' ἔνα χωριό ιωυσκεμένοι ἀπό τή βροχή καί κατακουρασμένοι ἀπό μακρύ καί δύσκολο δρόμο. 'Ο ἀρχηγός μοίρασε τά παιδιά του σέ μερικά σπίτια γιά νά στεγνώσουν καί νά κοιμηθοῦν καλά· καί ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἔνα σπίτι μέ τέσσερις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τό σπιτονοικούρη ἀν ἔξερε ποῦ βρίσκουνταν ἐκείνη τήν ήμέρα ὁ καπετάν Εὔθυμης, καί ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πώς ἥταν στό Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νά βροῦν κανέναν ἀνθρωπό νά στείλουν μέ γράμμα στό Ζέλοβο. "Εφεραν δυό χωριανούς καί ἔγραψε ὁ ἀρχηγός τό γράμμα στόν Εὔθυμη λέγοντάς του νά ἔρθει, ὡς ἔξω ἀπό τή Στάτιστα τήν ἄλλη μέρα γιά ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοί πῆραν τό γράμμα κι ἔφυγαν. Τό πρωί ἤρθαν χωριάτες νά δοῦν τόν καπετάνιο· τούς ρώτησε γιά τό χωριό, γιά τίς δουλειές τους καί ἀν περνᾶ στρατός ἀπό κεῖ· ἀποκρίθηκαν πώς στρατός μένει σ' ἔνα ἄλλο χωριό μακρύτερα. "Επειτα παράγγειλε νά ἔτοιμάσουν ἔνα σφαχτό καί νά τό μοιράσουν στά σπίτια πού ἔμεναν τά παιδιά· στό δικό του τραπέζι κράτησε δυό προεστούς νά φάγουν μαζί· τό ἀπόγευμα πῆγαν οἱ δυό

αύτοί χωριανοί νά μηνύσουν καί τούς άλλους νά ἔρθουν καί αύτοί κατά τό βράδυ νά τούς μιλήσει δ καπτεάνιος.

*Εξαφνα μπαίνει ή σπιτονοικοκυρά καί λέει πώς μιά γριά εἶδε στρατό στό δρόμο ἀπό τό Κονομπλάτι.

—Ἐ, θά περάσει, εἶπε δ Παῦλος.

Σέ λίγο πάλι ἔρχεται ή γυναίκα καί λέγει πώς δ στρατός ζύγωσε στό χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στά παράθυρα καί εἶδαν στρατιῶτες μέσα στό χωριό σκορπισμένους. Ἀμέσως δ ἀρχηγός μηνᾶ στά καταλύματα νά είναι ἔτοιμοι, μά νά μήν κουνηθεῖ κανένας.

*Ἐπειτα ἀπό λίγα λεπτά ἔρχονται δυό γυναίκες καί λέγουν πώς δ στρατός τράβηξε κατά τόν ἀπάνω μαχαλά καί, διν θέλουν, νά φύγουν. *Ἐρχονται καί ἄλλες γυναίκες σταλμένες ἀπό τά καταλύματα καί ρωτοῦν τί νά κάμουν, νά φύγουν; νά πυροβολήσουν; Ὁ ἀρχηγός τούς μήνυσε νά μήν πυροβολήσει κανείς χωρίς νά διατάξει αὐτός, τίποτε νά μήν κάμουν παρά νά μένουν στή θέση τους. *Ἐρχονται πάλι γυναίκες καί λέγουν πώς δ στρατός κατεβαίνει πρός τά κάτω. Ὁ ἀρχηγός εἶχε πιάσει τό παράθυρο μ' ἔνα χωριανό καί κοίταζε· εἶδε μερικούς στρατιῶτες πού πήγαιναν στό ἀντικρινό κατάλυμα· ἀρχισαν οἱ στρατιῶτες νά χτυποῦν μέ τούς κόπανους στήν πόρτα, τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλά καμιάν ἀπάντηση δέν ἔλαβαν· ἀρχισαν νά χτυποῦν δυνατότερα, φωμάζοντας: Νά κάψουμε τό σπίτι.

Σηκώνει δ ἀρχηγός τό τουφέκι του καί πυροβολεῖ· δ χωριανός πού ἤταν κοντά του τραβᾶ καί αὐτός· ἀρχίζουν καί ἀπό τό ἀντικρινό κατάλυμα νά πυροβολοῦν. Οἱ Τούρκοι σκόρπισαν πιάνουν δόμως θέσεις καί πυροβολοῦν καί αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοί κόπηκαν· δ ἀρχηγός μέ τούς δικούς του κατεβαίνει κάτω στήν αὔλή τοῦ σπιτιοῦ καί μπαίνουν σ' ἔνα μικρό στάβλο, γιατί ἐπάνω δέν ἤταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στήν πόρτα καί βλέπει ἔνα στρατιώτη πού ἔρχεται κατά τήν αὔλή· τραβᾶ, καί δ στρατιώτης πέφτει· ἔνα ἀπό τά παλικάρια του βγαίνει καί παίρνει τό τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

*Ἀρχισε νά νυχτώνει· δ ἀρχηγός προσεχτικά βγαίνει ἔξω μέ δυό ἀπό τά παιδιά του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μιά τουφεκιά καί ὑστερα μιά φωνή:

—Μέ χτύπησαν, παιδιά.

*Ηρχουνταν πίσω δ ἀρχηγός κατά τό στάβλο· μπῆκε μέσα καί

κάθισε σέ κάτι δχυρα. Φώναξε ξνα άπό τούς συντρόφους του καί βγάζοντας άπό τό λαιμό τό σταυρό πού φοροῦσε, είπε:

—Νά τό δώσεις στή γυναίκα μου· καί τό τουφέκι στό γιο μου· νά πεῖς ότι τό καθήκον μου τό έκαμα.

Ξεζώστηκε κι ἔπεσαν λίρες άπό τό κεμέρι του πού τό είχε τρυπήσει τό βόλι, φάνηκαν αἷματα, ἄρχισαν πόνοι καί ἔλεγε:

—Σκοτῶστε με, βρέ παιδιά· πῶς θά μ' ἀφῆστε στούς Τούρκους;

“Οσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα· ὅταν τόν συνέπαιρνε φοβερός δ πόνος, σχεδόν βογκοῦσε καί ἔλεγε:

—Πονῶ, σκοτῶστε με . . .

Καί πάλι:

—Σκοτῶστε με . . .

Καί ἀλλοτε δνόμαζε τά παιδιά του.

‘Ο σύντροφος, πού είχε ἔρθει κοντά του, είπε:

—Καππετάνιε, δέ σ’ ἀφήνουμε στούς Τούρκους.

Καί ἔσκυψε καί τόν φίλησε στό στόμα· τά χείλη του ἤταν ψυχρά.

Καί πάλι τόν συνεπήρων οἱ πόνοι δυνατοί κι ἔλεγε δλο πιό σιγανά.

—Πονῶ, σκοτῶστε με . . .

Δέν μποροῦσε πιά νά κουνηθεῖ άπό τή θέση του· οὔτε τά παιδιά του δέν δνόμαζε τώρα· ωσπου δέν ἀκούστηκε πιά φωνή . . .

«Μαρτύρων καί ‘Ηρώων αἷμα»

“Ιων Δραγούμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(‘Αποσπάσματα)

Σ’ ξνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ώρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα άπό τή φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στόν πολύ παλιό καί γνώριμο γιαλό κάτω άπό μιά δρύ μεγάλη, πού τά φύλλα της τ’ ἀναδεύει δ μπάτης * δροσερός καί μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα πού τρεμολάμπει σά φόρεμα βασιλικό φασμένο μέ χρυσαφένια ἀστρα, καί μαγνητίζομαι. ’Αριστερά κοιτάζω, θάλασσα πού στολίζεται μέ ζεστά μαβιά χρώματα. . . Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορά προσεχτικά, πέρα στά δεξιά, καί ἀγναντεύω, σ’ αὐτή τή γνωστή άπό τά παλιά τά χρόνια καί πολυαγαπημένη θάλασσα, ξνός ψηλοῦ νησιοῦ μορφή εύγενική, πού τό

δύνομά του άπό τά παλιά τά χρόνια τό ξέρουν οι άνθρωποι καί άκούγεται σά μουσική. Τό είχα άκουστά κι έγώ καί στό χάρτη τό είχα κάποτε ίδωμένο. Πρώτη φορά όμως τώρα μού φανερώθηκε στ' άλήθεια. Λαχταρῶ νά μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καί νά νιάθω αἰώνια μέτην ίδια ἔνταση τήν τωρινή εύτυχία. Καί ύστερα θέλω νά φωνάξω τήν εύτυχία μου, νά τῆς δώσω μορφή αἰώνια, ἀφοῦ δέν δύναμαι νά τήν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στά σωθικά μου. Καί όμως δέν μπορῶ νά δώσω μορφή στό. αἴσθημα καί παθαίνομαι καί χαλῶ ἔτσι μοναχός μου τήν ὡριμασμένη εύτυχία μου ἀναταράζοντάς την μέ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

“Αλλη μέρα, σταχτερό ἀπόγεμα, σέ ξένα ἀκρογιάλια. Ήταν συννεφιά καί στάθηκα στήν ἀκροθαλασσιά κοιτάζοντας τή φουσκωμένη θάλασσα, καί φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σάν νά ήθελε νά μέ πάρει. Μ' ἔπιασε ό φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, πού μέ παίρνει κάθε πού νιώθω πώς είμαι μόνος στόν κόσμο καί δέν μπορῶ νά διακρίνω κανένα δεσμό μου μέ κανέναν ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἵσως καμιά φορά ἡ γῆ, πού στριφογυρίζει στό χάος ξεμοναχιασμένη ἀπό τ' ἄλλα σώματα, πού καί αὐτά στριφογυρίζουν μέσα στό χάος, χωρίς κανένας δεσμός νά τά συνδέει ἀναμεταξύ τους. Καί είμαι τότε ξεριζωμένος ἀπό τήν κοινωνία καί γίνομαι πράμα χαμένο στόν κόσμο καί ἀνατριχιάζω. Τότε ηθελα κάποια φωνή ἀγαπημένη νά μοῦ λέει:

—Καί ἂν εἰσ' έσύ ἔρημος στόν κόσμο, είμαι κι ἔγώ μόνος ἔρχομαι μαζί.

Μά κείνο τ' ἀπόγεμα τό σταχτερότατο δέν ἀκουγα καμιά φωνή καί πῆρα τόν ἵσιο δρόμο μου πάλι καί περπάτησα στήν ἀκροθαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι ἀγάλι λύπη.

* * *

“Ἐνα χειμωνιάτικο πρωί σηκώθηκα μέ τόν ἥλιο καί κοίταξα κατά τή θάλασσα. Τό νησί ήταν κάτασπρο ως κάτω καί ἡ ἀμμουδιά ήταν κι αὐτή χιονισμένη. Καί είδα πρώτη φορά, ἀπό τή ζεστασιά τοῦ ἥλιου, τή θάλασσα πού ὅχνιζε ἥσυχα.

‘Η ίδια, μέ τή νοτιά, τίς περασμένες, ἔριξε καί σύντριψε στά βράχια τοῦ κάβου ἔνα τρικάταρτο καράβι καί ἔπνιξε τούς ἀνθρώπους. Δέ βρίσκει λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τήν ἡμέρα ἀκουσα μιάν δμιλία στό λιμάνι:

- Τί γίνεται δ Κρανιδιώτης;
- Δέν είναι πιά καπετάνιος.
- Γιατί; Δέν ἔχει πιά καράβι;
- Τό χει τό καράβι του, μά πίνει καί τόν κάνανε ναύτη ἀπό καπετάνιο.

—"Ομως ἔχει καλή καρδιά δ Κρανιδιώτης· είναι καί παλικάρι.

- Τί τά θές; Ἡ θάλασσα δέν παίζει.

Βέβαια ή θάλασσα δέν παίζει. Μπορεῖ δ Κρανιδιώτης νά ἔχει ἄδολη καρδιά καί νά είναι καί παλικάρι, μά ή θάλασσα δέ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἀμα βαλθοῦν στό πιοτό, αὐτή τούς βάζει στή θέση πού τούς ταιριάζει, καί ἀπό καπετάνιους τούς κάνει ναύτες ἥ τούς πνίγει μέ τό καράβι τους. ^{*}Ας ήταν τόσο αύστηρή καί ἀλύγιστη καί ή πατρίδα . . .

Μέ τρικυμία ταξιδεύω πρός κάποιον τόπο· φυσομανᾶ δ βοριάς καί ἀφρισμένες είναι οί κορφές τῶν κυμάτων. Στό κατάστρωμα περπατῶ καί βλέπω ἥσυχα τήν αἰώνια θάλασσα καί σχεδόν μέ παίρνει δ ἄγριος δ βοριάς καί λάμπει ἔνα ἀστρο. Είμαι κι ἐγώ ἔνα ὄν σάν τά ἄλλα, ἵσος μέ τό ἀστρο, μέ τή θάλασσα καί μέ τόν ἀγέρα, μοναχικός σάν αύτά, ἐλεύτερος καί νικητής. Τίποτε δέ φοβοῦμαι καί τίποτε δέ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στό κατάστρωμα γελώντας, ἐπειδή χορεύουν γελώντας καί τά κύματα. Τρελάθηκε ή θάλασσα, τρελάθηκα κι ἐγώ. Κι ἐγώ σήμερα νίκησα τή θάλασσα. ^{*}Ενα δειλινό πέρασε τό πλοιο μου ἀνάμεσα στά γνώριμα νησιά. Πέρα, στό συννεφιασμένον ούρανό, μόλις διακρίνεται ἔνα σκοταδιασμένο νησί, πού τό γνωρίζω. ^{*}Α, καί νά ἥμουν ἔκει πάνω!

* * *

Μέ καλοκαιρία ξαναπέρασε τό πλοιο μου ἀπό τά ἴδια τά νησιά, καί τό νησί αύτό, πού τό εἶδα σκοταδιασμένο τό χειμώνα, τό δέρνουν ἀπαλά τώρα δ θαλασσινός ἀέρας καί τά νερά, τό λούζει δ ἥλιος, καί τό λιόγερμα ίσκιώνουν οί ρεματιές καί φωτίζονται οί ζέρες, οί ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾶ πάλι ή ψυχή μου νά πάει κοντά στό νησί καί νά τό χαιδέψει. Λαχταρῶ τήν πρώτη ώρα πού θά πατήσω τό πόδι μου στό νησί, καί τήν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σά θύμηση, θά μοῦ ἔρθει ή μυρωδιά τῶν χορταριῶν του καί τοῦ χώματος.

Καί είναι τό νησί ζωντανός βράχος ζωσμένος ἀπό πολλή θάλασσα.

«Σαμοθράκη»

”Ιων Αραγούμης

3. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 'Ο κτωβρίου)

”Ητανε νύχτα θεοσκότεινη. Ἔνα δλόμαυρο, πελώριο σύνυνεφο μέ φοβερή κοιλιά σερνότανε πάνω στή φοβισμένη γῆ. Κι οὕτε μιά τρυπίτσα γιά νά ξεφύγει τό βλέμμα πρός τόν ούρανό, οῦτ' ἔνα ἀστέρι, οῦτ' ἔνα φῶς. Ἀπό τή μικρή, θαλασσόπληκτη αύτή ξέρα πού κατοικοῦμε, ύψωθη ξαφνικά, ἔσχισε τά σκοτάδια καί χάραξε πύρινη κι δλόφωτη τροχιά ἔνας ἐκπληκτικός πύραυλος. Τό «ΟΧΙ» τῆς Ἐλλάδος στόν εἰσβολέα. Ἐκατομμύρια μάτια σηκώθηκαν κατά τό θόλο, πού δ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τό στερέωμα· Ἐκατομμύρια ψυχές, σκυμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μέ λαχτάρα. Καί τά παγερά δεσμά τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καί τά στήθη ἄρχισαν ν' ἀναστίνουν.

”Η εύρωπαϊκή ἀνθρωπότης είχεν ώς τά τώρα, στήν ιστορία της, πολλές στιγμές μεγάλου ξεπεσμού. Αύτό πού δνομάζουμε πρόοδο, ἡθικές πρό πάντων κατακτήσεις, ἡθική ἄνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δέν πάει οὕτε μ' εύθειά, οὕτε μέ καμπύλη: είναι μιά τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σέ φοβερά Ναδίρ*, γιά νά τιναχθεῖ ἔπειτα στά πιό ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινός ξεπεσμός τοῦ ἀνθρώπου είναι ἀπό τούς πιό θλιβερούς. Ὁ ύλισμός, πού ἀλώνιζε τήν Εύρωπη ἐπί δεκαετίες, είχε μπολιάσει βαθιά τίς ψυχές, είχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, είχε διαλύσει κάθε γενναϊο αἴσθημα, είχε διαποτίσει τά πνεύματα, είχε ναρκώσει κάθε δυνατή σκέψη καί είχε καλλιεργήσει μιά φρενιασμένη τάση πρός τή φιλοζωία καί τήν ἀπόλαυση. Μέ μιά λέξη: είχε προετοιμάσει τούς λαούς γιά τή σκλαβιά. Πουθενά δέν μπόρεσε νά σταθεὶ ὅρθια ἡ ψυχή, ν' ἀντιτάξει τήν ἡρωική θέληση, τήν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στό ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

”Εθνη πού τά πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τό ἔνα μετά τό ἄλλο, σάν τά πιό ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού τά θεωρούσαμε ἀνίκητα,

συντρίφηκαν σάν δύρματα· χῶρες, πού τίς νομίζαμε λαμπρά προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τούς είχαμε γιά εύγενεῖς καὶ ύπερήφανους, δοκίμασαν τίς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τούς ἀπαισιότερους ἔξευτελισμούς. Ἀπό τίς χιονισμένες περιοχές τῆς Σκανδιναυίας κι ἀπό τή Βαλτική ὡς τίς ήλιολουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νά γυρίσετε τό μάτι, δέν ἀντικρίζετε παρά τή σκλαβία.

Μέσα σ' αὐτή τήν ἄγρια νύχτα, πού είχε συνθλίψει τόν κόσμο, τινάχτηκε, γιά νά διαλύσει τά σκοτάδια, δ πύραυλος τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τό φῶς του ἔρχεται ἀπό πολύ μακριά. Ἐρχεται ἀπό τούς Μαραθῶνες καὶ τίς Σαλαμίνες, πού σήκωσαν κατά τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητας τόν ἡρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἐρχεται ἀπό τίς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφηκαν τά κύματα τῶν Ἀράβων. Ἐρχεται ἀπό τό Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τό μέγα σύνθημα τῆς ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σέ μιά Εύρωπη ἀντιδραστική, σκλαβωμένη, σάν τή σημερινή. Είναι δ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώνεται σ' ὅλες τίς ἐπικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπό τό δικό μας ἔθνος — γιά νά δείξει στόν κόσμο τό δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτός φωτίστηκε μιά φορά, τό τέλος δέν μπορεῖ νά είναι ἀμφίβολο: οἱ ἀλυσίδες θά σπάσουν κι δ κόσμος θ' ἀποδοθεῖ στό φυσικό στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τήν ἐλευθερία.

'Εφημερίδα «'Εστία», 1940

Σπύρος Μελάς

4. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

‘Ο Νικηφόρος Λύτρας ἔγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἥτις είναι ἡ πατρὶς τοῦ Γύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωσις αὕτη σημαίνει ἀραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ὀκμασιότερον ἦ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἥ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἔξωτερηκήν ἀφορμήν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομήν, ἥν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νά ἀφιερωθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας :

‘Ο Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Είναι δὲ περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἄμα, ὅτι πάντες σχε-

δὸν οἱ Ἐλληνες καλλιτέχναι, οἱ δπωσδήποτε δνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδεύσεως. Μή δυνάμενοι νὰ εύρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμάζουσαν πνευματικὴν τροφὴν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εύφανταστον διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτει ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὀθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἔξοχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εύφυίαν καὶ τὴν ροπὴν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὠρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρισίμους καὶ πολυταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλλιτεχνικῆς, ὅτε ἥρχισε νὰ διασαλεύηται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἴδωλα, ἀτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευσεν ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσει τελείως καὶ τὰ ἴδεωδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσαφείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς δμιχλῶδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλῃ μὲ μορφὴν κλασσικῆς ἴδαινικότητος. Ἄλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἰκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς δρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἡσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἀτινα ἡνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ δλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἔθισεν ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εύαγγέλιον.

‘Ο Λύτρας ταχέως κατέστη είς τῶν κρατίστων ὥπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὅχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπτρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων τῶν, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινάς δὲ τούτων, ώς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητής, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἡγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὅχι δλίγον καὶ αἱ ἐν εἴδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεσταὶ μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι’ ᾧ συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὅμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ “Οθωνος” ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος ἀποχημάτων. Στερηθεὶς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενῆς ὀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισόδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἄμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα καὶ διεδόθη ἡ εἴδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εύφροσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἀνθή καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὅλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῆ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἀτιναὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἔξετέλεσεν, ἦσαν ιστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ώς ἐπὶ τὸ πολὺ ‘Ελληνικὴν ιστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ δλίγα ἔξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηγέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἴδεας καὶ κατὰ τὴν ἔκτελεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειρα-

φετηθείς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἡ κολούθησε τάς ἴδιας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγῖδα τῆς ἴδιοφυΐας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἕκτοτε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

Ο Λύτρας εἶναι δο μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὃστις ἀφιέρωσεν ἀπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθῆς ὁμος naturaliste, ὃστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἵσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιησεως, τοῦτο εἶναι τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εύαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦ τινος κύκλου, ἀλλ’ ἐκ πάσης πιγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ’ οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημέναι κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷς εἶναι ἡ Μελλόνυμφος, τὸ Λόγον τοῦ Πάσχα, ἡ Ὁρφανή, τὰ Κάλανδα, τὸ Μαγειρεῖον καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὕτινος ὅχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἰονεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἱδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ δο ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ’ ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οι φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἐκφρασίς εἶναι ἡ μόνη

ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὑρωσιν ὑπερβολικήν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ἀσκεῖ ἴδιαιτέραν μαγείαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἀλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικήν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοιας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσική συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἐμφυτὸν σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, αἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ᾽ ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατήν.

Οὐδὲν ἥττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδράν καὶ εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπάς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν.¹ Οἱ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειφεῖον, ὁ Κακὸς² Εγγονος εἶναι εἰκόνες μεσταὶ λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὁλόκληρον παρωχημένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικὸν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

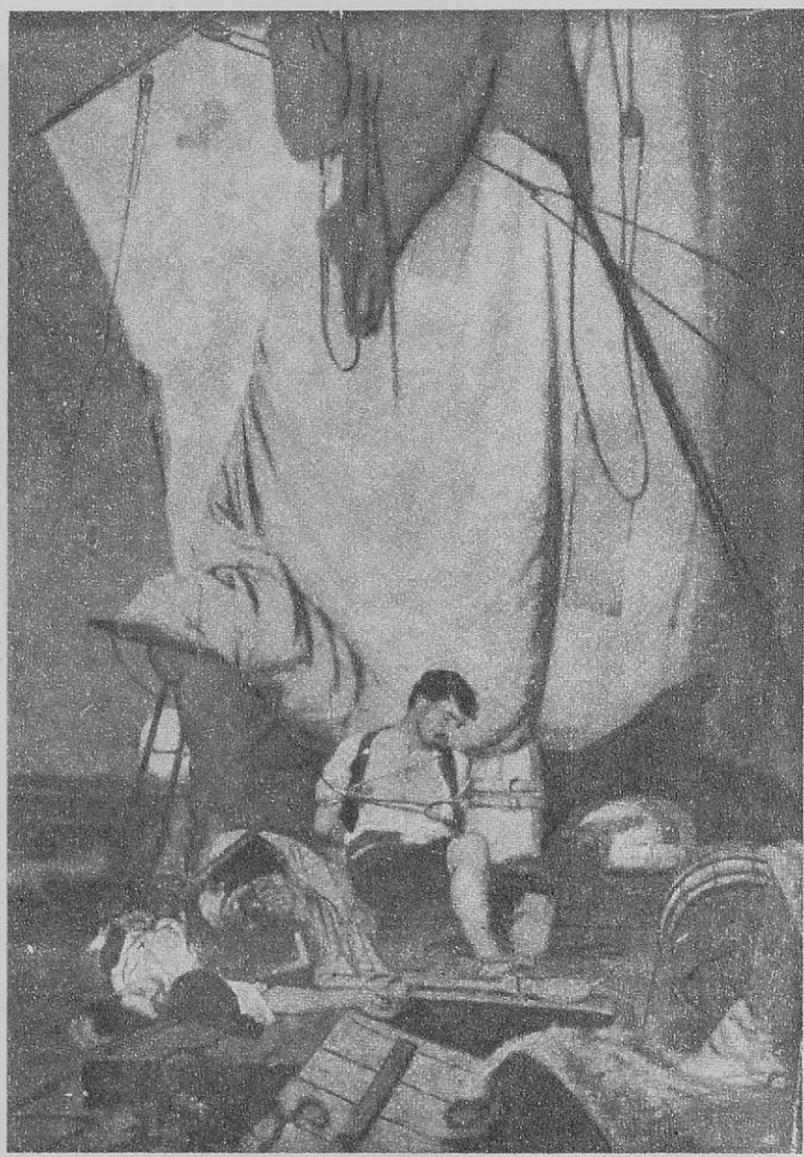
Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὅχι μόνον ποιητικῆς εὐαίσθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητής καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἔναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου «Τὰ μετὰ τὴν πειστικήν», ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἴδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα είναι,

λόγω ἐπιβολῆς, «*H Κλεμμένη*». Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἔξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἔσωτερικῆς ἴδεας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἐμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἐλληνίς καὶ ἔξι ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἔκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὁδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἀτίνα καὶ κατὰ τὴν ἔσωτερικὴν ἴδεαν καὶ κατὰ τὴν ἔξωτερικὴν σύνθεσιν στενώτερον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεϊμπέκης, ὃν καθιστᾶ ἀπεχθέστερον ἡ αίματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνηθες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλὴ νεάνιδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεποιθώς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν θελγήτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρων Τοῦρκος, ὃστις μετὰ στυγοῦ καὶ ἀδυσωπήτου ὑφους καὶ μετά τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεϊμπέκην, ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρωϊκοὺς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρὰ αὔτη καὶ περικαλλής κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὄμιλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεως της γίνεται σαφέστερον καὶ ἔκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεϊμπέκη συσπειρᾶται αἱθίωψ τις, ὃστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἐνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὁποίου εἴδους αἱσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἡτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαίσιας μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἱθίωψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὀλης εἰκόνος.

Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἐτέρος Τοῦρκος παρασκευάζων τὰ ὅπλα, πρὸς προσεχῆ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἐνοπλος καὶ ἡμικλινής κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν φῷ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὅπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνει ταύτη ἔχομεν

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν

Η Κλεμμένη

Νικηφόρου Λύτρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ένωπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τῆς ἀπαγωγῆς ἔκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν «*Κλεμμένην*» Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

‘Η εἰών αὕτη τοῦ Λύτρα είναι μεστὴ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὅποιον ἔξελεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. ‘Η παράστασις αὐτὴ καθ’ ἐαυτὴν είναι ἐν ἀπλοῦ ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερὸν, ὅπερ ὅμως, ἔνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισόδιου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὥλης ἴδεας, καθιστᾶ τὴν ἐκ τῆς παρατάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηράν καὶ δραστικήν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα είναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ’ ἣς ἐκφράζεται ἕκαστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. “Οχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατήν, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μετάγοντα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. ‘Η αὐτὴ δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἔξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι’ ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσον καὶ ρυθμίζον τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἔχαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ἴδεας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

‘Ο τρόπος δ’ οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου είναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμέτερου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ’ ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὄπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Piloty, ἔχει ὅμως καὶ ἴδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς είναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὅχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγια πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζῃ ἔκαστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ίδιοφυίας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητας τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς ἔξοχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. 'Ο "Ελλην καλλιτέχνης ως προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἔξωτερηκῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἡθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. 'Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἰναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ "Οθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν 'Αρσακείῳ), πρὸς ὃν τὴν ἡθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. 'Απαράμιλλος δὲ εἰναι ἡ μεγαλοπρεπής σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἑρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σεπττὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθὺ ποιητικὸν αἰσθῆμα τοῦ καλλιτέχνου. Εἰναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλείον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὅχι μόνον τὴν νέαν Ἑλλάδα διατίθενται, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὃν ὁ Λύτρας ἥδυνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔξιχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εύρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλούτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προύτιμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὃν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερώσῃ τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ίδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενέμενος οὕτως ὅχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ίδρυτής τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίᾳς διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὀπωσδήποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι "Ἑλληνες ἐμυήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιεροῦμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὅχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν τὸν "Ἑλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ᾧ ὁ καλλιτέχνης ζῆι ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βι- οτικὰς δυσχερείας, εὔκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἰσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὅμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἀσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θείαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχιστην δὲ πικρίαν ἡσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσεν ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἀπας δέ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέ- μῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὃχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλὰ ὡς ἀληθῆς καλ- λιτέχνης ὑπείκων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του δρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες καλλιτέχναι εἶχειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

'Ελέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἄριστα ὃχι μόνον εἰς τοὺς θυητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὐ τὸ ὅμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὅμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροῖ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θυητῶν τὸ ὅμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλώττει ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικό «'Εστία» 1893, σ. 152 κ.ἔξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφούλης

5. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μέ τὴν πλατύγυρη ψάθα της, (. . .) ξαπλωμένη στὴν ἀκροθα- λασσιά, λιάζεται. 'Από πότες; Ποιός ζέρει! 'Απ' τὴν αὐγὴ τῆς Δη- μιουργίας. 'Από τότες εἶναι τεντωμένη στὴν ἀμμουδιά καὶ λιάζεται.

"Ηπιανε αἰῶνες τὰ μαλλιά της φῶς καὶ χρύσισαν, κι ἀπό τό πολύ θαλασσί πού 'χεν δλοένα ἀντικρύ της κοιτάζοντας τὰ πέ- λαγα, βαφτήκανε τὰ μάτια της, τὰ μάτια της τὰ παιδικά, τὰ με-

γάλα άνοιγμένα. Καράβια μέ πανιά, μέ μηχανές, μέ φωνές, πήλενε μέσα σέ κεῖνα τά μάτια. Κι δόλα ἀρμενίζουνε, κι ὅλα δείχνουνε σίγουρα πώς θά φτάξουνε στά λιμάνια.

Φορτωμένα πραμάτια, πηγαινόρχουνται ἀπό τή Δύση στήν 'Ανατολή κι ἀπ' τήν 'Ανατολή στή Δύση.

Πηγαινόρχουνται μά πάντα καημός τους στέκει, τούτη τή πατρίδα ή γαλανή, (...), πού δέν ᔁχει δάση γιά νά γεράσει καί νά στοιχειωθεῖ ἀπ' τούς βαριούς τούς ἵσκιους, πάρεξ δ μπάτης νύχτα μέρα δροσερεύει τά φυλλοκάρδια της, λύνοντας τά μαράζια ἀπό τά μάγουλά της. Τούτης τῆς πατρίδας δ καημός δέν είναι σάν τόν καημό τοῦ σπιτιοῦ καί τοῦ γυρισμοῦ, στή φαμίλια καί τήν ἀγάπη. Μόν' είναι κύμα πού σέ σπρώχνει μαλακά ἀπό φυσικά δύναμη, νά στρέφεις, δόλο νά στρέφεις πίσω στά λιμάνια της, γιά νά ξελυσθεῖς ἀπό τό νόστο πού σέ πλακώνει, νά τινάξεις ἀπό πάνω σου τό χιόνι τῆς ξενιτιᾶς.

Καβάλα σ' ἔνα πρεβάζι τ' ούρανοῦ μιά μέρα, ἔνας ξανθός θεός παίζοντας τή χρυσή του λύρα, ἀποκαρώθηκε χαζεύοντας ἔνα κοπάδι ἀσπρους ταύρους, ἔτσι, πού γλίστρησεν τή λύρα ἀπό τά χέρια του, κι ἔπεσε στά χάη. Γκρεμό σέ γκρεμό, ἀπό βουνοσύγνεφα κατρακυλώντας, βύθισε στή θάλασσα. Μιά θάλασσα ἀνάμεσα σέ δυό μεγάλες στεριές.

Κι ἔπιασεν τή λύρα σάν τό χρυσό τόν κύκνο νά πλέει, νά πλέει, δόσο πού ἔφταξεν σέ κάτι βράχια γιομάτα κοχλίδια στριφτά, καί δευτράκια ἀπό κυνιάτα κοράλια.

Μά τά κοράλια μιᾶς κι ἔχουνε μπράτσα, ἔχουνε καί χέρια κλαδιά καί μποροῦνε νά πιάνουνε στ' ἀλήθεια δ, τι τ' ἀγγίζει. "Ετσι χουφτιάσανε ἀπ' τίς χορδές τή λύρα τοῦ ξανθοῦ θεοῦ καί τήν ἐσφίξανε γερά στά δάχτυλά τους τά κοκαλένια.

Κι ἡ λύρα πού ἤτανε μαγεμένη, πού ἤτανε γιομάτη ἀπ' τούς παλμούς τοῦ θεϊκοῦ τραγουδιοῦ, εύθύς π' ἀκούμπησε σέ στέρεο πράμα, ἀρχίνησε ἀπό μοναχή της ν' ἀναδίνει ούρανίους ἥχους.

Κι ἀντήχησε γιά πρώτη φορά πάνω ἀπό τ' ἀνεσκεμένα βράχια φωνή, φωνή μελωδική ν' ἀπλώνεται, νά λαλάει καί νά καλεῖ τούς ἀνέμους, τά ζωντανά, τά πέλαγα.

'Ακούσανε οἱ ἄνεμοι καί μέρεψεν ή ἀναμαλλιασμένη μουσούδα τους, κι ἀπό κοντά τά πέλαγα μαλάκωσαν τά μουγγηρητά τους ν' ἀφουγκραστοῦνε κι αύτά τή μελωδία.

Τρέξανε καί τά θεριά, πατεῖς με πατῶ σε, νά μάθουνε ποῦθε
ἀνάβρυε κείνος δ βόγγος δ γλυκός πού τούς ἐμούδιαζε τά σωθικά
καί παράλυε τήν ἀγριάδα τῆς δύναμής τους.

Σκουντουφλώντας κι ἀναμασκαλιάζοντας κορφή σέ κορφή τά
βουνά, νάσου κι ἡ γριά Στεριά ἀγκομαχούσα.

Κατρακυλοῦσε ἀπ' τό Βοριά στό Νότο κι ὅσο ἐκοντοζύγωνε τόν
τόπο ἀπ' ὅπου φυσοῦσεν ἡ λαλιά, ξανάνιωνε τό σουφρωμένο της
πρόσωπο.

Τά δασά της φρύδια ξεσγούρευαν κι ἔπιασε κάτι νά γλυκάίνει
καί νά σπαράζει στούς κόρφους της, κάτι σάν φτερούγα πουλιοῦ.
Τραβηγμένη, ὀδηγημένη ὅλο καί πιό μερωμένα, ὅλο καί πιό κοντά
ἀπ' τή φωνή, ἔφταξεν σέ μιά θάλασσα. Μά ἡ θάλασσα τούτη δέν
ἡτανε σάν ἑκεῖνες πού γνώριζεν ἡ στεριά. Τή βρῆκε νά γελάει δίχως
φουρτοῦνες, ντυμένη γαλανά. Τήν είδε νά πέφτουνε ἀπ' τ' ἀνοιχτά
της χείλη πλεξάνες τά σμαραγδιά τά μαργαριτάρια, νά καταλάμπει ὁ
ὅριζοντας. Καί τότες ἄνοιξεν ἡ στεριά λιγωμένη τά χέρια καί ξάπλωσε
μέ χίλια μπράτσα ὅσο βαθύτερα μποροῦσε, γιά νά προφτάσει νά τήν
ἀγκαλιαστεῖ, ν' ἀκουμπήσει πάνω της, νά μορώξει. Τσίτωσε δρθά
καί τά μυριάδες κοχυλάκια της αύτιά ν' ἀκούει, κι ἀπ' τό πολύ πού
ἄκουε διμορφοτέντωσε τό κορμί της σ' ἀπειρες ξαπλωματιές. Κι ἥρθε
κι ἐσείστη, κι ἐλικνίστη κι ἐκινήθη σ' ἀγκαλιές καί συμπλέγματα
τέτοια, πού σέ καμιάν ἄλλη χώρα δέ θά 'βρει τό μάτι ν' ἀναπταυτεῖ.
Γιατί ὀλοῦθε ἡ ἀγάπη, θυγατέρα γνήσια τῆς ἀρμονίας ἀπλωσε
νοικοκυρούλα τό ἀβρό της χέρι καί καλογύρισεν δεξιά ζερβά ὅλα τά
γκρεμά τοῦ μετώπου τῆς γριᾶς στέρνας. Κοντυλόγραψε λόφους
καί βουνά νά πέφτουνε χυτά, μερωμένα, φιλάρισε τ' ἀκατάστατα
ἀγριόμαλλά της, τά κούρεψε, κι ἔφτιασε ἔτσι τά μικρά μοσκοβολημένα
πτευκόδασα πού δέν χάνεται κανείς μέσα σ' αύτά καθώς γίνεται στά
φοβερά στοιχειωμένα ἐλατόδασα τῆς Εύρωπης. "Υστερα τῆς ἔβαψε μέ
παπαροῦνες τά μάγουλα καί τά χείλη κι ἀπλωσε στό ξεσουφρω-
μένο πιά πρόσωπο μιά πούντρα ἀπό χίλια ἀνάμιχτα χρώματα καμ-
πίσιων λουλουδιῶν. Κι ἀσηκώθηκεν γύρους γύρους ἡ εύωδιά ν' ἀ-
ναδίνεται ἀπό τή γῆς αύτή, κι ὅλο ἀνέβαινε πυρωμένη ἀπό τόν ἥλιο,
κι ὑψώθη πύργος φωτεινός ἀγέρινος, εύωδιασμένος.

Τά μελίσσια, ἀκυβέρνητα μπουλούκια ίσαμε τότες, τόν είδανε ἀπό
μακρά καί σαλπίσανε συναγερμό. Χιλιάδες στρατιές ἀπό τά πέρατα

τῆς οἰκουμένης κινήσανε νά φτάξουνε τό μοσκομυρισμένο τόπο. Κι ήρθανε καί φωλιάσανε στίς κουφάλες τῶν βουνῶν κι ἐκεὶ μέσα σέ θάμνους ἀπό θυμάρια χτίσανε τίς μεγαλύτερες μελισσοφάμπρικες, δύναμαστές στά πέρατα τῆς γῆς γιά τό μέλι πού 'ναι κεχριμπαρένιο, λαμπτικωτό, μυρουδάτο.

Κι ἐνῶ τά μελίσσια, κι ὅλα τά ἥμερα ζωύφια καί ζωντανά μαζωχτήκανε στή χώρα ἑκείνη, ἀποτραβήχτηκαν τ' ἀνήμερα θεριά κατά τό βοριά, γιατί δέν εἶχανε ποῦ νά κρυφτοῦνε σ' ἔνα τέτοιον παραδομένο γυμνό τόπο, χωρίς γκρεμούς καί φαράγκια, χωρίς δάση καί χειμάρρια δρυμητικά, χωρίς βογγητά ἀπό ἀγέρηδες δυνατούς τῆς ξηρᾶς καί τῆς θάλασσας, βογγητά πού θά σκεπτάζανε τά μουκανητά τους.

"Ἐτσι γεννήθηκε, ἔτσι σιγά σιγά μεγάλωσε, διαμορφώθηκε, ἔτσι μαθήτεψε μέσα σέ ἥμερα γλυκοπρόσωπα στοιχειά, ἔτσι σπούδαζε κι ἀγωνίστηκε τόν ἀγώνα τῆς ζωῆς ἡ πατρίδα.

Τώρα, τό νά τριάσεις νά παραστήσεις καταλεπτῶς τά καθέκαστα, ὅσα συνέβησαν ἀπό ἀνθρώπους κι ἀπό ἐποχές στήν πατρίδα αὐτή μέσα στή σύνθεση τῆς Ιστορίας, είναι σά νά καταπιαστεῖς ν' ἀνεμαζώξεις κουκί κουκί τόν ἄμμο τῆς θάλασσας. Κι ἀν τ' ἀποφασίζεις, μηδέ χῶρο τόσο μεγάλο θέ νά 'βρεις νά τόνε στριμώξεις, μηδέ ζωές ζωῶν θά ἔξουσιάζεις σάν ἀνθρωπος πού είσαι, γιά νά τίς μεροκαματίάσεις.

Γιά τοῦτο δέν θά σοῦ πῶ ἔδω πράματα ἀπ' τά σκολειά δασκαλεμένα, μέ σειρά πού τήν ἔχουνε χιλιοεπωμένη σοφοί μελετητές ξενόγλωσσοι κι διμόγλωσσοι σ' ὅλες τίς ἄλλες χῶρες καί τίς ἐποχές.

Γιατί ὅσοι πού κατοικοῦνε τούτη τή σφαίρα, ἀπό στόμα σέ στόμα, τά χιλιομίλημένα τῆς ἀντρείας καί τῆς ψυχῆς κατορθώματά της, θρύλους τά ζώθηκαν μέ τά σπαθιά, σέ πάσαν περίσταση ἀξιοσύνης.

'Ολοῦθε τῆς γῆς ἔχουνε μείνει στημένα τά φλάμπουρα τῆς περηφάνιας, τοῦ πνεύματος, τῆς παλικαριᾶς, γιά νά δείχνουνε ἀκατάλυτα στούς αἰῶνες τί μποϊ καί τί σχέδιο ἔχει ἡ ἀρετή τῶν ἀντριωμένων, τό μέτρο τοῦ νοῦ, ἡ φλόγα τῆς καρδιᾶς. Νά τά θωροῦν οἱ λαοί, νά προσπαθοῦν νά τά φτάξουν.

Μά ὅποιος ἔχει τό δῶρο τό θεϊκό στά στήθια του, δέ βολεῖ νά κοιμᾶται ἡσυχος καί μετρημένος. Μηδέ τά ἔργατά του ὅλα, τῆς ἐγκράτειας καί τῆς σωφροσύνης θά λογαριαστοῦν.

‘Η φωτιά ἔχει φλόγες νά προπηδοῦνε, ἔχει καί στάχτη νά κατακαθίζει, ἔνα βουναλάκι θράκα γκρίζα, μουντή.

Οι φλόγες τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας σηκώθηκαν ἀψηλά στά μετέωρα καί μείνανε ἐκεῖ φλογισμένο ἀκατάλυτο στεφάνι γιά δόξα τοῦ ἀνθρώπου.

«Γιά μιὰ ζωγραφιά καί γιά ἔνα σκύλο»

Μαρία Περ. Ράλλη

6. ΚΟΡΦΕΣ

Μήνα Δεκέμβρη, δ καιρός δ χιονιστής μέ σύννεφα καί βοριά χτυπᾶ κατάμουτρα τὸν Ἀλέξη, πού μ' ἔνα γνώριμό του ἀνεβαίνει ἀπό κάποιο μονοπάτι μενιδιάτικο τὴν Ὁζιά τῇ χιονισμένῃ. Ἀνεβαίνουν δ ἔνας ἀκολουθῶντας τὸν ἄλλο κι δ Ἀλέξης εἶναι μπροστά. Εἶναι καινούργια μέρη· ἀπ' αὐτό τό δρόμο πρώτη φορά ἔρχονται· ψηλότερα θά μποῦν μέσι στά σύννεφα· πῶς θά βρεῖ τήν κορυφή, δέν ξέρει. Καί ἔλεγε μέσα του δ Ἀλέξης.

—Γιατί γυρεύομε καί καλά τίς κορυφές; Ἄλλιως τή γυρεύει αὐτός, ἀλλιῶς ἔγω· γιατί εἶναι μαζί μου; Θά πᾶμε μέσι στά σύννεφα καί δέν πειράζει, ἀν χαθούμε· μυρίζουν τά πεῦκα καί οἱ κουμαρίες καί τά ρείκια τά μικρά, πού στολισμένα μέ τό χρῶμα τῆς ντροπῆς ξέρουν τόσα πράγματα καί ἀναδίνουν μυρωδιά ἐλαφρύτατη καί γλυκόπικρη.

—Θά φτάσομε στά σύννεφα· νά μιά κλεισούρα! ἀπό δῶ πρέπει νά γυρέψουμε τό μονοπάτι, πού θά μᾶς πάει.

—Θά πᾶμε στήν κορυφή.

—Ἐδῶ ἀρχίζουν τά ἔλατα, πού τ' ἀσπρίζει ἀπό μιά μεριά μονάχα ἥ πάχνη, καί τόν κορμό καί τά φύλλα. Πράσινο λειβάδι σκοτεινό...

—Ἐπρεπε ἐδῶ νά ἔχουν ἔξοχές οἱ Ἀθηναῖοι καί νά ρχονται τό καλοκαίρι μέ σιδερόδρομο δόνοντωτό.

—Ναί, οἱ Ἀθηναῖοι· ἀρκετά τούς βλέπω στή χώρα μέσα. Τί τούς φέρνει ἐδῶ μαζί του αὐτός; Σά μανιτάρια μυρίζουν τά σύννεφα, πού μέ διαπερνοῦν ὡς στά κόκαλα καί τσούζει τό κρύο.

—Ακούγεται μιά βρύση πού τρέχει. Τί ἔγινε τό μονοπάτι; ἀπό δῶ πηγαίνει ἥ ἀπό κεῖ; “Ἐνα ἐκκλησιδάκι βρίσκεται μέσι στήν καταχνιά,

ή "Αγια Τριάδα" ἀπό κεῖ ἔρχεται τό νερό· ἔνα πλατάνι δίχως φύλλα καὶ ἔνα πρινάρι δεντρωμένο εἶναι κοντά στήν ἐκκλησιά.

—Θ' ἀνεβοῦμε ἀπό δῶ κι ὅπου βγοῦμε.

'Ανεβαίνουν μιά δύσκολη ράχη μέ πέτρες, χωρίς μονοπάτι, ἀνάμεσα σέ πολλά ἔλατα καὶ φτάνουν σέ μιά κορυφή. Τίποτε δέ φαίνεται γύρω.

—Εἶναι ἡ κορυφή; ρωτᾶ δ σύντροφος τοῦ 'Αλέξη.

—Ναι.

—Τότε θά καθίσω νά φάγω.

Εἶναι σύννεφα καὶ βοριάς μαζί, πού μέ κεντοῦν δέρνοντας τό παγωμένο πρόσωπό μου μέ κρύο καὶ ὑγρασία· τά κόκαλά μου εἶναι νοτισμένα καί, καθώς ἀνεβαίνει τή ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ χυμίζει κατεπάνω μου, πνίγει τήν ἀναπνοή μου δ βοριάς ἀδιάκόπα. Τυλίγοντάς με ἀπό παντοῦ καὶ τή βαθιά της στάχτη τραβώντας ἡ καταχνιά μέ ραντίζει κι ἡ παγωνιά ἀσπρίζει τά μαυρά ἔλατα. Περνοῦν ἀχώριστα καὶ περνώντας σφυροῦν ἀτέλειωτα τά σύννεφα κι δ βοριάς. Τίποτε δέ βλέπω γύρω. Μά τό σκοτάδι ξανοίγει, φωτίζεται ἡ συννεφιά καὶ σκίζεται. Μόλις χωρίστηκε ἀπό τό βοριά, τήν κυνήγησε αὐτός κατά τή νοτιά καὶ σωριάστηκε στή θάλασσα πάνω τῆς Αιγαίνας. Τί γρήγορα πλύθηκε δ ούρανός, δ ἥλιος ἔλιωσε τήν πάχνη καὶ στά νιόγεννα χορτάρια οἱ ἀχτίδες του ἀνάβουν ἀμέτρητα καὶ ἐφτάχρωμα λυχνάρια.

—Η κορυφή εἶναι πάρα πέρα ἔκει, βλέπεις; Σήκω νά πᾶμε.

—Γιατί μέ είπες πώς εἶναι δῶ;

—Σέ εἶπα πώς εἶναι δῶ, γιά νά φᾶς, μέ τήν ἡσυχία σου. Κουρελιασμένα μερικά σύννεφα περνοῦν ἀκόμα καὶ φεύγουν. Τώρα χυμίζει κατεπάνω μου μονάχος καί, κατάξερος, σάν τό διαμάντι κόβει δ βοριάς. 'Ανεβαίνουν πάλι μιά ράχη κι ἔπειτα μιάν ἀλλη πιό δύσκολη, ἀπό τά κοφτερά βράχια, καὶ πού ἔχει λιγοστά τά ἔλατα. Τά χιόνια ἐλαφρότατα εἶναι πεσμένα χάμω καὶ γεμίζουν τίς γοῦβες καὶ τά ἀδειανά· μέρη ἀνάμεσα στίς πέτρες. 'Εδῶ εἶναι ἡ κορυφή. Λαλοῦνε μαζί ὅλες οἱ χορδές μέσ στό ὅργανο, λαλοῦνε σάν τά σχοινιά τοῦ καραβιοῦ πού μαϊστράλι βογγάει μέσα τους. Σβήστηκαν τ' ἀδύνατα τά δνειρά τοῦ κόπου. Φῶς βλέπω κι ἔκταση μεγάλη. Νά μείνω πάντα δῶ, νά βλέπω πάντα κάτω· νά χαράζεται στά σωθικά μου βαθιά κι ἀγάλι ἀγάλι καὶ δίχως νά κουράζεται δ πόνος μιᾶς δίψας, πού δέν ἔχει ἀρ-

κετό νερό νά ξεδιψάσει όλη. Τό χιόνι, σά νά μήν κοτᾶ νά κατέβει χαμηλότερα, κάθισε έλαφρά στά κορφοβούνια. Κάμποι μεγάλοι, και ράχες και θάλασσες κράζουν δύναμτα γνωστά: λέν πώς έκει βρίσκονται τά παλιά τά χώματα. Βασιλικότερη κι από τοῦ αίτοῦ ή ματιά μου πετάει από πάνω ἀπό τήν Ἑλλάδα όλη και ποθεῖ νά τήν ἀδράξει. Ἀπογειματιανά χρώματα, 'συχάστε λίγο, μή σπιρουνίζετε τόν πόθο μου τόν τρίσβαθο γιά τά περασμένα πού μέ καίει, ω μεστωμένα χρώματα, πού στάζετε βαριά, βαριά σταλαγματιές μ' ἔξαίρετη ούσια, μαραίνετε τήν τωρινή μου δύναμη και τήν ἐρχόμενη. Πώς ήθελα νά σᾶς δημιουργήσω, γιά νά σᾶς βγάλω ἀπό μέσα μου, νά σᾶς πετάξω ἔξω, ἑλληνικά βουνά, ἑλληνικά βουνά, και σᾶς, τά βράχια και τά δέντρα και τόν ἀγέρα: ἑλληνικά βουνά και σένα, ἥλιε, πού ζεσταίνεις με και, ρίχνοντας ἀχτίδες ύστερνές, δύναμεις ἀμέτρητα κι ἐφτάχρωμα λυχνάρια μέσ στά χόρτα τά βρεμένα.

«Τό μονοπάτι»

“Ιων Δραγούμης

7. Η MANA MOY Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Θάλασσα! "Ω στοιχείο γεμάτο μυστήριο! Φοβερό μαζί κι ἀγαπημένο! Τραβᾶς τόν ἄνθρωπο, σάν νά είσαι μαγνήτης! 'Ο βαθύς κι αἰώνιος βόγγος σου νανουρίζει τήν ψυχή μας, γεμάτος μυστηριώδεις κι ἀνεξιχνίαστες φωνές!

'Από τήν πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας ή θάλασσα ήτανε ὅπως είναι σήμερα, και θά 'ναι ή ἴδια ὡς τή συντέλεια τοῦ κόσμου. Δέν θ' ἀλλάξει καθόλου δλότελα. Πρίν νά πλαστεῖ δ ἄνθρωπος ἀπάνω στή γῆ, αύτά τά ἴδια τά νερά βογγούσανε κι ἀφρίζανε μέσα στόν ἔρημο τόν κόσμο, κάτω ἀπό τόν ἔρημον ούρανό, τά ἴδια κύματα ξεσπούσανε καταπάνω στίς ἔρημες στεριές, πού δέν ύπηρχε ἀκόμα ἀπάνω τους καμιά ζωή, μήτε ζῶο, μήτε ἄνθρωπος, μήτε μαμούνι. Τά νερά δύμως τῆς θάλασσας ήτανε γεμάτα ἀπό πλήθος πλάσματα, μ' ὅλο πού ἀπάνω σ' αύτή δέν ἀρμένιζε τίποτα. Μοναχά δ ἥλιος τήν κοντάριζε μέ τίς πυρωμένες σαγίτες του ἀπό τήν ὥρα πού ἔβγαινε ὡς τήν ὥρα πού βουτούσε πίσω ἀπό τό ἔρημο πέλαγο, κατά τό βασίλεμα, και τό φεγγάρι πλανιόταν ἀπό πάνω της, βουβό, λυπημένο, σάν κομμένο

κεφάλι, δίχως αίμα, ρίχνοντας ἀπάνω στ' ἀτελείωτα νερά της τό
ύδραργυρένιο κρύο φῶς του.

Ο ἄνθρωπος, αὐτό τό ἀκατακάθιστο τέρας, ἀλλάζει δλοένα τή
ὅψη τῆς στεριᾶς, τήν καταπατᾶ, τήν ἔξουσιάζει. Μά τή θάλασσα,
μέ δλα πού σοφίζεται, μέ δλα πού βρίσκει τό μυαλό του, δέν μπορεῖ
νά τῆς κάνει τίποτα. Ἡ ὅψη της ἀπομένει ἀνάλλαχτη, ἀμόλευτη,
ὅπως ἦταν τότε πού «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὄντος».
ὅπως λέγει ἡ Ἀγία Γραφή. Κανένας δέν μπορεῖ νά τήν ἔξουσιάσει,
κι αὐτό πού λέγει δ ἄνθρωπος ἔξουσία ἀπάνω στή θάλασσα, είναι μιά
ἔξουσία ψεύτικη, ξεγέλασμα τῆς ἀλαζονείας του. Τά μεγάλα παπό-
ρια του μπορεῖ νά ταξιδεύουνε σέ κάθε μέρος της, μά μόλις περάσει
τό κάθε πλεούμενο, πού σκίζει τό νερό της, αὐτό πάλι κλείνει καί
σβήνει πίσ' ἀπό τό τιμόνι του τ' αὐλάκι πού χάραξε γιά μιά στιγμή,
ἡ μικρή πληγή πού ἀνοιξε ἀπάνω στό παρθένο τό κορμί της σφαλᾶ
καί γιαστρεύεται στή στιγμή, χωρίς ν' ἀπομείνει σημάδι δλότελα.
Τά ύπερωκεάνια καί τίς πλεούμενες πολιτείες τίς ἔχει γιά μπαί-
γνια, τ' ἀφήνει καί πηγαινοέρχουνται ἀπάνω της, ὡς πού νά θυμώ-
σει καί νά τά καταπιεί. Ποιός θά ἔξουσιάσει τή φοβερή ἄβυσσο;
Ποιός μπορεῖ ν' ἀλλάξει κατά τό θέλημά του ἓνα πράγμα. πού δλ-
λάζει δλοένα τό ἵδιο ἀπό τόν ἑαυτό του, ἀπομένοντας αἰώνια ἀπά-
τητο, ἀσκλάβωτο, ἀνέγγιχτο, ἀμόλευτο, ὅπως ἐβγῆκε ἀπό τά χέρια
τοῦ Θεοῦ; Στοιχεῖο ἀγιασμένο, ἀσπιλο!

Ἡ θάλασσα είναι ἡ αἰώνια πατρίδα τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτό,
σάν τή βλέπει δ ἄνθρωπος, νιώθει νά φτερουγίζει μέσα του τούτη ἡ
θεϊκή πνοή. Ο ποιητής Κάλβος γράφει πώς ἡ ἐλευθερία είναι κόρη
τοῦ Ὄκεανοῦ, καί πώς τοῦ ἔλεγε τοῦτα τά λόγια:

'Ωκεανέ, πατέρα
τῶν χορῶν ἀθανάτων,
ἀκουσον τήν φωνὴν μου,
καὶ τής ψυχῆς μου τέλεσον
τὸν μέγαν πόθον.

"Ἐνδοξόν θρόνον είχον
εἰς τήν Ἑλλάδα, τύραννοι
πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι·

σήμερον σύ βοήθησον,
δός μου τὸν θρόνον.

"Οταν τοὺς ἀνοίτους
φεύγω θητούς, μὲ δέχονται
αἱ πατρικαὶ σου ἄγκάλαι·
ἡ ἐλπὶς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
στηρίζεται δλη.

'Ο Δαβίδ παρομοιάζει τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ σάν το μούγκρισμα τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας. Μά καὶ τήν εἰρήνη, τίποτα δέν μπορεῖ νά τήν παραστήσει τόσο καλά, δσο ἡ γαληνεμένη θάλασσα. Κι ὅλες οἱ ὄψεις πού παίρνει αύτό το μυστηριῶδες στοιχεῖο, ἔχουνε ἀνταπόκριση μέ τήν κάθε κατάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

'Εγώ τή νιώθω βαθιά τή θάλασσα, γιατί γεννήθηκα κοντά της, καλύτερα μάλιστα πρέπει νά πῶ πώς γεννήθηκα μέσα της. Κι ὅπως ἀγαπᾶ κανένας καὶ πονᾶ τή μητέρα του, πού τόν βάσταξε στήν κοιλιά της, ἔτσι κι ἐγώ ἀγαπῶ καὶ πονῶ τή θάλασσα σάν μητέρα μου.

'Η βαθιά μουσική πού βγαίνει ἀπό τά κύματά της μέ νανούρισε στήν κούνια μου. 'Αναθράφηκα καὶ μεγάλωσα μέσα στούς ἀρμυρούς ἀφρούς της, δαρμένος ἀπό τούς ἀνέμους πού φυσούσανε ἀπό τό πέλαγο. Τά θαλασσοπούλια κράζανε ἀπό πάνω μου μέ τή βραχνή φωνή τους, κι ἤτανε οἱ πρῶτοι φίλοι καὶ συντρόφοι μου. Μέ τίς βάρκες θαλασσοπνιγόμουνα, κι ὁ μπαρμπα-Ρόγκος στάθηκε δ δάσκαλός μου στά καραβίσια, στό πῶς κυβερνιέται ἐνα πλεούμενο, τί λογῆς μανοῦθρες πρέπει νά κάνει κανένας σέ κάθε περίσταση, στά πανιά, στό φουντάρισμα, στό ἀνέβασμα τῆς ἄγκουρας, τί ὄνομα ἔχει τό κάθετι ἀπάνω στή σκάφη καὶ στήν ἀρματωσιά, μ' ἔμαθε νά κόβω πανιά, νά τά γραντολογῶ, νά σκαρώνω βάρκα, μ' ἔναν λόγο μοῦ δίδαξε καταλεπτῶς ὅλα δσα πρέπει νά ξέρει ἐνας θαλασσινός, καὶ τό καθένα ἀπάνω στήν πράξη, «μ' ἔπραξε καλά», ὅπως ἔλεγε δ ἕδιος δ μπαρμπα-Ρόγκος, Θεός σχωρέστον!

Σάν μεγάλωσα, τόν περισσότερο καιρό μου τόν περνοῦσα στή θάλασσα, πρό πάντων τό καλοκαΐρι.

Χαιρόμουνα σάν φυσούσε φρέσκος ἀγέρας. 'Αγαποῦσα τό βοριά πού σήκωνε μεγάλα κύματα καὶ τά σφεντόνιζε ἀπάνω στά βρά-

χια, ἀπό τή βορινή μεριά τοῦ νησιοῦ μου. Κατά κείνο τό μέρος εἶχε ἔναν δυό κάβους καὶ πολλές μύτες, καὶ τά νερά ἦταν βαθιά κι ἀπότομα - «κρεμάμενα», δύπως λένε οἱ θαλασσινοί. 'Ανάμεσα εἶχε καὶ κάτι μικρές ἀμμουδιές καὶ μικρές σπηλιές, πού ἀντιβουτζανε ἀπό τό βογγητό τῆς ἀγριεμένης θάλασσας.

"Ἐπεφτα στό νερό πού μοσκοβιόλουσε ἀρμύρα, πήγαινα στόν πάτο, κι ἀνέβαινα σάν σαγίτα. Τ' αὐτίᾳ μου, πού τά 'νιωθα βουλωμένα ἔκει κάτω, καὶ βουτζανε ἀπό τό νερό πού ἔσκιζα, μόλις ἀνέβαινα ἀπάνω τά χτυπούσε ἀξαφνα τό μουγκρητό τῆς θάλασσας, πού μ' ἔκανε νά χαίρουμαι σάν τό δέλφινα. Κολυμποῦσα δλομόναχος, ὥρες πολλές, ἔβαζα τό κεφάλι μου μπροστά καὶ πήγαινα καταπάνω στά κύματα, πού μέ σκεπάζανε μέ ἀφρούς καὶ μ' ἀνεβοκατεβάζανε. "Αμα ἔβλεπτα νά 'ρχεται καμιά μεγάλη θάλασσα στεφανωμένη μέ πολύ ἀφρό, τήν περίμενα καὶ, σάν ἔφτανε μπροστά μου, ἔδινα μιά καὶ χωνόμουνα μέσα στό γαλαζοπράσινο νερό της πού φέγγιζε σάν νεροκρούσταλλο. Τό νερόβουνο μέ κουκούλωνε γιά μιά στιγμή, μούγκριζε ἀπό πάνω μου καὶ τραβοῦσε κατά τήν ἀκροθαλασσιά. Μαῦρα φύκια πλέχανε ἀπάνω στά δροσερά νερά, γυαλιστερά σάν κορδέλες ἀπό λουστρίνι.

Σάν ἔφτανα ἀνοιχτά, ἔπεφτα ἀνάσκελος, μέ τήν πλάτη κατά τό πέλαγο, ἀπ' ὅπου φυσοῦσε ὁ ἀγέρας, καὶ μέ τό πρόσωπο γυρισμένο κατά τή ξηρά. Οι θάλασσες μ' ἀνεβοκατεβάζανε, κι ἐγώ ἔβλεπτα τό πανόραμα. 'Εδω κι ἔκει μαῦρες ξέρες βγάζανε τίς ἀγριες κεφαλές τους ἀπό τήν ἄβυσσο, κι ὕστερα πάλι τίς χώνανε μέσα στό νερό. Τά μεγάλα κύματα τίς σκεπάζανε ὀλότελα, ἄλλα μικρότερα ἀφήνανε ἀπ' ὅξω τήν κορφή τους, καὶ, σάν περνούσανε, τρέχανε ἀπό πάνω τους τά νερά καὶ γυαλοκοπούσανε στόν ἥλιο.

Αύτές οι ξέρες βρισκόντανε, ὅπως είναι πάντα, ἀνοιχτά ἀπό τούς κάβους κι ἀπό τίς μύτες, πού ἀπάνω τους χτυπούσανε οἱ θάλασσες καὶ τινάζανε τ' ἀφρισμένα νερά τους κάμποσα μπόγια ψηλά. Καποιες ἀπό κείνες τίς μύτες ἦταν ψηλές σάν τήν πλάρη τοῦ παποριοῦ, ἄλλες πάλι ἦταν μπάσες, κι ἡ μιά ἔμοιαζε μέ κροκόδειλα, ἡ ἄλλη μέ γουρούνι, ἡ ἄλλη μέ καμήλα. Μιά ἀπ' αύτές ἦταν μία ἴσια πλάκα, κι ἀπάνω της στεκότανε, σάν βαλμένος ξεπίτηδες, ἔνας στρογγυλός βράχος, κατάμαυρος σάν πίσσα, ίδιος μέ μιάν ἀράπική κεφάλα. Αύτός ἔτρωγε τήν πιό μεγάλη μπόρα ἀπό τό κουτούλισμα πού κάνανε ἀπά-

νω του τ' ἀγριεμένα κριάρια τοῦ πελάγου, πού τά σαλαγοῦσε ὁ γερό - τσομπάνος, δ κυρ-Βοριάς.

Ἐκεῖ πού κολυμποῦσα ἀνάσκελος, γύριζα κι ἔβλεπτα ἀπό πάνω μου καὶ τά θαλασσοπούλια, πού κράζανε κάπου καὶ σφυρίζανε, βουτώντας, μέσα στό δρόσο τῶν νερῶν. Οἱ σταλαγματιές ἀπό τά ποδάρια τους πολλές φορές πέφτανε στό πρόσωπό μου. Χαιρόμουνα μαζί τους ἐκεῖνο τό πανηγύρι, ἡμουνα σάν μεθυσμένος μέσα στά κατακάθαρα νερά πού παφλάζανε δλόγυρά μου. Ἡ δυνατή μυρουδιά τους γέμιζε τόν ἀγέρα. Κάπου κάπου κατάπινα καὶ καμιά γουλιά, κι ἀρμύριζε τό στόμα μου.

Ἄφηνα τό κορμί μου νά τό σπρωχνουνε τά κύματα κατά τήν ἀκρογιαλιά. Σιγά-σιγά πήγαινα γιαλό. Ἀρχιζα νά ξεχωρίζω τόν πάτο ἀπό κάτω μου. Τά νερά πρασινίζανε σάν σμαράγδι. Καταλάβαινα πώς μ' ἀνασηκώνανε δπως κυλούσανε, σέρνοντας κι ἐμένα μαζί τους, ως πού τά ποδάρια μου ἀγγίζανε στόν πάτο, κι ἔβγαινα δξω.

Πολλές φορές, ἔπαιρνα ἔνα μαχαίρι κι ἔβγαζα στρείδια, μύδια, καλόγυνωμες, φούσκες, ἔπιανα καὶ κανένα καβούρι. Τί ήτανε κείνη ἡ μοσκοβολιά πού βγάζανε! Πεθαμένον ἀνασταίνανε!

Όπως ἡμουνα γυμνός, πήγαινα καὶ ξάπλωνα ἀπάνω στά στοιβιασμένα κοχύλια, καὶ καθόμουνα μπρούμυτος πολλές ώρες, κοιτάζοντας τήν ἀγάπημένη μου τή θάλασσα, πού μέ καλοῦσε πάλι κοντά της. Τά κύματά της μουγκρίζανε δλοένα, σφυρίζανε, φωνάζανε, γελούσανε, μουρμουρίζανε, τραγουδάγανε, ἀλαλάζανε, πανηγυρίζανε.

Ἐκεῖ πού κοίταζα αύτό τό ὀχόρταστο θέαμα, ἔχωνα τά χέρια μου καὶ τά ποδάρια μου μέσα στόν σωρό τά κοχλίδια. Τί θησαυρός! Θαύμαζα τήν ἐμορφιά πού είχανε κείνα τά μικρά στρουμπούλια, μέ τί τέχνη τά 'πλασε τό χέρι τοῦ Θεοῦ! Ἐξόν ἀπό τό ἐμορφο σκέδιο πού είχε τό καθένα, ήτανε πλουμισμένο καὶ μέ διάφορα πλουμίδια, καφετιά, τριανταφυλλιά, μαύρα, πράσινα, παρδαλισμένα, ψιλοζωγραφισμένα, πλουμισμένα μέ μιά τέχνη ἔξαίσια, μικρά καὶ μεγάλα. Χιλιάδες! Κι ήτανε σωριασμένα σέ κείνη τήν ἀγρια ἐρημιά, ξεχασμένα, χωρίς νά τά ξέρει κανένας.

Ἐβαζα τά ροῦχά μου, κι ἔμπαινα σέ καμιά σπηλιά. Ἄν τύχαινε κι είχε μπει νερό στ' αύτί μου, ἔπαιρνα κανένα πλατύ βότσαλο, πλάγιαζα τό κεφάλι μου, κολλώντας το στ' αύτί μου, ύστερα μ' ἔνα

ἄλλο βότσαλο χτυποῦσα ἐλαφρά τὸ πλαστύ βότσαλο, κι ἔτρεχε τό νερό καὶ ἔβοιόλωνε τ' αὐτή μου.

Ἐάπλωνα, κι ὁ ἀχός τῆς θάλασσας μ' ἀποκοίμιζε.

Στόν ὑπνό μου ἔβλεπτα πώς ἡμουνα καπετάνιος κι ἀρμένιζα μέ φουρτούνα, κι δλο δρτσάριζα, γιά νά καβατζάρω ἔναν κάβο, καὶ δὲν τά κατάφερνα, καὶ βασανίζόμουνα νά πάρω βόλτα.

"Υστερ' ἄλλαζε μονομιᾶς τ' ὅνειρο, καὶ βρισκόμουνα μέ τόν Ροβινσόνα μέσα στήν καλύβα του. "Ητανε ὅπως τόν ἤξερα, μέ μαῦρα γένια καὶ μακριά μουστάκια, φοροῦσε κάτι ροῦχα ἀπό προβιά, ἔνα καπέλο σάν χωνί, κι εἶχε κοντά του τήν καραμπίνα του καὶ τό παρασόλι του. Παραπέρα, καθότανε σταυροπόδι, δ Παρασκευάς, μαῦρος σάν τό κατράμι κι ὀλόγυμνος, κι ἔπλεκε ἔνα καλάθι. 'Ο παπαγάλος ἥτανε γαντζωμένος ἀπάνω σ' ἔνα ξύλο, καὶ μοῦ φώναζε: «Καλῶς ὅρισες! Καλῶς δρισες! 'Απ' ὅξω ἥτανε κακοκαιριά, κι ἀκουγότανε ἡ βουή τῆς θάλασσας: «Χού! Χού! Χά! Μπού! Μπού! Μπού! Ρού! "Α! Χά! Χά! Μάς-ἀ-Φουέρρα! Μάς-ἀ-Φουέρρα!...»

Ξυπνοῦσα, κι ἀκουγα ἀκόμα αύτά τά βογγητά. Μοναχά δ Ροβινσόνας κι δ Παρασκευάς εἶχανε φύγει.

«Ἐργα» τ. Α'

Φωτης Κόντογλου

8. Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

Τό πόδι ἀπόψε τό νιώθω ποιού καλύτερα.

Μοῦ ῥχεται νά σηκωθῶ σιγά σιγά, νά προχωρέσω μέσα στό σιωπηλό χαράκωμα. Είναι ποιού παράξενο τό χαράκωμα μέ τόσο φῶς. Φέγγει σά μέρα καὶ δύως δέν ἔχει φόβο. Τό φεγγαρόφωτο ἀπό μακριά, σά δέν ἀντιλαμπίζει σέ γυαλιστερό μέταλλο, δέν ξεσκεπάζει τίποτα. Μπορῶ τό λοιπόν νά περπατῶ λεύτερα κάτω ἀπό τόν ἀχνό πέπλο του πού προστατεύει σάν ἀσημί σκοτάδι.

Γιά μιά στιγμή πάλι μοῦ περνᾶ ἡ !δέα πώς ἐτούτη ἡ μοναξιά είναι ἀληθινή. Πώς τάχα σηκώθηκαν δλοι καὶ φύγανε καὶ μ' ἀφησαν μονάχον, δλομόναχον ἔδω πάνω. Τότες μιά κρυάδα περνᾶ, λεπίδι, τήν καρδιά μου. Θά προτιμοῦσα νά ξέρω πώς ζοῦνε γύρω μου κρυμένοι ἀνθρῶποι, κι ἀς ἥτανε μόνο δχτροί.

Προχώρεσα ὡς τήν ἀκρη τοῦ χαρακώματος τοῦ λόχου μας. "Ως

τήν ἔβγαση τῶν συρματοπλεγμάτων. Ἐκεῖ εἶναι μιά μυστική πόρτα πού σφαλνᾶ μ' ἔνα ἀδράχτι δπλισμένο μέ δύκαθωτό σύρμα. Ἐπειδή τό μέρος εἶναι ἔνα νταμάρι ὅλο πέτρα καί δέ σκάβεται, σήκωσαν ἔνα προκάλυμμα μέ γεώσακους. Τά τσουβάλια αὐτά κείτουντ' ἐδῶ χρόνον καιρό ἔτσι. Θά φάγαν ὑγρασίες, βροχάδες, χιόνια καί ἥλιος. Ἡρθαν καί σάπισαν ἀπό τά νερά, δ' ἥλιος τά τσουρούφλισε καί τά 'καψε. Τραβῶν τό δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει ἡ λινάτσα. Σάν τά ξεθαμμένα ροῦχα τῶν πεθαμένων πού ξεφτάνε, σταχτωμένα, μέ τό πρῶτο ἄγγιγμα. Εἶναι τσουβαλάκια φουσκωμένα κάργα, δπως τά πρωτογέμισαν. Ἀλλα πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοαδειανά. Κάτου ἀπό τό δυνατό φεγγάρι μοιάζουν μέ ψοφίμια σκυλιδῶν, ἄλλα πρισμένα κι ἄλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα μέ τάξη τό 'να πάνου στ' ἄλλο.

'Από δῶν τό θέαμα θά 'ναι πιό δμορφο. Τώρα τό κρυμμένο ποτάμι ἀκούγεται καλύτερα ὅπως φωνάζει μακριά, μέσι ἀπό τή βαθιά κοίτη του. Θέλω νά βγάλω τό κεφάλι ψηλά ἀπό τό προπέτασμα, νά ίδω πέρα. "Αν μποροῦσα μάλιστα θά καβαλίκευα τό χαράκωμα. 'Ακουμπῶν τό μπαστούνι στό τοίχωμα, σηκώνουμαι στή μύτη τῆς ἀρβύλας τοῦ γεροῦ μου ποδιοῦ καί γαντζώνω τά δάχτυλα στούς γεώσακους πού 'ναι πάνω πάνω. "Ενας ἀπ' αύτούς λιώνει μεμιᾶς κι ἀδειάζει τόν ἀμμο του πάνω μου. Λοιπόν τότες ἔγινε μιάν ἀποκάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αύτό τό σακί, χαμήλωσε ἡ καμπούρα του καί ξεσκέπασε στά μάτια μου μιά μικρήν εύτυχία. "Αχ, μοῦ 'καμε τόσο καλό στήν ψυχή, λίγο ἀκόμα καί θά πατοῦσα μιά τσιριξιά χαρᾶς.

"Ηταν ἔνα λουλούδι ἔκει! Συλλογίσου. "Ενα λουλούδι είχε φυτρώσει ἔκει μέσα στούς σαπτρακιασμένους γεώσακους. Καί μοῦ ξεφανερώθηκε ἔτσι ξαφνικά τούτη τή νύχτα πού 'ναι γιομάτη θάματα. 'Απόμεινα νά τό βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' ἄγγισα μέ χτυποκάρδι, ὅπως ἀγγίζεις ἔνα βρέφος στό μάγουλο. Εἶναι μιά παπαρούνα. Μιά τόση δά μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ἀνοιγμένη σάν μικρή βελουδένια φούχτα. "Αν μποροῦσε νά τή χαρεῖ κανένας μέσα στό φῶς τοῦ ἥλιου, θά 'βλεπε πώς ήταν ἀλικη, μ' ἔναν μαῦρο σταυρό στήν καρδιά, μέ μιά τούφα μαβιές βλεφαρίδες στή μέση. Εἶναι θραψερό λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα καί γεροσύνη. Τό τσουνί του εἶναι ντούρο καί χνουδάτο. "Εχει κι ἔνα κόμπο πού δὲν ἀνοιξε ἀκόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτά μέσα στήν πράσινη φασκιά του καί περιμένει τήν ὥρα του. Μά δέν θ' ἀργήσει ν' ἀνοίξει κι αὐτός. Καί θά 'ναι δυό

λουλούδια τότες! Δυστοπία μέσα στό περιβόλι του θανάτου. Αίσθανουμαι συγκινημένος ξαφνικά ως τα κατάβαθμα της ψυχής· 'Ακουμπτώ πάνω στό προπέτασμα σάν νά κουράστηκα ξαφνικά πολύ. 'Από μέσα μου άναβρύζουν δάκρυα άπολυτρωτικά. Στέκουμαι έτσι πολλήν ώρα, μέ το κεφάλι δλο χώματα, άκουμπτισμένο στά σαπισμένα σακιά. Μέ δυστοπία μέ γεμίζει μιά ζέγνοια, μιά ζωηρή άνησυχία πώς κάτι μπορεῖ νά πάθει τοῦτο τό λουλούδι, πού μ' αύτό μοῦ άποκαλύφτηκε άπόψε ό Θεός. Παίρνω τότες στή ράχη ἔνα γέρο τσουβάλι (δαγκάνω τά χείλια δπό τήν ξαφνική σουβλιά τοῦ ποδιοῦ), καί τ' άκουμπτώ μέ προφύλαξη μπροστά στό λουλούδι. 'Ετσι λέω θά 'ναι πάλι κρυμμένο γιά δλους τούς άλλους. Χαμογελῶ πονηρά. Κατόπι σηκώνουμαι ξανά στά νύχια κι άπλωνω τό μπράτσο έξω. Ναί. Τό δγγισα λοιπόν πάλι! Τρεμουλιάζω άπό εύτυχία. Νιώθω τά τρυφερά πέταλα στίς ρώγες τῶν δαχτύλων. Είναι μιά άνεπάντεχη χαρά τής άφης(...) Φίλησα τίς ρώγες τῶν δαχτύλω μου. Είπα σιγά σιγά:

—Καληνύχτα... καληνύχτα καί νά 'σαι βλογημένη.

Γύρισα γλήγορα στ' άμπρι. "Άς μποροῦσα νά κάμω μιά μεγάλη φωταψία... Νά κρεμάσω παντοῦ σηματείς καί στεφάνια! "Αναψα στό λυχνάρι τέσσερα φιτίλια καί τώρα πασχίζω νά τή χωρέσω έδω, μέσα σέ μιά τόσο μικρή γούβα, μιά τόσο μεγάλη χαρά. 'Η ψυχή μου χορεύει σάν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελῶ ξαπλωμένος άνάσκελα. Κάτι τραγουδάει μέσα μου. Τ' άφουγκράζουμαι. Είναι ένα παιδιάτικο τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό...

«Η Ζωή ἐν τάφῳ»

Στράτης Μυριβήλης

9. ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ 1942

Είχε πέσει κείνα τά χρόνια συφορά μεγάλη στή χώρα τῶν 'Ελλήνων. Ζοῦσαν ήσυχοι καί μέ ειρήνη οἱ ζυθρωποι τή δύσκολη ζωή τῶν βουνῶν καί τῶν θαλασσῶν τους, τίποτα δέ γυρεύανε άπ' τούς άλλους, ὅταν δ κακός γείτονας τούς κήρυξε τόν πόλεμο κι ἔστειλε τά φουσάτα του νά ρημάξουν τή χώρα. Τότες ό λαός πού είδε τό άδικο ξεστικώθηκε, παλικάρια, γυναίκες καί γερόντοι άφησαν τή γῆ καί τή θάλασσα καί τράβηξαν στά βουνά νά μποδίσουν τό κούρσεμα τής

πατρίδας. Πολεμούσανε μῆνες καί μῆνες. Ήταν βαροχειμωνιά, καί στά φαράγγια της Πίνδου οι ἀνέμοι βουίζανε, τό χιόνι στοιβαζόταν, καί οι ἀνθρώποι ξεπαγιάζανε. 'Απ' τό πολύ τό κρύο πληγιάσανε τά κορμιά τῶν παλικαριῶν, ἄλλους τούς κόψανε τό χέρι, ἄλλους τούς κόψανε τό ποδάρι. "Ομως νά τό βάλουνε κάτου δέ λέγανε. "Ετσι υπροπιάστηκε τότες ἀπ' τό λαό τῶν 'Ελλήνων δ κακός γείτονας, καί θά τόν ρίχνανε οι "Ελληνες στή θάλασσα, ἄν ἄλλος δχτρός πιό φοβερός καί πιο ἀντίχριστος δέ ριχνότανε ἀναντρα πάνου στούς φουκαράδες πού πολεμούσανε γιά πετρίδα καί λευτεριά. Κι οι "Ελληνες πιά δέ βαστάζαν καί λυγίσαν. Τά φουσάτα τῶν δχτρῶν μπήκαν στή χώρα, ύποτάχτηκε δ λαός τῶν 'Ελλήνων, καί στόν 'Ιερό Βράχο τῶν προγόνων του σηκώθηκε σαντάρδο μισητό.

Τότες ἦρθε ἡ μεγάλη πείνα. Οι δχτροί πήρανε δ, τι ἔδινε καί δέν ἔδινε ἡ γῆ, ρημάξανε τόν τόπο. Γυμνοί καί σκελετωμένοι οι "Ελληνες, τά παιδιά καί οι γερόντοι καί οι γυναίκες γυρίζαν γυρεύοντας νά βροῦνε σκουπίδια τοῦ δρόμου νά τά φᾶνε. Μαλώνανε ποιός νά πρωταρπάξει τήν ἄθλια τούτη θροφή, πέφτανε τσακισμένοι μέσ στό δρόμο καί πεθαίνανε. Τόπο δέν είχε νά τούς θάψουνε, γιατί τά κοιμητήρια γεμίσανε, τούς θάβανε πολλούς μαζί σέ μεγάλους λάκκους. Στά λιμάνια οι ψαράδες μπαίνανε μέσ στίς βάρκες τους, τυλιγόταν στίς κάπες τους καί πεθαίναν. Πάνω τους, στό γαλάζιο ούρανό, πλέανε οι ἀσπροί γλάροι. 'Απ' τά νησιά τοῦ Αιγαίου οι δεσποτάδες στέλνανε μηνύματα στήν Πρωτεύουσα, στόν ἀρχιερέα. «Στείλε μας ψωμί καί νεκροσέντουκα, τοῦ γράφανε. Τί θ' ἀπογίνει τό ποίμνιό μας, πρωθιεράρχη;»

"Ετσι πέρασε δ χειμώνας καί ἦρθε ἡ ἀνοιξη, τό ἔτος 1942. Τήν ἀνοιξη, ἡμέρα τοῦ Εύαγγελισμοῦ, οι "Ελληνες τιμοῦνε τήν 'Ελευθερία. Στά καλά χρόνια σέρνανε τίς σημαῖες στά σπίτια τους, βάζανε τά καλά τους ροῦχα, οι καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν παίζανε, καί στή Μητρόπολη ἔκανε δοξολογία δ ἀρχιεπίσκοπος φορώντας τά χρυσά του ἀμφισσα καί τριγυρισμένος ἀπό δεσποτάδες καί προεστούς.

Σάν ξημέρωσε ἡ 25 Μαρτίου 1942, οι δχτροί πού δυνάστευαν καί ξεκλήριζαν τή χώρα τῶν 'Ελλήνων είπαν μέ τό νοῦ τους πώς ἔτσι πεινασμένος λαός θά καθήσει ἥσυχα, ἐπειδή θά 'χει ξεχάσει σίγουρα, είπαν, πατρίδα καί λευτεριά.

"Ομως δέν ξέρανε καλά τούς σκλάβους τους, γιατί δέν ξέρανε ἀπό

πόσο παλιά χρόνια ζει μέσα τους τό πάθος γιά τήν ξερή τους γη, γιά τά γυμνά νησιά τους, γιά τή δόξα τῶν πατεράδων καί τῶν παππούδων τους.

“Ετσι έγινε στις 25 Μαρτίου τοῦ 1942: ‘Ο πεινασμένος λαός τῶν σκλάβων βγῆκε στούς δρόμους τῆς Πρωτεύουσας καί τράβηξε σιωπηλά στή Μητρόπολη. Στά πρόσωπα δέν ἔλαμπε, διπως στούς καλούς χρόνους, ἡ χαρά, λύπη καί πίκρα καί συντριβή είχαν τά πρόσωπα. ‘Ομως στά μάτια ἀστραφτε ἡ πίστη, ἡ ἀδάμαστη θέληση, ἡ λατρεία τῆς λευτεριᾶς. Ήταν γυναῖκες ντυμένες στά μαύρα, μητέρες τοῦ πένθους, χῆρες καί δρφανά, ήταν γερόντοι. Ήταν, ἀτέλειωτη θεωρία, καί οἱ λαβωμένοι πολεμιστές:.. ‘Αλλοι ἔχοντας κομμένα τά ποδάρια περπατοῦσαν στά δεκανίκια, ἄλλους τούς σέρνανε μέσ στά καροτσάκια ‘Ελληνίδες, κορίτσια μέ ἀσπρες μπλοῦζες καί μέ κόκκινο σταυρό στό κεφάλι. ‘Ολο τοῦτο τό πλῆθος μπήκε στήν ἐκκλησιά, δόξασε τό Θεό καί τόν παρακάλεσε νά σκύψει νά δει τά βάσανα πού πέσανε στή χώρα τῶν ‘Ελλήνων, νά τούς λυπηθεῖ καί νά γίνει ἥλεος. “Υστερα ψάλαινε τροπάρια τοῦ πένθους, κάμανε μνημόσυνο γιά τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων, τῶν παλικαριῶν, πού σκοτώθηκαν στά χιονισμένα βουνά τῆς Πίνδος καί τῶν ἀλλων πού τούς πῆρε ἡ πείνα τό χειμώνα τοῦ 1941.

Κι ἀφοῦ ὅλα αὐτά γινήκανε, ὁ λαός βγῆκε δξω νά πάει λουλούδια στόν τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη. Κάτου ἀπ’ τό παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεὶ είναι ὁ Τάφος. ‘Εκεὶ ἔχουν ἀποθέσει τά κόκαλα ἐνός παλικαριοῦ πού σκοτώθηκε στόν πόλεμο, καί πού τ’ ὅνομά του χάθηκε καί δέν τομαθε κανένας. Είναι ὁ τόπος περισσά ώραίος, ἀπό πάνου είναι δι ούρανός γαλάζιος, ἔχουν βάλει καί μιά πλάκα στόν Τάφο σκαλισμένη μέ παράστασες ἀρχαίες.

‘Ο λαός ἀρχισε νά πορεύεται πρός τόν Τάφο. Πήγαιναν πρῶτα οἱ λαβωμένοι πολεμιστές πάνου στά καροτσάκια τους, ὕστερα οἱ μαυροφορεμένες γυναῖκες, ὕστερα τό ἄλλο πλῆθος. Οἱ καταχτητές αὐτά βλέποντας, φοβήθηκαν καί εἶπαν: ‘Τοῦτο θά κάνουνε κίνημα», καί πρόσταξαν νά σκορπίσει τό πλῆθος. Στήσανε κανόνια καί ἀρματα καί καβαλαρέους καί πεζούρα πολλή, καί εἶπαν:

«Μήν κάνετε πώς περνᾶτε, γιατί θά χτυπήσουμε!»

Μιά στιγμή ἔγινε μέσ στό λαό ἔνα σούσουρο, μά μονομιᾶς πέρασε δ φόβος. Σ’ ὅλα τά μάτια ἡ ἀπόφαση ἀστραψε:

«Οχι! Είναι ό τάφος τοῦ σκοτωμένου μας παλικαριοῦ, είναι ό τάφος τῶν παιδιῶν μας! Θά πᾶμε στόν Τάφο γιά νά τιμήσουμε τά παλικάρια μας πού σκοτώθηκαν γιά τήν 'Ελλάδα!».

Κι ἄρχισαν νά βαδίζουν.

Οι ἀρματωμένοι ὁχτροί φωνάξανε τότες:

«Μήν κάνετε ἄλλο! Θά ρίξουμε!».

Μά ό λαός δλοένα πορευόταν. 'Αργά. 'Αργά. Οι ὁχτροί χαζιρέψαν τ' ἄρματα. Τά στήσαν καταπάνου στό λαό. 'Ο λαός δλοένα πορευόταν. "Ωσπου φτάσανε κοντά ό ἐνας μέ τόν ἄλλο. "Ηταν πιά φανερό πώς ή ὥρα ἦρθε.

Τότες ἔγινε σιωπή θανάτου. Φύλλο νά 'πεφτε δέ θ' ἀκουγόταν. "Οταν, ἀκούστηκε ή πρώτη μπαταριά. Οι στρατιῶτες ρίχνανε στό πλήθος.

"Εγινε κακό μεγάλο. Οι γυναίκες καί οἱ γερόντοι ἄρχισαν νά φωνάζουν ἀπελπισμένα :

«"Ωχου, πού μᾶς σκοτώνουν δανυπεράσπιστους! "Ωχου, πού μᾶς σκοτώνουνε, γυναίκες δάντημπορες κι ἔρημες!».

Οι στρατιῶτες δλοένα ρίχνανε, καί ή σαστισμάρα πού ἔπεσε στό λαό ήταν μεγάλη. "Ομως τότες, στή δύσκολη ὥρα, πετιέται μιά 'Ελληνίδα μέ μαῦρα μαλλιά καί μέ μαῦρα μάτια. "Ηταν κόρη τῆς 'Αττικῆς.

«'Αδέρφια, μή δειλιάζετε! φωνάζει. 'Ελάτε μαζί μου, ἀδέρφια!»

"Ολοι τότες εῖδαν :

'Η κόρη ἄρχισε νά βαδίζει. Πλάϊ της ήταν ἐνας σακατεμένος πολεμιστής πού πτορευόταν. 'Η κόρη τόν ἔσερνε ἀπ' τό χέρι, κι αὐτός τήν ἀκολουθοῦσε κοιτάζοντας πάντα ψηλά στόν ούρανό. "Ηταν ἐνα χλωμό παλικάρι, προχωρούσανε κι οἱ δυό τους ἴσια, περήφανα, κι ήταν σά νά περπατοῦσε ή Μοίρα τῆς 'Ελλάδας.

"Αξαφνα ἀκούστηκε ή φωνή τοῦ παλικαριοῦ. Μιλοῦσε στούς δχτρούς καί τούς ἔλεγε: «Είμαι τυφλός! Είμαι τυφλός!» Κι δλοένα πήγαινε μπροστά δ τυφλός τραυματίας, ἀπό πάνω του τό γαλάζιο χρῶμα τ' ούρανοῦ τῆς 'Ελλάδας τόν τύλιγε, τύλιγε καί τά μαῦρα μαλλιά τῆς κόρης τῆς 'Αττικῆς.

"Εγινε τότες τό θάμα:

Μπροστά στό τυφλό παλικάρι πού πήγαινε πρός τό θάνατο, μπροστά στό νέο κορίτσι πού τό δδηγοῦσε, μπροστά στή Μοίρα τοῦ περήφανου τόπου, τό ἀφρισμένο θεριό πού ξερνοῦσε φωτιά καί

σίδερο δείλιασε. Οἱ πρῶτοι στρατιῶτες ἀποτραβήχτηκαν σά νά βλέπανε φάντασμα, οἱ ἄλλοι οἱ στρατιῶτες δλοὶ τρέμοντας κάνανε πίσω. Κι ἀπό τὸ δρόμο πού ἀνοιξαν, δ λαός χύθηκε στηκώνοντας στούς ὅμους τούς σκοτωμένους, κραυγάζοντας καὶ δλολύζοντας. "Ετσι φτάσανε ἵσαμε τῇ μεγάλῃ πλατέᾳ πού 'ναι κάτου ἀπ' τὸ παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεὶ πού δ τόπος είναι περισσά ὡραῖος. Μπροστά στὸν Τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη δ λαός δπόθεσε τούς νέους νεκρούς κι ὑστερα γονάτισε. "Ετσι γονατιστοί, γερόντοι, γυναίκες, νέοι καὶ παιδιά τραγουδήσανε τόν "Υμνο στήν Ἐλευθερία. Είναι ἔνα παλιό τραγούδι πού λέει πώς ὅλα γύρω ἡταν σιωπηλά γιατί τά 'σκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τά πλάκωνε ἡ σκλαβιά. "Εκλαψε δ λαός, θυμήθηκε τούς προγόνους του, ἔβαλε λουλούδια πάνου στό μαρμαρένιο Τάφο, κι ὑστερα στηκώνοντας στόν ὅμο τούς σκοτωμένους πῆγε νά τούς θάψει.

"Ομως πολύ αἷμα είχε τρέξει ἀπ' τίς λαβωματιές τους, ἐσταξε πάνου στίς πέτρες τῆς Πλατέας, καὶ γιά πολύν καιρό δέν ἔβγαινε.

"Ωρα Πολέμου"

'Ηλίας Βενέζης

10. Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

"Ενα γεγονός πού ξαφνικά, μέσα στό ζόφο τῆς διπλῆς ἔχθρικῆς κατοχῆς, ἡλέκτρισε τήν ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀθήνας καὶ ξεσήκωσε τήν ψυχή της σ' ἔνα θαυμάσιο ξέσπασμα ὁμαδικῆς ἔξαρσης καὶ πίστης ἡταν ἡ κηδεία τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ. Ό θάνατός τού ἡταν φυσιολογικός δέν είχε καμιά συνάρτηση μέ τήν πολεμική κατάσταση. Καί, ὀστόσο, τό λείψανο τοῦ ἔθνικοῦ ποιητῆ φάνταζε τότε, στά μάτια μας, σάν ἐντονότατο ἔμβλημα τῆς ἔθνικῆς μας ἀντίστασης καὶ τῆς μεγάλης κοινῆς μας λαχτάρας τῆς ἐλευθερίας.

Στίς 27 Φεβρουαρίου 1943, τό πρωί, μάθαμε πώς δ Παλαμᾶς είχε πεθάνει τήν προηγούμενη νύχτα, σέ ἡλικία δγδόντα τεσσάρων χρονῶν. Τό μεσημέρι πῆγα στό σπίτι του, στήν Πλάκα, κι είδα τό νεκρό πού τόν είχαν ξαπλωμένο σ' ἔνα ντιβάνι, στή μικρή του βιβλιοθήκη. "Ηταν ντυμένος στά μαῦρα καὶ σκεπασμένος μέ ἀνθισμένα κλαδιά ἀμυγδαλιᾶς. "Ηταν, θά ἔλεγε κανείς, ἀκόμα μικρότερος ἀπ' ὅ, τι ξέραμε, σάν τά λείψανα τῶν ἀγίων. Στήν κάμαρα αύτή στεκότανε

μόνος του δέ Στράτης Μυριβήλης πού, μόλις μπήκα, γύρισε καί μοῦ εἶπε: «Κοίταξε τί γλύκα πού ἔχει αύτό τό πρόσωπο!» Κι ἦταν πράγματι ἔξαιρετικά γλυκιά ἡ μορφή του, γεμάτη ἀπέραντη πατρική ἀγάπη. Τό ἀπόγεμα ἔνιωσα τήν ἀνάγκη νά ξαναπάω νά τήν ξαναδῶ. "Εμεινα τότε κάμποση ὥρα, μέ τόν Κατσίμπαλη καί ἄλλους φίλους. Είχαν ἀνάψει κεριά κοντά στό νεκρό, χωρίς ἄλλο φῶς. Νόμιζες πώς ἔβλεπες μπροστά σου πεθαμένο μισόν αἰώνα Ἑλληνικῆς ζωῆς.

'Εκεῖ, δέ Παλαμᾶς, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, μοῦ φάνηκε Βυζαντινός, βγαλμένος ἀπό τά βάθη τοῦ βυζαντινοῦ Μεσαίωνα, ἀνθρωπός τῆς μεγάλης, τῆς πολύδοξης καί σοφῆς Ρωμανίας, βαθύτατα Βυζαντινός στό αἷμα του καί στήν ψυχή του, στή φυλετική καί στήν πνευματική του καταγωγή. Τό πιστεύω σταθερά πώς, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν πολυμέρεια καί τίς ἀντιφάσεις τοῦ πνεύματός του, δέ κεντρικός, δέ βαθύτερος πυρήνας τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας ἦταν βυζαντινός. Τό ἴδιο ἐκεῖνο ἀπόγεμα, ἡ Ναυσικᾶ Παλαμᾶ μοῦ διηγήθηκε ἔνα ἐπεισόδιο πού μοῦ φαίνεται τώρα χαρακτηριστικό. Δυό ὥρες πρίν ἀπό τό θάνατο, δηλαδή κατά τή μία μετά τά μεσάνυχτα ἀκουσε, μέσα στόν ὑπνό της, μία βυζαντινή ψαλμωδία. Ξύπνησε, πῆγε στήν κάμαρα τοῦ πατέρα της καί τόν ἤβρε νά φέλνει κοιμισμένος. Τοῦ μίλησε, μά δέν τήν ἀκουσε κι ἔξακολούθησε νά φέλνει.

'Η Κηδεία ἔγινε τήν Κυριακή 28 Φεβρουαρίου, στίς 11 τό πρωί, στήν ἐκκλησία τοῦ Α' Νεκροταφείου, ὅπου μαζεύτηκε πλήθος πολύ. Χοροστάτησε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός πού μίλησε ώρατα, μέ πατριωτική συγκίνηση. "Υστερά, στάθηκε κοντά στό φέρετρο δέ "Αγγελος Σικελιανός καί ἀπάγγειλε τό γνωστό του ποίημα: 'Ἡχῆστε οἱ σάλπιγγες! πού τό εἶχε γράψει τήν προηγούμενη νύχτα. Τό εἶπε μέ φωνή βροντερή, μέσα σέ λυγιμούς πού ἔβγαιναν ἀπ' τό πλήθος. "Ήταν σοβαρά ἀρρωστος κι οἱ γιατροί του τοῦ είχαν ἀπαγορέψει αύστηρά κάθε κούραση καί κάθε ἔξodo, μά κανείς δέν μπόρεσε νά τόν πεισει νά πειθαρχήσει στή σύστασή τους. "Ενιωθε πώς κάποιο ἀνώτερο χρέος τόν καλοῦσε ἔκει. Τρίτος μίλησε δέ Σωτήρης Σκίπης, ἀπαγγέλλοντας ἔνα ποίημα πού περιείχε στίχους πολύ τολμηρούς καί ἐπικίνδυνους γιά τόν ποιητή τους τή στιγμή ἔκεινη. "Αξίζει νά σημειωθει πώς παρακολουθούσαν τήν κηδεία ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τῆς Γερμανίας καί τῆς Ιταλίας.

Σάν τελείωσε ἡ ἀκολουθία, δέ Σικελιανός ἀπομάκρυνε τούς νεκρο-

θάφτες καὶ κάλεσε δόσους ἡταν κοντύτερα νά σηκώσουν τό φέρετρο, σηκώνοντας αὐτός πρῶτος. Τόν είδα νά περνᾶ κοντά μου ἀσπρος καὶ ὄνειροπαρμένος, σάν ύπνοβάτης. "Ακουσα τότε τή Μαρίκα Κοτοπούλη νά λέει: «Είναι ὁ Σικελιανός πού θάβει τόν Παλαμᾶ!» Κι αὐτή ή ίδεα τήν τάραζε, σάν νά περιεῖχε ἔνα συγκλονιστικό συμβολισμό.

'Ο τάφος, καθώς είναι γνωστό, βρίσκεται ἔξω ἀπό τό παλαιό νεκροταφείο, σέ μέρος ἀνοιχτό, μέ θέα πρός τήν Ἀθήνα καὶ τήν Ἀκρόπολη. Ἡταν ὅμορφη μέρα, ἡλιόλουστη. Μαζεύτηκε ἐκεῖ ὅλο τό πλῆθος πού ἡταν στήν ἐκκλησία, καθώς καὶ τό πλῆθος πού εἶχε μείνει ἀπ' ἔξω, σέ διάφορα ἐπίπεδα, ἀνάμεσα στά μάρμαρα καὶ στίς πρασινάδες, γιατί τό κοιμητήρι, στό σημεῖο ἐκεῖνο, είναι σάν κῆποι κρεμαστοί. "Όταν τελείωσε ἡ ταφή, ἥρθαν στρατιῶτες Γερμανοί καὶ Ἰταλοί καὶ κατάθεσαν στεφάνους, ἐνῶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τους χαιρετοῦσαν μέ τρόπο φασιστικό. Τότε, χωρίς κανένα σύνθημα, καμιά προηγούμενη συνεννόηση, ὅλο ἐκεῖνο τό πλῆθος ἀρχισε νά τραγουδᾶ τόν ἔθνικό ὅμνο μ' ἔνα πάθος καὶ μιάν ἔνταση, πού δέν φαντάζομαι κανείς πού ἡταν ἐκεῖ νά τόν ἄκουσε ἄλλη φορά στή ζωή του νά τραγουδιέται ἔτσι. Καὶ σάν τελείωσε κι ὁ ὅμνος, ἀπό παντοῦ ἀκούστηκαν οἱ φωνές: «Ζήτω ἡ Ἑλλάδα! Ζήτω ἡ ἑλεύθερία!» Κι ὅλες αὐτές οἱ αὐθόρμητες πράξεις θαρροῦσε κανείς πώς ὑπακούανε σ' ἔναν ποιητικό ρυθμό.

Κατεβήκαμε πρός τή σκλαβωμένη Ἀθήνα μας, πού τή σκίαζαν ἀπ' τήν Ἀκρόπολη οἱ σημαῖες τῶν κατακτητῶν, μέ ψυχή περήφανη καὶ χαρούμενη. Νιώθαμε τήν Ἑλλάδα ἑλεύθερη καὶ νικηφόρα, μέσα στή συμφορά της. Τέτοια ἡταν ἡ δύναμη τοῦ ποιητῆ πού εἶχαμε κηδέψει καὶ πού μᾶς φαινότανε τώρα περισσότερο ἀπό πάντα ζωντανός.

«Πνευματική πορεία»

Γιώργος Θεοτοκᾶς

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. Η ΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, είπεν ό παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ό ὑπνος γλυκὰ γλυκά. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσῃς ύστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὕτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἥρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθαρίσῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἔξεχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἑστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἔκεινο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἑστιατόριον καὶ αἴθουσα. 'Η τράπεζα, ἐπὶ τῆς δόπιος ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλιναι καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπὲς ἥσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. 'Ο καναπὲς ἦτο ἄντικρυ τῆς ἑστίας. "Ανωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαριάς, παριστῶσα τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως "Οθωνος εἰς Ναύπλιον. 'Απέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὁγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπης μικρὸς διπλωμένος εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἐτέρα λιθογραφία, ἀνευ πλαισίου αὔτη, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, ὅχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἄποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότου ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἔκεινο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν δόπιοιν τὰ φύλλα ἥσαν κλειστά. 'Η θύρα ἔχωρίζετο δριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν δόπιοιν τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ

εἰσήρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

'Ἐν τούτοις, ὁ παπά - Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἕκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἔξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. 'Αλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἦγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἔξεδιπλωσε, τὸν ἥπλωσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῷ ἡ παπαδιὰ ἔξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

'Εδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπά - Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαισιν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς ἕκείνης. 'Ητο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἔξημερώματα. 'Ἐν ἐλλείψει ἄλλου Ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σύνηθες τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἱρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἔξακρίβωσιν τῶν ὅριων ἐνὸς ἑκεὶ ἀγροῦ του, τοῦ ὅποιου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρός, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικός. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιὰ ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. 'Αλλ' ὁ πεινασμένος παπᾶς τὸ εὔρεν ἔξαιρετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἵσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

'Ο μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἔξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικήν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπητης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὑπνον.

Μὲ ήμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ Ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθή του γενειάς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. 'Εσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτίς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρ-

μόσυνον μυστικόν. 'Η παπαδιὰ τὸ ἔξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καὶ, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνονται βαθμηδὸν μορφὴν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελώδει διελίξει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὔτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλῆν τιμὴν νὰ γίνη Ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῇ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο Ἱερεῖς, πρὸς ἔξυπηρέτησιν τῆς ἴδιοκτήτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καυχῆμα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. 'Αλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Νάρκισσου, καὶ θεῖος του, ἥτο κατ' ἔξαιρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσε τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὄρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος νίὸς της θὰ γίνη Ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὸ μέλλων Ἱερεὺς παιγνίδια του ἤσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ, πρώτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια παπά καὶ μαμά, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κύριε Ἐλέη σον. Μόλις ἤδυνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θείου του Ἱερούργουντος. Οὕτος ἐδίδαξεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ 'Ωρολογίου*', βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὁκτωήχου*. 'Αλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παιζεῖν ὄρμὰς τοῦ μικροῦ Ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας ἄλλου εἶδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἥ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηρούς μετὰ συνηλικιωτῶν του.

"Αμα εἰσελθών εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασσοφόρος ἔχεινιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἔχαμβλύνῃ ἡ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἀνδρὸν ἴδιωτευε γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμα-

θοῦντος παρηπήθη τοῦ Ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκοῦντα ὅπως ζῆσῃ ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. 'Ο Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἔξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὅχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς "Ανδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ίδιως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

'Εντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ, εἰς διάκονον, ὅτε ἤλθεν εἰς "Ανδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολῖται του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς Ἱερᾶς διαδοχῆς. 'Ητο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα Ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἐπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χειρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. 'Ο πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχήν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὔρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέστει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὥρισμένη. 'Εκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν 'Αρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παιζόντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς "Ανδρον, ἀντῆλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτὼ ἐτῶν ἀποουσίαν εὗρε τὴν 'Αρετούλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὥραιαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Νάρκισσου δὲν ἤλαττοῦ ὥραιόττος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. 'Ο συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ηύλογησε τὸν γάμον, ἔχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς "Ανδρον.

Πρὸ τριῶν ἥδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο Ἱερέυς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχήν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὄφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἄγροί του προεμήνυον εύκαρπίαν, αἱ

πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἡλαττώθησαν. Τί ἀλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ; Καὶ ὅμως ἡ εὔτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μία μεγάλη καὶ διαρκής ἀνησυχία. 'Ο ιερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκρούς! Τοὺς νεκρούς! 'Ιδού ἡ σκέψις, ἡ ὅποια τὸν ἔβασανιζε τὸ νέφος, τοῦ ὅποίου ἡ σκιὰ ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως δρίζοντα τοῦ βίου του.

'Ο τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. 'Αληθῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδείας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ιερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς; 'Αλλ' ὅμως εὔρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὅμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἥ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὅποιον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὅπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλίκων του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἕξ ής ἀπεχωρίσθη ἥ ψυχή.

'Αλλ' ὅμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος ιερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφήν; 'Ησθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. 'Εξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἔξεμυστηρεύθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἀλλοὶ εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ιερέως παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. 'Ο Νάρκισσος ἐπείσθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἔξελιππεν. 'Επὶ τρεῖς ἥδη μῆνας, ὀψέποτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἤρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἥ μὴ ἐμφάνισε τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τώρα, ἐνῷ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὑπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξὺ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὃσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ δύνειρων ἐνώπιον του, ἀνεμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἔξομολογήσεως.

Αλλά βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὕται ἔθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ δὲ μίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ή χεὶρ ἔπεισε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ή παρεὶα ἔβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν Ισχυρὰ καὶ Ισόχρονος ἡ ὑγιὴς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ιερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν τῆς καὶ βαίνουσα ἀκροποδητί, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα τῆς, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ’ ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστὴν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἥπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἡσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ δποῖα ἐσκόπευεν ὁ ἀφοσιωθῆ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἔβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὅποιαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἴσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπειργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἔξτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ὕχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπεῖκον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἤνοιχθη κατὰ τὸ ήμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἀφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ιερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ’ ὅμως δὲν ἐπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χείλη, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στῆθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδήλιον βαμβακερόν, τοῦ ὅποιου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὅπισθεν πρὸς προφύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἐλαμπον οἱ ζωηροὶ ὄφθαλμοί του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιὰς ὀφρῦς.

Οἱ ίδρως ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὕμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλάθιον σκεπασμένον μὲ φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιὰ ἔγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀψοφητὶ πρὸς τὴν θύραν. .

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐψιθύρισεν. Ὁ παπᾶς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρων προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὕτος τὸν ἥχον τῆς βραγχώδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει; τί τὸν θέλεις;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός! 'Ο λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον! 'Ο λεπρός! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της — τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἔξασκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του — καὶ τὴν ἀπόστασιν ἔως εἰς τὸ ἄλλο ὅκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον — καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν, ἡ παπαδιά, μὴ εύρισκουσα ἄλλας λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

'Ο ιερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὑπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμενον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἴδει συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἰδει διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναῖκα του προσαγορεύουσαν τὸν γερο-Θανάσην, ἤκουσεν δτὶ ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . 'Αλλ' ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεύτερον τῆς συζύγου του «Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ανέκυψε τὴν κεφαλήν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένας ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ βλέμματα προστηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χείλη ἡμιανοικτά, ἔμενεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. 'Εσκέπτετο ἄραγε; 'Οχι δὲν ἐσκέπτετο. ἀλλ' ἐφαντάζετο δτὶ βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὀθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἔστι λεπρός. 'Εφαντάζετο δτὶ βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιάν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλήν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. 'Ανεπόλει πῶς, δτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρῆγος φρίκης τὸν. κατέλαβε καὶ ἔφυγε

δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερί-
μενον μακράν τῆς καλύβης. . .

—Νὰ μὲ συμπαθήσῃς, παπά μου, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Σ' ἔξυ-
πνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπτὸς καὶ σὲ θέλει· καὶ εἰναι πολὺς ὁ δρό-
μος ἔως ἑκεῖ. "Ισως δὲν τὸν προφέθασῃς.

'Ο παπα-Νάρκισσος ἤγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον, τὸ καλυμμαύχι
καὶ τὸ ράσον μου.

'Υπήκουσεν ἔκεινη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζη-
τηθέντα.

—Δέν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θω-
πευτικῶς.

—"Οχι, ὅχι, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Πηγαίνω νὰ εὔρω κτήμα κι ἔρ-
χομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθης μαζί μου; ήρώτησεν δὲ ίερεύς.

—Καὶ βέβαια.

'Ο γέρων ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς εὔρεσιν κτήματος, ὡς
όνομάζουν εύφημως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—'Ιδέ, ἔλεγεν δὲ ίερεύς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῷ ἔνιπτε τὰς χεῖ-
ρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. 'Ιδέ: ὁ γερο-Θανάσης εἶδε
τὸν λεπτὸν καὶ τὸν ἔβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἑκεῖ καὶ εἰναι πρόθυ-
μος νὰ κάμη πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί; Χάριν φιλανθρωπίας.
Κι ἔγω συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομα-
χητὸν ἐνὸς χριστιανοῦ; Θὰ διστάσω, ἐνῷ πρόκειται περὶ ἐκτελέ-
σεως τοῦ καθήκοντός μου;

'Η παπαδιά τὸν ἥκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ
ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὐτῇ
πρὸς ἐνίσχυσίν του. 'Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄν-
δρα τῆς, ἔκεινος δὲ ἐσπογγίσθη, ἔφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφα-
λῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἔφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ
ἔξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιὰ τῆς ἐκκλησίας.

'Η οἰκία τοῦ ιερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς
πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεῖ-
χον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ
μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς 'Υπαπαντῆς, κτήριον

παλαιών βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπεράνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος δόδος ἀνέβαινεν ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἑκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἤτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἔφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ Ἱερέως. Ὁ γερο-Θανάσης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἰδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἔχαιρετα ὁ Ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

—Καλημέρα, κύρι Γιάννη.

—Ωρα καλή, κυρά Θάναινα.

—Ἡ εύχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι’ ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ’ ὁ παπᾶς ἔβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἴδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ Ἱερόν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος καὶ τὸ εὔχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του, περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὁθόνης καὶ ἔξῆλθεν.

Ἐκλειει μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἔφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ Ἱερεὺς προέβη εἰς προϋπάντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρων χωρικὸς παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἀνοικταί, οἱ δὲ εὔσεβεῖς χωρικοί, γνωρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ Ἱερεύς, ἐσταυροκοποῦντο ἐνῷ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενεν ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὄφθαλμούς της. Μειδίαμα εύφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἡθέλησε ν’ ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χείλη του. Οὕτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν, ἐνῷ τὸν ἡτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ δποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ,

καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδίαμα τῆς παπαδίαις ἐσβέσθη ἂμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ τῶν βλεφαρίδων τῆς.

‘Ο δρόμος ἔξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελῶνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἔλαιωνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὃπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοήν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἥδη ἀργούς ἴστιοφόρους τροχούς των. ’Εκεῖθεν ἡ πλοῦτο εύρυ όροπέδιον κατωφερές, ἀπολῆγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. ‘Η ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ διγερο-Θανάστης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηγέναντο τὸ δύσθατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί, ἔηροτρόχαλοι, ἀνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἔχωριζον ἐκατέρωθεν τοὺς ἀμπελῶνας. Καθόσον δὲ ἢ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελῶνας ἀγροὶ θερισθέντες ἥδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ όροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλινεῖ βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανὴ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἔξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

‘Ητο ἀληθῶς ὡραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ’ ὁ Ἱερεὺς δὲν τὸ ἔβλεπεν. ‘Ο νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς δποίους ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάστη είχαν κατ’ ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θέα τῆς συζύγου του, είχον δπωσδήποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. ‘Αλλὰ τώρα εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς ἔξοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν δποίαν ἐφαίνετο ἐπιτείνων διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῷ ὁ ἥλιος ἔκαιε τοὺς ὄμους του, εἰκόνες ἀπαίσιοι ἔξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων δφθαλμῶν του. ’Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ’ ἡ σκέψις δὲν ἴσχεν. ’Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο δ ὅστις!

Δὲν εἶχε εἰσέτι δμιλήσει, ἀλλ’ οὐδ’ ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε τὴν σιωπήν. “Οτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εύρωστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἀρμοδίαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἀν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἥλι-

κίαν τοῦ γερο-Θανάση. 'Επὶ τέλους ὁ Ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν
ρεμβασμῶν του. Ἡκουσε τὸν γέροντα ὅπισθέν του ἀσθμαίνοντα, καὶ
σύρας πρὸς τὸ στῆθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. 'Ο χωρι-
κὸς ἐπέσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

—Τί ἔπαθες, παπά μου; Τί στέκεις;

—Θὰ κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

—Καλέ, τί λόγος! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατήσῃς ἐσύ!

—Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

—'Εγὼ κουρασμένος! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἔννοια σου!
Ποῦ ἡκούσθη νὰ περιπατῇ ὁ παπᾶς μὲ τὰ ἄγια καὶ νὰ πηγαίνῃ
ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. 'Εμπρός!

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαίτερω συζήτησιν. 'Ο ὄνος ὑπείκων
εἰς τὴν ἡθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόν-
θου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος 'Ε μ π ρ ὁ s, ἐπανέλαβε ζωη-
ρῶς τὴν πορείαν. 'Αλλ' ὁ Ἱερεὺς ἔχαλίνωσε τὴν ὅρμήν του διὰ ν' ἀκο-
λουθῇ μετὰ πλειστέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρων καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ
τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

—Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν; Τί λέγεις;

—Τί νὰ σοῦ πῶ; 'Ο ἀνθρωπὸς είναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

—Πῶς τὸν ἀφησεις; Πῶς ἥτο;

—Πῶς νὰ είναι; 'Ωσάν ἀνθρωπὸς ὅπού ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἦθελε νὰ μάθῃ ὁ Ἱερεύς! Πῶς είναι ὁ ἀνθρωπὸς, ὅταν ψυχο-
μαχῇ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. 'Ἐπεθύμει
ν' ἀκούση περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὅποιον ἀπετροπιάζετο προ-
τοῦ τὸ ἵδη. 'Ηλπίζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφὴ ἦθελεν ἔξοι-
κειώσει αὐτὸν πρὸς ὅ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπά-
λαιιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἰσθῆμα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εύ-
γενές αἰσθῆμα τοῦ καθήκοντος. 'Η ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὅποιαν ὁ γέρων
ώμιλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς
τὸν ψυχορραγοῦντα λεπρόν, ἐπηγύξανον τὴν ἐνδόμυχον τοῦ Ἱερέως
ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

—Διατί ἤλθες μαζί μου; ἡρώτησε μετά τινα σιωπήν. Διὰ νὰ μὲ
συντροφεύσῃς;

—Καὶ διὰ τοῦτο. 'Αλλ' ὅχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν πα-
ρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. 'Εσύ, παπά μου, νὰ τὸν μεταλάβης καὶ ἔ-
πειτα νὰ φύγης. 'Εγὼ θὰ μείνω. "Ολην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος

καὶ μόνος, ἃς ἔχῃ ἔνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, δὲ κακόμοιος!

—Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. 'Ο Θεός νὰ σ' εὐλογήσῃ! 'Αλλὰ τὸ χρέος τοῦτο είναι ίδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτελέσω ἑγώ. 'Εγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

'Εξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν δόδοιπορίαν. 'Η δόδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἑκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια. 'Εντὸς δλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ Ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἑτῶν τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἑτῶν κατώκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἀνευ παρηγορίας, ἀνευ σκοποῦ. 'Ορφανός, ἀκληρος, ἀπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ δμοχώριοι του τὸν ἡνάγκασαν νὰ ὑποθληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεως του.

Δέν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς νήσου. 'Ο γερο-Θανάσης, τοῦ δποίου οἱ δλίγοι ἀγροὶ ἐκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου.. 'Αλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. 'Εβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἔργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλάς. "Εμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἔξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθὲς νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενεν ὁ λεπτρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. 'Ο γερο-Θανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὔδεις ἀλλος τὸν ἐπλησίαζεν. 'Εὰν χωρικός τις διέβαινεν ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίστε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἵσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὔδεις ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν δμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

‘Ο περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπητο, δύο δὲ λίθοι ὁγκώδεις, ἐν εἶδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἰσόδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεὶ ἐπέζευσεν ὁ παπᾶ - Νάρκισσος. ‘Ο γερό - Θανάσης ἔδεσε διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. ‘Ο ἵερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ’ ὅλιγα βήματα ὁ χωρικὸς ἐστράφη.

—Κάθισε δλίγον ἔξω ἐκεὶ εἰς τὴν πέτραν, παπά μου, νὰ ίδω πρῶτα τί γίνεται μέσα στὸ ἄμμοιρο αὐτός.

‘Ο ἵερεὺς ὑπῆκουσε σιωπῶν. “Ελαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας δλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεὶ καὶ τὸ καλυμματίχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλήν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενεν ὅρθιος τὸν γέροντα. Ἡτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἀμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχήν του. —Ω! ἔαν δὲ γέρων ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται! — ‘Αλλ’ ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμόν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἔξ ψούς βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ λαβών ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχήλιου τὸ εὐχολόγιον ἥρχισε ν’ ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὥραίας προσευχάς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

‘Ανεγίγνωσκε καὶ ὅμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ δὲ γερό-Θανάσης; Ἡθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ’ εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἡθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

‘Ἐπὶ τέλους ὁ γέρων ἐξῆλθε τῆς καλύβης. ‘Ο ἵερεὺς τὸν ἡτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— ‘Ἡτον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνὴ του. ‘Ἐλαμψαν τὰ σβησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἰσαὶ ἔδω. ‘Ἐλα, παπᾶ, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβης.

‘Ο ἵερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἰσόδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἐλασθεν εύλαβος εἰς χεῖρας τὰ ἄγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. ‘Η ωχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχήν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρίν, δὲν ἐδίσταζε

πλέον· ένίκησε τούς τελευταίους ένδοιασμούς τῆς δειλίας ἢ συναίσθησις τῆς ιερᾶς ἀποστολῆς του.

“Οτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἡκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. ‘Ο ιερεὺς μὲ τὸν ἔνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλήν. Ή ξανθή του κόμη ἐκυμάτιζε λυτή ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

—Παπά μου, μὴ ἑγγίσης τὸ μανδήλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖνος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ίδῃς.

—Καλά, εἴπεν ὁ ιερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθης μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω.
Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

‘Ο γερο - Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εῖσοδον καὶ ἐπερίμενεν. “Εμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἡπόρει πῶς ὁ ιερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγη πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγήν. Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανὴν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐώδιαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι δρμητικῶς πρὸς τὰ ὑψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἢ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εύτυχής, ἐνῷ δ λεπρὸς ὀπέθνησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἴφνης ὁ γέρων χωρικὸς ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλαφρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ιερέως. Ἡγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

—Τί σοῦ ἤλθε νὰ κάμης, τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά;

—Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισά τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἤλθα ἔως ἐδῶ. Ποῦ είναι ὁ παπάς;

—Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.

—Ζῆ ἢ ἀπέθανε;

—“Ο, τι καὶ ἂν σοῦ πῶ σὲ γελῶ.

—Δὲν πηγαίνεις νὰ ίδῃς;

—Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

‘Η παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἐπειτα ἐπανέλαβε μετά τινος ἀνησυχίας.

—Θὰ νυκτωθῆτε ἐδῶ.

—Δὲν πειράζει. Ἐχει φεγγάρι. Μόνον ἔσύ, τί ἤθελες νὰ ἐλθῆς;

— "Εφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλω-
μένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

— Τί τὸ ἔφερες; Μή εἶναι κρύον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;

— "Ισως χρειασθῇ, εἴπεν ἡ παπαδιά.

Μετά τινα σκέψιν δὲ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

— Μή δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβου;

— Ξεύρω κι ἔγω; 'Αρρώστια εἶναι. "Οποιος φυλάγει τὰ ροῦχα
του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἰσοδον τοῦ περιβόλου.

— Κάθιστος ἔδω, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἰσαι κουρασμένη.

— "Οχι, δὲν ἔκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;

— Νὰ μὴ θυμώσῃ δὲ παπάς.

'Η παπαδιὰ ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. 'Ανὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔ-
στρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην· ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς
τὸ πρόσωπόν της. 'Ο γέρων τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο ἵσως καὶ
αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

— Μή χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγά-σιγά νὰ ίδω.

'Επροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὥτα ἀνὰ πᾶν
βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. "Οτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. 'Ο ιε-
ρεὺς ἔλεγε τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἡδύνατο ν' ἀκούσῃ δὲ γέρων.
"Εκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπτροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἔφα-
νετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ ὥτα τοῦ ιερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ
ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπτρὸν προσηγέτο. 'Η λευκὴ
δθόνη, διὰ τῆς δόποιας δὲ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον
τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

'Ο χωρικὸς ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἰσοδον.
'Η παπαδιὰ ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν
τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφήν του.

— Τί εἶδες; ἡρώτησε.

— Τίποτε.

Κατ' ἔκείνην τὴν στιγμὴν ὁ ιερεὺς ἔξηλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βῆ-
ματα ἀργά διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυ-
ψωμένας χεῖρας ἔκρατει τὸ εὔχολόγιον καὶ τὸ ἀρτοφόριον. 'Ἐβάδιζε
μὲ ὄρθιαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλήν, μὲ τὸ βλέμμα ἥρεμον, ἐνῷ ἔσειεν
δὲ ἄνεμος τὴν λυτήν κόμην του. 'Εφαίνετο ἄλλος ἥδη ἄνθρωπος!

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκεῖνοι δὲν ἔκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηγνύθυναν ἑρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ δμιλήσῃ.

—Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ Ἱερεύς.

Ο γερο-Θανάσας καὶ ἡ παπαδιὰ ἕκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

—Ἄριον τὸ πρωὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἔξηκολούθησεν.

Ἡ φωνή του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἥκουσεν διμίλοῦντα οὔτω. Τὸν ἥκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχήν του.

—Νὰ μείνω ἄδω τὴν νύκτα; Ἑρώτησεν ὁ γερο-Θανάσης.

—Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωί.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἦτις ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὸ ράσον:

—Καλὰ ἕκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζουντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ Ἱερεύς καὶ ἡ σύζυγός του.

«Διηγήματα»

Δημήτριος Βικέλας

2. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

Οταν τό πρωτάκουσα, ἥμουν παιδί στά σπάργανα. Καὶ σάν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιά κεῖνο, μέ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τό γιούσουρι, τό ἀντρειωμένο γιούσουρι, πού βρίσκεται στόν κόρφο τοῦ Βόλου! Τό γιούσουρι πού ὅρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὡς τό πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὅρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μέ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μέ τίς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίμματα! Κάτω στό νησί μας τό ἔχουν μόλογο! Γενιά σέ γενιά τό παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπό πατέρα σέ παιδί, ἀπό παιδί σέ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστό πάντα, σκληρό σά σίδερο, δυνατό σά λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σά στοιχείο.

Ἐκεῖνοι πού τό πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπό τή θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι πού διειρεύτηκαν νὰ τό κόψουν, κοιμοῦνται

ἀξύπνητα στή γῆ ή και στά βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι πού πῆγαν γυρεύοντάς το, δέ δευτέρωσαν τό σκοπό τους. Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτί πλάνο κι ἐπίβουλο καί ἀλλάζει χρώματα καί ἀλλάζει σχήματα καί γλιστρᾶ σά χέλι καί θεμελιώνεται σάν πύργος καί φωσφορίζει σάν ώκεανόψαρο, πού λύνεται τό σῶμα μέ τό πρῶτο ἀντίκρισμα.

Ἐγώ, ἀπό μικρός πού τό ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτί παράξενο. Φόβος καί μαζί πεῖσμα. Καλά, ἔλεγα, διπίθαμος Ἀράπης*, πού ρουφᾶ τά πέλαγα καί φράζει τά ποτάμια μονάχα μέ τά γένια του. Καλά, ή ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξανδρου ή ἀδελφή, πού γυρίζει τή θάλασσα καί στό πικρό ἄκουσμα βουλιάζει τά πλεούμενα σύψυχα μέ τήν ούρά της. Καλά κι δ 'Αριστος* πού σκοτώνει τά θεριά καί τά βουνά γκρεμίζει καί ξεριζώνει ρουπάκια* μέ τό κοντάρι του. Μά ἔνα δέντρο ἔκει, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καί νά κάνει τόσα θάματα! Μπά, ντροπή μας!

Ἀκούα τούς ἄντρες, λεβεντοθρεμένους, καί νά μιλοῦν γι' αὐτό μέ τόσο σεβασμό, σά νά μιλοῦσαν γιά τό Τρισυπόστατο. Τί διάβολο! Ἐκεῖνοι μιά φορά ἔβαλαν τά στήθη τους ἐμπρός στό κανόνι τοῦ Τούρκου! Πήδηξαν μέ ἀναμμένο δαυλί στίς μπαρουταποθήκες του! Ειδαν τό θάνατο χίλιες φορές, καί δέν τόλμησαν νά ξεριζώσουν ἔνα δεντρί! Δέν μποροῦσα νά τό χωνέψω.

— Δέ μοῦ λέσ, πατέρα; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί είναι αὐτό τό γιούσουρι;

— Ξύλο, παιδί μου, σάν καί τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. "Αν θέλεις νά τό μάθεις, σύρε νά ίδεις τήν πίπτα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τό ἀρμάρι, βρίσκω τήν πίπτα του. Μιά πίπτα χοντρή καί μεγάλη, μέ ρόζους, μαύρη - κατάμαυρη, σάν ἔβενος*.

— Μπά! τοῦτο είναι τό γιούσουρι; τό κόβουν λοιπόν;

— Τό κόβουν, λέει; 'Αφοῦ τό 'χεις στά χέρια σου! "Έκοψα πῆχες, ὅταν ἥμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δέν πᾶς λοιπόν νά κόψεις καί τό γιούσουρι τοῦ Βόλου;

Πέτρωσε εύθυς τό χαμόγελο στά χείλη του· σοβαρεύτηκε τό πρόσωπό του. Γύρισε καί μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σά νά ἔλειπε δ νοῦς ἀπό τό κεφάλι του.

— "Α! εἶπε. Τό γιούσουρι τοῦ Βόλου δέν είναι τό ίδιο. Πῆγα μιά φορά κι ἔγώ. Μά λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τή μάνα σου.

— 'Αφοῦ κόβεται!....

— Κόβεται, όταν είναι μικρό. Κάτω στή Μπαρμπαριά* είναι δάση δλάκερα. 'Εκεϊ πού ψφεύσουν τό σφουγγάρι, άπταζουν καί κάνα κλαρί. "Ετσι κλεφτά, στήν ώρα πού κοιμᾶται. "Αμα όμως ξυπνήσει, δέν τό κόβει ούτε ή ρομφαία τού 'Αρχάγγελου.

— Τό γιούσουρι τοῦ Βόλου δέν κοιμᾶται;

— Κοιμᾶται, μπορεῖ νά κάμει δίχως ύπνο; Μά έκεινο στοίχειωσε πιά! Ζεϊ μέ τούς αἰῶνες. Ποιός ξέρει άπό πότε; Νά ίδεις τών παλαβῶν τά κόκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι άπάνω του!....

Καί τό βλέμμα του κάπως δειλό στυλώθηκε άπάνω σέ μιά στάμνα, πού ἔστεκε σπασμένη στήν αὐλή· τό μέτωπό του σούφρωσε καί κέρωσε, λέσ κι ἔβλεπε οχιά νά προβάλλει άπό κεῖ.

— 'Εσύ, πατέρα, πῶς πῆγες! Μέ τή μηχανή; ξαναρώτησα.

— "Οχι, μέ τήν πέτρα*, σάν τούς Καλυμνιῶτες. Ποῦ μηχανές στόν καιρό μας!

— 'Εγώ σά μεγαλώσω, θά πάω νά τό κόψω· εἴπα μέ πεῖσμα.

'Ενόμιζα πώς θά ἔλεγε οχι· πώς θά φρόντιζε μέ χίλια - δυό νά μ' ἐμποδίσει· πώς θά μοῦ διηγόταν ίστορίες τρομερές γιά ν' άπελπιστῶ. Τίποτα! Μιά στιγμή μέ κοίταξε συλλογισμένος, άπό τά πόδια ώς τήν κορφή, σά νά μετροῦσε τό ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλά· σά μεγαλώσεις, νά πᾶς· εἴπε μέ τήν πρώτη του άπάθεια. Τώρα πού είσαι μικρός, σύρε νά μάθεις τή θάλασσα.

B'.

Πῆγα κι ἔμαθα τή θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἔπειτα ναύτης. Είδα φουρτούνες, χιονιές, ὀγυριοκαίρια. Πῆγα καί μέ· σφουγγαράδικα στή Μπαρμπαριά. Μά καί ναυτόπουλο καί ναύτης καί σφουγγαράς, δέν έχασα τό στοίχειωμένο γιούσουρι καί τό λόγο πού ἔδωκα στόν πατέρα μου. Μαζί μέ τό κορμί μεγάλωνε κι δ πόθος μέσα μου, σά νά τόν είχα στό αίμα μου. 'Εγώ ήθελα νά κόψω τό γιούσουρι, στήν ἀνάγκη νά τό ξεριζώσω καί νά τό σύρω πίσω άπό τό κατίκι στό νησί μας. Θά τό ξάπλωνα στήν ἀμμουδιά θρασίμι* καί θά ἔβανα διαλαλητή νά διαλαλήσει σέ δλη τή χώρα: «'Εβγάτε, χωριανοί, νά ίδείτε τό μέγα θάμα! Τό στοιχειό τής θάλασσας νικήθηκε άπό τού νησιού μας τό στοιχειό, τόν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τά βουνά! 'Εβγάτε, χωριανοί, νά ίδείτε καί νά είπειτε!....» Θά ἔτρεχε ἀμέσως μελίσσοι ό λαός· θά ἔβλεπαν οι θαλασσογέννητοι καί θά σταυ-

"

ροκοποῦνταν θά ἔβλεπταν οἱ γυναικες καὶ θὰ τρόμαζαν τὰ παλικάρια καὶ θὰ ζηλοφθονοῦσαν! Θά δοξαζόμουν στό νησί.

Κι ἔνας τρόμος μυστικός, μιά λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τήν ψυχή μου, μήν προλάβει ὅλος καὶ ἀρπάξει τή δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται; Ἀλλά πάλι ἡσυχαζα μέ τήν ἴδεα πώς ὅλος ἀξιότερός μου δέν ἥταν δυνατό νά γεννηθεῖ. Καὶ ἀκόμη πίστεψα, πώς τό δεντρί ἐκεῖνο δέν θά καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεὶ στόν ἀνήλιαστο θρόνο του, παρά γιά νά γίνει μιά μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἔκλεισα τά εἴκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τό σφουγγάρι μέ τή μηχανή τοῦ καπτεάν Στραπάτσου στήν "Εγριπο.* Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καὶ στόν κόρφο τοῦ Βόλου. "Αρπαξα τόν καιρό.

-Τί λέσ, καπτεάνιε ; Κάνουμε τήν ἀπόπειρα ;

-Ποιά ;

-Πάμε νά κόψουμε τό γιούσουρι ;

Γέλασε δ καπτεάν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ὄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δέν τολμοῦσα νά κάνω τό σοβαρό.

-Τί λέσ ; μοῦ κάνει· είσαι στά σύγκαλά σου ἢ νά στείλω γιά τόν παπά ; Ἀμή ! Πῆγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δέν ἔκαμαν τίποτα καὶ θά κάνουμε ἐμεῖς ;

-Γιατί ὅχι ; Εἶμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; "Επειτα — ἀκου νά σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μέ τήν πέτρα.* Μιά βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νά κάμουν μέ μιά βουτιά ;

-Μωρέ, κοίτα νά βγάλουμε τό καρβέλι καὶ ἀφησε τά ὅνειρα ! μοῦ λέει τέλος δ καπτεάνιος.

Δέν ἀπελπίστηκα. Θά τόν καταφέρω στό ὕστερο, σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τόν κατάφερα μιά Κυριακή πού δέν ψαρεύαμε.

-Τί λέσ, πάμε ; τοῦ κάνω.

-Μωρέ, ποῦ νά πάμε ;

-Γιά τό γιούσουρι.

-Καὶ ποιός θά βουτήξει ;

-Ἐγώ βουτάω· γι' αὐτό ρωτᾶς ;

Πήγαμε τέλος. Κοιτάζω μέ τό γυαλί* στόν πάτο· πουθενά γιούσουρι ! Φέρνω μιά βόλτα, δυό, τρεις· τίποτα ! "Αρχισα ν' ἀπελπίζομαι. Μιάν ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τό ἀνά-

σταινα στή φαντασία μου τό έβλεπα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τό νικούσα, καί τώρα νά βγαίνουν όλα ψέματα ! Δέν μπορούσα νά τό ύποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νό ύπάρχει, κάπου νά τό συναντήσω, θές κάτω στούς βυθούς, θές πέρα στό άκρογιάλι, θές άπάνω στά σύγνεφα. Νά τό συναντήσω, νά μετρηθῶ μαζί του κι ας μέ καταλύσει. "Ας κρεμαστοῦν καί τά δικά μου κόκαλα άπάνω του δπως καί τῶν ἀλλων παλαβῶν. "Οχι όμως νά μήν τό γνωρίσω ποτέ στή ζωή μου ! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα είκοσά-χρονος, γιατί ἔμαθα τή θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τούς βυθούς ; Μονάχα γιά τό καρβέλι ;

—Τραβᾶτε γιά τό λιμάνι· τραβᾶτε νά πιοῦμε καί καμιά· είπε δ καππετάνιος βαριεστισμένος. Οι γερόντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ίδρωτας μέ πῆρε. "Αρχισαν νά θολώνουν τά μάτια μου.

—Καππετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ύπομονή. Νά φέρουμε μιά βόλτα πάλι.

Οὔτε κεῖνος όμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μέ ἀκουαν. Τό καίκι γύρισε κι ἔφυγε γιά τό λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. 'Εγώ κρεμα-σμένος στήν κουπαστή*, δέν ἔπαια νά κοιτάζω ζερβόδεξα μέ καρδιοχτύπι μεγάλο, σάν νά ζητοῦσα τής μάνας μου τά κόκαλα. Μάταια όμως ! Τό νερό πρασινογάλαζο ἔφτανε ως κάτω καί μοῦ ἔδειχνε ξερά τά φύκια· ὅχτους ἔδω ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακά γιά τίς νεράιδες. Τό γιούσουρι όμως ὅχι! κανένα σημάδι γιά τ' ὀνειρεμένο μου δεντρί. "Ελεγα ν' ἀφήσω τό γυαλί καί νά ξαπλωθῶ στό κατάστρωμα. 'Αλλά τήν ίδια στιγμή θολό σύγνεφο ίσκιωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε σά νά διάβηκε φάλαινα.

—Στόπ ! φωνάζω· σταθεῖτε !

Στάθηκε τό καίκι, γύρισε πίσω στά νερά του καί εἶδαμε ὄλοι σά χιλιόχρονη βελανιδιά νά κάθεται στόν πάγκο*. Δέν ήταν λοιπόν ψέμα, δέν ήταν παραμύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τό λάζο* στή ζώση μου, ἔνα τσεκούρι στό χέρι καί βουτῶ κάτω. Μά καθώς σήκωσα τά μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλά τό ἔλεγαν οι γέροντές μας. Τί 'δ διπίθαμος 'Αράπτης ! Τί Γοργόνα καί τί 'Αριστος ! Τοῦτο εἶναι τό θάμασμα ! ! Οι ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τό μάρμαρο, ἔμπαιναν στίς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τίς ποδιές

του, ἔνα σῶμα, θαρρεῖς, καὶ μιά δύναμη. 'Απάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μέ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεὶ κλειστούς στὸ πολυτρίχι μέσα, δργιές ψήλωνε. Καὶ ἀπό κεὶ κλαδιά καὶ ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτά κι ὀλόσισια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλά καὶ χαμηλά, λέσ κι ἐπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μέ τὸ δίχτυ τους. 'Ολόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σά γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταῖρι, ἀνάσσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπό τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινή ἔχασκε ἡ ἀβυσσό, κρύα καὶ ἄπατη.*

"Ηβρα τὸ δέντρο στόν ὑπνο του. Μά καὶ στόν ξύπνο νά τό ἔβρισκα, τό ἴδιο ἔκανε. "Αν ἥταν ν' ἀρπάξω ἔνα κλαδί καὶ νά βγῶ ἀπάνω, καλά. Μά ἐγώ ἤθελα νά τό κόψω σύρριζα. Γιά τοῦτο κατέβηκα ἐκεὶ. "Εκαμα τό σταυρό μου, ξάμωσα τό τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατάφερα τήν πρώτη. Ξύπνησε "Οφις . . . Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἔνας σίφουνας, ἔνας χτύπος, ἔνα κακό, λέσ καὶ χύθηκαν ὅλα τά ρέματα ἀπάνω μου. Τό νερό χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπό τήν ἀβυσσό κι ἔχασα τά πάντα. "Εκατσα χαμηλά, ἀρπάχτηκα σ' ἔνα ρίζωμα νά μή μέ σύρουν. Καὶ είδα ἀξαφνα τούς ρόζους τούς κλειστούς νά γλαυκοπαίζουν σά μάτια ἀράπικα καὶ νά χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στά κλαδιά τά λευκοπράσινα είδα νά κρέμονται τά σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, πού τόλμησαν νά τά βάλουν μαζί του, Στό βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δέν ἥταν ἄλλος παρά τά κόκαλα πού δέρνονταν μεταξύ τους, καὶ τά γυμνά ποδάρια λάχτιζαν μέ πεῖσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σά νά τούς ἔλεγαν :

—Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

'Απάνω μοῦ τσίμπταις δὲ καπετάνιος :

—"Ελα τώρα. "Ελα καὶ δέ θά κάμεις τίποτα.

Δέ θά κάνω τίποτα ! Κι ἐγώ τό κατάλαβα. Μά καὶ μέ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τό στοιχείο τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; "Α, δχι ! δν δέν κατέβαινα, καλά· μά τώρα πάει ! Μόλις ἔπεισε ὁ σίφουνας, σηκώνω τό τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μέ ὅλη μου τή δύναμη. Πέτρα νά χτύπαγα τό λιγότερο θά ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δέν ἀνοιξε. 'Αντι νά πάει μέσα τό τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυό πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σά νά χτυποῦσα σέ λάστιχο. Πρέπει νά τό ξερίζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπάω ἀπάνω :

—Ρίχτε μου τό λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τό σύνεργο. Ρίχνω πέρα τό τσεκούρι καὶ ἀδράχνω τό λοστό. Ἀρχίζω τίς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγώ δέν ξέρω πόσσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὥρες περνοῦσαν, κι ἐγώ μὲ τό λοστό στό χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νά πάρω ἀνάσσα ἢ καὶ νά ρίξω γύρω καμιά ματιά. Μποροῦσε τό σκυλόψαρο νά ρίχτει ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

—Ρίχτε μου τή γούμενα.*

—Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει δ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιά σένα τή θέσ τή γούμενα ; "Εχουμε καὶ φιλότερο σχοινί. "Ελα πάνω· θά σου κόψω τόν ἀέρα !

—Κόθεις τόν ἀέρα, μά σχίζω τό λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. "Η ἔχασες πώς ἔχω τό λάζο μαζί μου ;

Τά χρειάστηκε δ καπετάν Στραπάτοσ· μοῦ ἔριξε τή γούμενα. Πιάνω ἀπό μακριά καὶ θηλυκώνων καλά τόν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στό ἄλλο πλευρό καὶ ἀρχίζω πάλι μέ τό λοστό τίς ρίζες. Ἐκεῖνο δώστου καὶ γλαικόπαιζε τά μάτια, σά νά ἡθελε νά μέ μαγνητίσει. Ἐσειόταν καὶ τάραζε σάν ψάρι· τά κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε - κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νά μέ συλλάβουν. Μά ποῦ νά μέ συλλάβουν ! Καὶ ἂν δέν ἡξερα καθόλου τά δολερά παιγνίδια του, κι ἂν δέν είχα ἀκούσει τά καμώματά του, τά σκέλεθρα πού ἔβλεπτα σφηνωμένα ψηλά ἥταν ἀρκετά νά μοῦ δείξουν τόν κίντυνο. Σέ κάθε του ἀνακλάδισμα στρείδι κολλοῦσα στά πλευρά τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ δ λοστός, ἀψύς*, ἔνα μέ τό ἄλλο τ' ἀντιρίμματα* τά ἔβγαζε ἀπό τά θαλάμια τους, τά χώριζε ἀπό τήν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι ἄλλες φορές μέ σκλῆθρες ἀπό χάλαρα,* μέ φόρτωμα ἀπό κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πώς ἀρχισε νά λασκάρει. "Έχανε τό στήριγμά του.

—Απάνω ! τσιμπάω.

Μέ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω· τήν πρώτη ἀνάσσα. Μπρέ ! Πήρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκρυ τό Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σάν ἀπό λουλάκι. Τά χωριά του ἀσπριζαν στίς πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στό Βόλο ἀναβαν τά φῶτα καὶ δ ούρανός, ὅλο-πόρφυρος ἀπό τό ἡλιοβασίλεμα, ἔβγαζε ἔνα ἔνα, τρεμόφεγγα τ'

ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πώς ξανάζησα, όταν είδα μπρός μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιά στιγμή καί τό γιούσουρι καί τούς κόπους μου καί τή δόξα μου ἀκόμη.

—Τί ἀπόκαμες ; ρωτάει δ καπετάν Στραπάτσος.

—Τώρα θά ίδεις, τοῦ λέω πηδώντας ἀπάνω. "Ελα, παιδιά ! τά κουπιά σας. Τό δέντρο θά τό σύρουμε στό νησί ἀπόψε.

Μωρέ, τί λέσ ! Δέν ἔπαθες τίποτα ; Δέ σ' ἄγγιξε τό στοιχειό ;

Καί ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μέ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τά κρέατά μου, κινοῦν τά μπράτσα μου καί ἀκόμα δέν πιστεύουν πώς είμαι γερός.

—Μά τραβᾶτε, παιδιά· λέω· τό δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στά κουπιά· τραβοῦν μέ δύναμη. Ναί ! 'Αντί νά σύρει μπροστά, πίσω πήγαινε τό καίκι μας.

—Μωρέ, μᾶς γελᾶς· λέει δ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾶς πώς ἔκοψες τό γιούσουρι ;

—Μά τόν 'Αι - Νικόλα, τό 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νά τ' ἀποκόψω, γιά νά μέ πλακώσει ἀπό κάτω ; Δυό τραβήγματα θέλει καί θά 'ρθει μέ τίς ρίζες του.

'Αρχίζουμε πάλι τό τράβηγμα. Κάπου μιά ώρα ἔτσι παιδευτήκαμε. "Ακουες τούς σκαρμούς κι ἐτριζούμενον. Πεῖσμα ἔπιασε τούς ναῦτες καί ἀντρειύονταν σάν ξωτικά. 'Ο καπετάν Στραπάτσος ξετρελαμένος ἀπό χαρά καί περηφάνια, ψυχή ἔδινε σέ ὅλους μέ τίς φωνές του :

—'Ω - ώ . . . 'Ω - ώ ! . . . Γειά σας, παλικάρια ! "Ισα, λιοντάρια μου ! . . . Ντροπή μας ! Μωρέ, ισα, τίγρηδες ! . . .

Καί τά παλικάρια, τά λιοντάρια, οι τίγρηδες ἔχωναν βαθιά τό κουπί καί τό ἔπαιρναν πίσω μέ τόση δύναμη, πού ἔλεγες τώρα θά γίνει σύψαλα. Τέλος βαθύ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ή θάλασσα σήκωσε τρανό κύμα καταπάνω μας. Τό καίκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. 'Αμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νά πιάνει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τόν κόρφο. "Ηταν τό γιούσουρι.

—Νά ίδω ! κι ἔγώ νά ίδω ! . . .

Τρέχουν ὅλοι στήν πρύμνη νά γνωρίσουν τό στοιχειό. Τό βλέπουν καί σταυροκοπιοῦνται φοβισμένοι.

1. 'Η παράδοση ἀναφέρεται σέ ἐποχή πρίν ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας.

—'Έμπρός ! λέω στόν καπετάν Στραπάτσο. Νά τό βγάλουμε
δξω τώρα, πού νύχτωσε, πρίν τό νοιώσουν καί μᾶς τό πάρουν οι
Τούρκοι.

Γ'.

Μόλις βγήκαμε από τόν κόρφο, Γοργόνα δρυγισμένη μᾶς ἀπάν-
τησε ή Νοτιά. 'Ο ούρανός ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τά σύνορά
του. "Αδης τό σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τό κύμα ψήλων βουνό,
ἀνέμιζε φωσφορούχους τούς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κάτασπρο, θαμπό
καί ἄχαρο περίγυρα. Τί ἀλογα καί τί ἄτια ! Τί φῶκες καί τί φάλαι-
νες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καί ἀλάλαζαν στό
σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δέν ήταν θάλασσα ἐκείνη.
ήταν θυμός καί πείσμα, κατάρα καί χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

"Ομως τίποτα. Τό γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ'
ἀπονέρια πού ἔστρωνε ή πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τό ὅκουα νά δέρ-
νεται κάποτε καί νά ρουχνίζει,* σά ζωντανό πού παίρνει ἀνήφορο.
Ντροπή τό είχε πώς νικήθη, καί πάσχιζε μέ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγεῖ.
Μά ποιός τό ἀφηνε ; Μέσα στό ἄγριο πέλαγο μιά ξεχώριζα ταρνα-
ριστή φωνή, τή φωνή τοῦ διαλαλητῆ' ἔνα γνώριζα αἴσθημα, τό
θάμασμα τῶν γερόντων μας.

—Νά λεβεντονιός !

Μέ τό χάραμα είδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τό νησί
μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μά τρία γερά. Τά μπράτσα λύθηκαν
ὅλη νύχτα ἐπάνω στό κουπί. Τά πρόσωπα σούρωναν τά μάτια
θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τό μέτωπο· ἀσπρισαν τά κατάμαυρα μαλλιά,
σά νά κύλισαν στογός* τά χρόνια ἐπάνω μας. 'Ο καπετάνιος, ξα-
πλωμένος τ' ἀνάσκελα στόν μπάγκο, ἔμοιαζε πτῶμα. Οι λαμνοκό-
ποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τά κουπιά, σά μηχανές πού κάνουν
ἀναίσθητα τό ἔργο τους. Μόνος ἔγω ἔξακολουθοῦσα νά λάμνω
σωστά. Ήρθε μάλιστα πολλές φορές πού τούς πήρα. Μά τί νά κά-
μω κι ἔγω ; Περισσότερος ήταν δ πόθος παρά ή δύναμή μου. Τό
κύμα ἐπίμενε νά ψηλώνει ἀκόμα, νά λιχνίζει* καί νά μᾶς βρέχει καί
νά μᾶς κλυδωνίζει φοβερά.

Τέλος ρόδισε ή ἀνατολή, φάνηκε δ ἥλιος. Φάνηκαν βουρτσωμέ-
νες οι στεριές, θολό τό πέλαγος, φιλόξενο τό νησί μας ἀντίκρυ.

—"Αλα*, παιδιά, καί φτάσαμε ! φώναξα.

Καί πηδῶ στήν πλάτη ν' ἀγναντέψω καλά τό λιμάνι, νά ίδω
τήν ἀμμουδιά, δπου θά τό ρίξω θρασίμι.* Τό καίκι πέταξε μέσα,
δυό χάλαρα* πήδηξ, όραξε ἀπάνω στόν ἄμμο. Τρέχω στήν πρύ-
μη καί ἀδράζω* τή γούμενα. 'Οιμέ!! Σχοινί κομματιασμένο κρα-
τῶ μόνο στά χέρια μου !

Τί ἔγινε τό ἄκαρπο δενδρί ; . . . Κάτω βρίσκεται στόν κόρφο
τοῦ Βόλου, ἀπάνω στό θεόχτιστο πάγκο του, μέ τίς λεπιδωτές
ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τόν κορμό, κλαδιά καί παρακλάδια του περα-
δῶθε, λές καί πάσχει νά κλείσει ὅλα στό δίχτυ του. 'Ακόμα τό πα-
ραδίνουν γενιά σέ γενιά οι ναῦτες καί πάει ἀπό πατέρα σέ παιδί,
ἀπό παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστό πάντα, σκληρό σάν
σίδερο, δυνατό σά λέοντας, ψυχωμένο καί ἀθάνατο σάν στοιχειό.

Κι ἔγώ, δ Γιάννης δ Γκάμαρος, ἐβδομηντάρης κι ἐτοιμόρροπος
τώρα, δέ θαλασσοδέρνομαι παρά γιά τό καρβέλι !

«Λόγια τῆς Πλάτης» 1899

'Αιδρέας Καρκαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τό ἀμάρτημα πού θά διηγηθῶ ἔχει γίνει στήν Κόνιτσα, λίγα
χρόνια πρίν ἐλευτερωθεῖ ἀπό τόν τούρκικο ζυγό.

‘Η Κόνιτσα είναι ἡ πλιό βορινή ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καί
πρωτεύουσα τῶν «μαστοροχωριῶν», δηλαδή τῆς ἐπαρχίας πού βγά-
ζει τούς πλιότερους χτίστες τῆς 'Ελλάδας — γιατί οι χτίστες λέ-
γονται γενικῶς «μαστόροι» δχι μόνον στήν "Ηπειρο, ἀλλά καί σ'
ὅλην τήν χέρση 'Ελλάδα.

Τόν καιρό τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἕδρα καϊμακάμη*,
εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφύλακῆς κι "Ελληνα μητροπο-
λίτη. Είχε καμιά ἔξακοσαριά σπίτια, τά λίγο πλιότερα ἐλληνικά
καί τά λίγο λιγότερα τούρκικα ἡ τό σωστότερο τουρκοελληνικά,
τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω - κάτω, μέ σψη πλιότερο χωριοῦ παρά
πόλης. 'Αλλ' οι Τούρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοί στήν ἀντίληψη
ἀπ' ὅλον τόν ἄλλον κόσμο, θεωροῦσαν τότε τήν Κόνιτσα πόλη καί
τά Γιάννινα χωριό κι ἔλεγαν κομπαστικά :

-Γιάννινα χωριό, Κόνιτσα κασαμπάς* !

Τό ίδιο έλεγαν κι οι Μετσοβίτες γιά τό Μέτσοβό τους, όλλα δέν γνωρίζομε ιστορικῶς, ἀν οἱ Μετσοβίτες τό πῆραν αὐτό ἀπό τούς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπό τούς Μετσοβίτες, γιατί κι αὐτοὶ έλεγαν:

—Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς !

Πρίν ἀπό διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δέν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τούρκο στά σπλάχνα της. Τότε ίσως νά ἦταν μικρότερη καί νά μήν ἦταν «κασαμπάς», ὅλλα ἦταν χριστιανικό χωριό ἀπό τήν μιάν ἄκρη ὡς τήν ὅλη, πέρα καί πέρα. Ἐπειδή δμως τούς χριστιανούς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τούς πίεζαν πολύ καί τούς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, πού ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολύ οἱ ἀνθρωποι, ὅλλά βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στήν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἀν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς δμως, μιά μέρα πέρασαν ἀπό τήν Κόνιτσα καμιά σαρανταριά Λεσκοβικινοί Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρός τά Ζαγοροχώρια γιά πλιατσολόϊ, κι ἐπειδή τό ποτάμι τῆς Κόνιτσας δέν εἶχε τό γεφύρι πόχει σήμερα κι ἦταν πολύ κατεβασμένο ἀπό τίς βροχές, δέν μπόρεσαν νά τό περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νά μείνουν στήν Κόνιτσα. Ἐμείναν μιά μέρα, δυό μέρες, τρεῖς μέρες μέσ στήν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἐπίναν τά καλύτερα φαγητά καί τά καλύτερα κρασιά, ὅλλά βλέποντας στό τέλος ὅτι τό ποτάμι δλο καί κατέβαζε καί δέ θά μποροῦσαν νά περάσουν εύκολα γιά τά Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νά πλιατσολογήσουν τήν Κόνιτσα καί νά γυρίσουν γλήγορα στά σπίτια τους φορτωμένοι. Ἀλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καί μέ ξύλα καί μέ λιθάρια καί μ' ὅ,τι ἀρμάτα εἶχαν, καί τούς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτό δμως θά ἐπέφερνε τήν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ἀμά θά μαθεύονταν στό Λεσκοβίκι τό φονικό πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιά νά γλιτώσουν τήν καταστροφή καί τόν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφά τόν σιέχη* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τές ἔξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καί τούρκεψαν δλοι ! Κι δταν ὕστερα μαθεύτηκε δ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε δ σιέχης πώς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καί συμπαθισμένο, τώρα πού ἔγιναν Τούρκοι, κι ἀν ἥθελαν οἱ Λεσκοβικινοί νά πάρουν τό αἷμα τους ἀπό τούς Κονιτσι-

τες, θά είχαν νά κάνουν μ' ἔκεινον καί μ' ὅλο τό Πρεμέτι, κι ἔτοι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγά τους καί δέν ταράχτηκαν πλιά.

Γενόμενοι δημοσίως Τούρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφά, ὡς ἔνα διάστημα δυσὶ γενεῶν, τῇ χριστιανικότητά τους καί χωρὶς νά χαλάσουν τές ἐκκλησίες τους, ἵνα τές μεταβάλουν σέ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλά λίγο - λίγο, μέ τόν καιρό, ἀπόγιναν Τούρκοι, καί μοναχά διατήρησαν ἀπό γενεά σέ γενεά τόν σεβασμό πρός κάθε χριστιανικό ἀγιωτικό καί πρός τούς παπάδες μας καί φέρνονταν ἥπια πρός τούς χριστιανούς. Ἐτοι λοιπόν σ' ἐποχή πού δέν ὑπῆρχαν γιατροί, δχι μόνον στήν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καί στά ξακουστά Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροί ἦταν οἱ παπάδες μέ τή «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καί χριστιανοί καί μωαμεθανοί ἔτρεχαν στές ἐκκλησίες καί στούς παπάδες. Κι ἔτοι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τά τελευταῖα τῇ χριστιανική τους συνήθεια νά προστρέχουν στές ἐκκλησίες μας καί στούς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι δχι στά τζαμιά τους καί στούς χοτζάδες τους. Τούρκοι λοιπόν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καί πρόσφεραν λάδια, κηριά καί λαμπάδες στές ἐκκλησίες, παράγγελναν λειτουργίες καί προσφορές καί προσκαλοῦσαν παπάδες στά σπίτια τους καί τούς διάβαζαν εὐκές καί παρακλήσεις γιά νά γένουν καλά. Γι' αὐτό κι ἀπ' ὅλους τούς ἐλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες δχι μόνον δέ μισοῦσαν τούς χριστιανούς, ἀλλά καί τούς ἀγαποῦσαν καί τούς προστάτευαν καί τούς βοηθοῦσαν. Αύτοί προσκάλεσαν ἀπό διάφορα χωριά χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στήν Κόνιτσα, τούς ἔχτισαν σπίτια, τούς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπό πενήντα χρόνια καί πλιότερο τά σπίτια τά χριστιανικά νά γένουν πλιότερα ἀπό τά τούρκικα, καί Τούρκοι καί Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὐτή ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καί Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τές μέρες πού 'ρθε ὁ σουλτάν Χαμίτης στόν αὐτοκρατορικό θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπό τότε, ὅπως καί σ' ὅλην τήν ἄλλη Τουρκιά, ἀλλαξαν καί στήν Κόνιτσα τά πράγματα. Ἡ κατασκοπεία είχε φτάσει σ' ἐπιστημονική περιωπή, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικός φανατισμός στό κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ὀλίμονο σ' ἔκεινον τόν Τούρκο, πού θά καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ

λαμπάδες σ' έκκλησιά, ή δτι προσκάλεσε παπά στό σπίτι του γιά θεραπευτικό διάβασμα! 'Αμέσως τζουρλάλι* δτι δέν ήταν γνήσιος και σωστός μουσουλμάνος, και τό λιγότερο πιού 'χε νά πάθει, θά ήταν έξορία στή Συρία ή στήν 'Αραπιά!

'Άλλα κι οι παπάδες κιντύνευαν νά τιμωρηθοῦν αύστηρά ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση, όν καταγγέλλονταν δτι ἐλάφαιναν ἀπό μουσουλμάνο λάδι, κηρί ή λαμπάδες γιά τήν έκκλησιά, ή πήγαιναν νά διαβάσουν παρακλήσεις στά τουρκόσπιτα. Γι' αύτό κι δη μητροπολίτης τής Κόνιτσας τούς διάταξε νά μήν έχουν πλιά, σάν και πρίν, καμιά σχέση μέ τά τουρκόσπιτα, γιατ' ήταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία νά δίνουν «τὰ ἄγια τοῖς κυσὶ» — στά σκυλιά· κι δτι όν μάθαινε στό ἔχης δτι ἔνας παπάς μπήκε σέ τούρκικο σπίτι, κρυφά ή φανερά, θά τόν ἔκανε ἀργό «πάστης ιεροπραξίας». "Ετσι τραβήχτηκαν οι παπάδες ἀπό τά τουρκόσπιτα, κι αύτό βάσταξε γιά κάμπιοσον καιρό. 'Άλλ' οι Τούρκισσες τής Κόνιτσας, πού ήταν συνηθισμένες, μ' ὅλην τήν ἔγκατάσταση ἐκεὶ ἐπιστημόνων γιατρῶν, νά προστρέχουν, και στήν παραμικρότερη ἀρρώστια, στούς παπάδες και στές έκκλησιές, προτιμοῦσαν νά πεθαίνουν καλύτερα, παρά νά δέχονται γιατρό και νά πάρουν γιατρικά. Κανένας δμως παπάς δέν δέχονταν πλιά νά πάει σέ τούρκικο σπίτι, οὔτε νά δεχθεὶ τούρκικα τάματα, φοβούμενος και τή μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία και τήν τιμωρία κι ἀπό τόν ἀρχιερέα κι ἀπό τήν τούρκικη ἀρχή, τό χειρότερο. 'Άλλ' ή παντοδύναμη βία δέν τ' ἄκουε αύτά και τά ύπερπτήδησε ὄλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στό σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἔνας Τούρκος και τοῦ λέγει:

—Νά κοπιάσεις, παπά - Γιώργη, στό σπίτι μου, πολύ σέ παρακαλῶ, νά μοῦ διαβάσεις μία εύκή στή γυναίκα μου, γιατί ἔχει δυό μέρες μέ τούς πόνους και δέν μπορεῖ νά γεννήσει ἀκόμα.

—'Άλλα, εὐλογημένε.. . (Φτοῦ ! φτοῦ ! τόν θεοκατάρατο τόν 'Αγαρηνό* !, εἶπε μέσα του δ παπα - Γιώργης, γιατί ἀνόμασε «εὐλογημένον» τόν ἀλλόπιστον Τούρκο). . . 'Άλλα, ἀγά μου, φοβοῦμαι νά 'ρθω, γιατί θά τό μάθει δ καϊμακάμης και θά μέ κάνει έξορία ! Δέν ἔρχομαι ! Πήγαινε στήν εύκή τοῦ Θε.. . (Φτοῦ ! φτοῦ ! πάλε τόν θεοκατάρατο τόν 'Αγαρηνό !, ξανάειπε πάλε ἀπό μέσα του δ

παπάς). Πήγαινε στό καλό, όγκα μου ! Πήγαινε στό καλό ! Μή μέ πάρεις στό λαιμό σου !

Βλέποντας δ τούρκος τήν έπιμονη ἄρνηση τοῦ παπᾶ, ἔφυγε, ἀλλά σέ λίγο ξαναγύρισε καὶ τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θά ’ρθεις, παπά ! Άλλιώτικα δέ γίνεται ! Πιεθαίνει ἡ γυναίκα μου ! Δέν μπορεῖ νά γεννήσει καὶ φωνάζει: «Φέρτε μου τόν παπα-Γιώργη, πού μέ γλίτωσε καὶ στήν ἄλλη μου γέννα μέ τό διάβασμά του !».

—Σέ λυποῦμαι πολύ, όγκα μου, μ' αὐτά πού μού λέσ, ἀλλά δέν μπορῶ νά ’ρθω... Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τόν καϊμακάμη...

Τότε δ τούρκος βγάζει μι' ἀστραφτερή μαχαίρα καὶ τοῦ λέει :

—Τή γλέπεις αύτήν, παπά; «Η ἔρχεσαι, ἡ στήν ἔχωσα στά στήθια !

Καὶ πετοῦσαν τά μάτια του φωτιές. Τί νά ’κανε τότε δ κατημένος δ παπα - Γιώργης ;

‘Απ' τή μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία, πού θά πετοῦσαν τ' ἄγια στά σκυλιά, (τοῖς κυσί), δπως εἶχε εἰπεῖ δ μητροπολίτης, κι ἀπό τήν ἄλλη δ φόβος μήν τό μάθει κι δ καϊμακάμης κι δ μητροπολίτης ! ‘Εμπρός βαθύ καὶ πίσω ρέμα. ‘Άλλα καὶ «παπάς δεμένος γράφει καὶ ξεγράφει». Κι ἔτσι θέλοντας καὶ μή, πῆρε τό εὔχολόγι του, τό πετραχήλι του, ἔνα κηρί καὶ λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τόν Τούρκο, τρέμοντας ἀπό τό φόβο του. Φτάνοντας στό τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὡ τοῦ θάματος, ὑστερ' ἀπό μισή ὥρα γέννησε ἡ Τούρκισσα !

‘Από στόμα σέ στόμα, κρυφά - κρυφά, τό μαθαν ὅλες οι Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δέν μποροῦσε νά γεννήσει, προσκάλεσε τόν παπα - Γιώργη νά τή διαβάσει, καὶ μόλις τή διάβασε, γέννησε μιά χαρά... .

Κι ἔλεγαν οι Τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλό διάβασμα ἔχει δ παπα - Γιώργης ! “Άμα διαβάσει, πιάνει ἀμέσως τό διάβασμά του !

—Βαλλαστή*, εἶναι ἄγιος ἀνθρωπος ! Διαβάζει καὶ τόν ἀκούει δ Θεός !

—Τί πειράζει πού εἶναι χριστιανός ; Τόν ἀγαπάει δ Θεός καὶ τόν ἔχει στό χουσμέτι* του. ‘Ο Θεός ἐπλασε καὶ τούς Τούρκους καὶ τούς Χριστιανούς. “Ολους παιδιά του μᾶς ἔχει... .

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στό χουσμέτι του.

—Πόσοι Τούρκοι εἶναι πού παίρουν Χριστιανούς στή δούλεψη τους καὶ δέν παίρνουν Τούρκους. “Ετσι κι δ Θεός —προσκυνοῦμε

τ' ὄνομά του — ἔχει πάρει τόν παπα - Γιώργη ἀπό τόν τόπο μας.

Κι ἔτσι δ παπα - Γιώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' δλο τό τουρκογυναικαρειό τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπό τές Τούρκισσες στούς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στούς γονέους τους.

‘Ο παπα - Γιώργης μπαινόβγαινε τές νύχτες στά τουρκόσπιτα «γιά διάβασμα» καὶ δέν τόν μαρτυροῦσε κανένας στόν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἔνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δέν μποροῦσαν νά τόν κάνουν καλά οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μέ τήν ἡμέρα. Μιά χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὄνομαστοῦ Σιαχίν - μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιά μέρα:

— Καημένη, Χατιτζέ χανούμ! Δέν φωνάζεις τόν παπα - Γιώργη νά σοῦ διαβάσει τό παιδί σου νά γένει καλά;

— Τί λές αὐτοῦ, Χανούμ ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, πού δέν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δέν πίστευε στά χριστιανικά ἀγιωτικά. Πῶς εἶναι δυνατό νά κάνει καλά τό παιδί μου τό διάβασμα ἐνός γκιασούρη;

— Ακου με, Χανούμ ἐφέντη! τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. Ἀν θέλεις νά γένει τό παιδί σου καλά, νά πάρεις τόν παπα - Γιώργη νά σοῦ τό διαβάσει....

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἵσως καὶ μήνας, καὶ τό παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὅχι μόνον δέν γένονταν καλά μέ τά γιατρικά τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στήν ἀπελπισιά της, μιά βραδιά, κρυφά ἀπό τόν ἄντρα της, προσκάλεσε τόν παπα - Γιώργη καὶ τό διάβασε. Τ' ἄρρωστο παιδί, ἐφτά ὀχτώ χρονῶν παλικαράκι, αἰστάνθηκε ἔνα ἐσωτερικό κλονισμό στήν ἐμφάνιση τοῦ παπᾶ καὶ στές προφυλάξεις πού μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιά νά μπει κρυφά διαπάσα τή νύχτα στό διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νά τρέμει. Ο παπα - Γιώργης τό καθησύχασε μέ ἡμέρον τρόπο, τοῦ διάβασε τήν παράκληση, τό θυμιάτισε μέ μοσχολίβανο, τό σταύρωσε μέ τόν Τίμιο Σταυρό καὶ φεύγοντας εἶπε στήν καϊμακάμαινα:

— Ή δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὅχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἀμαρτωλοῦ, θά κάνει καλά τό παιδί σου....

Καθώς τό εἶπε ὁ παπα - Γιώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπό κείνη τή νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σέ λίγες μέρες ἔγινε καλά!

Έμαθε κι ο δικαιοκάρης τήν αίτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικός μουσουλμάνος — γιατί δέν ήταν Κονιτσιώτης — καὶ δέν ἀγαποῦσε τούς Χριστιανούς, φώναξε κρυφά τόν παπα-Γιώργη καὶ τόδωκε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τήν ἄδεια νά διαβάζει ἐλεύτερα στά τούρκικα τά σπίτια, ἀλλά μέ μεγάλη προσοχή νά μήν τό μάθει ἡ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφίές*, γιατί τότε, ὡς καϊμακάμης, θά ήταν ὑποχρεωμένος νά τόν καταδιώξει.

Ἄλλα δέν μπορεῖ νά μείνει γιά πολύ κρυφό ἔνα πράγμα πού τό ξέρουν πολλοί. Τά πολλά τά λάδια, τά πολλά τά κηριά κι οί πολλές καὶ χοντρές λαμπάδες πού πήγαινε ὁ παπα - Γιώργης στήν ἐκκλησιά, χωρίς νά φανερώνει ἀπό ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τήν ὑπόνοια στούς ἄλλους παπάδες καὶ στούς ἐφορευτιρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα - Γιώργης βρίσκονταν σέ σχέσεις μέ τουρκόσπιτα καὶ διάζε κρυφοπαρακλῆσες σέ Τούρκους. Κι ἔπειτε, ἂν ὅχι ἀπό κακία, ἀλλά ἀπό καθῆκον, νά καταγγείλουν τό πράγμα στόν μητροπολίτη.

Ο μητροπολίτης, μή ὅντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μέ τά ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εύρισκόμενος στήν Κόνιτσα, δέν εἶχε τήν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρός τό ζήτημα τοῦτο, ἂν κι ίκανός ιεράρχης κατά τ' ἄλλα, κι ἀμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπα - Γιώργης διάβαζε παρακλῆσες σέ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τόν ἔκανε ἀργό «πάσσης ιεροπραξίας» ἐπ' ἀδριστον!

Σάν ἀστροπέλεκας κακός ἔπεισε στό κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπα - Γιώργη ἡ ἀδικη αύτή καταδίκη καὶ θέλησε νά δικαιολογηθεῖ στόν μητροπολίτη, ἀλλά ποῦ νά τόν ἀκούσει ἑκείνος! Εἶχε γίνει θηρίο!

Ο παπα - Γιώργης ήταν καλός χριστιανός κι ὑπόμενε μέ χριστιανική ὑπομονή τήν ἀδικία πού τοῦ 'χε κάνει ὁ μητροπολίτης, ἀλλά ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τή χριστιανική κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρίν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στά τούρκικα σπίτια, τώρα βρέθηκε νά θεωρηθεῖ αύτό «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα - Γιώργη.

Η «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία» τοῦ παπα - Γιώργη ἀρχισε ἀπό λίγο - λίγο νά μεγαλώνει, σάν τήν ψείρα τοῦ παραμυθιοῦ, πού δέν τήν χωροῦσε οὔτε τό σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφά ὁ κόσμος, γιά νά μήν τούς ἀκούν οἱ Τούρκοι:

— Διαβάζει εὐκές καὶ παρακλῆσες στά τούρκικα τά σπίτια! Άκους ἑκεῖ ὁ τραγογένης!

— Δέν είν 'αύτό μονάχα.... άλλα μπαίνει και διαβάζει και στά τζαμιά!....

— Έγω ξέρω ότι μνημόνευε στήν προσκομιδή κι όνόματα: Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, όλες τές Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι ευχόνταν μέσα στήν έκκλησιά «ύπέρ ύγείας και ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν» τῶν άλλοπίστων!

— "Ολα έκεινα τά πολλά κηριά κι ὅλες έκεινες οἱ μεγάλες λαμπάδες στήν έκκλησιά, πού θέλουν χρόνια νά καγούν, είναι τούρκικα τάματα!

— Τί άνακατεύονται οι Τούρκοι στά δικά μας τ' ἀγιωτικά και τά θρησκευτικά; Ἐμεῖς δέν άνακατεύόμαστε στά δικά τους.... "Αν ἀναγνωρίζουν τή θρησκεία μας ως ἀνώτερη ἀπό τή δική τους, ὃς γένουν χριστιανοί, ὅπως ήταν κι οἱ παπποῦδες τους ἀλλοτε!"

— Τόν ἀθεόφοβο τόν παπα - Γιώργη! 'Ακοῦς νά μᾶς κάνει τήν έκκλησιά μισοτούρκικη !

Μήν μπορώντας πλιά νά δικαιολογηθεῖ δ παπα - Γιώργης, δέν ἔβρισκε ἔλεος στή συνείδηση κανενός χριστιανοῦ. "Ως τότε ζοῦσε τό σπίτι του μέ τήν ἐφημερία του και μέ τό πετραχήλι, και τώρα τά 'χανε και τά δυό! "Έχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τό ψωμί ἀπό τό στόμα του! Τί νά γένει; Τί νά κάνει; Μόνον στό Πατριαρχεῖο μποροῦσε νά κλαυτεῖ και νά βρει τό δίκιο του, άλλα δέν ήταν τόσο εὔκολο νά πάει ἀπό τήν Κόνιτσα στήν Πόλη, στό Πατριαρχεῖο. 'Αλλά κι ἄν μποροῦσε νά πάει, θά καταδέχονταν νά τόν ἀκούσει δ Πατριάρχης ή νά διαβάσει τήν ἀναφορά του; Κι ἔκανε ύπομονή.

— «'Ο ύπομείνας σωθήσεται», ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τήν εὐαγγελική ρήση, κι είχε τήν ἐλπίδα στό Θεό και στό δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε δ καημένος δ παπα-Γιώργης ἀπό τήν ήμέρα πού τοῦ 'χε ἀφαιρέσει τό πετραχήλι δ μητροπολίτης; "Ενας Θεός τό 'ξερε! Και τό χειρότερο, πού ήταν ἀναγκασμένος νά πονάει και νά μήν μπορεῖ νά πεῖ τί τόν πονάει και ποῦ τόν πονάει! «'Αν σέ βαρέσει δ κατής, ποῦ θά πᾶς νά κριθεῖς;» λέγει μιά παροιμία. "Αν μάθαιναν οι Τούρκοι τήν τιμωρία του, και μάλιστα δ καϊμακάμης, πού 'χε δλη τή δύναμη τῆς ἔξουσίας στά χέρια του, θά τά 'χε ἀσκημα δ μητροπολίτης μέ τήν τούρκικη διοίκηση.... Δέν θά τοῦ 'λεγε ή.διοίκηση «γιατί ἔκανες ἀργό τόν παπα-Γιώργη;», άλλ' είχε δλα τά μέσα νά τοῦ φέρει τόσα ἐμπόδια και προσκόμματα στήν ύπηρεσία

του, ώστε ν' ἀναγκασθεῖ νά φύγει ἀπό τήν Κόνιτσα τό γληγορότερο. Τό εὔκολότερο ἀκόμα ήταν ὅτι μποροῦσε καί νά τόν κατηγορήσει στό ‘Υπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννοημένος μέ τό ἑλληνικό κομιτάτο καί τότε ἀλίμονό του! Αύτή ḥ κατάσταση βάσταξε κάμποσους μῆνες, πόβλεπε δ παπα-Γιώργης τό ψωμοκάρβελό του ἀπό μακριά, καί τοῦ φαίνονταν ως χαμένη κι ἀφταστη εύτυχία, ὅταν κατά θείαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος δ μητροπολίτης στήν Ανατολή κι ἔρχονταν νέος μητροπολίτης.

‘Ως φωτεινή ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αύτή ḥ εἰδηση μέσα στό φοβερό σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς πού βρίσκονταν δ δύστυχος παπα-Γιώργης. ’Αλλ’ ἀν εἶχε κι δ νέος μητροπολίτης τήν ίδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θά γένονταν τότε; Δέν θά τοῦ ’μενε τίποτε ἄλλο τότε, παρά νά πέσει στό ποτάμι πού περνοῦσε μπροστά ἀπό τήν Κόνιτσα καί νά πνιγεῖ!

Προσπαθοῦσε νά δικαιολογήσει τήν καταδίκη του ὅπό μέρος τοῦ μητροπολίτη καί δέν μποροῦσε νά παραδεχτεῖ ὅτι ήταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὔκες καί παρακλήσεις στά τουρκόσπιτα. ’Αλλ’ αὐτό ὕψωνε πλιότερο τό γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καί ταπείνωνε τό τζαμί καί στή συνείδηση τῶν Τούρκων καί στή συνείδηση τῶν Χριστιανῶν! Τό ἀντίθετο θά ήταν κακό, ἀν τόν προσκαλοῦσαν οι Τούρκοι νά πάει κι ἀρνιόνταν νά πάει, ἢ ἀν δέχονταν στό σπίτι του χότζα νά τοῦ διαβάζει ἐκεῖνος τούρκικες εὔκες καί ντουάδες. Τά διαβάσματα πόκανε αύτός δέν είχαν ως σκοπό νά κάνουν τούς Χριστιανούς Τούρκους, ἀλλά τούς Τούρκους Χριστιανούς. Καί στό κάτω κάτω δέν ἐπιζητοῦσε αύτός νά πηγαίνει νά διαβάζει στά τούρκικα τά σπίτια, ἀλλά προσκαλόνταν, κι ἀν ἥθελε ν' ἀρνηθεῖ, δούλευε κι ḥ βία τῆς μαχαίρας! Οι Τούρκοι πρόστρεχαν στό ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὅχι αύτός στό ἔλεος τῆς τούρκικης. Καί συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τά «ύπέρ» καί τά «κατά», ἔφτανε στό συμπέρασμα νά ἔλπιζε ὅτι δ νέος μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εύμενεια τήν ἀπολογία του καί δέν θά τοῦ ’βρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θά τόν λυπιόνταν καί θά τοῦ ’δινε τό πετράχηλι του καί τήν ἐνορία του.

“Υστερα ἀπό κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι δ νέος μητροπολίτης εἶχε φτάσει στά Γιάννινα καί τό ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θά ήταν στήν Κόνιτσα.

Μιά ζέστη καί μιά κρύο τοῦ 'ρθε τοῦ παπα - Γιώργη ἡ εἰδηση τοῦ ἑρχομοῦ τοῦ μητροπολίτη. "Ηθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νά 'χει τόν καιρό νά σκεφτεῖ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθεῖ καλύτερα. 'Αλλ' ἀφοῦ οὔτως ἡ ἀλλως θά 'ρχονταν τό Σάββατο δι μητροπολίτης, καλῶς νά 'ρχονταν.

Τέλος, δι μητροπολίτης ἔφτασε τό Σάββατο στήν Κόνιτσα μέ τιμητική συνοδεία τριῶν - τεσσάρων καβαλαραίων χωροφυλάκων ἀπό τά Γιάννινα, κατά τά συνηθισμένα. "Ολος δι χριστιανικός κόσμος τῆς Κόνιτσας καί τῶν περιχώρων μέ τόν πρωτοσύγκελλο καί τούς παπάδες «ἐπὶ κεφαλῆς», τόν δέχτηκε μισή ὥρα μακριά ἀπό τή χώρα. Παρακολούθησε ἀπό μακριά κι δι παπα - Γιώργης τή μητροπολιτική ὑποδοχή σάν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβουμένος μήν τοῦ γίνει καμιά ἀποδοκιμασία, κι ἤταν σάν νά πῆγε καί σάν νά μήν πῆγε στήν ὑποδοχή.

* * *

"Υστερα ἀπό τόν ἑρχομό τοῦ μητροπολίτη στήν Κόνιτσα, πρόβαλε τό σπουδαῖο ζήτημα στόν παπα-Γιώργη: τό νά παρουσιαστεῖ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νά παρουσιαστεῖ καί τί νά εἰπεῖ καί πάλι δείλιαζε. Τή μιά στιγμή τ' ἀποφάσιζε νά παρουσιαστεῖ σήμερα καί τήν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὔριο. Αύτή δι βιβουλία βάσταξε ἀπάνω - κάτω δυό βδομάδες, καί θά βαστοῦσε ποιός ξέρει πόσο, ἀν μιά μέρα δέν ἐπέβαλνε στόν ἑαυτό του νά πάγει, καί γιά νά μήν τ' ἀναβάλει πάλε, σάν πρίν, δρκίστηκε στήν ιεροσύνη του καί στό πετραχήλι του νά πάγει χωρίς ἄλλο ἐκείνην τήν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιά καί δυό καί στήν μητρόπολη! "Η τοῦ ὑψους ἡ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στόν μητροπολίτη, τοῦ 'κανε τήν ἀπαιτούμενη μετάνοια μέ γονυκλισία καί τοῦ φίλησε τό χέρι.

- Ποιός εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπό ποῦ εἶσαι; τόν ρώτησε δι μητροπολίτης μέ πατρικό ὑφος, πού δέν ὅμοιαζε καθόλου μέ τό συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

- Είμαι δι παπα - Γιώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπό τήν Κόνιτσα, ἀπάντησε δι παπα-Γιώργης.

- Ποιός παπα - Γιώργης; ξαναρώτησε δι μητροπολίτης δέν σ' εἶδα καμιά μέρα ἐδῶ.... Μήπως ἔλειπες; Ποῦ ἐφημερεύεις;

- 'Εφημέρευα, ἀλλά δέν ἐφημερεύω πλιά....

- Καί γιατί;

— Γιατί μ' έχει κάνει δημητροπολίτης άργο όπό «πάσης ιεροπραξίας».

— Καί γιατί; Μήπως έκανες κανένα μεγάλο άμάρτημα;

—

— Πέ μου τί άμάρτημα έκανες, κι αν δέν είναι πολύ μεγάλο, κι αν δέν άντιθαίνει πολύ στούς κανόνες της ιεροσύνης και της θρησκείας μας, θά σου φανώ έπιεικής, αν δείξεις τήν άπαιτούμενη μετάνοια.

— Τό άμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, άποκριθηκε ό παπα-Γιώργης, μεγάλο ή μικρό δέν ξέρω, είναι ότι προσκαλούμουν όπό διάφορα τουρκόσπιτα έδω μέσα στήν Κόνιτσα, όταν είχαν κανέναν άρρωστο, και τούς διάβαζα εύκες και παρακλήσεις γιά νά γένει καλά... Αύτό, Δεσπότη μου, ήταν παλιό συνήθιστο έδω πέρα.... "Ολοι οι παπάδες διάβαζαν στά τουρκόσπιτα και δέν είναι παρά λίγος καιρός πού μᾶς τό άπαγόρευσε ό μητροπολίτης. Καί μήπως ήθελα, δεσπότη μου, νά πηγαίνω; Μ' έπαιρναν «διὰ τῆς βίας»....μέ μιά τέτοια μαχαίρα στό χέρι!

Κι έκανε τή σχετική χειρονομία, γιά νά δείξει τό μέγεθος της μαχαίρας.

— Αύτό είναι όλο κι όλο τό άμάρτημά σου, πού σ' έκανε άργον δημητροπολίτης;

— Αύτό, δεσπότη μου, και μόνο....

— Στήν ιεροσύνη σου! Αύτό και μόνον ήταν;

— Στήν ιεροσύνη μου, δεσπότη μου, και στό πετραχήλι μου! Αύτό και μόνον ήταν!.....

— Άπο σήμερα, τοῦ είπεν ό μητροπολίτης, 'συγκινημένος όπό τήν παλιά συνήθεια τῶν Τούρκων της Κόνιτσας νά προσκαλοῦν παπάδες στά σπίτια τους, γιά νά τούς διαβάζουν, όταν άρρωστούσαν, πού μάθαινε γιά πρώτη φορά όπό τόν καταδικασμένον παπά - Γιώργην, είσαι άπαλλαγμένος όπό τήν άδικη τιμωρία σου. Πάρε τό πετραχήλι σου, διάβαζε εύκες και παρακλήσεις όσες μπορέσεις στά τούρκικα τά σπίτια, και τήν έρχομενη Κυριακή νά 'ρθεις νά λειτουργήσεις μαζί μου στή Μητρόπολη.

'Ο παπα-Γιώργης μπήκε δειλός σπουργίτης στή Μητρόπολη και βγῆκε άιτός! Φουρντουλούσε* και δέν πατούσε στή γῆ όπό τή χαρά του κι όπό τή δόξα του.

Τό βράδυ έκεινης τής ήμέρας προσκάλεσε ό μητροπολίτης όλους

τούς παπάδες τῆς Κόνιτσας καί τούς εἶπε ὅτι θά 'κανε «ἀργό πάσης Ἱεροπραξίας» ἐκεῖνον τὸν παπά, πού θ' ἀρνιόνταν νά διαβάσει εύκες καί παράκλησες στά τουρκάσπιτα!

Αύτός δ μητροπολίτης ἦταν δ περιώνυμος μέγας μητροπολίτης Ἰωαννίνων, δ Σπυρίδωνας!

«Από τά χρόνια τῆς σκλαβιᾶς»

Χριστος Χριστοβασίλης

4. ΕΤΣΙ Η ΤΑΝΕ

— Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα είναι μέρα πίσημη! Τι φυλᾶς τό στρῶμα καί βογκᾶς! "Ολο βογκᾶς, κι ὅλο μαλώνεις..... σώνει πιά! "Εβγα νά ίδεις! "Ελα ν' ἀλλάξεις καί νά βγεις στήν ἀγορά. 'Ο κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα - Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητούδι ζωηρό, καθώς μπήκε στό σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό 'ξερε δ παππούς πώς ἦταν ἡ τρανή Παραμονή, τῆς "Εξοδος" ή μέρα. "Αχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναρθεῖ — μήτε δ Θεός νά δώσει!

Τό 'ξερε δ παππούς, κι αύτό ἀπό μέρες κι ἀπό νύχτες συλλογιότανε. 'Ο πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Καί τήν περίμενε τή μέρα αύτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μιά φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἔκει, νά πάλι τό τρελόπαιδο μπροστά του. "Αφησε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνει πειρασμός καί πάλι.

— 'Ακόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχώνα θά μοῦ γίνεις αύτοῦ πέρα; 'Απόλυσε κι ή ἔκκλησιά!

— Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος είμαι, δέν μπορῶ νά σηκωθῶ. 'Εδω ἀσε με νά σήπομαι....

— Τί εἶπες; Δέν ἀκοῦς! Περνάει ή "Εξοδο!

Αύτός δ λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ή βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφή τρεμούλα τοῦ 'χυσε στά σωτικά· δ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— "Εφτασα! Τ' ἄρματά μου!

'Ορθός τινάχτηκε σάν παλικάρι. 'Ανάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγῆκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ. Τό κανόνι καί τό ντουφέκι γεμίζει δλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος

πολύς στήν άγορά. "Όλοι υπομένοι τά καλά τους. "Όλοι τ' ἄρματα κρατοῦν – καί ρίχνουν!"

"Ο λαός παιζει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αύτό στό χρόνο μιά φορά. Θέλει νά ζωντανέψει πάλι τή μεγάλη εικόνα, ἔτσι γιά νά ίδει πώς ήταν – κι δέ γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἀγγόνι στῆς λιτανείας τήν ούρά κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στούς τάφους ἔφτασαν. 'Εκεὶ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἔναν πού βγάνει λόγο· μά δέ λόγος εἰν' ἀτέλειωτος. 'Ο γέρος ἀκούει, καί δέν καταλαβαίνει. 'Ακούει καί καρτερεῖ· σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ.....

— 'Ορέ, δέν ήταν ἔτσι! κράζει μέ δυνατή φωνή.

"Αφήσε στή μέση τή γιορτή καί πῆρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' ἀγγόνι δέ μιλεῖ. "Αξαφνα σταματάει. 'Εκεὶ κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. "Ένας τυφλός χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παιζει τή λύρα του καί τραγουδεῖ. Λέει τό τραγούδι τό θλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ.

'Ορθός δέ γέρος, ἀσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τά μάτια του. Κλαίει ήσυχα, καί δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγούδι.

— Νά, όρέ, ἔτσι ήταν!

Αύτό είπε μονάχα. Καί γύρισε στό σπίτι του καί στόν κατημό του.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «ΑΕΡΑΣ»

Λέξη μαγική, πού δέ σημαίνει σχεδόν τίποτε καί ὅμως τά σημαίνει δλα. Τρεῖς συλλαβές πού βγῆκαν μιάν ἡμέρα ἀπό τά χείλη ἔνός ἀπλοϊκοῦ, ἐκεὶ στά βουνά τῆς Ἡπείρου, ὅταν εἶδε νά σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπό τό κεφάλι του καί νά μήν παθαίνει τίποτε κανείς, καί ἔκαμαν ἔπειτα τό γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος! Τήν πῆρε ἡ δόξα μαζί μέ τά φτερά της καί γύρισε δλους τούς κάμπους καί δλα τά βουνά καί τά λαγκάδια. "Οπου αίμα, ἐκεὶ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη

Θά ἔβγαινε ἀπό τά στήθη τῶν πιλεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σάν ὑμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δέν ὑπάρχει χωριό, δέν βρίσκεται σπίτι ἦ καλύβι πού νά μήν ἀντηχεῖ μέσα.

Γιά τόν πολύ κόσμον δέν ἔχει καθαρό νόημα, καὶ ὅμως εἶναι γε-
μάτη ἀπό νόημα γιά ὅσους ἔζησαν τούς δυό πολέμους, καὶ ὅμως ἔχει
νόημα γιά κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιά τό
καθετι.

Ἐπεφταν οἱ διβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τά κεφάλια τους;
«Ἄ ἐρ α σ!» τούς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριά ἀπ' ὅ, τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω
ἔκει στά μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τά ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα;
Γύριζαν οἱ μαχηταί μέ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τήν
ταραχή, τό σκόρπισμα καὶ τή φυγή, «Ἄέρας!» πάλι τούς ἐφώναζαν.

Καμιά ἀπ' ἔκεινες πού φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στή
δευτέρα γραμμή, ἔκει πού κάθονταν οἱ ἄλλοι ἔνοιαστοι μακριά ἀπό
τόν κίνδυνο. Αύτοί σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἔκει ἀσυνήθιστοι,
τρομαγμένοι. Τότε μ' ἓνα χαμόγελο εἰρωνικό στά χείλη ἔκεινοι πού
πολεμοῦσαν στήν πρώτη γραμμή ἀφηναν νά τούς ξεφύγει ἓνα βροντό-
φωνο: «Ἄέρας!»

Μιά φορά ἔνας ταγματάρχης ἀπ' ἔκεινους τούς λίγους, πού ὅταν
βροντοῦσε τό κανόνι γινόταν ὅφαντος, καὶ μόλις ἔπαιε ἔβγαινε ἐμπρός
καὶ ἀρχίζε λόγια καὶ συμβουλές, πῆρε κι αὐτός τό μερίδιό του ἀπό
τόν «Ἄέρα», γεμάτο ἀπό καυστική εἰρωνεία. «Ἐνας «Ἄέρας!» δυνατός
τόν ἀκολουθοῦσε κάθε φορά πού ἄνοιγε τό στόμα του, ὥσπου ἔξαφα-
νίσθηκε πιά γιά πάντα.

«Ἐνας ἄλλος, ἀπό ἔκεινους τούς πολλούς πού ζοῦσαν υύχτα μέρα
μαζί μέ τά παλικάρια, πού μοίραζε τήν γαλέτα μαζί τους, καὶ κοι-
μόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτούς μέσα στόν κίνδυνο, χτυπήθηκε
μιά μέρα βαριά. Τόν κουβάλησαν μέ τό πόδι σπασμένο. Μερικοί,
ἀνήσυχοι, τόν περιτριγύρισαν. 'Αλλ' αὐτός σφίγγοντας τά χείλη
του γιά νά μή φωνάξει ἀπό τόν πόνο, χαμογέλασε καὶ τούς φώναξε
δυνατά:

— Δέν εἶναι τίποτα, παιδιά. «Ἄέρας!».

— «Ἄέρας!» τοῦ φώναξαν κι ἔκεινοι, καὶ τράβηξαν πηδώντας
πάλι στήν πρώτη γραμμή.

“Άλλη μιά μέρα, ἔνας ἀπό ἔκεινους τούς ἡρωϊκούς ἀξιωματικούς

τοῦ πεζικοῦ, πού βρίσκονταν πάντοτε μέ τό σπαθί στό χέρι μπροστά, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει ἡ ἴδια λέξη. "Ηταν μία ἀπό τίς μέρες ἐκεῖνες τίς λίγες πού ἀντικρίσαμε μερικά ἀτυχήματα. "Ολοι οἱ στρατοί, καί οἱ πιό ἔνδοξοι, ἔχουν πάθει ὅμοια σέ μερικές στιγμές. 'Ολόγυρα μετροῦσαν τούς νεκρούς, μάζευαν τούς πληγωμένους. Τό αἷμα εἶχε χυθεὶ ἄφθονα καί ἀνώφελα. Δέν εἶχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δέν εἶχαμε κατορθώσει τίποτε. Τό παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καί εἶδε τό τάγμα του ἔξαντλημένο, μισό. Εἶδε δλη τήν πομπή ἀπό τούς νεκρούς, ὅλη τή σωρεία ἀπό τούς τραυματίες, ὅλο τό πλῆθος ἀπό τούς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπό πίσω μέ τό κεφάλι σκυφτό καί τά μάτια χαμηλά. Εἶδε τά αἵματα, τούς χαμένους κόπους, τίς μάταιες ἡρωικές προσπάθειες, εἶδε τόν ἔχθρο ἐκεὶ ἀντίκρυ νά κρατεῖ τίς θέσεις του, περήφανος καί ἐπίμονος, καί τότε, ἀφοῦ χτύπησε τό σπαθί του δυό - τρεῖς φορές μέ λύσσα ἐπάνω σ' ἓνα βράχο, κοίταξε τά παλικάρια του μέ μάτια φλογισμένα ἀπό μανία καί λύπη μαζί καί τούς φώναξε:

— «'Αέρας! σήμερα! »'Αέρας» καί σέ μένα καί σέ σᾶς καί σέ ὅλους μας!

"Ετσι σέ ὅλες τίς στιγμές τῆς δόξας, μέσα σέ ὅλες τίς μεγάλες καί ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἥταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρίς νόημα, τό ποίημα τῆς μάχης καί τοῦ θανάτου, καί ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στίς πίκρες καί στίς ἀτυχίες. Λέξη¹ πού ἀντηχεὶ ἀκόμα σέ ὅλες τίς χαράδρες, πού πετά ἀκόμα πάνω ἀπό τούς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπό τούς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη πού φοβέριζε τόν ἔχθρο, πού τόν ἀκολουθοῦσε στή φυγή του. Λέξη πού ἀντίκρισε μέ τό γέλιο κι αύτή τή χολέρα καί τήν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρός στίς δύβίδες, μέσα σέ βροχή ἀπό σφαῖρες, πού κοιμόνταν μαζί μέ τήν πεῖνα, πού ξυπνοῦσαν μέ τήν παγωνιά, πού χαιρετοῦσαν τό θάνατο καί τούς νεκρούς πού περνοῦσαν, πού είρωνεύονταν τόν κάθε δειλό καί ἀνέβαζαν στόν ούρανό τό κάθε παλικάρι — αύτά τά πέντε γράμματα δέν θά λησμονήθοῦν ποτέ! 'Αέρας καί τά βόλια! 'Αέρας καί ἡ πείνα καί τοῦ ἥλιου τά χτυπήματα καί ἡ παγωνιά καί οἱ πλη-

1. 'Η λέξη «'Αέρας», ἡ ὁποία κατά τόν 'Ιταλοελληνικό πόλεμο τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ζει καί προϊστορία στά ΐδια βουνά τῆς 'Αλβανίας.

γές καὶ ὁ θάνατος. 'Αέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. 'Αέρας καὶ τὰ ὄφρανά καὶ τὰ σπίτια πού ἐρημώθηκαν καὶ ἔκλεισαν γιά πάντα. 'Αέρας καὶ οἱ νεκροί καὶ τό αἷμα! 'Αέρας καὶ οἱ τάφοι! "Ολα γι' αὐτούς ήταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καὶ τό μόνο πού δέν ἔγινε, ήταν ἡ πατρίδα τους, πού τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατή μὲ τὸν ἀέρα τους.

'Εφημερίδα «'Εστία».

N. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. Π Ο Ν Ο Σ Ψ Υ Χ Η Σ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμο αὔτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς "Ἐλληνες. Κάθε ἀνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἔπιπλον τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, είναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

'Έγώ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὄφειλω εἰς τοὺς δύο αὔτούς παράγοντας. Τὰ μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ, τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνῶσται φίλοι.

- Μοῦ δανείζεις, καημένε, κανένα βιβλίο νὰ περνάω τὴν ὥρα μου;
- Πολὺ εύχαριστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίον θέλεις;
- "Ο, τι καὶ νὰ είναι! Μοῦ είναι ἀδιάφορον.

'Ο "Ἐλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξ ἵσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἑρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αύτὰ τὰ βιβλία, ποὺ δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιὰ φορά; Μοῦ εἴπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὅποια ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου! τῆς εἶπα. 'Αλλὰ ταξίδι είναι αὐτό, βλέπεις. Ποιός ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο! 'Υπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια!

'Ωμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ ππωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίούς ὡκεανούς

έχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν του. Καὶ ἔξακολουθῶν νὰ ζῷ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιός ξέρει! Καὶ δὲ Ροβινσών εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοὶ του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. "Εξαφνα ἔνα εύσπλαχνικό κῦμα τὸν ἐφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. 'Αλλὰ μήπως δὲ 'Οδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτούς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; 'Εξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἔγώ, ὅτι δὲ 'Ιθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς 'Οδυσσεῖς της;

'Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεῖ ποὺ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν ναυαγῶν. "Ολοὶ διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγῳδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. 'Απὸ τὸν ἔνα λείπει τὸ ἔξωφυλλο. 'Απὸ τὸν ἄλλον τὰ μισά του φύλλα. "Άλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, ποὺ εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματότο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὅποιου εἶχεν ἀποσπασθῆ. 'Ο τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός:

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίο. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον "Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματότο.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῷα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἐλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῷα οὔτε βιβλία. 'Αποτελοῦν ἔναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς!

*Εφημερίδα «'Εστία».

Παῦλος Νιοβάννας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμική ἀνταπόχριση)

'Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ δόποιον ἐπισκέφθημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἔχθρου εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι

νὰ σᾶς δώσω μίαν ίδεαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὅποια, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαφρέσσα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν δλόκληρον ἐβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἴστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἡ ὅποια δὲν ἀπέβλεπτε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὅποια ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ὀντικειμενικῶν της σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς Ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοῆσαν, διότι ἀφῆκεν ὅπισσα του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστάντας οὔτως ἀπώλειαν τὴν ὅποιαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωπούς τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὥρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν δρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἔξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἡ μεταξὺ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνά ὑψοῦνται εἰς μέγα ὑψός, καθώς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Οταν πρὸ ἐβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἥλθον εἰς πρώτην ἐπαφήν μὲ τὴν ὁπισθοφυλακὴν τοῦ ἔχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπταν ὅχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδράν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωπούς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἑκατέρωθεν ὀχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἔξελιξει Ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἡρχισεν οὔτως ἡ μάχη, ἡ ὅποια διαφέρεται ἐπὶ ἐπτά ἡμέρας καὶ νύχτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὀχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποίια ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὅρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἡρωϊσμὸς τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθαστος συντονισμὸς ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειάν ἀνέτρεψαν ἐνα πρὸς ἔνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἔχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἰχον ὀργανωθῆ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον, ὑπῆρξαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων,

πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ δλμοβόλων ἀπὸ μπετὸν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἔκει τόσον ίσχυρῶς Ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἤσαν τὰ ἴδια, τὰ ὅποια εἶχον πανικοβληθῆ ἐις τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἱσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτή, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἔξεγῇ τὴν ἔξαφάνιστν τῆς ἔχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὅποιαι ἤσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἥτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμός τῆς πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἰταλικάς ἡ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ πέριξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἔγινε θέατρον ἑθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὅποιους ἑθαυματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιουτοτρόπως, ὀλίγον κατ’ ὀλίγον καὶ ἐφ’ ὄσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἥρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν. ἐνῷ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἰδικοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἔχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ δλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἀτακτὸν ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἔχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἔχθρικὰς τάξεις.

Ψῦχος δριμὺ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιών ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ’ ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἔχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἦλησε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὅποια δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ίσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὑλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίδα «Καθημερινή».

Σπύρος Μελάς

4. Ω ΣΕΝΕ

‘Η ἀρχαία Σπάρτη δέν πέθανε. Ξαναζεῖ στά δχυρά τῆς Μακεδονίας. Τά νέα στενά τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται ’Ιστίμπεϋ, Κέλκαγια, ’Εχινός καὶ Νυμφαία· ἔχουν τά δύνατα δλων τῶν δχυρῶν, ὅπου τά ἡρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενιά τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τούς ὑπεραξίους ἀπογόνους της. Εἶχαμε καὶ στή νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἡρωισμοῦ, τό Σούλι, τό Κούγκι, τό ’Αρκάδι, τό Μεσολόγγι. ’Αλλά στή νωπή αὐτή σελίδα τῶν Μακεδονικῶν δχυρῶν, δ ’Ελληνας ἀποθεώνεται. Δέν εἶναι μόνον ὅτι τά ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τή φοβερή ἐπίθεση ἀπέιρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ Ισχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, δπλισμένου μέ τήν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ’ ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριά πυροβόλα, τά θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ’ ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τούς ἀλεξιπτωτιστάς. Είναι πρό πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιᾶται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρίς καμιά ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τό ἥξεραν ὅτι θά πεθάνουν μέχρι ἐνός. ’Ελαβαν αὐτή τή διαταγή:

— ‘Η πατρίδα θέλει τή ζωή σας. ’Οποιος ἀπό σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακές μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νά φύγει.

’Αλλά δέν ἔκινήθη κανείς. ’Ολοι ἐπῆραν τήν ἀπόφαση νά πεθάνουν γιά τήν δόξα τῆς αἰώνιας ’Ελλάδος, γιά τήν τιμή τῶν Ἕλληνικῶν ὅπλων καὶ γιά νά καθυστερήσουν δσο μποροῦν τόν ἔχθρο. ’Ετσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτά τά παλικάρια, ἔλληνική λεβεντιά χωρίς ταίρι στόν κόσμο, ψυχές ἀθανατες, γεμάτες φῶς, πιού ὑψώνουν ὡς τά οὐράνια τήν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἔξαίρουν τήν ἡθική του φύση καὶ δείχνουν τή θεϊκή καταγωγή. ’Ετσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτά τ’ ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιά νά γράψουν μέ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στήν καρδιά τῶν ἐπερχομένων τό δνομα ’Ελλάς, πατρίς, χρέος, τιμή. Καὶ νά δείξουν στή φοβισμένη ἀνθρωπότητα τό μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τό δρόμο τῆς θυσίας.

’Εκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τά δχυρά τους γίνονται ρημάδια, τούς τά παίρνουν, τά ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμό τά ματωμένα στήθη

τους, πέφτουν ἔνας - ἔνας ἐκεῖ πού ἐτάχθησαν, μέ τ' ὄνομα τῆς Ἐλλάδος στά χείλη. Ἐλάτε, χωρίς θρήνους, νά σκεπτάσουμε τά κορμιά τους μέ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, πού ὑπεράσπισαν μέ θεϊκή δρμή. Καί στούς τάφους των ἃς ξαναγράψουμε τό παλιό ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

“Ω ξένε, πές στούς “Ελληνες,
ὅτι ἔδω είμαστε θαμμένοι,
πιστοί στό θέλημά τους!

Ἐφημερίδα «Ἐστία», 1941

Σπύρος Μελάς

Ε. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— “Οταν ἀντικρίσεις τόν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα δρθή στό δεξί σου χέρι τή λαμπάδα.

— Τήν ἀσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καί τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τήν κράτησεν ἡ γενιά μας δλη ἀνάμεσα στούς κόμπους τῶν λιγνῶν της δαχτύλων.

— Τό φῶς της ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τό βυζαντινό πρόσωπο καί κυνήγησε τό σκοτάδι μέσ στίς ρεματιές τῶν ρυτίδων τους καί στά σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στή ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπό ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αύτοί μπροστά σέ ἀθώες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αύτοί σοῦ παράδωκαν τή λαμπάδα, γιά νά τή φυλάξεις ἀπ' τούς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, πού τήν ἕκλεισες μέσ στή σιωπή σου, καταφρονώντας — διμέ — τή νιότη σου καί τή στοργή μας, προχώρησε στό Δημιουργό μπροστά καί στῆσε τό θρίαμβο τῆς φλόγας σου!

«Πεζοί Ρυθμοί»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

ΣΤ' ΚΡΙΤΙΚΑ – ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

... 'Υπολείπεται ήδη νά έξετάσωμεν καὶ ύπὸ καθαρῶς τεχνικήν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκονο» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκό, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἀλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ διμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω – ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν – ἔλαβα παρὰ τοῦ Ούγκο τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερά.

Ο μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιθαίνων τοῦ φοβεροῦ ζώου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὑπερβαίνῃ χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ἀλμάτων, ἀτιναδὲν φαίνονται δινευ πτερεύων κατορθωτά. Ο ἀτακτος οὗτος καὶ ὅντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίστε ζαλίζει, ἀφ' ἐτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπαίας ταχύτητος ὄπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὥραῖα ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν δμοιάζουσιν

'Εξετάζοντας τὸ περιεχόμενο τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτη, δο Ροτῆς ἀποφαίνεται ὅτι ἔχοντας αὐτός ζήσει σὲ ἐποχή στερημένη ἀπὸ μεγάλα ίδαικα καὶ ἀντιποιητική, προτίμησε νὰ ἀνατρέξει στὴν παλαιότερη ἐποχή τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, ποὺ ἐνσαρκώντων τὸν πανελλήνιο πόθο γιά 'Ελευθερία.

οὔτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὥραίαν σκηνογραφίαν τρέμουσαν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μέν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινητούσης λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἰναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργής καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος τῶν ὅμως τοσοῦτον, ώστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιόφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνά ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαύρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραίδιας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Ούδενα ἔγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκω ταῦτα ἥθελον φανῆ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίστε ψυχρά. 'Αλλ' ὡς δ "Ο φ μ α ν*", δ "Α ρ ν ι μ*", δ 'Ε δ γ ἀ ρ δ ο σ Π ό ο υ*" καὶ οἱ ἄλλοι ἔξοχοι μαγγανευταί, οὕτω καὶ δ Λευκάδιος ποιητής κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ώστε τὰ ἴνδαλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐγρηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν δνείρῳ. 'Απίθανα δὲ δύνειρατα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν δσῷ εὑρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἔχουνήσῃ. Καὶ τότε ὅμως δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὅνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἢν ἐπρόξενει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὅμολογοῦμεν ἀνερυθριάστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχάι», οἱ «βιοῶντες νεκροὶ» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρεύόντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, δ Θ αν ἀ σ η σ Β ἀ γ ι α σ* τοῦ Βαλαωρίτου, δ «Λάμπτρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ δ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενοῦσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρίγος, οἷον ἡσθανόμεθα παῖδες ὅντες, ἀν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

'Αλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος: ἐκ τούτου ὅμως ἀδικον ἥθελεν εἰναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

έλλειψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου Ἰωσᾶ τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὔγενίου Ντελακρού^{α*} καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόγια^{α*} παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἃν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωήν, οὕτε ἐπὶ ἵσων σκελῶν ἥθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὕτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως δόφθαλμούς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ρούβιν^{α*} εἶναι κολοσσοί σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμα^β οὐ η^η* πυραμίδες δοτέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἀπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἃν εύρεθῇ ποτε Ἡρόστρατος^{α*} στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Ούγκο, τοῦ "Ιμερερίου" καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτι^η* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλασωρίτου. Καὶ τότε ὅμως ούχι ἀπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἐμφυτος τῷ "Ελληνι" πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ούγκο, καὶ ἀντὶ ὀρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ως ὁ "Ομηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλᾶ:

"Οὐριοντε ὁ Χάρος, οὐριοντε τὴ γῆ ποὺ τόντε τρέμιν.
Τ' ἀδέκια τον εἴναι μιήματα, τὰ μαδμα τον τὰ βόδια
γνωματαντιν στὸ κέντημα τῆς ἀσταλαγμης βουκέτης.

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶντοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

"Ἐπέσαντε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦντε,
ἐσβήσαντε τὰ φότα τους, ἐκλείσαντε τὰ μάτια.
Τ' ή μάρα σφήγην τὸ παιδί βαθιὰ στήρι ἀγκαλιά της.
γιατ' εἴραι χρόνοι δύστεχοι καὶ τρέμει μήτρ τὸ χάστε.

Τοιαύτη καὶ δλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις πρέπει Ἰωσᾶς νὰ εἶναι τελευταία :

Κάμηντι στεφάνια στὸν ρεκό, ποὺ ἐκτείνοται πλαταίνοντε,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἰλῆ νὰ ξηψήσαντε πυγαλιούν.
Αές καὶ τὸ κόρμα τὴ ρεκόη σὰ τύνη τον ἀγκαλιάζει
καὶ μὴ στεφάνια ἀπὸ ρεγὸν τὸ γάμια τον γκωτάζει...

Ούχι βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν,
ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἴσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ
τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος:

Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰν ἀγήλικο παιδάρι.
μὲ δακρυσμένο βλέψιδο, μὲ ἀπόκρυφην ἔλπιδα,
ἢ δύστυχος ἐκοίταξα τὴν καταχνὰ τῆς Πίνδου
μοῦ ἐφαινέτο πώς ἥτανε παπύρος ἀπὸ τονφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκοίσω τῇ βοῇ τοῦ!

'Ως τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν 'Ἐπτανησίων, ἔχει ἐνίστε καὶ
τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. 'Ἐν τῷ
τρίτῳ ἄσματι τῆς «Φροσύνης» παριστόμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν
εύθυμων Λιάρη πηδῶν^{*}, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψά-
νων καὶ ποδοκυλούντων νεοκότους κεφαλάς. 'Ἐνῷο παίζουσι οἱ
πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

Ἔποιο κεφαλές περσότερες σκληρὰ νὰ πρωτηγοπάξει.
γὰν νὰ τέξει βίδει ἐπανωτές νὰ κτίσει πυραμίδα
ποὺ δέχεται τοὺς σιντερίδους τοὺς μὲ σκοτωμένους χέρι.

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὔλην τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ
ἔλεμοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ
τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τόντε διηγεοῦνται σκοινοτας: «Ψῆσε το νὰ χορτάσεις!»

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφέροντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προ-
διαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἑκεῖνο:

Ο Pisa, vituperio delle genti!¹

'Ο δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν Ἐλλείψει τοῦ
ποιητοῦ ἥθελεν ἀνακράξει:

Γιάννινα, μαῆρα Γιάννινα, πῶς σᾶς βιαστάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη είναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἵσως ἐκτυ-
λίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιότερον

1. Ω ΗΙΣΑ. Ὁνειδης τοῦ Φίληνος.

έμπινεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὑψος διοικεγενῆ δένδρα· οἱ αδήποτε ὅμως καὶ ἀν ὑποτεθῆ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἢ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς «Φροσύνης» δικαιοῦται νὰ συγκαταταχθῇ μετά τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Ούγκο εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων ἀριδῶν.

”Αν, ζήσας έν ατυχεστάτη μεταβατική έποχη, ήτις ούτε ίδαινικόν ούτε καν γλώσσαν ἔχει, δέν ήδυνήθη νά κληροδοτήσῃ έφάμιλλόν τι τῶν «Φθινοπωρίνων φύλλων»* καὶ τῶν «Ἀνατολικῶν φυλλών», ἀφ' ἑτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις έν ατελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἰσθῆμα τοῦ μεγαλορήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας δμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο ούτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲ μὲν Οὐγκὸν εἶναι ἐξ ὄλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἐσπερίας δὲ ἐλάχιστα παθῶν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ήτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, δὲ δὲ Βαλασωρίτης δὲ μόνος Ἰωσᾶ βασανισθεῖς ὑπ’ αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν Ἰωσᾶ αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολούθως: «Ο Βουκουρ περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμὸν (nevrosisime), τοῦ δποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί. . . Αισθάνομαι δοι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὔτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμὴ ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμέ στιγμὴ παραφροσύνης καὶ ὅλος δὲ ὁ ὄργανισμός μου πάσχῃ δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὄγληγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως. . . ».

Καὶ πρὸ τῆς ἔξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἡσθάνθημεν ἀναγιγνώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἡσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἥχοῦσσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἴκμαδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς «Φροσύνης», ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἀνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. «Οπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυφόρησεν ἡ Ὀσσα εἰς τὰ σπλάχνα της τὸν Βλαχά-

βαν χρόνους πολλούς καὶ μῆνας, οὕτως ἥθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἥμισυν τούλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἡσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ δύνειρω. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἤλθεν ἡ Μοῦσα του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἄπταξ μόνον ἡ πυγμὴ του¹.

Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τίνος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῇται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνωνται ὅλοι. "Αν ἀκμαίᾳ ἔμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως δύναμασθῆ τις ἔθνικὸς ποιητής, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ὃν ὅμως ἀπαιτήται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκείνος, ὃν ἐλλείπη ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

«Κριτικὴ γελέται»

'Εμμανουὴλ Ροΐδης

2. Η ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΛΑΣΤΙΚΗ

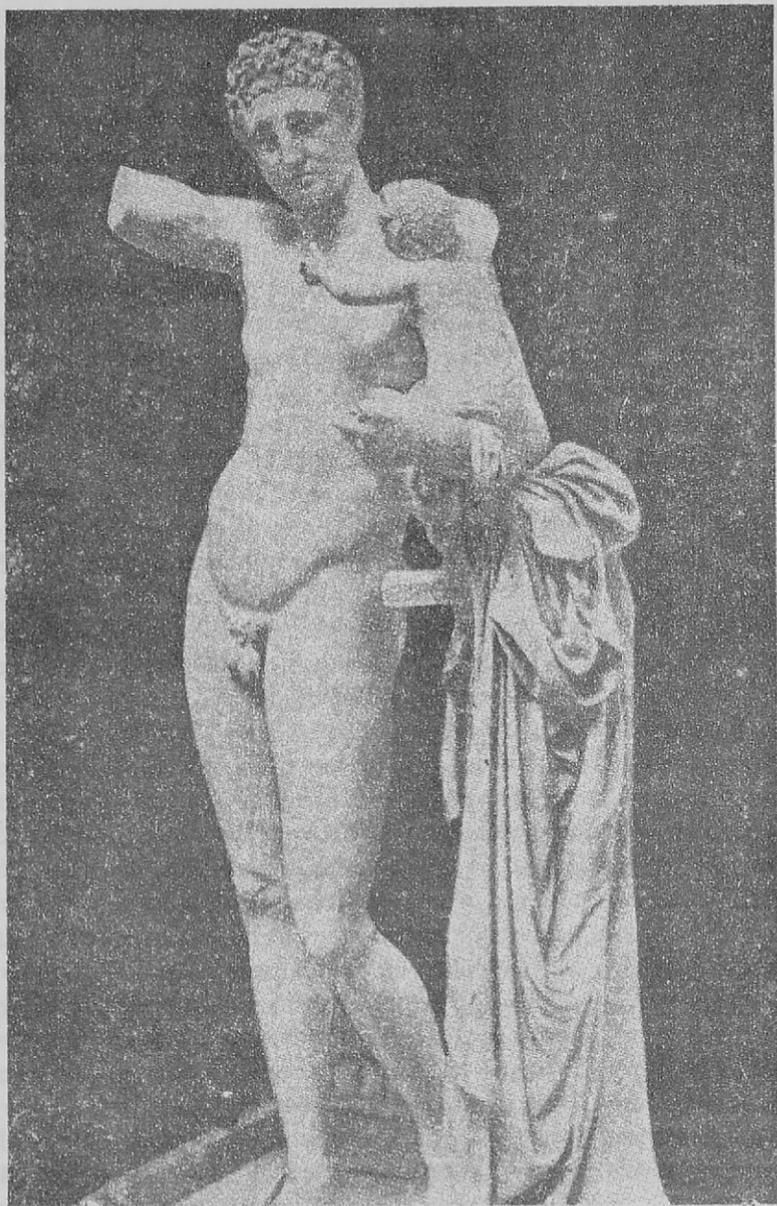
Νά συγκρίνομε τίς διάφορες περιόδους τῆς τέχνης μεταξύ τους, για νά βγάλομε συμπεράσματα γιά τήν ἀξία ἡ τήν ἀπαξία μιᾶς περιόδου σχετικά μέ μιάν ἄλλη, είναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος, γιά νά μήν καταλάβομε τίποτε καὶ νά φτάσομε στό παράλογο καὶ στό γελοίο. Πρίν ἀπό καμιά τριανταριά χρόνια ἡμαστε ὑποχρεωμένοι νά ὑπερασπίζομε τήν ἀρχαϊκή τέχνη ἐναντίον ἐκείνων πού ἔχοντας ἀφετηρία τήν κλασική περίοδο ἔβρισκαν τήν ἀρχαϊκή ἐνδιαφέρουσα μόνο ἐπειδή ἦταν ἡ προετοιμασία τῆς κλασικῆς «τελειότητας» ἢ ἔβλεπταν σ' αὐτή μόνο τή χάρη τοῦ ἄγουρου καὶ τῆς ἀπειρίας. Δέν είναι ὅμως λιγότερο κωμικό, ὅταν είμαστε ύποχρεωμένοι σήμερα, πολλές φορές, νά ὑπερασπίζομε τήν κλασική τέχνη ἐναντίον

1. Ὅπαινιγμός σέ θλιβερό ἐπεισόδιο τοῦ Βαλαωρίτη, ὃταν ἦταν βουλευτής, στήν αἴθουσα συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μέ τούς βουλευτές Κεφαλληνίας ἀδελφούς Ἰακωβάτους.

κάποιων φανατικῶν νεοφώτιστων τοῦ πρωτογονισμοῦ πού τά αἰσθητήριά τους ἔχουν τόσο ἀμβλυνθεῖ, ωστε μόνο ἀπό ὡμές ἐκδηλώσεις - ἔξωτερικεύσεις δέχονται αἰσθητική συγκίνηση καὶ βρίσκουν τά περισσότερο διακριτικά καὶ περισσότερο συνειδητά μέσα τῆς κλασικῆς τέχνης ψυχρά. Θά μποροῦσαν νά ἔχουν δίκαιο, ἀν κατηγοροῦσαν τό ἔνα ἢ τό ἄλλο κλασικό ἔργο ώς κατώτερο — ἀλλά θά ἐπρεπε νά ἀποδείξουν ὅτι εἶναι κατώτερο στήν ποιότητα· σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ νά εἶναι κατώτερο, ἐπειδή εἶναι κλασικό. Κι ἔδω μᾶς δείχνουν τό σωστό δρόμο οἱ σύγχρονοι πραγματικοί καλλιτέχνες πού συγκινοῦνται παντοῦ ὅπου συναντήσουν τήν ποιότητα, χωρίς νά σκοτίζονται σέ ποιό είδος τῆς τέχνης ἀνήκει. Παράδειγμα ξακουστό ό Picasso, πού μᾶς φανερώνει μέ τά ἔργα του, καὶ μάλιστα ὅχι μόνο μέ τά κλασικίζοντα, πόσο συγκινεῖται ἀπό τήν ποιότητα τῆς γραμμῆς τοῦ κλασικοῦ ἐλληνικοῦ σχεδίου.

‘Η περίοδος τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, πού οἱ κατοπινοί αἰῶνες τήν ὀνόμασαν κλασική, ἀρχίζει στά χρόνια τῶν περσικῶν πολέμων, γύρω στά 480 π.Χ., πιάνει δόλοκληρο σχεδόν τόν 5ον καὶ τόν 4ον αἰ. π.Χ. ’Ανταποκρίνεται ὅμως περισσότερο στά πράγματα, ἀν ἔχωρίσομε τήν κλασικότητα τοῦ 5ου αἰ. ἀπό τήν ἄλλη τοῦ 4ου, μολονότι, βέβαια, τομή πραγματική δέν ὑπάρχει. Τήν πρώτη περίοδο τῆς κλασικότητας τή λαμπρύνουν μορφές, ὅπως ό μεγάλος ἀνώνυμος καλλιτέχνης τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός στήν Ὁλυμπία, ό μοναδικός Φειδίας, ό Πολύκλειτος καὶ οἱ μαθητές του. ’Αλλά καὶ ἡ δεύτερη περίοδος, ό 4ος αἰ., γένησε σπουδαῖες μορφές ὅπως ό Πραξιτέλης, ό Σκόπας, ό Λεωχάρης καὶ ἄλλοι, γιά νά κλείσει — καὶ μαζί του ὅλη ἡ ἐλληνική κλασικότητα — μέ τήν καταπληκτική μορφή τοῦ Λυσίππου.

‘Η ούσια τῆς μεταβολῆς πού μεταμόρφωσε τήν ἀρχαϊκή ἐλληνική τέχνη σέ κλασική βρίσκεται σέ τοῦτο: ὅπως τό δείχνουν διάφορα σημάδια στό τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαϊκοί εἶχαν αἰσθανθεῖ ὅτι ἀνάμεσα στήν ἀπαίτηση γιά ἀκεραιότητα καὶ τάξη στά στοιχεῖα τῆς φόρμας — ἰδιότητες πού τόσο ἐκαλλιέργησε ἡ ἀρχαϊκή τέχνη — καὶ στήν ἀπαίτηση γιά κίνηση ὑπάρχει ἔνας κρυφός ἀνταγωνισμός: μόνο θυσιάζοντας ἔνα ποσοστό τῆς πρώτης μποροῦσαν νά πετύχουν καλύτερα τή δεύτερη. Τή στιγμή πού ἀποτολμοῦν τή θυσία αὐτή, ἀνάμεσα στά 490 - 480 π.Χ., γεννιέται ό κλασι-

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΗ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κός ρυθμός. Καί στή μεταβολή αύτή βρίσκονται οι γερές ρίζες δλόκλη-ρης τῆς νεώτερης εύρωπαϊκῆς τέχνης. Χειροπιαστό σημάδι τῆς μετα-βολῆς είναι ή κορμοστασιά καί ή ἔκφραση, πού στο βάθος είναι τό ἴδιο πράγμα. 'Η ἀρχαϊκή κορμοστασιά είναι σχεδόν ίσόρροπη, τό βάρος μοιράζεται σχεδόν ίσια στά δυό σκέλη. 'Η κλασική κορμοστασιά είναι ἀντίρροπη ἢ ἀμφίρροπη, τό σῶμα μπορεῖ νά ρίξει περισσότερο βά-ρος στή μιά πλευρά, ἄρα λιγότερο στήν ἄλλη, νά πατήσει γερότερα στό ἔνα πόδι, ἄρα νά ἐλαφρώσει τό ἄλλο: είναι ή στάση πού οι 'Ιτα-λοί τῆς 'Αναγέννησης δύναμασαν κοντραπόστο. Τήν εύδαιμονία τῆς ἀρχαϊκῆς ἀκεραιότητας τήν ἀποτελείωνε τό ἀλησμόνητο ἀρχαϊκό χαμόγελο: τήν κλασσική θωριά τή σφραγίζει μιά σοβαρότητα, μιά σεμνότητα, μιά συγκέντρωση πρός τό ἐσωτερικό πού φάίνεται σχεδόν σάν βαρυθυμία. Τό πνευματικό ἔδαφος ὅπου ἔχει τίς ρίζες της καί βυζάίνει δυνάμεις ή κλασική μορφή θά τό συλλάβομε κα-λύτερα, μόνον ἀν συμβουλευθοῦμε τήν ἀττική τραγωδία.

'Η κλασική τέχνη κορυφώνεται στό Φειδία. Λέγοντας κορύφωση δέν ἐννοοῦμε μεγαλύτερη τελειότητα τῆς τέχνης· εἶδαμε ὅτι δέν βαθμο-λογοῦνται μέ τόσο ἀπλοϊκό τρόπο οι περίοδοι τῆς τέχνης. 'Εννοοῦμε ὅτι ή βούληση τῶν ἀνθρώπων τῆς κλασικῆς περιόδου ἔκφράζεται στήν τέχνη τοῦ Φειδία μέ μοναδική πληρότητα, συνέπεια καί καθα-ρότητα. Μέ τόν Φειδία βρίσκομε διατυπωμένη αύθεντικά τή βαθύ-τατη ούσια τῆς κλασικῆς τέχνης: ἐκεῖνο τό μοναδικό κράμα θαυμα-σμοῦ γιά τόν ἀνθρωπό καί συμπόνιας γιά τήν ἀνεπάρκειά του· τό μέτρημα τῆς μοίρας του μέ τούς νόμους τοῦ κόσμου καί τό αἰσθημα ὅτι αὔτή ή μοίρα καί αὔτό τό μέτρημα ἀποτελοῦν τήν ἀξία καί τήν διμορφιά τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει ὅμως, γιά νά κρίνομε τή φόρμα τῆς τέχνης του καί νά μποῦμε στό νόημά της, νά διορθώσομε τά ἐλαττώ-ματα τῶν ρωμαϊκῶν ἀντιγράφων τῶν ἔργων του μέ τήν πρωτότυπη τέχνη τοῦ Παρθενώνος, ὅπου, ἀν είναι δύσκολο νά ξεχωρίσομε τό χέρι του, αἰσθανόμαστε ὅμως παντοῦ τόν ἀνασασμό του. Καί οι πιό «τέλειες» μορφές τοῦ Φειδία δέν είναι ποτέ ψυχρές, γιατί διακρίνομε, στή φόρμα τους νά πέφτει ἐπάνω σάν ίσκιος ή ἔγνοια τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου, καί αἰσθανόμαστε μέσα μας ἔνα νυγμό. Πρώτη στήν ιστορία ή ἐλληνική τέχνη αἰσθάνθηκε ἔτσι τήν ἀνθρωπιά καί τῆς ἔδωσε μορφή. Αύτό τό ἀπόχτημα δ ἐλληνοχριστιανικός πολιτισμός καί ή τέχνη του δέν τό ξέχασαν ποτέ ἐντελῶς.

Η δεύτερη φάση της κλασικότητας, δ' 4ος αι., άναπτυσσει περισσότερο δυνάμεις καὶ τάσεις, διπλως τὸ πάθος, ἡ χάρη, ἡ ὄνειρική ρέμβη, πού ὑπάρχουν ὅλες ἡδη στὴ Φειδιακὴ τέχνη, ἀλλὰ σὲ αὐθόρμητη καὶ αὐτονόητη Ισορρόπηση μὲ ὅλες τίς ἀλλες, ἐνῶ δ' 4ος αι., τίς άναπτυσσει πιο μονόπλευρα. Πρέπει ὅμως, γιά νά μήν άδικήσομε τόν 4ον αι., νά θυμόμαστε πάντα δι τόσος ἀκριβῶς είναι τό μεγαλύτερο θύμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κλασικισμοῦ. Τόν 4ον αι. ἀγάπησε μέ πάθος καὶ αὐτόν ἐνόθευσε περισσότερο δ' κλασικισμός τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, τόσο πού ἔκαμε δυσκολότερη σὲ μᾶς τήν αἰσθηση καὶ τήν ἀναγνώριση τοῦ πότε καὶ πόσο δ' ψυχική καὶ πνευματική ούσια βρῆκε φόρμα ταιριαστή δ' παράταιρη. Πρέπει κι ἐδῶ νά διορθώνομε δλοένα τά δολερά στοιχεῖα τῶν ὑστεροτέρων ἀντιγράφων μέ τίς αὐθεντικές μεγάλες δημιουργίες τοῦ 4ον αι., διπλως είναι τά γλυπτά τοῦ Μαυσωλείου τῆς 'Αλικαρνασσοῦ δ' μερικά ἐπιτύμβια ἀναγλυφα.

Τή φάση αὐτή τήν κλείνει δ μεγάλος Λύσιππος, ἀλλά ἀνοίγει ταυτόχρονα μιά καινούργια. Θά ἄρχισε νά ἐργάζεται ἀπάνω κάτω στά ἴδια χρόνια μέ τόν Πραξιτέλη, ἄρχισε δηλαδή ὡς κλασικός. 'Αλλά στά τελευταῖα ἔργα του, προπάντων στόν περίφημο 'Αποξύμενο, δ' δυνατή ἰδιοφυΐα του κάνει ἔνα τολμηρότατο βῆμα καὶ ἀπελευθερώνει νέες δυνάμεις, πού άναπτυσσονται μέ συνέπεια καὶ πληρότητα στήν ἐλληνιστική ἐποχή. Γι' αύτό δίκαια τόν είπαν πατέρα τῆς ἐλληνιστικῆς τέχνης, μέ τήν ἔννοια πού ἔχουν πεῖ καὶ τό Μιχαηλάγγελο πατέρα τοῦ μπαρόκου.

«Ἀρχαία Τέχνη»

Xρίστος Καρούζος

3. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Παλιό τό θέμα. 'Από τότε πού δ Σιμωνίδης «τήν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τήν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν» δ σχέση τῆς ποίησης μέ τίς εικαστικές τέχνες ἔχει ἐξετασθεῖ ἀπό ὅλες τίς πλευρές. 'Αλλά μέ τή ρήση τοῦ Πλούταρχου πώς «ἄλη καὶ τρόποις μιμήσεως διαφέρουσι» ὡς τήν ἔκδοση τοῦ Λασκόντα τοῦ Λέσσιγκ, τά σύνορα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποίησης, ὑστερά ἀπό ἀλλεπάλληλες μετατοπίσεις, ἔχουν πιά σταθεροποιηθεῖ. Είναι

πιά έξασφαλισμένα άπό τίς Ιμπεριαλιστικές τάσεις τοῦ ζωγράφου καὶ τοῦ γλύπτη πού μέ τήν ἀλληγορία καὶ τή «φιλολογική» τέχνη πήγαινε νά κατακτήσει ἐδάφη τῆς ποίησης, καὶ τοῦ λογοτέχνη πού προσπαθοῦσε νά ζωγραφίσει μέ λέξεις. "Ολες, ὅμως, οἱ σχετικές μελέτες ἀναφέρονταν στήν ἀρχαία τέχνη, στήν τέχνη τῆς 'Αναγέννησης καὶ γενικά σέ ρεαλιστικές ροπές καὶ δέν ἀφοροῦν οὔτε τίς νεώτερες καλλιτεχνικές σχολές οὔτε τίς τέχνες πού ἀργότερα μελετήθηκαν καὶ ἀποκαταστάθηκαν στή συνείδηση τοῦ φιλότεχνου κοινοῦ. Νομίζω πώς ή σχέση τῆς ποίησης μέ τήν ἀνεικονική τέχνη τοποθετεῖται σέ μιάν ἐντελῶς διαφορετική βάση. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ μέ τίς πρωτόγονες τέχνες καθώς καὶ μέ τίς τέχνες τῶν λαῶν τῆς 'Ανατολῆς. Μιά γιαπωνέζικη ἐστάμπα ἢ μιά πέρσικη μικρογραφία παρουσιάζουν καινούργια στοιχεῖα ἐπαφῆς μέ τή ποίηση τῆς ἐποχῆς τους. Τά ἀφηγηματικά στοιχεῖα π.χ. μιᾶς πέρσικης μικρογραφίας, ἢ ἐνσωμάτωση στίχων στό ἔργο, ὁ τρόπος τῆς γραφῆς τους πού τούς ἀφομοιώνει μέ τά ἄλλα ζωγραφικά καὶ διακοσμητικά στοιχεῖα τοῦ ἔργου, δημιουργοῦν νέα προβλήματα. Σήμερα θά ξαναδοῦμε τό θέμα ἀπό τήν πλευρά τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Βέβαια ἄλλη ἡ «ὕλη» καὶ ἄλλοι οἱ «τρόποι μιμήσεως» τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ κι ἄλλοι τῆς λαϊκῆς τέχνης. "Ομως καὶ τά δύο ἐκφράζουν τόν ἴδιο λαό στήν ἵδια ιστορική περίοδο. "Ομοια εἶναι καὶ ἡ κατεργασία τῆς πρώτης ύλης τους. 'Ο στίχος πού βγαίνει ἀπό τόν ποιητάρη στό πανηγύρι τοῦ χωριοῦ, ἀπό στόμα σέ στόμα ὑφίσταται μιάν ἀργή ὀμαδική κατεργασία πού τόν στρογγυλεύει, τόν προσαρμόζει στούς κοινούς ἐκφραστικούς τύπους καὶ τοῦ δίνει τόν ὑπερατομικό χαρακτήρα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τόν παντρεύει καὶ μέ παλιότερες δοκιμασμένες ἐκφράσεις. 'Ο Κ. Θ. Δημαράς, στήν 'Ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας σημειώνει μερικές τέτοιες ἐκφράσεις: τρία πουλάκια κάθονται — ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε — πολύ τοῦ κακοφάνη. Καί τά διακοσμητικά θέματα τῆς λαϊκῆς τέχνης ἀπό χέρι σέ χέρι ὑφίστανται τήν ἵδια ὀμαδική κατεργασία, προσαρμόζονται στίς κοινές ὀπτικές συνήθειες καὶ μέ τίς μικρές ἀνώνυμες προσφορές τοῦ τεχνίτη ἢ τῆς τεχνίτρας ἀκολουθοῦν μιά πορεία παράλληλη μέ τοῦ δημοτικοῦ στίχου. Κι αύτά συντίθενται μέ παλιότερα θέματα. Τά πανάρχαια διακοσμητικά σχήματα καὶ μορφές κοσμημάτων ἀντιστοιχοῦν μέ τούς πανάρχαιους μύθους καὶ τά μορ-

φοιλογικά στοιχεῖα πού σώζονται μέσα στά δημοτικά μας τραγούδια.
‘Η Αγγελική Χατζημιχάλη βρήκε σέ γεωμετρικά θέματα τής τέχνης
τῶν Σαρακατσάνων ἀναλογία μέ εύρηματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

* * *

Στήν προσωπογραφία τοῦ Ρήγα ἀπό τό λαϊκό ζωγράφο Θανάση Παγώνη σημειώσαμε τήν ἀναλογία πού ὑπάρχει μεταξύ τοῦ στίχου «πᾶχει τό μάτι σάν ἔλια, τό φρύδι σά γαϊτάνι» καί τῆς ζωγραφικῆς ἀπόδοσης τοῦ μαύρου ματιοῦ καί τοῦ γραμμένου φρυδιοῦ. Στίς τοιχογραφίες τοῦ ‘Αι Λαυρέντη δρυθμός τοῦ στίχου μεταφέρθηκε στή ζωγραφιά. Τό στοιχεῖο τοῦ θαυμασμοῦ ὑπάρχει καί στό δημοτικό τραγούδι καί στή λαϊκή τέχνη. Σ’ ὅλα τά παραδείγματα αὐτά ὑπάρχουν ἀναλογίες ἀνάμεσα στά δύο εἰδη τῆς λαϊκῆς ἐκφρασης, τό τραγούδι καί τίς είκαστικές τέχνες. Σήμερα θά προστεθούν δύο, ἀπό τά πάμπολλα, παραδείγματα δπου οἱ λαϊκοὶ λιθογλύπτες λέσ καί πήρανε αὐτούσιο τό στίχο καί τόν μετέφεραν στό μάρμαρο.

Στή Ρούμελη εἶναι ἔνα δεντρό¹
πλατύφυλλο καί δροσερό
πόχει στή ρίζα κρύο νερό²
καί στή κορφή χρυσό σταυρό

λέει ἔνα ρουμελιώτικο καί μοραΐτικο δημοτικό τραγούδι πού δημοσίευσε δ “Αγις Θέρος στά «Τραγούδια τῶν ‘Ελλήνων». ‘Η ἀφύσικη εἰκόνα τοῦ δέντρου μέ τό σταυρό στήν κορφή, θεμιτή στό στίχο φαίνεται τελείως ἀκατάλληλη γιά είκαστική ἀναπαράσταση. Κι δυμως ἔνα τέτοιο παράξενο δέντρο φυτρώνει στήν κόγχη τοῦ Ἱεροῦ στήν ἐκκλησία τοῦ ‘Αι - Γιώργη τῆς Ζαγορᾶς. Εἶναι ἔνα ψηλόλιγνο κυπαρίσσι, μέ τή συνηθισμένη ἀπλοποιημένη λαϊκή ἀπόδοση, πού στηρίζεται σέ τριγωνική βάση. ‘Η κορυφή του καταλήγει σέ μεγάλο σταυρό πού τόν χρυσίζει μέ τίς ἀχτίδες του ἔνας λαμπρός ἥλιος. Τό ἔργο πλαισιώνεται ἀπό ἀπλό κόσμημα μέ πλεχτά ἡμικύκλια.

‘Από τήν ἴδια συλλογή τοῦ “Αγι Θέρου μεταφέρω τούς τελευταίους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Εύγενούλας.

Τά πῆραν τά βαριόμοιρα καί πᾶνε νάν τά θάψουν;
τά πῆγαν καί τά ρίξανε στής ἐκκλησίας τό λάκκο.
Μά ὅταν τά κατεβάζανε μέσα στό ἴδιο μνῆμα,

κλαίγανε ξένοι καὶ δικοί, κλαίγανε κι οἱ παπάδες!

Στόν ἔνα βγῆκε καλαμιά, στόν ἄλλο κυπαρίσσι.

Βοριάς φυσάει τά κλαριά, σκύβουνε καὶ φιλιοῦνται.

Γιά ίδες τα τά λιγόζωα, τά λιγοζωϊσμένα,

πού δέν φιλοῦνταν ζωντανά, φιλοῦνται πεθαμένα!

Σ' ἔνα ἀγκωνάρι τῆς Παναγίας Μακρινίτσας, ἔνα κυπαρίσσι καὶ μιά καλαμιά σκύβουν καὶ φιλοῦνται μέ τήν ἴδια θλιμμένη τρυφερότητα πού ἐκφράζουν οἱ στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶναι καταπληκτικό τό πῶς κατάφερε ὁ ὄγνωστος λαϊκός λιθογλύφος νά δώσει στή γραμμή του τόση ἀγνότητα καὶ εύγένεια.

‘Ο Βοριάς τοῦ τραγουδιοῦ εὔκολα μπορεῖ νά κάνει τά δέντρα νά σκύβει τό ἔνα πρός τό ἄλλο καὶ νά φιλοῦνται. ‘Ο Βοριάς, ὅμως, τοῦ γλύπτη ἐπρεπε νά ἔχει πολλή τέχνη, γιά νά μᾶς πείσει πώς τά δυό δέντρα δέν ἔγερναν πρός τήν κατεύθυνση τῆς φορᾶς του ἀλλά ἔσμιγαν τίς κορφές τους σέ τρυφερόν ἀσπασμό. ’Από τό μάρμαρο τῆς Μακρινίτσας ἀκούγεται γλυκό καὶ σιγανό τό παράπονο τῆς Εύγενούλας καὶ τοῦ καλοῦ της, ὅλων τῶν βαριόμοιρων καὶ λιγοζωϊσμένων πού δέν πρόλαβαν νά χαροῦν τή ζωή. ’Ας εὐλογοῦμε τόν ποιητάρη τοῦ Μωριά καὶ τό λιθογλύφο τοῦ Πηλίου πού τούς χάρισαν μέ τή τέχνη τους, ὅ,τι τούς ἀρνήθηκεν ἡ ζωή κι ἔκαμαν δικό μας τό παράπονο τῶν ἀδικοσκοτωμένων νιάτων. Τό ἔργο ἔμεινε μιστοτελειωμένο, ἵσως ἐπειδή ὁ λιθογλύφος δέ πρόλαβε τούς χτιστάδες.

* * *

Τά δύο παραπάνω παραδείγματα δείχνουν μέ τρόπο ἐντυπωσιακό τό στενό σύνδεσμο τῆς λαϊκῆς τέχνης μέ τό δημοτικό τραγούδι. “Ἐνα ἀκόμα στοιχεῖο είναι ἡ προσωποποίηση. Τά δυό βουνά, δ ’Ολυμπος κι δ Κίσσαβος, πού μαλώνουν στό δημοτικό τραγούδι ἔχουν τό ἀντίστοιχό τους στόν προσωποποιημένο Σαρακηνό – ἄδεντρο βράχο τοῦ Πηλίου – πού ζωγράφισε ὁ Θεόφιλος στό σπίτι τοῦ Γιάννη Κοντοῦ στήν ’Ανακασιά. Χωρίς νά παρασυρόμαστε σέ ἐπικίνδυνες γενικεύσεις, πρέπει νά ἐπισημάνομε τά σημεῖα ἐπαφῆς τους. ’Η ύπτερβολική εἰδίκευση τῶν μελετητῶν πάει νά χωρίσει τήν παράδοση σέ στεγανά διαμερίσματα. ’Ο φιλόλογος λαογράφος θεωρεῖ Terra Incognita τή ζωγραφική καὶ τή γλυπτική. ’Ο μελετητής τῆς

λαϊκῆς τέχνης αἰσθάνεται ύποχρέωση νά γνοεί τά προβλήματα τῆς μελέτης τῶν μνημείων τοῦ λόγου. Ζωγραφική, γλυπτική, τραγούδι, μουσική, χορός, ἀρχιτεκτονική, πολεοδομία, ύφανση, μεταλλοτεχνία, έθιμο, κέντημα, είναι στοιχεῖα ἐνός ἔνιαίου πολιτισμοῦ. Καιρός είναι νά ἀρχίσει ἡ συγκριτική μελέτη, γιά νά ἀποκατασταθεῖ ἡ συνείδηση τῆς ἐνότητας τοῦ νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

«Μικρά μελετήματα»

Κίτσος Α. Μακρής

4. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

‘Απόσπασμα διαλέξεως «Περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως»

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ίδιαν ιστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἔνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. ‘Ο ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του είναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἀν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. ’Αλλ’ ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγήν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς δόσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

‘Ως πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς γάζες, στὰ βουνά;
Σπιγλὲς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπονμε κλαδιά,
νὰ φεγγιούμε’ ἀτ’ τὸν κόσμο γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά:
Νὰ ζάνομε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιάς ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζέ Δελιλ* ὡς τὸ μᾶλλον περίσπούδαστον ποιητικὸν προϊὸν τῶν νεωτέρων χρόνων. “Αν κανεὶς ζυγίστη μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς”

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπινευσμένον ὥχι μόνον ἀπὸ τὴν
ἰδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα
τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον,
δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη
δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλο-
σοφούντων περὶ τοῦ ὡραίου, ως δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μό-
νης πᾶσαν ἴσχυν καὶ πᾶσαν εὔμορφίαν, ἀνευ ἀλλου τινὸς σκοποῦ,
ξένου, πρὸς τὴν ἀγνήν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐν-
ταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων
συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως
πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ
τὸ δυνατὸν εύρυτερον.

Καὶ τί περιέργον! Ἡ ποίησις αὐτῇ, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς
ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δη-
μιουργίᾳ μήτε κἄν νὰ δνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολε-
κτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἡ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκ-
κίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἀνθη καὶ ψιμύθια, ἡ βαίνουσα εὐθέως
πρὸς τὸν σκοπόν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώ-
δεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἀλλον, ως οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ
τοῦ ἄκμονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστική, τόσῳ εἶναι
ἔθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπήν
ἀνωτέρων τῆς φιλοπαίγμονος καὶ ψοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανα-
κρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπείων ἀπομιμήσεων, αἱ ὅποιαι φαίνονται
ἀντικρύ της ως θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγήν τῶν θου-
ρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλή-
νιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εύρειαν τώρα καὶ ὑψηλήν,
τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὅποιον δὲν ἔχουν τὴν
δύναμιν οἱ δύο ἔκεινοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας
διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τείχη τῆς Ἱεριχοῦ. Καὶ δια-
βλέπομεν τώρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὁρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ
τὴν ζωήν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἔγγιζομεν τὴν πραγματικότητα,
ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ως πρίν· ἀέρα γεμί-

1. 'Ο Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἀπὸ τούς ὅποιους ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ
αἰσωπείους μύθους, ὁ δεύτερος δέ ποιήματα, ποὺ ὑμνοῦν γενικά τό κρασί καὶ τή
χαρά (ἀνακρεόντεια).

ζουν οι πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῷ μὲ δόλην τῶν πνευμάτων μας τὴν δύναμιν:

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότο καὶ βοριά,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ 'χονμε μὰ καθδιά.
Στὴν πίστη του καθένας ἐλεύθερος νὰ ζεῖ
στὴ δόξα του πολέμου νὰ τρέξονμε μαζί.
Ως πότε ὀφρικιάλος* σὲ ξένους βασιλεῖς;
Ἐλα νὰ γένεις στίλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθεῖ
η νὰ κρεμάσει φούρτα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.

Είναι δλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ίδεας ἀπὸ ἑκείνας αἱ ὄποιαι αἴπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας δύνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἰναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ίδεα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἑκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιον μας μία εἰκών: ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἰναι ρυθμῶν καὶ ἀρμονιῶν δύνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του δύνειρον εἰναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Είναι ἀνήρ δράσεως. Τὸ δόγμα τὸ μεταχειρίζεται ώς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὅπλα, καθὼς ἔξ ἐναντίας ἀλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν δστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ώς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. «Ο ἀνθρώπινος λόγος», εἶπεν ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, «ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς δόγμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεως του ἡ δρμή τὸ ἔξαριουν εἰς ποίημα. «Ολην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μυήσῃ καὶ νὰ τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην δλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν Ἑλληνικὴν πολιτείαν.

Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμοί.
Ἀράπηδες καὶ ἀσπροι μὲ μὰ κοινὴ δόμη,
γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζόσονμε σπαθί,
πῶς εἵμαστ' ἀντειωμέροι πατοῦν νὰ ξακουστεῖ.
Σουλιώτες καὶ Μανάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὢς πότε στὲς σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά:
Μανωρβουνιοῦ καπτάνια*, Ὁλύμπιον σταυρωματόι,
κι Ἀγράφων τὰ ξεφτέωμι, γερεῖτε μὰ φυχή.

5. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

....Τί σημασία έχει τώρα ή πραγματικότης γιά τόν ζωγράφο, που αισθάνεται ότι είναι έντελως κύριος τής τέχνης του, πού έχει τή δύναμη νά έκφράσει ό,τι γεμίζει τήν καρδιά του καί τό πνεῦμα του, νά έξωτερικεύσει όλο τόν έσωτερικό του κόσμο, τῶν σκέψεων καί τῶν αἰσθημάτων; 'Ο κόσμος του αύτός είναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δέν είναι πιά ή γῇ μέ τίς περιορισμένες διαστάσεις της, μέ τούς συγκεκριμένους δρίζοντές της. Στά τελευταία του ἔργα δ ἀνθρωπος παύει νά είναι τό μέτρο καί δ ὄρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τό ἀπειρο, τό σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρός μας. 'Ο ζωγράφος μέ τό μαγικό χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει δλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς' μᾶς μεταφέρει στό ἀνύπαρκτο, στό δνειρο, στόν δραματισμό.

Μέ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καί χωρίς κανένα δισταγμό δ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του δ,τι δέν είναι ἀπαραίτητο, δ,τι δέν είναι ούσιωδες, δ,τι δέν είναι ίδεα καί δρμᾶς ἀσυγκράτητος πρός τό ἀπειρο. 'Η γῇ νικήθηκε. "Ολες οι ἐπιθυμίες, δλη ή προσπάθειά του είναι νά ὑψωθεῖ πιά πρός τόν ούρανό. Οι ἄγιοι πού ζωγραφίζει δέν είναι πιά ἀνθρωποι· τό σῶμα των είναι μόνο ἀσήμαντο ἔξωτερικό περίβλημα, τό πνεῦμα είναι τό πᾶν. Καί τό πνεῦμα αύτό τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπό τήν ἔλξη τοῦ ούρανοῦ.

'Αποροῦν οι σύγχρονοί του, ἀποροῦν οι μικροί, γιατί τά σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δέν ἔχουν τίς φυσικές ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλά είναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δέν μποροῦν νά καταλάβουν ότι δ Γκρέκο δέν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλά πνεύματα, πού είναι στήν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπό τό ἀνθρώπινο περίβλημα. Δέν ἀγνοεῖ τούς κανόνες τῆς τέχνης, δέν ἔχεισε τήν ἀνατομία του δ Θεοτοκόπουλος· ἀλλά οι κανόνες αύτοί, πού είναι ἀπαραίτητοι ἀμά πρόκειται νά ζωγραφίσει κανείς ἀνθρώπους, δέν χρειάζονται γιά τά πνεύματα, γιά τίς ψυχρές αὔτές καί ὅμως τόσο ζωντανές εἰκόνες τῆς ψυχῆς, πού ζητεῖ νά ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τά γήινα δεσμά, νά καθαρισθεῖ ἀπό κάθε ρύπο, νά ἀνεβεῖ στά ούρανια.

Οι "Αγγελοί του, ὑπέροχες μορφές χωρίς κανένα σχεδόν ἀνθρωπομορφισμό, είναι περισσότερο πνευματικοί ἀκόμη. Οι "Αγγελοί

πού στήν τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νά είναι μόνο ἔνα μετριότατο διακοσμητικό στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολύ σπουδαιότερο ἀπάνω στά ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται δ συμβολισμός τῆς Ιδέας, πού, ὅπως λέει ἐνας Ἐβραῖος σοφός, είναι δ "Ἄγγελος πού στέλνει δ Θεός στούς ἀνθρώπους.

Στόν ύπεργειο αὐτό κόσμο ζεῖ πιά δ Δομήνικος· αὐτός είναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιά πώς ἔξω ἀπό τὸν Θεό, τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δέν είναι πραγματικό. Τὸν κόσμο αὐτὸν μεταφέρει στά ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μέ τὸ δικό του φῶς, πού τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτός τὸν κάνει νά ξεχνάει τὶς ταπεινές στενοχώριες τῆς γῆς, τὶς ἀρρώστιες του πού δλο καὶ αὔξανουν, τὶς οἰκονομικές δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τὴν ζήλια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

Στήν τελευταίᾳ αὐτή περίοδο τῆς τέχνης του, στά τελευταίᾳ χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἄν ἀπό νοσταλγία ἡ βαθιά πεποίθηση, δ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμό του μέ τῇ βυζαντινή τέχνῃ. Ἡ τελετουργική αύστηρότης, τὸ ύπερμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὡχρότης τῶν προσώπων, τὸ πνεῦμα ἑκεῖνο, μέ μιά λέξη, πού προδίδει τὴν ἐσωτερική ὑπαρξή, τὴν ἀνθρώπινη ψυχή· ὅλα αὐτά είναι στοιχεῖα πού θυμάται δ Θεοτοκόπουλος ἀπό τὰ χρόνια πού ἐμαθήτευε στὴ βυζαντινή τέχνη· ὅλα αὐτά είναι στοιχεῖα, πού τὸν βοηθοῦν γιά τὴν ἀπόδοση τῶν ὀνείρων καὶ τῶν δραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μέ τό ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οι καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν* τοῦ Καστρου*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζει τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ δρους τῶν ἑλαῖων». Ἀπό τὶς παλιές ἑκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν οὐρανῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ τῇ στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ. Ἀλλά δ, τι γενέσεις καὶ γενεές βυζαντινῶν ζωγράφων δέν κατόρθωσαν νά ἀποδώσουν — τὸν βαθύ σπαραγμό τῆς τραγικότερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ δ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ «ῆταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου» — τὸ κατορθώνει δ γηρασμένος, δ κουρασμένος "Ἐλλην τοῦ Τολέ-

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΣΤΟ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΩΝ

Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (Greco)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δο.* "Ολα στόν πίνακα αύτόν, όπου ή περιφρόνηση στούς άνατομικούς κανόνες φθάνει στό ύπερτατο σημείο, μᾶς δίνουν τήν έντυπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. 'Η βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, πού γονατίζει δίπλα στούς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινός "Αγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτός ἀπάνω σὲ- σύννεφα πιό ἄγρια καὶ ἀπό τούς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρύς καὶ γεμάτος ἀπό τρομερούς ἐφιάλτες ὑπνος πού κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τό μελαγχολικό μισοφέγγαρο, πού μέσα ἀπό τά σύννεφα φωτίζει τή γῆ· οἱ ἀδύνατες ἔλιες καὶ τά καχεκτικά λουλούδια... .

«Αριθμητικός Θεοτοκόπουλος Κρήτης»

'Αγιλ. Κύρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

·ονδό εύοτα φρεγός μότο πλούτος· *·ο διάτη της τυντίδας σώματος σπότοπον της ανθράκων γανέψαντο
ναζή θατού ποσόν μελέτησαν· Ή· περιποτότα μολύβην· θατού ποσόν
·γά· τανιάσκον ο τυγχάνει·

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

·ον πιστή διπλή οπή περιέπειται από την γανέψατονος σολαγή¹
·ιφί· ελαφρωστή διπλή περιέπειται· Ιαχ· πολύτην προσθόδη· γάστορα
·ονταρχόροδην· η μάνα· Α· πολύτην περιέπειται· θατού γαντού γετλό²
·πισθό· Ιαχ· περιέπειται·

"Εσφαλεν ό την δόξαν
δόνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αύτὴ τὰ πτερά·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοὺ πετάουν.

3.

Μικράν ψυχήν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν
ἔτυχ· δοτις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν πάρακλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτὲ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
βαθὺν ὥκεανόν,
ὅπου φυσάει μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
πνιγομένων θνητῶν·
καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἥκουσε
παραπονοῦντα;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
ἐφύτευσας τῆς δόξης
εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
ἄντελλάς, καὶ καλεῖσαι
μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
ἐκβάς ὁ λέων πληγώνει,
σκοτώνει, διασκορπίζει
τολμηρῶν κυνηγῶν
πλῆθος Ἀράβων.

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
τὸ νερὸν ὑπερήφανον
τοῦ χειμάρρου κυλίεται,
καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
βιοσκοὶ καὶ ζῆσα

10.

ἢ καθώς τὴν αὔγην
ἐξαπλώνετ' ὁ "Ηλιος,
καὶ τ' ἀστρα τ' ἀναρίθμητα
ἀπὸ τὸν μέγαν "Ολυμπον
πάντα ἔξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
ἔχουσεν ὁ Ἀράξης*,
ἀλλά, ὡς ἀσπις Ἑλλάδος,
σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἀστραψες,
κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
τριακοσίων Λακώνων,
ψυχαί, ποὺ ἔδοξάσατε
τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὕφραινε μὲ τὸ ἀθάνατον
μέτρον τῆς Ἀχαΐδας
χήρας ὁ θεῖος "Ομηρος
καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
τὴν φήμην ἔζηλεύσατε
(ἀείμνηστος, θαυμάσιος
ζῆλος), καὶ τ' αἷμα ἔχύσατε
διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἔγώ, κι ἔγώ τὸ σίδηρον
γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου:
ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον
εἰς τὸν ἀγῶνα;

16.

Φοβερόν, μυσταρὸν
θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
Ὀθωμανέ, τί μένεις;
τί νοεῖς; τί δὲν φεύγεις
τὸν θάνατόν σου;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
ἀραβικὴν φοράδα·
νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
φύλλον Ἱερὸν στολίζει
τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναικες, γέροντες
— ἐλληνικὰ θηρία —
φιλοῦσιν, ἀποσπάουσι
τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
τὰς κεφαλάς των.

20.

Ανέβα τὴν ἀράβιον,
 Οθωμανέ, φοράδα:
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμνισον
 ἐλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμψιν τῶν ὄργανων
 ἀρειμανίων ἵδε:
 ἀκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Noeīs ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παιδες,
 ἥλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης:
 τούς εὐκλεῖς προγόνους μας
 ἃς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐάν τὸ ἀκονίσῃ ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἐάν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποίος τὴν νικᾷ;

24.

Tί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Οθωμανέ: θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

”Ω δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
γίνονται καὶ πατρίδος
καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
έλευθερίας καὶ ὕμνων
ἀξια τὰ ἔθνη.

»ΠΙ Λύρα»

Αιρδαέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἄέρας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῇσ Σ ε λ λ α τ ὁ σ* φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
μουσικὰ μέτρα.

2.

’Αφροντίστων ποιμένων
στίχοι δὲν εἰναι, ἢ γάμου,
ἢ πανηγυριζόντων
νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων.
μήτε ιερέων.

3.

”Αλλη λαμπρὰ πανήγυρις
τὴν σήμερον ἑορτάζεται
εἰς τὴν Ἐλλάδα· ὁ ἄγγελος
χορεύει τοῦ πολέμου·
δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ύψηλοι, διαβόητοι,
βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς καταβαίνουσι
πολλοὶ καὶ δυνατοί
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχου
πηδάουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ἄσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὅνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρῶμα ».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἀρματά τους ἐβρόνταον
καὶ τ' ἄντρα. . . "Ω, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ δποὺ τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου,
καὶ ἂς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ οὐ πῆγαν
οἱ σύντροφοί σου;

9.

«Λείπει δ καιρός. Ἄν έχησ
έλαφρά τὰ ποδάρια,
καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
τρέξε καὶ σύ μ' ἔμένα·
μᾶς φεύγει ἡ ὄρα».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
‘Οδήγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
συχνά, φεύγουν ὅπισσω
σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
νερά, βαθέα λαγκάδια,
ἔρημα μονοπάτια,
δάση, βουνά, χωράφια
φεύγουν ὅπισσω... .

«III Λύρα»

Αιδηψός Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(“Ασμα δεύτερο”)

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοί στοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
έφωλιασε κι ὁ Φωτεινός στὸν ἐγκρεμό τοῦ Κόντρου.*
Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
ἡ μάντρα γιά τὰ πρόβατα, μιά δεκαριά κυβέρτια*,
πλατύς, καθάριος ὀβορός* ζωσμένος διπλολίθι*,
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνός δ νύλακας,* τό μύρτο,
τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή,* κι ὅπου ἄπλωνε ἕνας φράξος*
τὰ δροσερά κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
μ' ἔνα φτακοίλι* καρπερό καὶ μ' ἔνα βοϊδομάτη*
εἰν' τό βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

νά χαιρεται τή θάλασσα, πιού όσο πλατύτερ' είναι τόσο σου κλέφτει τήν καρδιά, τόσο τό νοῦ σου πνίγει. Τήν ̄βλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζει, χίλιες όψεις, πότε νά γλείφει τό γιαλό προσκυνημένη δούλα καί πότε νά τόν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη, μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καί μ' ἀφρισμένο στόμα. Κι ἦταν ἡ ἔρμη Ἑλληνική ! Κι ύπόφερνε νά νιώθει τά φράγκικα τά κάτεργα* τή ράχη της νά δργώνουν καί νά τής δέρνει τά πλευρά μέ τά κουπιά του δ ξένος !

"Ηρθε στήν Κόκκινη 'Εκκλησιά* ἑξήντα χρόνους πίσω ἔνας σοφός καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τήν Πόλη κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τόν ̄κραζαν Νικήτα.

"Ηξερε γράμματα πολλά κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου μέ ξόρκια καί μέ βότανα τά χίλια μύρια πάθη. Στό πρόσταγμά του τά κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες, ἀπό τά πρόβατα δ χαμός, ἀπό τά γίδια δ ἵσκιος.* Τόν ̄λατρεῦαν τά χωριά κι ὁ Φωτεινός, ὅπού 'ταν στό μοναστήρι δόκιμος καί τόν ἀκολουθοῦσε, ὅταν τόν ̄στελναν νά βγει γιά διακονιά τριγύρω ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἀκουσε κι ιστορίες ἀπό τόν ἄγιον ὀσκητή, πιού τοῦ 'χανε κεντήσει τό λογισμό του τόν ὄκνο καί τή σκουριά ̄επλύναν, δόπού ̄έτρωγε κάθε καρδιά σ' αύτά τά στείρα χρόνια.

'Εκείνος τοῦ 'πε, μιά φορά πιού βρέθηκαν μονάχοι νά κάθονται ἀπολείτουργα στό πέτρινο πεζούλι τοῦ 'Αι-Λιᾶ στήν 'Εγκλουβήν, τήν περασμένη δόξα καί τ' ἄμετρα τά βάσανα τοῦ δύστυχού του Γένους. Τοῦ 'πε τό πῶς ἀνάμεσα σέ τρίβολα κι ἀγκάθια μιά μέρα ἐθέλησε δ Θεός νά σπείρει ἔνα λουλούδι, δόπού 'χε χίλιες ὄμορφιές καί χίλιες εύωδιές . κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καί πρόβαλε δροσάτο δεύτερος ἥλιος ̄ελαμψε, καί τήν ψυχήν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δέν εἶχε ἀνάκαρα* κρυφά ν' ἀναστενάζει,
τῇ ζέστανε, τῇ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τήν ἔμαθε πῶς νά πετᾶ. Καί τό λουλούδι ἐκεῖνο,
πόπτερεπε νά 'ν' ἀμάραντο, τό βάφτισαν 'Ε λλά δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκείν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήζει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
πού μ' ἔναν Ξέρξη βασιλιά ἔχυθηκαν νά φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τό λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τόν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἔξεφύτρωσαν ἀδελφικές ἀμάχες,
πού ἐφτείραν σάρκα καί ψυχή καί πῶς ἐμπῆκε σφήνα
στοῦ δένδρου τήν πεντάνοιχτη τή χαραμάδα δένος
κι ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομή γιά νά μπορεῖ καθένας
νά μπήγει τό πελέκι του καί νά χωρίζει σχίζες.

Τόδειξ' ἐκεī παράμερα τή Σάλτενη,* τόν Κόρφο*
καί τοῦ 'πε πῶς ἐσμίξανε καί πῶς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αὐτό τό στένωμα γιά τή σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυό πολεμάρχοι φοβεροί καί πῶς δέ νικημένος
ἀπό δυό λάμψεις, πόβλεπτε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τή ματιά κι ἔνα μεγάλο θρόνο,
ἔδιάλεξε τήν ὁμορφιά κι ἔχαθηκε μαζί της.
Καί τοῦ 'πε πῶς δέ νικητής, γιά νά φυλάξει πάντα
τή δόξα του δόλοζώντανη καί τή χρυσή του μοίρα,
ἔξεθεμέλιωσε σκληρά χῶρες, χωριά καί τάφους
κι ἔχτισε τή Νικόπολη, κουφάρι μέ κουφάρια,
σύντριμμα μέ συντρίμματα, κι ἥταν σεισμός δέ χτίστης.

'Από τά τότε σκέπασε κάμπους, βουνά καί κύμα
θιλούρα μαύρη καί πυκνή γιά τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
τόν ὕπνο δέν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τό μνῆμα,
παρά ροχάλιασμα βαθύ καί τ' ἀσπλαχνο τοῦ χρόνου
τό δαγκανάρι, πού ἀλεθε τή νεκρωμένη πλάση
κι ἔτοιμαζε ἄλλο ζύμωμα μέ τήν παλιά τή σκόνη.

Τοῦ 'πε πώς ἔνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, τήν πρώτη μέρα πού ἄδραξε στά χέρια τήν κορόνα, ἔξανοις' ὅτι ἐπάνω της πηχτή πηχτή σάν αἷμα τήν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καί θά τήν ἔτρωγε ὅλη, ἀν δέν τῆς ἔδιδε βαφή καί βάφτισμα καί χρίσμα τή λάμψη τῆς Ἀνατολῆς, τό φῶς τοῦ Σταυρωμένου καί τοῦ Βοσπόρου τά νερά. Καί πάραυτα φυτρώνει στό πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τά κύματά μας τό Κράτος τό Βυζαντινό, πόζησε χίλια χρόνια χωρίς ἔνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα, γιά νά κρατεῖ τήν ἄβυσσο, πού μούγκριζε νά πνίξει τήν Δύση τήν ἀχάριστη. Κι ωστόσο μιάν αύγή Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοί μέ προδοσιά, μ' ἀπάτη τοῦ φόρεσαν τά σίδερα, τοῦ σάλεψαν τή ρίζα καί τό κατάκοψαν σκληρά σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

"Υστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρευε λίγο λίγο σάν πλάτανος πού πάλιωσε καί βλέπει κάθε μέρα κατάξεροι νά πέφτουνε οἱ κλῶνοι του ἔνας ἔνας μέ κάθε βαρυχειμωνιά, καί πού δέν συγκρατιέται, γιατ' ἔχει κούφια τήν καρδιά, παρά μέ λίγη φλούδα.

Τά γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι' ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου δόλογυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτούς τούς τάφους, δλον αὐτόν τόν ξεπεσμό, ὅλην αύτήν τήν νέκρα, ἔμενε σάν παράλυτος καί γιά νά διώξει δ μαύρος τήν καταχνιά, πού πλάκωνε τήν ἄκακη ψυχή του, ἔφευγε τόν ἀπέραντο, τόν πεθαμένο κόσμο καί γύρευε παρηγοριά στά κατορθώματά του, πού 'ταν ἀκόμα ζωντανά· κι' ἐστύλωνε τό μάτι μ' ἀνέκφραστη κρυφή χαρά στοῦ Καλαβροῦ* τά πλάγια, στή λαγκαδιά τῆς Μέλισσας, στίς Σπαθαριές, στόν Κάπρο, στά χίλια τά λημέρια του, καί τότε, ἀναπαμένος, ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μέσ στό σακούλι, ἔβαν' ἐμπρός τά βόδια του κι ἔτρεχε στό χωράφι.

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν είναι διαβατάρικο πουλί, πού γιά μιά μέρα
σχίζει τά νέφη καὶ περνᾶ γοργό σάν τόν ὄγερα,
οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τήν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρίς ἀστροπελέκι,
δέν είναι νεκροθάλασσα, βουή χωρίς σεισμό·
νιώθω γιά σέ πατρίδα μου στά σπλάχνα χαλασμό.

«Ἐργα»

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ!

Τό σονέτο αὐτό ἀπευθύνει ὁ ποιητής πρός τήν ἀδελφή του πού ἦταν
καὶ αὐτή χήρα καὶ ἀτεκνη, δπως καὶ ὁ Ἰδιος. Εἶχαν ἀπομείνει οἱ δύο,
χαροκαμένοι καὶ ἀκληροι, μὲ βαθὺ τόν πόνο τῆς μοναξιᾶς στή ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιός παρακάτω ξέρει
γιά μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τό βιβλίο !
Ποιός πρῶτος θέ νά πάει στ' ἀνήλια μέρη,
ποιός μόνος του θά μείνει ἀπό τούς δύο ;

„Αν, οἱ μαῦροι, νά ζοῦμε ἀτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρό θέλημα θεῖο,
τό χέρι ἐνός τ' ἀλλου ἃς βαστάει τό χέρι,
ώς νά τ' ἀκούσει ἀναίσθητο καὶ κρύο.

Μιά τέτοια χάρη — ἃς μή ζηλέψουμ' ἀλλη —
στή λαύρα, πού βαθιά μᾶς ἔχει κάψει,
είναι, ἀδελφή, παρηγοριά μεγάλη.

„Ἄχ ! τήν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτη πάψει,
ἄν ἐνα μόνο δάκρυ δύναμος βγάλει,
τό ζωντανό, ὅχι τόν ἀλλο, ἃς κλάψει.

«Μικρά Ταξίδια»

Γεράσιμος Μαρκοράς

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου ἔφωλιασε μελίσσι,
γέρικη ἐλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού ἀκόμα σέ τυλίγει
σά νά ὑθελε νά σέ νεκροστολίσει.

Καί τό κάθε πουλάκι στό μεθύσι
τῆς ἀγάπτης πιπίζοντας ἀνοίγει
στό κλαρί σου ἐρωτιάρικο κύνηγι,
στό κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίσει.

“Ω, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτικά βοή πού κάνουν,
δλοζώντανης νιότης ὅμορφάδες,
πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ω, νά μποροῦσαν ἔτσι νά πεθαίνουν
καί ἄλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναῖκες διώχνει μιά συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. «”Ἐχω ἔνα ἀνίψι, τόν Εύκλεα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὄλυμπιονίκες.

Νά μ’ ἀφήσετε πρέπει, ‘Ελλανοδίκες,
κι ἔγώ νά καμαρώσω μέσ στά ὥραϊα
κορμιώ, πού γιά τ’ ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές ἀντρίκειες.

Μέ τές ἄλλες γυναικες δέν είμαι ὅμοια·
στόν αἰώνα τό σόι μου θά φαντάζει
μέ τῆς ἀντρειᾶς τ’ ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τό δοξάζει
σέ ἀστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ύμνος χρυσός τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου».

«Τά ‘Ἐργα», ’Αλεξανδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τή χάρη
κι ἀπό λάμψη τόν κόσμο πλημμυρίζει·
μές στό χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
ἀπό βόδια θωρεῖς νά τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾶς περήφανο μοσχάρι
στό πράσινο σιτάρι νά βαδίζει,
ἔν' ὅλλο ἔκει γυρμένο στό χορτάρι,
καί τό πλατύ ρουθούνι νά καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τή γῆ
κι ὑψωμένες στόν ἥλιο λαμπυρίζουν.
Στόν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῷ θωρεῖς τά σπίτια νά καπνίζουν,
ἄλλο πλιά δέ γρικᾶς τή χαραυγή,
παρά τά βόδια ἀγάλι νά μουγκρίζουν.

«Απαντώ»

Στέφαρος Μαρτζώκης

9. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Όταν, ώ Ναὲ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
ώς μετέωρον ὄρατον
εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
με τοῦ Φοίβου τὰς ἀκτίνας παιζῆς τὰς ἐσπερινάς,

καὶ αἱ στίλβουσαι γλυφαί σου ώς νὰ ἔλαβον ψυχήν,
ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
καὶ συστρέφωνται καὶ ζῶσι,
καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχήν,

σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εῖσαι τις χρυσῆ,
μήπως εῖσαι τις γλυκεῖα
χρόνου ὅλου δόπτασία,
κι τή ψυχή μου τρέμει αἴφνης, μή ἔξαλειφθῆς καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἔχάθη,
ἥτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι' ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
καὶ πᾶν ἔχοχον καὶ θείον
πνεῦμα διαρκές μνημεῖον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲν ἄστρα οὔρανός,
πλήρης ἔλαμψε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἄστρων σύ ἐκείνων ἥσουν ὁ αὔγερινός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄψοφον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας δλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
λείψανα μεμονωμένα,
στήλην μίαν, ναὸν ἓνα,
ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουν τῆς ἑρήμου τὰ πτηνά.

«Η Βάρβιτος»

Ιωάννης Καζασούτσας

10. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου.
χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν, .
καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπρά ἐκεῖ, ἀλλὰ ὡραίας
μικρᾶς οἰκίας, ταπεινᾶς, χιόνος λευκοτέρας,
καὶ πρὸ αὐτῶν ἔδω κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς δέρας.

"Αρωμα τί χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
μυρώνει τὴν μικράν δόδον· δροσίζονται τὰ στήθη,
τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκά καὶ ἀσυνήθη.

Βαίνων ἔκει, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὔρανίαν·
μικράν νομίζεις τὴν δόδὸν ἔκεινην ἐκκλησίαν.

Πλὴν διαφέρει τῶν δόδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἔξοχῆς ναῖσκος.

Κι ἐνῷ 'Αθῆναι δι μικρὸς ἔκεινος δρόμος εἶναι,
μακράν εύρισκεται αὐτῶν, δὲν εἰν' ἔκει 'Αθῆναι.

Εἰς τὰς ὡραίας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.

Περᾶς κι ὑψοῖ τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
καὶ βλέπεις δύο γαλανούς ὡραίους κατασκόπους
λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν. . . ἢ στόμα κορασίου,
ὅπερ θαρρεῖς ἀνθος ροιᾶς ἢ ρόδον 'Απριλίου.

'Ενίστε, ἔσμ' ἀφελές ἀκούεις ἔκει βαίνων,
ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβόν του ψάλλει,
καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσαν παρθένον.
Θαρρεῖς πώς εἰν' ἔκει αύγῃ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.

"Αν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὅχι καμελίας!
Δὲν ρίπτει βλέμμα δι λαὸς εἰς ἀνθος χωρὶς μύρον,
καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾶ φυτὰ δημοκρατίας.

"Οπου βασιλικός, ἔκει κι ἐργάτις κόρη μένει,
τὴν ἐργασίαν της μ' δύσην βασιλικοῦ μυρώνει,
κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγύς του καθημένη. . .

Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χείρα της πτερώνει.
Νὰ μένης ἀεργος ἔκει καλεῖται ἀμαρτία,
καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.

Εἰν' ὁ δρομίσκος ἵερα κυψέλη ἀνθρωπίνη,
καὶ τῆς ἀργίας ἀγνωστος εἰσέτ' ἢ καταισχύνη.
Μέγα συμβὰν εἰς τὴν δόδὸν τὴν ἥρεμον καλεῖται,
κι εἰς τὰ πτωχά της χρονικὰ πολλάκις ἰστορεῖται,
ἀν πλανηθέν τι ὅχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
μόλις ἢ ἀμαξα φανῇ καὶ μόλις ἔκει φθάσῃ

ξανθάς παρθένους θὰ Ἰδῆς εύθυμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδιῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὅπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων !

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ δόδος ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὡραίας της ἡμέρας·
κι ἐκεὶ ἐνίστε ἡχοῦν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐάν τὸ Σάββατον ἐκεὶ διέλθης τὸ ἑσπέρας,
φαιδροὺς ἐργάτας θὰ Ἰδῆς καὶ ὅμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἔξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἐκεὶ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ Ἰδῆς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἡνεῳγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἀγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούσῃς, ἄσματα, ἐνίστε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ Ἰδῆς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστούγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνος
ν' ἀνάπτη μετὰ ζέσεως τὴν ιερὰν λυχνίαν·
ἔγγυς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἔως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπτη μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωάτητός της
τὴν κυήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ Ἰδῆς οἰκοδέσποιναν ἐκ παίδων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσαν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην· ·
ἥχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίστε μὲ πάλλουσαν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἔορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. . .

Έκει, άστος τις ἀγαθὸς καρποὺς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἔτοιμάζει,
 ἦν αὔριον πρώτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
 καὶ παιδῶν ὄμιλος ἐκεῖ ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ὀπαντήστης,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσῃς!

«Ποιήσεις»

Αχιλλ. Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
 ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλάς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.

Παρέσυρε τὸ ἀγαλμα ὃ διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σώζεται, οὔτ' ἵχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὅγκον συντριμμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξίν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφοῦσα, φθείρουσσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν είναι πλέον ἀγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἀγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἀμορφὸν, παλατίον πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

«Απαντώ»

Λημ. Παπαδημόπουλος

12. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΙΤΟ

Ἄπο μικρό κι ἀπ' ἀφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμί μέ τόν καιρό καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τά φτερά καὶ πιθαμές τά νύχια,

καὶ μές στά σύννεφα πετᾶς, μές στά βουνά ἀνεμίζεις.
 Φωλιάζεις μές στά κράκουρα*, συχνομιλᾶς μέ τ' ἄστρα,
 μέ τή βροντή ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς καὶ παίζεις
 μέ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα· καὶ βασιλιά σέ κράζουν
 τοῦ κάμπου τά πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 "Ετσι γεννήθηκε μικρός κι ὁ πόθος μου στά στήθη
 κι ἀπ' ἀφαντο κι ἀπ' ἀπλερο πουλάκι, σταυραῖτε μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί καὶ νύχια,
 καὶ μοῦ ματώνει τήν καρδιά, τά σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου ἀιτός, στοιχειό καὶ δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιά βαθιά μές στ' ἀσαρκο κορμί μου,
 καὶ τρώει κρυφά τά σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τή νιότη.
 Μπεζέριστα* νά περπατῶ στοῦ κάμπου τά λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, ἀιτέ μου,
 μές στήν παλιά μου κατοικιά, στήν πρώτη τή φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στά βουνά, θέλω νά ζάω μέ σένα.
 Θέλω τ' ἀνήμερο καπτρί, τ' ἀρκούδι, τό πλατόνι*,
 καθημερνή μου κι ἀκριβή νά τά χω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, κάθ' αύγή, θέλω τό κρύο τ' ἀγέρι
 νά 'ρχεται ἀπό τή λαγκαδιά, σά μάνα, σάν ἀδέρφι,
 νά μοῦ χαϊδεύει τά μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ή βρυσούλα, ή ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νά μοῦ προσφέρουν γιατρικό τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τά πουλιά μέ τόν κελαηδισμό τους
 νά μέ κοιμίζουν τό βραδύ, νά μέ ξυπνοῦν τό τάχυ,
 καὶ θέλω νά χω στρῶμα μου, νά χω καὶ σκέπασμά μου,
 τό καλοκαίρι τά κλαδιά καὶ τό χειμών' τά χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἀγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἔλάτια,
 θέλω νά στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νά πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τόν ἥχο τῆς βροχῆς καὶ νά γλυκοκοιμιέμαι.
 'Απ' ἡμερόδεντρο, ἀιτέ, θέλω νά τρώω βαλάνια,
 θέλω νά τρώω τυρί ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἀγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι δένες νά σκούζουν,
 θέλω νά περπατῶ γκρεμούς, ραϊδιά*, ψηλά στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά ζερβιά νά βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τά νύχια σου νά τά τροχᾶς στά βράχια,

ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἵσκιο σου νά βλέπω
Θέλω, μά δέν ἔχω φτερά, δέν ἔχω κλαπατάρια*,
καί τυραννιέμαι καί πονῶ καί σβηέμαι ιύχτα μέρα.
Παρακαλῶ σε, σταυραιτέ, γιά χαμηλώσου λίγο,
καί δῶσ' μου τίς φτεροῦγες σου καί πάρε με μαζί σου,
πάρε με ἀπάνου στά βουνά, τί θά μέ φάει δικάμπτος !

«Απαντα»

Κώστας Κρυστάλλης

13. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Όρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου, δλόμορφο βουνό,
βουνό μέ τ' ἀσπρα μάρμαρα καί τά σγουρά τά πεῦκα,
γλαρό, ίλαρό πρός τό γλαυκόν ύψωνεσαι ούρανό
καί λιγερόκορμο καθώς τῶν λαγκαδιῶν σου ή λεύκα.

Όλόγυμνη ή χαλκόμαβη χυτή σου κορυφή,
στά πλάγια σου σά μέ χλωρά σμαράγδια ἀριοντυμένο,
ἔτσι χρυσό στό δειλινό καθώς ἔχεις βαφεῖ,
ώσάν δλόφωτο ὅνειρο φαντάζεις ύψωμένο.

Όλόρθο, δλόφωτο ὅνειρο πού ή κορυφή ψηλά
ἀνέγνοιαστη, ἀν στά πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
κι ἀν τραγουδοῦνε τά πουλιά καί τό νερό κυλᾶ,
στάραχη πρός τό γλαυκό περίγυρο ἀντικρίζει.

Καί μόνο τή γαλήνη της ἀφήνει νά συρθεῖ,
ἵσκιος στή ράχη ρόδινος καί στήν πλαγιά ν' ἀπλώσει,
καί μόνο τήν ἀνάσσα της σκορπίζει νά χυθεῖ,
τό ράθυμο τό δειλινό γλυκά νά βαλσαμώσει.

Μέ τό νερό στά βάθη σου, βουνό, πού ἀργοκυλᾶ
καί μέ τό πεῦκο, δλόγυρα τό δάσος πού τό κλείνει
καί τόν ἀέρα χαίρεται πού φτάνει ὅπό ψηλά
καί στά κλαδιά του χύνεται, κύμα καί φλοισβος σβήνει.

Μέ τήν κοιλάδα ἐμέ ἡ ζωή καὶ τήν πλαγιά ἀδελφή,
δέ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τό ψῆλος σου νά γγίσει.
ὤ, ἂς ἦταν τή γαλήνη της μονάχα μιά κορφή
καὶ στό δικό της δειλινό ροδόχρωμη νά χύσει.

«Ἀπλοὶ Τρόποι»

Κώστας Χατζόπουλος

14. ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Μέ τό γλυκό κρασί ἡ μαγεύτρα Πλάνη
τίς ταπεινές ψυχές μεθάει κι εύφραινει·
μέ τό πικρό φαρμάκι ἡ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τό στεφάνι.

Ἐτσι τοῦ Χάρου τό ποτήρι ἀγγίζει
στά χείλη του τ' ἀχνά δ Σωκράτης, κι ὅπως
τῆς μέθης τό ποτήρι δ χαροκόπος,
ὡς τή στερνή ρανίδα τό στραγγίζει.

Σκεπάζει μέ τή φτωχική χλαμύδα
τήν ὅψη του, νά μή φανεῖ τό ἀχνάρι
τοῦ πόνου ἀντίκρυ στό θαμπό λυχνάρι,
καὶ κράζει ξεψυχώντας : ο ὑ δέν οἶδα !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοί σκυμμένοι
στοῦ λογισμοῦ τά βύθη ἀνασκαλεύουν
τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μέ σκιές παλεύουν·
καὶ τό μυστήριο τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καὶ κράζουν : ο ὑ δέν οἶδα ! κι ἡ μορφή του
φωτόλουστη, δόλοζώντανη προβάλλει
μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τά κάλλη
ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφή προφήτου...

Οταν νεκρό στό χάος ἔν' ἄστρο σβέσει,
χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροί περνᾶνε
κι ἀκόμα δ κόσμος τό θωρεῖ, σάν νά 'ναι.
τ' ἄστρο ψηλά στήν ίδια του τή θέση.

«Ἐσπερινός»

Ιωάννης Πολέμης

15. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανής ἡ δόλόφεγγη ἡ Σελήνη
 λαμπτοκοπᾶ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα,
 τό φῶς της μέσ στόν ἔρημον αἰθέρα
 τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μά ἐκεῖ βαθιά, πού ροδοφέγγει ἡ μέρα,
 ὅταν μικρή ζωή στή νύχτα μείνει,
 ἐν' ἀστρο λίγο μά δικό του χύνει
 φῶς τρέμιο ἀπό τήν ἄγνωστή του σφαίρα.

Κι εἶπα: τέτοιο καλό μακριά 'πό μένα,
 ἀφοῦ κοντά σέ μεγαλεῖα ξένα
 ὅ,τι σιμώνει τό δικό του χάνει.

καλύτερα μακριά καὶ μοναχός μου !
 Σέ μιά ἄγνωστη κρυφή γωνιά τοῦ κόσμου
 λίγο μά καὶ δικό μου φῶς μέ φτάνει.

«Σκαραβαῖοι καὶ Τερρανόττες»

*Ιωάννης Γρυπάρης

16. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

Ἄ ! πῶς χτυπᾶ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾶ
 τώρα στά γεροντάματα,
 σάν νιός νά ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
 δύσει, γλυκοχαράματα.

Σάν ἀπ' τήν τάξη τή μουχλή, στό πατρικό μου νά γυρνῶ,
 καὶ νά 'χω σκόλη τρήμερη.
 καὶ νά εῖμαι γιά τό Γαλατά καὶ γιά τ' ἀθάνατο βουνό,
 μέ τήν πλαγιά τήν ἥμερη.

Κι ἐκεῖ σά νά μέ καρτεροῦν γιδάρηδές μου πιστικοί,
 πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
 μ' ἄλλους νά μπαίνω στό λογγά κι ἄλλοι ἀπ' τήν ἄγναντη κορφή
 νά ρίχνουν στό πιστρόφι μου.

Κι άκόμα σά νά 'ν' έτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τό σφαχτό,
καί τό γλυκό τό νιώτικο,
κι άπά σέ πλατανόσφυλλα τό κοκορέτσι τό ζεστό,
καί τό ρακί τ' άιλιώτικο.

Κι ύστερα σά νά μοῦ κρατοῦν τήν καλαμάτα στό χορό¹
βλαχούλες καί βλαχόπουλα,
κι έκει πού σειέμαι καί λυγῶ καί στρίβω καί νυχοπατῶ,
νά μοῦ φωνάζουν : ὅπουλα ! . . .

"Α ! πῶς χτυπᾶ καμιά φορά τούτ' ή καρδιά κι άναφτερᾶ,
καί πῶς μ' άνάβουν τά αἷματα,
σά νά 'μ' έκει καί τραγουδῶ μέ τή φλογέρα συνοδιά :
«Τό λένε τ' άηδονάκια στά κλεισορέματα . . . »

«Μεσολογγίτικα»

Μιλτιάδης Μαλακάσης

17. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τή χαρά, τή μόνη πού μποροῦσε
νά σοῦ ζητήσει άπάνω έκει νοσταλγικά ή ψυχή του,
κάνε τό θαῦμα κι ἀσε τον νά ζήσει ὅπως έζούσε
σέ μιά μεριά πού τάχατες νά μοιάζει τό νησί του.

Νά 'ναι τά βράχια στό γκρεμό βαθιά κουφαλιασμένα,
νά 'χει σωριάσει ή θάλασσα στήν άμμουδιά τά φύκια
κι άράδα άράδα στό γιαλό δεμένα, άποσταμένα,
νά σιγοτρίζουν τά φτωχά σκιαθίτικα καΐκια.

Νά 'ν' οι νησιώτισσες οί γριές, κι οί νιές οί πεθαμένες,
αύτές, πού τίς θλιμένες τους μᾶς ἔλεγε ίστορίες·
νά γνέθουν τό λινάρι οί γριές στήν πόρτα καθισμένες,
καί στά παράθυρα σιμά ν' άνθιζουν οί γαζίες.

Κι ύστερα άκόμα νά 'ναι έλιές καί νά 'ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νά 'ναι, καί τό φῶς τ' άχνό νά προσκυνᾶνε,
νά τόνε περιμένουνε στόν κάμπο τά ξωκλήσια,
καί τήν καμπάνα τους μακριά οί άγγέλοι νά χτυπᾶνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τή γλυκιά χαρά νά ίδει καί πάλι,
τή γνώριμή του τή ζωή κοντά στ' ἀκροθαλάσσι,
ἄχ ! ἔτσι ἀθῶσ κι ἔτσι ἀπλά κι ἀγνά ώς τήν εἶχε ψάλλει,
πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ' αὐτόν ν' ἀγιάσει...

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

18. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατί στρατί τό μονοπάτι
βασιλοπούλες καί καλοκυράδες,
ἀπό τίς ξένες χῶρες βασιλιάδες
καί καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καί γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τό κρεβάτι,
ἀνάμεσ' ἀπό δυό χλωμές λαμπάδες,
περινούσανε, καί σάν τραγουδιστάδες
τῆς τραγουδοῦσαν — ποιός τό ξέρει; — κάτι.

Κανεὶς γιά τῆς γιαγιᾶς μου τήν ἀγάπη,
δέ σκότωσε τό Δράκο ἢ τόν Ἀράπη,
καί νά τῆς φέρει ἀθάνατο νερό.

‘Η μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου'
μ' ἀπάνω — μιά φορά κι ἔναν καιρό —
δ 'Αρχάγγελος χτυποῦσε τά φτερά του.

«Σκιές» .

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νά σέ πῶ; — μικρήν ‘Ελλάδα,
ἢ τῆς ‘Ελλάδας κόρη, ἢ ‘Ελλάδα ἀκεραία;
Μά ὅπως καί νά σέ πῶ, ἔσύ λαμπάδα,
καίεις στούς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αύρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων!...
 Κόρες σου ἐσέ ἀκριβές δῖ Ροδαφνοῦσες,
 ω χώρα τῶν Ἐρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ω Νησί φιλημένο ἀπό τίς Μοῦσες!

Μ' ἂν εἴσαι μέ τ' ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μέ τά ροδοστάματα πλασμένη,
 εἴσαι καὶ Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ω Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καὶ μέ τοῦ Ἀντρόνικού σου τὴν ψυχή,
 στά Μαρμαρένια Ἀλώνια,
 πόσες φορές δέν πάλεψες ἐσύ
 μέ τό Χαμό; Καί βγῆκες ἀπ' τά χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἀξαφνο φύλλο
 ἄνοιξης νέας! Γιατί στήν ἀγκαλιά σου
 κρατᾶς σά φυλαχτό τό Τίμιο Ξύλο,
 πού σοῦ φερε ἡ βυζαντινή Κυρά σου.

Καί δέν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
 νά σοῦ τό πάρει δίχως νά καεῖ,
 ω Κύπρο, ἀπό τό θεῖο Περιστέρι
 τρισαγιασμένη, ω Κύπρο ‘Ελληνική.

Εἰμ' εύτυχής πού σέ εἶδα, πού τά δῶρα
 ἔψαλλα τά κρυφά σου — Χελιδόνι! —
 καί πιό εύτυχής ἂν θέ νά ζῶ τήν ὕρα
 τῆς Λευτεριᾶς σου, πού ἔρχεται, σιμώνει.

Ηεριοδικό «Νέα ‘Εστία»

Σωτήρης Σκιστής

20. ΛΟΥΗΣ

Σπύρο, δχ τά βάθη τῆς καρδιᾶς σοῦ δίνω τήν εύκή μου.
 Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοί πού τέτοιο παλικάρι
 μέσα στά σπλάχνα τους νά δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
 μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά πού θά σέ πάρει.

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια!

Μέ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε δλος δ κόσμος μάτι,
κι ἥτανε, Σπύρο μου, νά κλαῖς πού ή τόση καταφρόνια,
τό τόσο μίσος κι οι ντροπές, μᾶς ἀξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, δ Μητρόπουλος, δ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριᾶς μές στίς πληγές μας λάδι·
μᾶς φαίνεται σά νά σκορποῦν στόν ούρανό τά νέφια,
σά νά προβάλλει ἀλάργα ἐκεῖ ή πούλια στό σκοτάδι.

Μά δέ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μές στό χωριό νά μείνεις,
δέν πρέπει φτυάρια καί τσαπιά τό χέρι σου νά ἀγγίζει·
κατέβα ως τήν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιός νά γίνεις
ἔδω δέν τυραγνάει δουλειά μήτ' ἥλιος δέ μαυρίζει.

“Ασε τή γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νά μάθεις γλώσσα πού δμορφιές ἔχει πολλές καί κάλλη·
μᾶς ἔκανε τήν πρώτη ἀρχή τό τηλεγράφημά σου...”

“Ελα, προσμένουν μ’ ἀγκαλιά δρθάνοιχτη οι δασκάλοι.

“Ομως τί λέω; ”Αν ἔρθουνε νά σέ γνωρίσουν ξένοι,
μέ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νά μᾶς κακοντροπιάσεις.

Λούη! ή πατρίδα τ’ ἀπαιτεῖ, δ τόπος τό προσμένει,
νά ἀφήσεις τά ρωμαίικα καί γαλλικά νά πιάσεις.

Σπύρο, ἀν ποτέ κανένας τους ως τό χωριό ξεπέσει
ἀπ’ τήν Ἀθήνα, κι ἀν σοῦ πεῖ τήν τσάπτα σου ν’ ἀφήσεις,
ἀκούμπτα ἔσυ τά χέρια σου στήν ἀτσαλένια μέση
καί καταδέξου μιά στιγμή νά τόν παρατηρήσεις.

Νιός θά ‘ναι μά θ’ ἀσπρολογοῦν τά λιγοστά μαλλιά του·
μέ τή θωριά του σά φλουρί, μέ χείλια πανιασμένα,
μ’ ἄλαμπτα μάτια καί τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θά σοῦ μιλᾶ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοή θανάτου.

Καί πές του, ἀν θέλει μιά φορά κι αύτός νά ζωντανέψει,
νά κάνει μέση σίδερο, πλεμόνια σά στουρνάρι,
ᾶς ἔρθει, πές του, ως τό χωριό μαζί σου νά δουλέψει
μέ τσάπτα καί ξινάρι.

«Ταμπουράς καί Κόπανος»

‘Αλέξανδρος Πάλλης

21. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τό πατρικό μας σπίτι, στό λιμάνι,
πού γνώρισε δυό δλάκερους αἰῶνες,
σέ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο ἀπ' τόν καιρό τοῦ Ὀσμάνη.

Στή στέγη του ἄν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἀτρεμον ἐφάνη.
ψηλά οἱ ἀγιονορείτικες εἰκόνες
μέ τό ιερό δλοτρόγυρα λιβάνι.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καὶ τά φτερά κρατώντας ἀπλωμένα,
τό χέρι μου καλόβουλη ὁδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του δλοένα,
νά πᾶνε ἀεροσάλευτο τό σπίτι
στόν ἔβδομο ούρανό τοῦ Ἀποσπερίτη !

«Ο ἀνθισμένος δρόμος»

Στέφανος Δάμφης

22. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τό φτάσιμο

Θά βραδιάζει ἡ μέρα, ὅταν θά φτάνομε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ἀλώνια.
θά φανοῦν λευκά τά χωριατόσπιτα
πίσω ἀπό τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριά θ' ἀκούονται ἀρνιῶν βελάσματα.
βραδινή καμπάνα θά σημαίνει.
στή βρυσούλα βόδια θά ποτίζονται,
θά καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θά βαθιανασαίνομε στό διάβα μας
μυρωδιά ἀπό στάχυα θερισμένα.
Θά μᾶς εύχηθοῦν τό «καλῶς ἥρθατε»
χέρια ἀπό τόν κάματο ἀργασμένα.

Από τό κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τά χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξομε
τή βαριά τή σιδερένια πόρτα.

β') Γλυκοχαράματα

Θά μᾶς ποῦν τό πρῶτο καλημέρισμα
πρωτοξύπνητα τά χελιδόνια
στίς φωλιές τοῦ πύργου — πρῶτο σάλεμα
τῆς ζωῆς θά φτάσει ἀπό τ' ἀλώνια.

Καί θά τρικυμίσουν τίς ἀτάραχτες
τῶν βουνῶν πλαγιές, τίς σμαραγδένιες,
οἱ φωνές, πού μαρτυροῦν τό ξύπνημα
τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τίς ἔγνοιες.

Στ' ούρανοῦ τό ρόδισμα κατάντικρυ
τά κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
κι ὕστερα ἀπό τόσα βασιλέματα
πρῶτο γλυκοχάραμα θά ἴδοῦνε.

γ') Τό τάμα

Γλιστερό τό μονοπάτι ἀπό πευκόφυλλα
στοῦ χωριοῦ τήν ἐκκλησούλα θά μᾶς φέρει
θά ζητᾶ σέ σκίνων κλώνους μέ τρεμόγελο
νά συγκρατηθεῖ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπό φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
ἄγριο κλῆμα τή σκεπτή της θ' ἀποκρύβει.
Κι ἂν δέν ἥταν κρεμασμένο ἔκει τό σήμαντρο,
δέν ξεχώριζε ἀπό χωριανό καλύβι.

Ταπεινή, φτωχούλα, ἡ πίστη τή θεμέλιωσε
κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἀτεχνα γραμμένες,
μά εἰν' δ Θεός ἔκει κοντύτερα στόν ἄνθρωπο,
παρά σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἀγιο Βῆμα ἐμπρός, λυγίζοντας τά γόνατα,
προσευχή ν̄ ψυχή μου ἀμίλητη θά λέει,
καί τά χέρια μου θ' ἀνάψουν καθώς τό ταξι,
τό καντήλι πού μερόνυχτα θά καίει.

δ') Τά πρωτοβρόχια

Μέ τά πρωτοβρόχια θά ρθουν τά μηνύματα
τοῦ χειμώνα: τό ποτάμι θά θολώσει,
θά τριζοβιολοῦν ξερά τά πλατανόφυλλα,
θά κρυώσει ν̄ νύχτα καί θά μεγαλώσει.

Θά δροσοσταλάζουν κόκκινα τά κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στό χῶμα ταίρια ταίρια,
θά καπνίζουν σφαλιστά τά χωριατόσπιτα,
καί θ' ἀρχίσουν τά σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θά σωπάσει δ τζίτζικας, κι έτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων ἀνοιξη, μακριά ἀπ' τά χιόνια,
θράδυν βράδυν ὡς τά μεσούρανα θά χύνονται,
μαῦροι φτερωτοί σταυροί, τά χελιδόνια.

Ω χαρά μας! τό χειμώνα θά προσμένομε,
δίχως πάγους καί χιονιές νά φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τό στερνό ταξίδι ἐκάναμε
καί τήν ἀνοιξη ἄλλων τόπων δέν ποθοῦμε!

«Θά βραδιάζει»

Γεώργιος Αροσίης

23. ΦΩΝΕΣ

Ιδανικές φωνές κι ἀγαπημένες
ἐκείνων πού πεθάναν, ή ἐκείνων πού εἶναι
γιά μᾶς χαμένοι σάν τούς πεθαμένους.

Κάποτε μές στά ὅνειρά μας ὅμιλοῦνε·
κάποτε μές στήν σκέψη τές ἀκούει τό μυαλό.

Καί μέ τόν ἥχο των γιά μιά στιγμή ἐπιστρέφουν
ἥχοι ἀπό τήν πρώτη ποίηση τῆς ζωῆς μας—
σά μουσική, τήν νύχτα, μακρυνή, πού σβήνει.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Κ. Π. Καβύφης

24. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Μαζεύτηκαν οἱ Ἀλεξανδρινοί
 νά δοῦν τῆς Κλεοπάτρας τά παιδιά,
 τόν Καισαρίωνα, καί τά μικρά του ἀδέρφια,
 Ἀλέξανδρο καί Πτολεμαῖο, πού πρώτη
 φορά τά βγάζαν ἔξω στό Γυμνάσιο,
 ἐκεῖ νά τά κηρύξουν βασιλεῖς,
 μές στή λαμπρή παράταξη τῶν στρατιωτῶν.

‘Ο Ἀλέξανδρος — τόν εἶπαν βασιλέα
 τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας, καί τῶν Πάρθων.

‘Ο Πτολεμαῖος — τόν εἶπαν βασιλέα
 τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας, καί τῆς Φοινίκης.

‘Ο Καισαρίων στέκονταν πιό ἐμπροστά,
 ντυμένος σέ μετάξι τριανταφυλλί,
 στό στῆθος του ἀνθοδέσμη ἀπό ὑακίνθους,
 ἡ ζώνη του διπλή σειρά σαπφείρων κι ἀμεθύστων,
 δεμένα τά ποδήματά του μ' ἄσπρες
 κορδέλες κεντημένες μέ ροδόχροα μαργαριτάρια.
 Αύτόν τόν εἶπαν πιότερο ἀπό τούς μικρούς,
 αύτόν τόν εἶπαν Βασιλέα τῶν Βασιλέων.

Οἱ Ἀλεξανδρινοί ἔνιωθαν βέβαια
 πού ἡσαν λόγια αύτά καί θεατρικά.

‘Αλλά ἡ μέρα ἥτανε ζεστή καί ποιητική,
 δούρανός ἔνα γαλάζιο ἀνοιχτό,
 τό Ἀλεξανδρινό Γυμνάσιον ἔνα
 θριαμβικό κατόρθωμα τῆς τέχνης,
 τῶν αὐλικῶν ἡ πολυτέλεια ἔκτακτη,
 δο Καισαρίων ὅλο χάρις κι ἐμορφιά
 (τῆς Κλεοπάτρας υἱός, αἷμα τῶν Λαγιδῶν).
 κι οἱ Ἀλεξανδρινοί ἔτρεχαν πιά στήν ἑορτή,
 κι ἐνθουσιάζονταν, κι ἐπευφημοῦσαν
 Ἑλληνικά, κι αἰγυπτιακά, καί ποιοί ἔβραίκα,

γοητευμένοι μέ τ' ὥρασί θέαμα —
μ' δλο πού βέβαια ἡξευραν τί ἀξιζαν αὐτά,
τί κούφια λόγια ἡσανε αύτές οι βασιλεῖς.

«Ποιήματα» τ. Α'.

K. II. Καβάφης

25. ΠΑΛΑΜΑΣ

΄Ηχῆστε, οι σάλπιγγες . . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ως πέρα . . .
Βογκῆστε, τύμπανα πολέμου. . . Οι φοβερές
σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στόν ἀέρα!

Σ' αύτό τό φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ 'Ελλάδα! "Ενα βουνό¹
μέ δάφνες ἄν ύψώσουμε ως τό Πήλιο κι ως τήν "Οσσα,
κι' ἄν τό πυργώσουμε ως τόν ἔβδομο ούρανό,
ποιόν κλεῖ, τί κι ἄν τό πεῖ ἡ δικιά μου γλώσσα;

Μά 'Εσύ, Λαέ, πού τή φτωχή Σου τή μιλιά,
"Ηρωας, τήν πῆρε καί τήν ύψωσε ως στ' ἀστέρια,
μεράσου τώρα τή θεϊκή φεγγοβολιά
τῆς τέλειας Δόξας Του, ἀνασήκωσ' Τον στά χέρια

γιγάντιο φλάμπουρο, κι ἀπάνω κι ἀπό μᾶς
πού Τόν ύμνοῦμε, μέ καρδιά ἀναμμένη,
πές μ' ἔνα μόνο ἀνασασμόν: «ὅ Παλαμᾶς!»,
ν' ἀντιθογκήσει τ' ὅνομά Του ἡ Οἰκουμένη!

΄Ηχῆστε, οι σάλπιγγες . . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ως πέρα, . . .
Βογκῆστε, βούκινα πολέμου!. . . Οι ιερές
σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στόν ἀέρα!

Σ' αύτό τό φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ 'Ελλάδα! "Ενας λαός,
σηκώνοντας τά μάτια του, τή βλέπει·

κι άκέραιος φλέγεται ώσμε τ' ἄδυτο δέ Ναός,
κι ἀπόψηλά νεφέλη Δόξας Τόνε σκέπτει.

Τί πάνωθέ μας, ὅπου δέ ἄρρητος παλμός
τῆς αἰώνιότητας ἀστράφει, αὐτή τήν ὥρα
Ὀρφέας, Ἡράκλειτος, Αἰσχύλος, Σολωμός
τήν ἄγια δέχονται ψυχή τήν τροπαιοφόρα,

πού, ἀφοῦ τό Ἔργο της θεμέλιωσε βαθιά
στή γῆν αὐτήν μέ μιάν Ισόθεη Σκέψη,
τόν τρισμακάριο τώρα πάει ψηλά τόν Ἱακχο
μέ τούς ἀθάνατους θεούς γιά νά χορέψει.

'Ηχηστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ὡς πέρα. . . .
Βόγκα, Παιάνα! Οι σημαῖες οἱ φοβερές,
στῆς Λευτεριᾶς ξεδιπλωθεῖτε τόν ἀέρα!

"Απαντώ τ. Β'

"Αγγελος Σικελιαρός

26. Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΣΙΝΗΣ

'Λ σένην τε...

ΙΛΙΔΔΑ

Κοιτάξαμε δόλο τό πρωί γύρω — γύρω τό κάστρο
ἀρχίζοντας ἀπό τό μέρος τοῦ ίσκιου ἐκεῖ πού δέ θάλασσα
πράσινη καὶ χωρίς ἀναλαμπή, τό στήθος σκοτωμένου παγονιοῦ
μᾶς δέχτηκε ὅπως δέ καιρός χωρίς κανένα χάσμα.
Οι φλέβες τοῦ βράχου κατέβαιναν ἀπόψηλά
στριμμένα κλήματα γυμνά πολύκλωνα ζωντανεύοντας
στ' ἄγγιγμα τοῦ νεροῦ, καθώς τό μάτι ἀκολουθώντας τις
πάλευε νά ξεφύγει τό κουραστικό λίκνισμα
χάνοντας δύναμη δλοένα.

Από τό μέρος τοῦ ήλιου ξνας μακρύς γιαλός όλάνοιχτος
 καί τό φῶς τρίβοντας διαμαντικά στά μεγάλα τείχη.
 Κανένα πλάσμα ζωντανό τ' ἀγριοπερίστερα φευγάτα
 κι ό βασιλιάς τῆς Ἀσίνης πού τόν γυρεύουμε δυό χρόνια τώρα
 ἄγνωστος λησμονημένος ἀπ' ὅλους κι ἀπό τόν "Ομηρο
 μόνο μιά λέξη στήν 'Ιλιάδα κι ἐκείνη ἀβέβαιη
 ριγμένη ἐδῶ σάν τήν ἐντάφια χρυσή προσωπίδα.
 Τήν ἄγγιξε, θυμᾶσαι τόν ἥχο της; κούφιο μέσα στό φῶς
 σάν τό στεγνό πιθάρι στό σκαμμένο χῶμα·
 κι ό ἴδιος ἥχος μέσ στή θάλασσα μέ τά κουπιά μας.
 'Ο βασιλιάς τῆς Ἀσίνης ἔνα κενό κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα
 παντοῦ μαζί μας παντοῦ μαζί μας, κάτω ἀπό ἔνα ὄνομα:
 «Ἀσίνην τε . . . Ἀσίνην τε . . . ».

καί τά παιδιά του ἀγάλματα
 κι οἱ πόθοι του φτερουγίσματα πουλιῶν, κι ό ἀγέρας
 στά διαστήματα τῶν στοχασμῶν του καί τά καράβια του
 ἀραγμένα σ' ὅφαντο λιμάνι·
 κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα ἔνα κενό.

Πίσω ἀπό τά μεγάλα μάτια τά καμπύλα χείλια τούς βοστρύχους
 ἀνάγλυφα στό μαλαματένιο σκέπτασμα τῆς ὑπαρξής μας
 ἔνα σημεῖο σκοτεινό πού ταξιδεύει σάν τό ψάρι
 μέσα στήν αὐγινή γαλήνη τοῦ πελάγου καί τό βλέπεις:
 ἔνα κενό παντοῦ μαζί μας.

Καί τό πουλί πού πέταξε τόν ἄλλο χειμώνα
 μέ σπασμένη φτερούγα
 σκήνωμα ζωῆς,

κι ἡ νέα γυναίκα πού ἔφυγε νά παίξει
 μέ τά σκυλόδοντα τοῦ καλοκαιριοῦ
 κι ἡ ψυχή πού γύρεψε τσιρίζοντας τόν κάτω κόσμο
 κι ό τόπος σάν τό μεγάλο πλατανόφυλλο πού παρασέρνει ό χεί-
 μαρρος τοῦ ήλιου
 μέ τ' ἀρχαῖα μνημεῖα καί τή σύγχρονη θλίψη.

Κι ό ποιητής ἀργοπορεῖ κοιτάζοντας τίς πέτρες κι ἀναρωτιέται
 ὑπάρχουν ἀραγε

ἀνάμεσα στίς χαλασμένες τοῦτες γραμμές τίς ἀκμές τίς αἰχμές
 τά κοῖλα καὶ τίς καμπύλες
 ὑπάρχουν ἄραγε
 ἐδῶ πού συναντιέται τό πέρασμα τῆς βροχῆς τοῦ ἀγέρα καὶ τῆς
 φθιτρᾶς
 ὑπάρχουν, ἡ κίνηση τοῦ προσώπου τό σχῆμα τῆς στοργῆς
 ἔκεινων πού λιγόστεψαν τόσο παράξενα μές στή ζωή μας
 αὐτῶν πού ἀπόμειναν σκιές κυμάτων καὶ στοχασμοί μέ τήν
 ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγου
 ἡ μήπως ὅχι δέν ἀπομένει τίποτε παρά μόνο τό βάρος
 ἡ νοσταλγία τοῦ βάρους μιᾶς ὑπαρξῆς ζωντανῆς
 ἔκει πού μένουμε τώρα ἀνυπόστατοι λυγίζοντας
 σάν τά κλωνάρια τῆς φριχτῆς ἴτις σωριασμένα μέσα στή διάρκεια
 τῆς ἀπελπισίας
 ἐνῶ τό ρέμα κίτρινο κατεβάζει ἀργά βιοῦρλα ξεριζωμένα μές στό
 βιοῦρκο
 εἰκόνα μορφῆς πού μαρμάρωσε μέ τήν ἀπόφαση μιᾶς πίκρας παν-
 τοτινῆς.
 'Ο ποιητής ἔνα κενό.

'Ασπιδοφόρος ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πολεμώντας
 κι ἀπό τό βάθος τῆς σπηλιᾶς μιά νυχτερίδα τρομαγμένη
 χτύπησε πάνω στό φῶς σάν τή σαΐτα πάνω στό σκουτάρι:
 «'Ασίνην τε 'Ασίνην τε...» Νά 'ταν αὐτή ὁ βασιλιάς τῆς 'Ασίνης
 πού τόν γυρεύουμε τόσο προσεχτικά σέ τούτη τήν ἀκρόπολη
 γγίζοντας κάποτε μέ τά δάχτυλά μας τήν ἀφή του πάνω στίς
 πέτρες.

«Ποιηματα»

I.ιῶργος Σεφέρης

27. ΠΛΟΙΑ ΚΑΙ ΆΛΛΑ

'Απάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ὁ "Ἡλιος τήν ἡμέρα,
 καὶ τή νύχτα εἶναι εἴτε τ' ἄστρα, εἴτε τό φεγγάρι.
 Κάτω, συκιές, ἐλιές, ἀμπέλια. Κάτι κυπαρίσσια,

ἀγκάθια καὶ χῶμα πολύ. Διάμεσα δέ τοῦ ἑλαττωματικοῦ αὐτοῦ πρασίνου, ξανοίγει τό μπουγάζι, γαλανό ώς ἐπί τό πλεῖστον. 'Απάνω ἀπ' ὅλα, ἔχτος τοῦ ἥλιου ἡ τῶν οὐράνιων σωμάτων, εἶναι ἀπλωμένη ἡσυχία μεγάλη. 'Από ἥχους ἡ φωνές, μονάχα ζώων ἀντηχᾶνε ἡ ἐντόμων εἰς τή νύχτα.

Σέ κάθε εἶδος φυτείας ἀντιστοιχεῖ καὶ μιά φωνή.

Φωνή "Ονου, λογουχάρη, ἀντιστοιχεῖ στά κυπαρίσσια.

Φωνή Κουκουβάγιας, στίς ἐλιές. Κοκόρου, πάλι στίς ἐλιές.

Κούρκου, Σφήκας, στ' ἀγκάθια ἡ στά σταφύλια.

'Αλλάς τοῦ Γρύλου ἀντιστοιχεῖ σέ δλόκληρο τό σκότος :

τόσο ξεχωριστά σπουδαία εἶναι ἐτούτη ἡ φωνή.

Διάμεσα ὅλων αὐτῶν τῶν ποικιλιῶν,
παρεμβάλλεται τό μπουγάζι μέ τά γαλανά.

'Εντελῶς ἔξαιρετική χαρά δοκιμάζει
ὅ κάτοικος τῆς μακάριας αὐτῆς παραλίας,
ὅταν βλέπει νά περνᾶνε, εἴτε πηγαίνοντας, εἴτε γυρνώντας,
βαπτόρια, βαπτόρια, πάρα πολλά βαπτόρια.

Τελειωμό δέν ἔχει αὐτή τους ἡ λιτανεία.

'Αλλά εἶναι πολύ ώραία αὐτά τά βαπτόρια.

Καθώς καπνίζουν, ἀπλώνεται ὁ καπνός τους
ἀπάνω στόν δρίζοντα, ἄλλοτε μαῦρος, ἄλλοτε σταχτής.

'Εκτός τοῦ καπνοῦ, τά πλοϊα ἐκεῖνα σφυρᾶνε:

τό καθένα σφυράει μέ τρόπο δικό του.

Δίκαια ζητάει ὁ καθένας νά μάθει ποιά εἶναι
τέλος πάντων ὅλα αὐτά τά πλοϊα' τίνα τά δνόματά των.

'Ιδού τα, εἶναι ἡ Τρίγλια, ἡ Γόησσα, ἡ Χρυσώ, τό Μανάκι,
εἶναι ἡ Φτερωτή, ἡ 'Ιωάννα, ὁ Κεραυνός, τό 'Υδράκι.

'Ελπίζω νά μήν ξεχάσθηκε κανενοῦν ἡ ἀπαρίθμηση,
θάταν δραματικά λυπητερό. Ξαπλώνεσαι λοιπόν

ἐκεῖ ἀφ' ὑψηλοῦ, καὶ δίνουν μεγάλη χαρά

νά τά βλέπεις νά περνοῦν, νά τ' ἀκοῦς νά σφυρᾶνε.

Τίς ἄγονες ώρες δρισμένων νυχτῶν, πού δέν περνᾶνε
τά καράβια, ξανοίγουν γύρω γύρω τά γριγριά,

μέ φῶτα πολλῆς δυνάμεως, γιά τό ψάρεμα.

Κι ἡ νέα τούτη ἡ ἡδονή, σέ κάνει τότε νά ξεχνᾶς

τήν ἔλλειψη τῆς ἄλλης.

Πολύ κοντά στή θάλασσα,

πρός τίς ἀμμουδιές, εἶναι δὲ 'Αι - Βασίλης.

Περίφημο ἐκκλησάκι γιά περίπατο, τήν ώρα

πού βραδιάζει τόσο, ώστε νά δίνει ἐνδιαφέρον

ἡ περιδιάβαση τῆς ὡραίας ώρας καί τῆς τοποθεσίας.

Πόσες ἀναμνήσεις δέν θά' ναι ἐκεὶ βαλμένες.

Βέβαια πολλές. Τό αἰσθάνεσαι.

'Εσχάτως, μεταξύ

τῶν βαπτοριῶν ἔπαψε νά περνάει τό ἔνα.

"Ἐπαψε, γιατί πνίγηκε μιά νύχτα ἐκεῖ πιό ἔξω.

Μαζί κι ὁ Καπετάνιος, κι ὅλοι. Τίποτε δέν ἔμεινε.

Εἶχε, βλέπετε, πιάσει μιά φουρτούνα πρωτοφανής,

γέρικο τό σκαρί, πῶς ν' ἀντέξει τό μαῦρο.

'Απόμειναν ὅμως ὅλα τ' ἄλλα εύτυχῶς. "Αν πάλι

μᾶς πνίγονταν κι ἐκεῖνα ἔνα ἔνα,

καθώς εἶναι συχνά τά θαλάσσια πεπρωμένα,

τότε διαμιᾶς,

τί μονοτονία μεγάλη στό μπουγάζι.

Θά ήταν περίπτωση νά σηκωθεῖς νά φύγεις.

'Αλλά πῶς; — "Οχι. ὅμως. Γιατί μιά μέρα

ξαφνικά βγῆκαν ὅλα τά γύρω πολύ παραλλαγμένα.

'Αρκεσε νά ρθει ἡ πρώτη θεωρία τοῦ φθινοπώρου,

καί τά παράλλαξε ὅλα. 'Αποδιώχθηκε καί νάρκη

θερινή, κι ὅλη ἡ ἐκτεταμένη παράλυση,

πού διαγράφεται στούς παραπάνω στίχους

μέ τόσο μόχθο κι ἴδρωτα, γιά νά βγει

σάν τό ἐσώτατο, τό Νέο Φεγγάρι, δλόδροση,

ἡ γοητεία τῆς ἀπλωμένης συννεφιάς

τῆς βορινῆς ἀνταύγειας τοῦ Χειμώνα,

ὅπου δέν ἔχουν πέραση οἱ ἀτονίες.

Θά μένει ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἵσως πάντα δὲ "Ηλιος,

ἄλλα καλύφθηκε γιά καλά. Καί εἶναι τοῦτο

πρόοδο πολύ μεγάλη.

«'Εκλογή» τ. Β'.

T. K. Παπατσώτης

28. ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

Θολά τ' ἀστέρια μές στή στέρνα,
ή στέρνα μές στή μέση τῆς πολιάς αὐλῆς,
σάν τόν καθρέφτη τῆς κλεισμένης κάμαρας.

Γύρω στή στέρνα κάθονται τά περιστέρια,
ἄκρη ἄκρη στό φεγγάρι οἱ ἀσβεστώμενες γλάστρες,
γύρω γύρω στήν πληγή μας τά τραγούδια μας.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Γιάννης Ρίτσος

29. ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΓΙΟΣ (1940)

Στῆς ιστορίας τό διάσελο ὅρθιος ὁ γιός πολέμαγε
κι ἡ μάνα, κράτας τά βουνά, ὅρθιος νά στέκει ὁ γιός της,
μπροῦτζος, χιόνι καὶ σύννεφο. Κι ἀχολόχαγε ἡ Πίνδος
σά νά 'χε ὁ Διόνυσος γιορτή. Τά φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι ἀναπήδαγαν τά ἔλατα καὶ χορεύαν
οἱ πέτρες. Κι δλα φώναζαν: «Ἴτε παῖδες Ἐλλήνων...». Φωτεινές σπάθες οἱ ψυχές σταύρωναν στόν δρίζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινούνταν.

Κι οἱ μάνες τά κοφτά γκρεμνά σάν Παναγιές τ' ἀνέβαιναν.
Μέ τήν εύκή στόν ςμο τους κατά τό γιό παγαίναν
καὶ τίς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἀνεμος φορτωμένες
κι ἔλυνε τά τσεμπέρια τους κι ἐπαιρνε τά μαλλιά τους
κι ἔδερνε τά φουστάνια τους καὶ τίς σπαθοκοποῦσε,
μ' αύτές ἀντροπατάγανε ψηλά, πέτρα τήν πέτρα
κι ἀνηφορίζαν στή γραμμή, ὅσο πού μές στά σύννεφα
χάνονταν ὄρθομέτωπες ἡ μιά πίσω ἀπ' τήν ἄλη.

«Ποιήματα»

Νικηφόρος Βρεττάκος

30. [ΨΗΛΑ Μ' ΕΝΑΝ ΠΥΡΣΟ...] ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ

XVIII

Ψηλά μ' ἔναν πυρσό ἀπό στάχυα ἡ λεβεντιά

Προχωρεῖ μές στά κύματα καί τραγουδάει:

Ω παιδιά πού μέ νιώθετε — πατριωτάκια τοῦ ἥλιου

Μέ βέργες καί παράξενα πουλιά στά χέρια

Μέ χλοερές καρδιές καί μάτια καθαρά

Πού ἀκοῦτε ἀπό τίς παραλίες τήν ἀνατολή νά βουτίζει

Ζεσταίνοντας στήν ἀγκαλιά σας ἔνα φῶς ἀπέραντο

Από τήν ἄκρη τ' ούρανού ὡς τό βάθος τῆς καρδιᾶς

Μέ πεισμα πορφυρό — πατριωτάκια τοῦ ἥλιου

Πού λέτε: δό μόνος δρόμος εἶναι ἡ ἀνατολή!

Τῆς ἐλιᾶς καί τῆς συκιᾶς καί τοῦ κυπαρισσιοῦ

Τῶν ἀμπελιῶν τῶν ξεροπόταμων καί τῶν μεγάλων τρούλων

Η γῆ ἀκουμπάει ἀπό τή μιά μεριά στήν ὅχθη τῶν ὄνειρων σας

Ακούστε με εἶμαι ἀπό τούς δικούς σας δῶστε μου ἔνα χέρι

Πού ν' ἀγαπάει μεμιᾶς νά κόβει τά δλόκληρα ὄνειρα

Νά κολυμπάει ἐλεύθερα στά νιάτα τῶν νεφῶν.

Η γῆ μιλάει κι ἀκούγεται ἀπ' τό ρίγος τῶν ματιῶν.

Οδυσσέας Ελιάς

«Πλιος ο Ηρώος»

31. NEOTHTA ΔΥΣΚΟΛΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τί θά κάνουν οἱ νεώτατοι, οἱ ώραῖοι,

μέ τήν τραγικήν ἐφθεία,

ραγισμένο κρύσταλλο τῆς ψυχῆς,

ἀφανισμένο λουλούδι, ἄγουρο χαλασμένο καρπό,

κίτρινο τῆς αὐγῆς χρῶμα μελαγχολικό;

Αρχίζει μέρα συννεφιασμένη,

μ' ἀδιέξοδον ούρανό, βαρύ, φορτωμένο

καταιγίδες φανερές κι ὑπουλες.

Τί θά κάνουν ἐκεῖνοι, πού ἔχουν
τά ώραία, τά φοβερά ἐκεῖνα μάτια
τῆς νεότητας καθαρά κι ἀμετάπτειστα;

Τά κλειστά βλέφαρά του, πολύ σκιερά
τῆς μονήρους ἀμαρτίας σημάδι,
ἔμοιαζαν φτερά πεταλούδας πελώριας,
ὅμως υγχερινῆς, δίχως τά λαμπρά χρώματα.
Τοῦ ἄλλου τό ἄγριο σχεδόν, ὅμως τόσο γλυκό,
καστανό ἀνοιχτό, βλέμμα λαμπρό,
ὅπως τῶν ἀγριμιῶν μ' ἀθωότητα,
ἀγνότητα κι ἀπορία γεμάτο,
ὕστερα δῆθεν ἀδιαφορία, ὕστερα
περηφάνειαν ὁδυνηρή..

Τί θά κάνουν
οἱ ἔφηβοι, ὅταν τόσο πολύ
γνωρίζουν καὶ δέν μποροῦν νά ἐλπίζουν,
καθώς ἀρχινοῦν τή ζωή;

Λαχταρᾶν ούρανό, καθαρό φῶς
καὶ στόν γαλάζιο πόντο ν' ἀρμενίσουν
ἐλεύθεροι νά πιστέψουν ζητοῦν
στήν ἀνθρώπινη δύναμή τους ἀκέρια.
Τούς ἔταξαν τήν πλήρη ἐλευθερία,
ἡ θυσία τοῦ αἵματος νά πληρωθεῖ.
Πιό βαριά ἡ δουλειά τούς δένει
κι ἡ προσπάθεια πού αύξαίνει ἐπίπονη,
δέν ἀφίνει τό ἀνθισμα εύτυχίας καλῆς.
Οἱ πιό καθαροί πόθοι ἀσπρα περιστέρια,
σκλαβωμένα χτυπιοῦνται, λαβώνονται ἀπάνθρωπα.
Τί ξέρουν αύτοί καὶ δέν μιλοῦν;
Ποιά σκληρότητα ἔμαθαν;
‘Ο ‘Αχιλλέας κι οὔτ’ ὁ ‘Οδυσσέας
δέν ξεκινοῦν στούς πολέμους, πιστεύοντας
στούς ώραίους, κοντά στούς ἀνθρώπους θεούς.

Στά μαρμαρένια γυμνάσια τῆς ἄψογης καλλονῆς
δέν μπορεῖ ἀπ' τούς ἐφήβους κανείς,
ἀπληστος γιά τῆς ζωῆς τό λαμπρό μυστικό,
νά μιλήσει περήφανα, τόν ἄκαμπτο
νά ὑμνήσει, τῆς ἀρετῆς τῶν ἴδεων, γέροντα.

Κανείς δέν περιμένει,
ἔχασε τήν δόξα της ἡ χαρά τῆς ἀναμονῆς,
τόν ἄσπιλο τῆς κόρης ἔρωτα, ὅνειρο ἀπείραχτο
νά χαρίζει τό μήνυμα ἄλλης ζωῆς.

Τί θά κάνουν οἱ νεώτατοι,
ὅταν τό ξεγέλασμα τῆς ὁρμῆς,
δέν γίνεται ἀπαράμιλλη ὁπτασία;
"Οταν, πρίν ἀρχίσουν τῆς ζωῆς
τήν τυραννικήν δοκιμασία, γνωρίζουν
τό τέρμα κλειστό, τήν περιπέτεια δίβουλη;
"Οταν τόσο γνωρίζουν, πού δέν ἐλπίζουν
στήν ἔξοχη νίκη τῆς ἀρετῆς.

"Ἄγγελος δέν φαίνεται κανείς,
τῆς πικρίας τό ποτήρι νά τοῦ προσφέρει.
Μονάχος ὁ ἐφηβος θά τό φέρει
στά πικρά, σιωπηλά χείλη του,
ὅπου κανένας λόγος προσευχῆς,
προσφυγῆς δέν ἀνθεῖ, δέν καλεῖ τόν πατέρα,
τή στιγμή τῆς φριχτῆς δοκιμῆς,
τῆς ἀμείλιχτης μοναξιᾶς, τῆς ἀπιστίας,
τῆς πιό μεγάλης δοκιμασίας τοῦ ἀνθρώπου.

«Γά Πουήματα» τ. Α'.

Zωή Καρέλλη

32. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σειέται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ω παλικάρι!
Πανάλαφρος ὁ ὑπνος σου τοῦ 'Απρίλη τά πουλιά

σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιά,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμώνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνείρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνεις
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ίερή στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πιό κοντά!

«Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά»

Κωστής Παλαμᾶς

33. ΧΙΜΑΡΑ

Δέν τούς βαραλνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους

ΣΟΛΩΜΟΣ «Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι»

“Ἄσ ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τήν κρυφομηνᾶτε
τήν ἄνοιξη ἀπό τώρα
μέ τά γλυκοχαράματα καθώς γοργοῖς πνῆτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

“Ἄσ εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρά σφιχτοδεμένη
ἀπό ἔνα ρήγα πόνο
πού ἀπάνου σέ χαλάσματα μαστόρεψε καί σταίνει
τό μαῦρο του τό θρόνο.

“Ἄσ ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά! ‘Ο ούρανός θολώνει,
νά! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σέ φοβερίζει ἀτίναχτη μέ τ’ ὄψιμο τό χιόνι,
πλάση λευκή ἀνθοφόρα.

“Ἄσ κλαίει καί μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπό τά κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιάς παρηγοριά, τῆς χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τό τραγούδι.

Τέλος νά πῆρε δ πόλεμος; “Ἄλλος δέν εἶναι ἀγώνας;
‘Ελλήνων ιεροί λόχοι,
γιά ὑπνο βαρύ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας δ λιμιώνας*;
‘Η δάφνη ἀμάραντη; — Ὁχι!

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπάτε, χαροκόποι!

Ω σπαθωτή κιθάρα

τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστά στήν κρύαν Εύρώπη,
κορόνα τή Χιμάρα!

Κιθάρα μου, άνυπόταχτη ψυχή, οἱ καιροί καὶ οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοί σου,
φῶς πάρε ἀπό τὸν Ὄλυμπο, νύχτα ἀπό τή Ροδόπη,
καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στά χιμαριώτικα βουνά ροβόλα, τά τουφέκια
τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
μέ τῆς πατρίδας τήν ψυχή καὶ μέ τ' ἀστροπελέκια
τήν ἄγια γῆν χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
μέ τήν τρανή τή γνώμη!

Θυσίας βωμός! Ἐκεῖ πετῶ, φτερά μέ πᾶν πετρίτη,
ἐμένα εἰν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στούς ξέγνοιαστους ἀλίμονο! τούς πρέπει νά είναι δοῦλοι,
στόν ἄρπαγα τρομάρα!

Ἡ Ἑλλάδα ποῦ; Στήν Ἡπειρο. Δόξα στό Κακοσούλι,
νίκη σ' ἔσε, Χιμάρα!

Τά Γιάννενα ὄνειρευονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,

βουβή ἡ Θεσσαλονίκη,

ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιός βογκάει σά νά πεθαίνει;

—Χιμάρα, δλόρθη! Οἱ λύκοι.

«Βωμοί», 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

34. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτρα

“Οπου βογκάει τό πολυκάραβο λιμάνι
ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
καὶ δέ θυμᾶται μήτε σάν ὄνείρου πλάνη
τά πρωτινά μετάξια της τά πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τήν πλουτίζουν τώρα·
τό κάστρο της φορεῖ, παλαιικό στεφάνι,
δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπό τήν ὥρα
πού τό διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

"Ἐνα βουνό ἀπό πάνω της ἀγρυπνοστέκει,
κι ὁ Παρνασσός λευκοχαράζει στόν ἀέρα
βαθιά, κι ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγός παρέκει·

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τά μάτια μου στή μέρα,
κι ἡ μνήμη μου σάν ὄνειρο τοῦ ὄνειρου πλέκει
γλυκιά, μισοσθησμέν' εἰκόνα, μιά μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στή νησόσπαρτη λίμνη πού τό μαϊστράλι
ἀπό θαλασσινή δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τό φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριξ' ἐκεī πεντάρφανο παιδάκι ή Μοίρα.

'Ἐκεī ὁ Βοριάς μέ τή Νοτιά, ἐκεī ή πλημμύρα
σέ μάχη μέ τή ρήχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μέσ στοῦ πελάγου τόν καταποτήρα
τοῦ ἥλιου χάνεται τό ύπερλαμπρο κοράλλι.

'Ἐκεī ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τά ὑψη
σάν ἀπό πύργου δῶμα, δέσποινα ή Σελήνη
στά δόλόστρωτα νερά τήν ὄψη της θά σκύψει.

μά τήν ἀθώα ἐκεī παιδιάτικην είρήνη
καί πουθενά δέ γνώρισα· μόνο τή θλίψη·
καί τή σπίθα τοῦ νοῦ πού μιά φωτιά ἔχει· γίνει.

γ') Αθήνα

'Ἐδῶ ούρανός παντοῦ κι ὁλοῦθε ἥλιου ἀχτίνα,
καί κάτι δλόγυρα σάν τοῦ 'Υμηττοῦ τό μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπό μάρμαρο τά κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἐνός 'Ολύμπου ή θεία Πεντέλη.

Στήν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στά σπλάχνα, ἀντί θνητούς θεούς κρατᾶ ἡ Κυβέλη *
μενεξεδένιο αἷμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε πού τή χτυποῦν τοῦ δειλινοῦ τά βέλη.

Τῆς ιερῆς ἐλιᾶς ἔδω ναοί καὶ οἱ κάμποι·
ἀνάμεσα στόν ὄχλο ἔδω πού ἀργοσταλεύει
καθώς ἀπάνου σ' ἀπρολούλουδο μιά κάμπη,

ὅ λαός τῶν λειψάνων ζεῖ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τό πνεῦμα καὶ στό χῶμα λάμπει·
τό νιώθω· μέ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Ελλάδα

‘Η Ρούμελ’ εἶναι μιά κορόν’ ἀπό ρουμπίνι
κι’ εἶν’ ὁ Μοριάς μιά σμαραγδένια λαμπυράδα,
κι ἔφταδιπλο τά ‘Εφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι *,
νεράιδα εἶν’ ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ ‘Ηπειρο γελάει κι ἔκείνη,
κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιά ξανθή δμορφάδα·
κρυμμένη στήν πολύπαθη τή Ρωμιοσύνη
σά νά ξανοίγω τή βασίλισσα ‘Ελλάδα.

‘Ακόμα τό ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
κι ἀπ’ τῶν αἰώνων τούς καημούς κι ἀπό τά πάθη
τοῦ Διγενῆ ἡ πνοή παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
καὶ μέσ στῆς χρυσοπράσινης υυχτιᾶς τά βάθη.
ἀκόμ’ ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ’ ἀηδόνι *.

2

‘Από τό Δούναβη ὡς τήν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
κι ἀπό τ’ ‘Ακροκεραύνια στή Χαλκηδόνα
διαβαίνεις, πότε σάν τῆς θάλασσας Γοργόνα *
πότε σάν ἄγαλμ’ ἀπό μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τή δάφνη ἀπό τόν Ἑλικώνα
καὶ πότε δρῦς μέ τή ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
καὶ μέσ στό πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ιερός ὁ Βράχος φέγγει σάν τοπάζι
κι ὁ λευκοπάρθενος χορός τῶν κανηφόρων
προβαίνει καὶ τόν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ' ἀστράφτουν τά ζαφείρια τῶν Βοσπόρων,
κι ἀπ' τή Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
ὅ θρίαμβος τῶν νικητῶν αὐτοκρατόρων. ΟΤ

«Ἀσάκευτη Ζωή».

Κωστής Ηλαμάς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

35. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

*Αν καὶ δέν πιστεύω πώς θέ νά πεθάνω,
ἄν καὶ μέσ στό ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νά κάνω,
γιά νά μή μέ τύπτει ή συνείδησίς μου.

Ποιός γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει;
ἐνῶ πᾶς στό δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη!
άμαξα ἡ κάρο σέ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στή θανή μου ὕμνους νά μή γράψει,
οῦτε δάκρυ θέλω νά χυθεῖ κανένα
κι οῦτε αύτός ἀκόμη θέλω νά μέ κλάψει
πού ἐλπίζει ψῆφο νά χει κι ἀπό μένα.

Εις τό Ούεστμίνστερ* θέλω νά μέ θάψουν,
ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δέν θά γίνει,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ῥς μοῦ σκάψουν
κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ῥς μείνει.

Κανείς φίλος λόγο νά μή μ' ἀπαγγείλει,
κι ἂν στό νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσει,
νά τόν σακατέψουν στίς σβερκιές οι φίλοι
κι εἴθε τή μιλιά του στή στιγμή νά χάσει.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τά κινητά
τά χαρίζω ὅλα στήν καλή πατρίδα,
ὅχι γιά νά κάνει πόλεμο μ' αύτά,
ἀλλά ν' ἀγοράσει λίγη δαμαλίδα.

Τούτη μου τήν κόμη τήν ποιητική,
ἀπό τώρα δίνω γιά κληρονομιά
εἰς τόν Λεονάρδο καί τόν Ψιακή...
Δέν θά βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τό κεφάλι τό ποιητικό
στούς κρανιοσκόπους μποναμάς ἃς μένει,
νά τό ψάχνουν μέσα κι ἔξω μέ φακό,
γιά νά βροῦν ποιά βίδα είναι χαλασμένη.

«Απαντώ»

Πεύργιος Σουρῆς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

36. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιά τό Ρωμιό
θά πεῖ, έάν δέν σφάλλω,
νά μήν ἀνέχεται ποτέ^{τόπον}
κανένα πιό μεγάλο.

37. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ο φθόνος ὅσο νά 'ν' κακός,
μά 'χει καί τό καλό του:
κάνει κι αύτόν τόν μοχθηρό
νά λιώνει ἀπ' τό κακό του.

«Ἐπιγράμματα»

Κωνσταντίνος Σκόκος

38. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνά ή σοφία είναι βουβή,
λέσ καί δέν ἔχει χείλια·
μά ή μωρία ἀκούεται
ἔδω καί δέκα μίλια.

39. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μήν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
Μήπως ξέρουνε τί λένε;
Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
γράφεις κωμωδίες — κλαίνε.

40. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
σάν βγαίνει στό κυνήγι,
δπού τόν βλέπουν τά πουλιά
καί... ὅπου φύγει φύγει.

41. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολύ χριστιανικά
πᾶνε τά δάκτυλά σου,
πού δέν γνωρίζει ή δεξιά
τί κάνει ή ἀριστερά σου.

«Νεοελληνική Ανθολογία»

Κωνσταντίνος Σκόκος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

30. ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΕΠΙΓΛΩΣΣΑΝ

Ταχινά τη σφραγίδαν φέρει
και καὶ δὲν θεω χρήσιμη
οὐδὲ μόνο διασύντη
θέλει διάστη μάλι.

31. ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΕΠΙΓΛΩΣΣΑΝ

Μόνη δυοῖς τι φλυμεθείσι
τοποθετεῖσι τι λένε
τοποθετεῖσι τοποθετεῖσι
τοποθετεῖσι τοποθετεῖσι

32. ΚΑΙ ΛΑΤΕΡΙΚΟΝ ΚΥΡΗΓΟΝ

ОТЧАТАЯ ХОДИ
СВОИ СУДЬБЫ ПОСЛЕД
СВОИ РУДНОЙ ПОД КЛЮЧУ.

ΔΙΙΧΑΤΟΓΟΔΑ ΝΙΖΞ ΉΝΤ ΟΠΑ

33. ΚΑΙ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΑΝΔΕΙΡΙΑΝ

Τοσοῦ πολὺ χριστιανικοῦ
πόλει τὰ διατυλόδια
τοῦ Βαΐου γνωρίζει οἱ Βεβεῖ
τοῖς αἷστοις ἢ οὐρανοῖς τοῖς

I. ΠΕΖΟΣ ΔΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωῖας ἀνέβημεν εἴτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρέ*, δὸν οἱ Τούρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς δόφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ δὴ Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμάς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἀκταὶ τῆς Σαλαμίνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἡς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπε τὶς τούς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνῆμα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πυνκόδη πρὸς δυσμάς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. ‘Υπ’ αὐτὸὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ὁλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγχέσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Οἱ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ἀς φαντασθῆ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἀλλοθὶ μὲν γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἀλλοθὶ δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαῖῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῆ φυτευμένων· ἀς ὑποθέση βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρειπίων κείμενα τῇδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ’ αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἀς διασπείρη ἐν τῇ ἔκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικούς ἐλαύνοντας ὅνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἀς ὑποθέση πάντα τὰ ἔνδοξα ταῦτα ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας

φωτιζομένας ύπολο λάμψεως λαμπροτάτης. Είδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὅμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παταμέλαισαι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρόων ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωσκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλλονται τὰ ἐπὶ τοῦ ὅρους τούτου μελισσοτροφεῖα. Αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῷ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἔξωγονοῦντο οἰονεὶ κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατάλευκα ὑπὸ τοῦ ἥλιου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα τὴν λάμψιν τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὁρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Απὸ τῆς θέσεως, ἐν ᾧ ἡ ἐκαθήμεθα, ἡθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τούς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἡθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τούς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἐκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ! οὐδεὶς ἥχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἡκούοντο ἐκ διαλειμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἥχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαί τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην; Ὁ ἥλιος οὔτος, ὁ φωτίζων Ἰσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπτρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἡδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἔγώ θέλω παρέλθει, καὶ ἀλλοι, ὡς ἔγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδία ἡμῶν κείνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἔάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφότερα ταῦτα, ὅπως βιούλεται.

«Οὐδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα»
(Μετάφρ. Εμμ. Ροΐδη)

Σατοβραμάνδος

Π. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τούρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ώς πέρα.
 'Η Χίο, τ' δλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
 μέ τά κρασιά, μέ τά δεντρά,
 τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια
 καί στό χορό τίς λυγερές καμιά φορά τά βράδια
 καθρέφτιζε μέσ στά νερά.

'Ερμιά παντοῦ. Μά κοίταξε κι ἀπάνου ἔκει στό βράχο,
 στοῦ κάστρου τά χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
 κάθεται, σκύβει θλιβερά
 τό κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπτη τοῦ ἀπομένει
 μόνο μιά ἄσπρη ἀγράμπελη σάν αύτό ξεχασμένη
 μέσ στήν ἀφάνταστη φθορά.

—Φτωχό παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στίς ράχες,
 γιά νά μήν κλαῖς λυπητερά, τ' ἥθελες τάχα νά 'χει
 γιά νά τά ίδω τά θαλασσά
 ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νά ξαστερώσουν πάλι,
 καί νά σηκώσεις χαρωπά σάν πρῶτα τό κεφάλι
 μέ τά μαλλάκια τά χρυσά;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νά σοῦ δώσω,
 γιά νά τά πλέξεις ξέγνοιαστα, γιά νά τά καμαρώσω
 ριχτά στούς ὅμους σου πλατιά
 μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δέν τά 'χει ἀγγίξει ἡ κόψη
 καί σκόρπια στή δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὅψη
 ωσάν τήν κλαίουσαν ίτιά;

Σάν τί μποροῦσε νά σοῦ διώξει τάχα τό μαράζι;
 Μήπως τό κρίνο ἀπ' τό 'Ιράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει;
 Μήν δ καρπός ἀπ' τό δεντρί,
 πού μέσ στή μουσουλμανική παράδεισο φυτρώνει,
 κι ἐν' ἄλογο, χρόνια ἐκατό κι ἄν πιλαλάει δέ σώνει
 μέσ' ἀπ' τόν ἵσκιο του νά βγει;

Μή τό πουλί πού κελαηδάει στό δάσος νύχτα μέρα
καί μέ τή γλύκα του περνάει καί ντέφι καί φλογέρα;

Τί θές ἀπ' ὅλα τ' ἄγαθά
τοῦτα; Πές! Τ' ἄνθος, τόν καρπό; θές τό πουλί;
—Διαβάτη,
μοῦ κράζει τό Ἐλληνόπουλο μέ τό γαλάζιο μάτι:
Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά!

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Ξανατονισμένη Μουσική»)

Bíktawo Oúγκo

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ολοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιά εύτυχισμένα χρόνια
καί πλάθουν ὄνειρα χρυσά· καί μέ γοργά φτερά
τούς βλέπεις ὅλους νά πετοῦν καί ἀποζητοῦν αἰώνια
σέ κόσμους ἄλλους μιά ἄφθαρτη, μιά ἀτέλειωτη χαρά.
Γερνᾶ ὁ κόσμος μέ καιρό καί πάλι ξανανιώνει,
μά τήν ἐλπίδα ἀπ' τήν ψυχή κανείς δέν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στή ζωή καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τό φαιδρό παιδί γιά πάντα τριγυρνᾶ·
ἡ μαγική της ἡ μορφή τό νέο σαγηνεύει·
τό γέρο καί ὡς τόν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾶ·
γιατί καί ὃν κλειεῖ στόν τάφο του τοῦ πόνου τή ρυτίδα,
καί ἐκεῖ, σιμά στό μνημα του, φυτεύει τήν ἐλπίδα.

Δέν είναι πόθος μάταιος, ὄνειρο πού δέ μένει,
ούδε φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιά κατιτί καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνή στά στήθια μας ἀκούεται βαθιά:
Καί ὅ,τι ἐκείνη ἡ μυστική φωνή μᾶς ψιθυρίζει,
δέν είναι πλάνη τῆς ψυχῆς πού ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

(Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μέ τήν αύγή καί ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καί μέ τό φῶς τά πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, νά τό χελιδόνι
στόν Παρθενώνα ξαναχτίζει τή φωλιά του!
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τό πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τά σαρακωμένα.
Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

'Αγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τό κύμα,
νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, μά στά κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τά σπλάχνα σκίζοντας ἔνα ὅρνιο
μεγάλο, ὁσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε'
γιά νά διώξεις τό μαῦρο γύπτα, πού σέ τρώει,
ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τό καράβι.
Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια!» Ἀπό τήν "Ιδη"
ώς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αιώνιες οἱ ἐλιές. Μέ τ' ἄρματα στά χέρια
ἐμπρός! Τά ύψη τῶν βουνῶν ἃς τ' ἀνεβοῦμε,
τούς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας!
"Αν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἔτοιμάστε τά λευκά φορέματά σας,
ἀρραβωνιαστικές, γιά νά στεφανωθεῖτε
στό γυρισμό τούς ἀκριβούς σας· μέσ στό λόγγο,
γι' αὐτούς πού σᾶς γλιτώσανε κόφτε τή δάφνη.
"Αγνάντια στή σκυφτή καί ντροπιασμένη Εύρώπη,
ἃς πιοῦμε ξέχειλη τή δόξα, παλικάρια.
Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

"Ο, τι εγίνε μπορεῖ νά ξαναγίνει, ἀδέρφια!
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τή λαμπράδα,
 μέ σάρκα θεία μπόρεσ' ό ἄνθρωπος νά ντύσει
 τό φωτερότερο κι ἀπ' ὅλα τά δνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανική ψυχή βουβή ἔκει πέρα θά είναι;
 Κι ἐμεῖς ἐνός κορμοῦ ξερόκλαδα ἔκει πέρα;
 Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν 'Ελλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Τό Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἀν πέσουμε, τό χρέος μας ἔχουμε κάμει!
 Καί μέ τό αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τό αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θά πορφυρώσει τόν καρπό τόν κοραλλένιο
 καί τό σταφύλι τό κρεμάμενο στό κλῆμα.
 Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν 'Ελλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Τῆς ιστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 'Ορθοί! Καί πρόβαλε ἀπό τώρα τό παλάτι
 στόν τόπο ἔκει, πού λύθηκαν τά κακά μάγια
 κι δ Φοίνικας* ξαναγεννιέται ἀπό τή στάχτη.
 Στίς ἀμμουδιές τῆς Μέκκας διῶξε το, ἥλιε,
 τό μισοφέγγαρο μακριά ἀπ' τόν οὐρανό μας...
 "Αν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν 'Ελλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Πολιτεία καὶ Μοναξιά»)

Φρειδ. Μιστράλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τά νησιά τῆς 'Ελλάδας! ὡς νησιά βλογημένα,
 πού μέ ἀγάπη καί φλόγα μιά Σαπφώ τραγουδοῦσε,
 πού πολέμων κι ειρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 πού τό φέγγος του δ Φοίβος ἀπ' τή Δῆλο σκορποῦσε!
 "Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τά τώρα,
 μά βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα!

Καί τῆς Χιος τή Μούσα καί τῆς Τέως τή Λύρα*,
 ἀντρειοσύνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σέ ἄλλους τόπους γιά φήμη τά μετάφερε ἡ Μοίρα,
 γιατί ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἀν ζοῦνε δέ ρώτα!
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στή Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ πού ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων οἱ νῆσοι».

Τά βουνά τό μεγάλο Μαραθώνα θωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τά πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πώς νά 'ναι
 θά μποροῦσε καί πάλι μιάν ἔλευτερη 'Ελλάδα!
 Γιατί πῶς νά κοιτάζω τό Περσάνικο μνῆμα
 καί νά λέγω πώς είμαι τῆς σκλαβιᾶς κι ἔγω θύμα!

Στόν γκρεμόν πού ἀντικρίζει τή μικρή Σαλαμίνα,
 μιά φορά βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μέ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζευόντανε πλήθη. Ἡταν ὅλα δικά του.
 Τήν αὐγή μέ καμάρι τά μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μά τί γένηκαν ὅλα σάν ἐβράδιασε ἡ μέρα!

Ποῦ είν' ἐκεῖνα! Ποῦ είναι, ώ Πατρίδα καημένη!
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἔνας μύθος δέν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιᾶς τους κάθε χτύπος ἔχαθη.
 Καί τή λύρα σου ἀκόμα τήν ἀφῆκε, διμένα!
 ἀπ' τούς θείους σου ψάλτες νά ξεπέσει σέ μένα!

Μές στόν ἄδοξο δρόμο, πού μιά τύχη μέ σέρνει
 μέ φυλή πού σηκώνει τῆς σκλαβιᾶς ἀλυσίδα,
 κάποιο βάλσαμο κρύφιο στό τραγούδι μου φέρνει
 ἡ ντροπή, πού μέ πιάνει γιά μιά τέτοια πατρίδα!
 Καί τί νά 'χει ἐδῶ ἄλλ' ό ποιητής, παρά μόνο
 γιά τούς "Ελληνας πίκρα, γιά τή χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νά κλαίμε μεγαλεῖα χαμένα
 καί ντροπή νά μᾶς βάφει, ἀντίς αἷμα σάν πρῶτα;

Βγάλε, ω γῆς δοξασμένη, ἀπ' τά σπλάχνα σου ἔνα
ἱερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα!
Ἄπ' ἑκειούς, τούς Τρακόσιους, τρεῖς ἃς ἔρθουνε, φτάνουν,
ἄλλη μιά Θερμοπύλα στά βουνά σου νά κάνουν.

Πῶς! Ἀκόμα σωπαίνουν; Πῶς! Ἀκόμα ἡσυχάζουν;
”Οχι, ὅχι! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τὸν ”Αδη,
σάν ποτάμι πού τρέχει μακρινά, νά φωνάζουν:
«”Ενας μόνο ἃς σαλέψει ζωντανός, καί κοπάδι
ἀπ' τή γῆς ἀποκάτου λεβεντιά ξεκινοῦμε·
είναι αύτοί πού κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε!»

”Αχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου! ”Αλλες λύρες στά χέρια!
Μέ σαμιώτικο τώρα τό ποτήρι ἃς γεμίσει.
”Αφηγε αἴμα καί μάχες γιά τά τούρκικα ἀσκέρια,
καί καθένας τό αἴμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἃς μᾶς χύσει!
Δές τους! ”Ολοι ξυπνᾶνε καί πετοῦν ως ἀπάνω,
τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τό ἐγκώμιο σάν κάνω!

Τόν Πυρρίχιο* χορό σας ώς τά τώρα βαστάτε,
ἡ Πυρρίχια ἡ «φάλαγξ» ποῦ νά πῆγε, καημένοι!
”Από δυό τέτοια δῶρα, πῶς ἔκεινο ξεχνᾶτε,
πού ψυχές ἀντρειώνει καί καρδιές ἀνασταίνει!
Καί τά γράμματα ἀκόμα ἐνός Κάδμου κρατεῖτε·
τάχα νά ταν γιά σκλάβους τά ψηφιά του θαρρεῖτε;

(Μετάφρ. Ἀργ. Ἐφταλιώτη, «Ἐκλεγτές Σελίδες»)

Βίρων

ΛΕΞΙΔΟΓΙΟ

Α

- ”Αγαρ, ἥ — παρακόρη τοῦ Ἀβραάμ. Ἐπ’ αὐτῇ γεννήθηκε ὁ Ἰσμαήλ, γενάρχης τῶν Ἀγαρηνῶν.
- ”Αγαρηνοί, οἱ — λαός καταγόμενος ἀπό τὴν Ἀγαρ. Ἡ ὄνομασία δόθηκε ἀπό τοὺς Βυζαντινούς ἀρχικά στούς Ἰσμαῆλιτες τῆς Ἀραβίας καὶ ἀργότερα σ’ ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
- ἀγκυρα, ἥ — ἐδῶ : δρέπανο, δρεπάνι (εἰδος πολεμικοῦ ὅπλου).
- ”Αγχεσμος ἥ ἢ Ἀγχεσμός — ἀρχαία ὄνομασία λόφου κοντά στήν Ἀθήνα. Πιθανῶς τά σημερινά Τουρκοβούνια.
- ἀγχίνοια, ἥ — ὅξεια ἀντίληψη, ἔξυπνάδα, σπιρτάδα.
- ἀγωμε — β’ πρόσωπο προστακικῆς: πήγαινε (ἄμε).
- ἀδράζω ἥ ἀδράχνω — πιάνω δυνατά καὶ ξαφνικά, ἀρπάζω, γραπώνω, φουχτώνω.
- ἀδυνατή — (ἐπιθ.) — δυνατή, ισχυρή.
- ἀηδόνι τοῦ Κολωνοῦ — Ὁ Σοφοκλῆς, τά χορικά τοῦ Σοφοκλῆ, (ἀντονομασία).
- ἀθος, ὁ — τέφρα, στάχτη κρύα, (ἀθάλη, ζεστή στάχτη, χόβολη).
- ἀθός, ὁ — ὁ ἀνθός, τὸ ἄνθος.
- Αλακός, ὁ — γιός τοῦ Δία καὶ τῆς Αἴγινας, πατέρας τοῦ Πηλέα καὶ τοῦ Τελαμώνα· μετά τό θάνατό του ἔγινε δικαστής στὸν “Αδη.
- Αλακίδης, ὁ — γιός ἡ ἀπόγονος τοῦ Αλακοῦ· ἐδῶ: ὁ Ἀχιλλέας.
- αἴθων — ἐκεῖνος πού καίει, πού καίγεται, δρυμητικός, βίαιος.
- αἰκία, ἥ — σωματική κάκωση, κακοποίηση, βασανισμός, βιαιοπραγία.
- αἰνόλυκος, ὁ — φοβερός λύκος.
- ’Αις — Ἄγιος.
- ’Ακαδημία, ἥ — ἡ φιλοσοφική Σχολή πού ιδρύθηκε ἀπό τὸν Πλάτωνα· ἀπ’ αὐτήν πήραν τὸ ὄνομά τους τά πνευματικά ιδρύματα τῆς Εὐρώπης, πού ἔχουν σκοπό τὴν ἀνάπτυξην τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἡ ίδρυση τῶν Ἀκαδημιῶν στήν Εὐρώπη χρονολογεῖται κυρίως ἀπό τὴν Ἀναγέννηση.
- ἀκατάπληκτος, ὁ — ἐκεῖνος πού δέν καταπλήσσεται, ἐκεῖνος πού δέ φοβάται, πού δέν τὰ χάνει, δ ἀτρόμητος· τό οὐδ. ὡς οὐσιαστ.: ἡ ἔλλειψη καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναιότητα, ἡ ἀντρειօσύνη, ἡ λεβεντιά.
- ἀκηδία, ἥ — (ἀ - στερητ. + κήδομαι) = ἀδιαφορία, ἀμέλεια, ἀφροντισιά, ἀνεμελιά, ξεγνοιασιά.
- ἀκροκέραιον, τὸ — τό καθένα ἀπό τὰ δύο ἄκρα τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοινῶς : πινό).

- ἀκροστόλια, τά
ἀκῶ
ἄκω
ἄλα!
- ἀλβιόνειος
'Αλβιών, ἥ
"Αλδος Μαρούτιος, ὁ
- ἄλικος
ἄλκημος
- 'Αλκμεωνίδαι, οἱ
- 'Αλλιάς ήμέρα
- ἄλλαδθοντος
ἄλουργις, ἥ
- ἄλωνή, ἥ
- ἀμαδολογάω-ω
ἀμαλθεῖον, τὸ
- ἀμή καὶ ἀμημή
- ἀμηρᾶς(άς) ἢ ἀμηρᾶς(άς), ὁ — δ ἄρχοντας, δ αὐθέντης, δ στρατηγός (λέξη ἀραβική).
ἀμηρόγω
ἀμοιρῶ
- ἀμπάρω
ἀμφ'
ἀμφιλαφῆς
- τά στολίσματα τῆς πλώρης τοῦ πλοίου.
 - ἀκούω.
 - ἄκουγε, ἄκουγε στ' ὅνομα..., ὅνομαζόταν.
 - ἐπιφώνημα προτρεπτικό: ἐμπρός: (Βενετ. ναυτ. πρόσταγμα).
 - αὐτός πού ἀνήκει στήν 'Αλβιόνα (βλ. λέξη).
 - ἡ 'Αγγλία.
 - ὅνομαστός Ἰταλός ἑλληνιστής, τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
 - ἀκρινος, βαθυκόκκινος.
 - δυνατός, εὔρωστος, ρωμαλέος, ἀκμαῖος, σφριγηλός (ἄλκη = σωματική δύναμη, εὔρωστία).
 - μεγάλη ἀθηναϊκή οἰκογένεια πού ἀνήγει τήν ἀρχή της στὸν 'Αλκμέωνα, τό δισέγγονο τοῦ Νέστορα, τοῦ βασιλικῆς Πύλου.
 - dies Alliensis, μαύρη (ἀποφράξ) μέρα για τοὺς Ρωμαίους, γιατί νικήθηκαν δλοσχερῶς ἀπ' τοὺς Γαλάτες, κοντά στὸν 'Αλλια ποταμό (βλ. καὶ Βρέννος).
 - ἐκεῖνος πού μιλάει ξένη γλώσσα, ξένος.
 - τό πορφυρόχρωμο φύρεμα, τό βασιλέον μέ γνήσια πορφύρα, ίδιως ἡ βασιλική πορφύρα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.
 - τό ἀλώνι, τό ἀνοιχτό μέρος, ὁ κῆπος· ὁ βικαλός κυκλικός χῶρος, κάθε ἰσοπεδωμένο γήπεδο.
 - παιζω τίς ἀμάδες, τούς δίσκους.
 - τό κέρας τῆς 'Αμάλθειας, τῆς αἴγας πού μέ τό γάλα της ἔθεψε τό Δίας ἐπειδή πίστευαν ὅτι ἀπό αὐτό ἔρεαν δλα τά ἀγαθά, ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται γιά νά ἐκφράσει τήν ἀφθονία τῶν καρπῶν καὶ τή γονιμότητα.
 - μόριο μσν. πού διασώθηκε μέχρι σήμερα ώς ἀμμέ, καὶ ἀμέ, ἀμ, καὶ ἐμ), ὅμως, ἀλλά.
 - δρκίζομαι (δύμνω).
 - δέν ἔχω μερίδιο σέ κάποιο πράγμα, τό στεροῦμαι· ως μηδὲ τής ἐντεῦθεν σε μνότητος αύτὸν ἀ μοιρεῖν = ὡστε αὐτός (ό Βασίλειος) νά μήν είναι ἀμέτοχος σεμνότητας γι' αὐτά· ὡστε νά σεμνύνεται, (νά ὑπερηφανεύεται) γιά τή μαρτυρική δέξα τῶν προγόνων του.
 - ἀμπάρω, ἀπωθῶ, σπρώχνω πισ πέρα.
 - ἀλλά.
 - ἐκεῖνος πού περιβάλλει ἀπό παντοῦ κάτι, πυκνός,

- κατάφυτος.
- δυμαθικός τραγουδιστής καὶ μουσικός.
 - ἀντίκρυ, ἀπέναντι.
 - φονεύω, σκοτώω.
- ἀνάκαρα, ἡ, ἥ τράκαρα, τά — κυρίως σωματική δύναμη ἀλλὰ καὶ ψυχική, ἀντοχή, κουράγιο.
- ἀνάρτη ἡ ἀνάρτα — (ἀπό τό ἐπιθ. ἀνάντης = ἀνηφορικός), τό πρός τά πάνω (πρός τίς πηγές τοῦ ποταμοῦ η τήν ἀρχή τῆς κοιλάδας) ἔκτεινόμενο μέρος.
- Ἀιατολικὰ Ἀσματα — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα Οὐγκώ (1828).
- ἀναψύχω (-ομαι) — δροσιστοῦω, περιλούζω μέ δροσερό ἀέρα, ἀνακουφίζω, ἀνακουφίζομαι.
- Ἀνδρόγυνος ὁ Κάλλιστος — δάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ποὺ ἔζησε τό ΙΕ' αἰώνα. Μετά τή κατάληψη τῆς πατρίδας του, τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπό τούς Τούρκους, πήγε στή Φλωρεντία, ὅπου διέμεινε στό ἑκεῖ Πανεπιστήμιο. Ξαναγύρισε στήν Ἑλλάδα τό 1476, ὅπου καὶ πέθηνε μετά ἀπό δύο χρόνια.
- ἀνέν (ἢ: ἀν ἔν) — (ὑποθ. σύνδεσμος ἀν· ἐκτεταμ. τύπος) - ἀν εἰναι, ἀν.
- ἀνιμένω.
- Ἀνθέμιος — ὁ Ἀνθέμιος καὶ δὲ Ἰσιδωρος εἰναι οἱ δύο δνομαστοὶ ἀρχιτέκτονες ποὺ ἀνοικοδόμησαν τήν Ἀγία Σοφία, μετά τήν καταστροφή της στή στάση τοῦ Νίκα.
- ἀντάμα.
- ἀντεροσπασμός, ὁ — μαζί.
- ἀντιρίματα, τά — δ σπασμός τῶν ἐντέρων ἀπό φόβο, ή στεναχώρια, ή ἀγωνία.
- ἀντραλίζομαι (-ζονμαι)
- Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος — τά παρακλάδια ποὺ φυτρώνουν γύρω ἀπό τή φίλα τοῦ δέντρου, παραβλάσταρα.
- στεναχωρίέμαι, ζαλίζομαι (καὶ ἀντραλώνωμαι).
- χρονογράφος, ποὺ ἔζησε στά γρόνια τής ἀλωσῆς τής Κωνσταντινούπολης: ἔγραψε θρῆνο γιά τήν πτώση τής Πόλης.
- ἀνύποιστος — ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.
- ἀξάφτω.
- Ἀξιά, ἥ — ἄλλη δνομασία τοῦ νησιοῦ Νάξος.
- ἀξιωματικός, ὁ — δ ἀξιωματοῦχος, ἐκείνος ποὺ ἔχει ισχύ, ἔξουσία, δ δικαστής.
- ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, συναποτελῶ, συγκροτῶ, σχηματίζω.
- ἀπατος — ἀβυθος, ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.
- ἀπατός μοι — ἐγώ δ ἔδιοις, ἐγώ ὁ ὀλομόναχος.
- ἀπεικάζω — ἀπεικονίζω, ἀναπαριστῶ, συμπεράσινω, ἐννοῶ, κατα-

- λαβαίνω, διακρίνω.
- άπεις καὶ ἀπείτις
ἀπελάτες, οἱ
- ἀπογνούς τὴν εἰδημικὴν
προδοσίαν.
- ἀποκλαμός, ὁ
ἀποκοτιά, ἡ
ἀπομισθός, ὁ
ἄπτω
ἀπορρόξ
ἀποσμήχω
- ἀποσπάς-άδος, ἡ
'Αράξης, ὁ
- 'Αράπης, ὁ
- ἀργέστης, ὁ
ἀργολογῶ
- 'Αργώ, ἡ
- 'Αριστος, ὁ
ἀρκυρές
ἀρμενα, τά
- ἀρμός, ὁ
- ἀργεύγω
- 'Αρηνη (1781 - 1831)
- ἀρουρα, ἡ
ἀρφάλιν, τό
- ἀσπολερδός
- 'Ασκαλών-ωνος, ἡ
- ἀσκέρι, τό
- δ χρον. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπεί = ἀφοῦ, ἐπειδή.
— οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων στό Βυζαντινό κράτος ποὺ
ήταν ἀτακτα σώματα· ἀντιστοιχοῦσαν μέ τούς ἀρ-
ματολούς καὶ κλέφτες τῆς Τουρκοκρατίας.
— (μετχ. ἀφοῦ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω - ἀπελπίζομαι).
ἀ π ο γ ν ο ὑ ο τ ḥ ν ε ἵ ρ η ν ι κ ḥ ν π α ρ α δ ο-
σ ι α ν - ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα γιά τήν εἰρηνική
παράδοση τῆς πόλης.
— τό πλοκάμι (ἀπό τό πλόκαμος).
— ἀσύνετη, ἀπερίσκεπτη τόλμη, θράσος, παρατολμίχ.
— βλ. μισεμός.
— ἀνάβω, βάζω φωτιά, φλέγομαι..
— ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).
— σφουγγίζω ἐντελῶς, ἀποτελειώνω τό σφουγγισμό,
σκουπίζω.
— δ,τι ἀποσπάσθηκε ἀπό ἔνα ὅλο, μέρος, κομμάτι.
— ποταμός πού πηγάζει ἀπό τήν Τουρκία καὶ χύνεται
στήν Κασπία Θάλασσα· ἐδῶ : συνεκδ. ἡ Τουρκία.
— εἶναι δ στοιχειωμένος 'Αράπης τῶν ἐλληνικῶν παρα-
μυθιῶν, πού φυλάει πηγές, ποταμούς, μά κυρίως
χαλάσματα ἢ στοιχειωμένα σπήλαια μέ θησαυρούς
καὶ δέν ἀφήνει κανένα νά τούς πλησιάσει.
— βορειοδυτικός δινεμος, κοινῶς ματίστρος.
— ἀφαιρῶ τούς ἀκαρπούς βλαστούς ἀπ' τό κλῆμα,
κορφολογῶ, βλαστολογῶ.
— τό καράβι τῶν 'Αργοναυτῶν μ' αὐτῷ ταξίδεψαν στήν
Κολχίδα γιά ν' ἀρπάξουν τό χρυσόμαλλο δέρας.
— δ θρυλικός Βυζαντινός ήρωας Διγενής 'Ακρίτας.
— ἀργυρές.
— δ ἔξοπλισμός τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά του, δηλ.
κατάρτια, ἀντένες, σκοινιά κτλ.
— ἡ ἀρθρωση, ἡ κλειδωση, τό σημεῖο ὅπου συναρμό-
ζονται μεταξύ τους τά μέρη ἐνός συνόλου.
— ειρηνεύω, καταπράσω, ήσυχάζω.
— Γερμανός ρωμαντικός ποιητής καὶ μυθίστοριογράφος.
— ἡ γῆ.
— δ ἀφαλός, τό ἀφάλι.
— μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλη (καπνιά).
— παραθαλάσσια πόλη τῆς ἀρχαίας χώρας τῶν Φιλι-
σταλών, μεταξύ Γάζας καὶ 'Αζώτου, (δ κάτοικος
'Ασκαλωνείτης).
— στρατός (λέξη τουρκική).

- ἀσπαίρω — τινάζομαι ἀπό σπασμούς, σφαδάζω, λαχταρῶ, σπαρταρῶ, σπαράζω.
- ἄσπρα, τά — τὰ χρήματα, ἡ χρηματική περιουσία.
- ἀσπάριον, τὸ — μετρική μονάδα βάρους, μήκους, χωρητικότητας, κτλ.: ἐπίσης χάλκινο νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
- ’Ασσύριος, ὁ — ὁ διάβολος. ’Ο Ανδρέας δ Κρήτης ὄνομάζει ’Ασσύριο τὸ διάβολο, γιατὶ οἱ ’Ασσύριοι εἶχαν ὑποδουλώσει τὸ λαό τοῦ ’Ισραήλ.
- ἀστάλωτος, δ — ἀμεστος, ἀμέστωτος, ἐκεῖνος πού δέν ἔχει μεστώσει ἀκόμα (κυριολεκτικά καὶ μεταφορικά).
- ἀστρίτης, δ — δηλητηριώδεις φίδι, ὄχια (ἔχις ἡ ἀσπίς).
- ἀτημέλητος, δ — ἀπεριποίητος, ἀφρόντιστος, ἀσυγύριστος.
- ’Ατθίς, ἥ — μυθική κόρη τοῦ βασιλιά τῶν Αθηνῶν Κραναοῦ· γιά χάρη τῆς ὄνομάστηκε ἡ χώρα ’Ατθίς ἢ ’Αττική. (γλῶττα), ἡ ἀττική διάλεκτος, ἡ κομψή χρήση τοῦ λόγου.
- αὐκία, τά — τὰ αὐτιά.
- Αὐδονία, ἥ — ἡ ’Ιταλία.
- ἀφατος — ἀνέκφραστος, ἀπερίγραπτος, ἀνεκδιήγητος.
- ἀφεγκιά σου, ἥ — ἡ ἀφεντιά σου, ἐσύ.
- ἀφεντάκης, δ — πατέρας (χαιδευτικό), πατερούλης, παπάκης.
- ἀφορίζομαι — σημαδεύω, ἀποχωρίζω, ἔσχωρίζω κατί γιά τὸν ἑαυτό μου, τὸ οἰκειοποιοῦμαι· κυριεύω.
- ’Αφορεσμός, δ — τοποθεσία στούς πρόποδες τῆς βορεινῆς πλευρᾶς τῆς Πεντέλης.
- ἀφ(ονγ)κράζομαι — ἀκούω μέ προσοχή, ἀκούω, κρυφακούω.
- ’Αφράτης, δ — δ Εύφρατης ποταμός.
- ἀφῶν — ἀφοῦ.
- ἀχρεῖος — ἄχρηστος, ἀνώφελος, ἀτολμος, (ἀλλά καὶ ἀθλιος, ἐλεεινός, ἀνήθικος, κακοήθης).
- ἀψύς, ὁ — δυνατός, διαπεραστικός, ισχυρός.
- B
- βαγένι, τό — βαρέλι.
- Βάγιας Θανάσης — ἀρχηγός τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ ’Αλήπασα, στόν δόποιον ἀποδίδεται ἡ καταστροφή τοῦ Γαρδικιοῦ καὶ ἀλλεξ ὡμότητες.
- Γι' αὐτόν, δ Βαλαωρίτης ἔγραψε τό ἐπικολυρικό ποίημα (”Θανάσης Βάγιας”).
- (τραγούδια) ἔγκωμιαστικά.
- μά τό Θεό! (φρ. τουρκική).
- οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας (κοινῶς Μπαρμπαριάς), στή Β. ’Αφρική.

- βαργωμῶ ἢ βαρυγγωμῶ
- Βαρθελεμύ ἀβάς
- βατσέλι, τό
- βέβηλος
- βεζίοης, ὁ
- Βελή - πασας
- Βερονέζε
- Βησαράιων (1395-1475)
- βήγλα, ἡ
- βιγλιζώ
- βίτσιμα, τό
- βλεπίσου
- βόιβοντας (-οδας),
(βοεβόδας)
- βοιδομάτης δ
βολά, ἡ
- Bouchut, ο
- Βουλγαρέλι, τό
- βουρνούζι, τό
- βουτζίον, τό
- Βρανά, τό, Βρανάς, ὁ
- βρατσέρα, ἡ
- Βρέννος, ὁ
- βρῶμα, τό
- (ἀπό τό βαρυγγωμῶ) βαρυθυμῖ, δυσφορῶ, δυσανασχετῶ, ἀγανακτῶ, στενοχωριέμαι, ἀπελπίζομαι.
 - Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἀνατολιστής καὶ ἐλληνιστής (1716 - 1795).
 - λεκάνη ἀπό μέταλλο ἢ πορεσλάνη. Στά Ίονια νησά: μέτρο χωρητικότητας σιτηρῶν καὶ ξηρῶν καρπῶν.
 - (ἀπό τό ρ. βαίνω), ἐκεῖνος πού πάνω του ἐπιτρέπεται νά πατήσει κανείς. Για πρόσ. ἀμύντος ἢ μή ἔξαγνισμένος, ἀκάθαρτος, μιαρός, μασμένος. || Ἐκεῖνος πού καταδιώκεται γιατί πρόβαλε ἀντίσταση, πονηρός, εὔστροφος.
 - ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκική).
 - δευτερότοκος γιός τοῦ Ἀλή-πασα τῶν Ιωαννίνων.
 - διάσημος Ἰσπανός ζωγράφος (1530 - 1588).
 - δονομαστός "Ελληνας λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ ἀργότερα Καρδινάλιος Τουσκούλου. Ανήκε στήν παράταξη τῶν ἐνωτικῶν.
 - σκοπιά, παρατηρητήριο, φυλάκιο, βιγλοστάσι, καραούλι, (λέξ. λατιν. - θυζαντ.) ..
 - παρατηρῶ ἀπό τή σκοπιά (βίγλα), ἐπαγρυπνῶ, παραφυλάω.
 - τό τίναγμα τῶν χειρῶν καὶ τοῦ κορμοῦ πρός τά μπρός ἢ πρός τά πάνω γιά νά πιαστεῖ κάτι πού βρίσκεται ψηλά.
 - προφυλάξου (ρ. βλεπίζω, - ομαι) = παίρνω τά μέτρα μου γιά νά μήν πάθω κανένα κακό, φυλάγομαι.
 - πολέμαρχος, στρατιωτικός διοικητής ἐπαρχίας, τίτλος τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας.
 - ποικιλία σταφυλιοῦ μέ χοντρές ρώγες.
 - φορά· (φρ. πόσες βολές σοῦ τό είπα).
 - Γάλλος νευρολόγος.
 - χωρίς τῆς "Αρτας (στή θέση τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
 - φόρεμα τῶν Ἀράβων σάν ράσο.
 - βυτίο, βαρέλι, βουτσί, βαγένι.
 - μικρό χωριό στή δυτική πλευρά τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθώνα.
 - ταχύπλοο ίστιοφόρο μέ δύο κατάρτια· ἔχει μικρό ἐκτόπισμα (ώς 100 τόννους).
 - ἀρχηγός τῶν Γαλατῶν, πού κυρίευσαν τή Ρώμη τό 389 π.Χ. Ο Βρέννος δέχτηκε νά ἐκκενώσει (νά ἐγκαταλείψει) τή πόλη μόνο ὅταν πήρε σεβαστή ἀποζημίωση σέ χρυσό.
 - ἡ τροφή, τό φαγητό (ἀπό τό ἀρχ. βιτρώσκω).

Γ

- Γαληνός γεγανυμένος** — δονομαστός "Ελληνας γιατρός· Εζησε τό B' μ.Χ. αιώνα.
— (μπτχ. τοῦ ρ. γάνυμαι), χαρομαί, εῖμαι γεμάτος χαρά,
εύχαριστοῦμαι, ἀναγαλλιάζω.
- Γέθ, ἥ γεννητικά, τά γιαγάδρων** — μεγάλη πόλη τῶν Φιλισταίων (δονομαστή σά γενέτειρα τοῦ Γολιάθ)· κυριεύτηκε ἀπό τό Δαβίδ καὶ
ἀργότερο (711 π.Χ.) ἀπό τούς Ἀσσυρίους.
— οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
(ἀμτβ.) γυρίζω πίσω, ἐπιστρέφω, μτβ., φέρνω πίσω,
ἐπιστρέφω κάτι.
- γιάντα ἥ ἀγιάντα Γκίκας** — γιατί.
— Φαναριώτικη οἰκογένεια, τῆς δόποίας πολλά μέλη
κατέλαβαν ἀνώτατα ἀξιώματα.
- Γκωτιέ Θεόφιλος** — δονομαστός Γάλλος ποιητής καὶ πεζογράφος, (1811-1872).
- γλάκιο, τό γλάκιον** — ὁ δρόμος, τό γρήγορο τρέξιμο· (ρ. γλακῶ καὶ (γ)
λακίζω = τρέχω) ..
- Γότια Λουτσιέντες Γοργόνα** — διάσημος Ἰσπανός ζωγράφος (1746 - 1828).
— θαλασσινός δαίμονας τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, μέ
σῶμα γυναικας καὶ οὐρά ψαριοῦ.
- γούμενα, ἥ γραφικός** — τό χοντρό σκοινί, τό καραβόσκοινο, τό παλαμάρι.
— ἄξιος νά ζωγραφιστεῖ, ώραῖος γιά τή ποικιλία τῶν
χρωμάτων, παραστατικός, ζωγραφικός.
- γρόσι, τό γρόσιον** — νόμισμα τουρκικό καὶ αἰγυπτιακό· ίσοδυναμεῖ μέ τό
ἔνα ἔκατοστό τῆς τουρκικῆς ἢ αἰγυπτιακῆς λίρας·
στόν πληθυντικό: χρήματα.
- γυναλί, τό γυναλίον** — τό βυθοσκόπιο, ἡ διόπτρα τῶν ψαράδων, δηλ. ἔνας
κύλινδρος σιδερένιος μέ πυθμένα ἀπό κρύσταλλο,
μέσα ἀπ' τόν δόπον ὁ ψαράς διακρίνει καθαρά τό
βυθό τῆς θάλασσας.

Δ

- δακκαννοῦρες** — οἱ δυό μπροστινές δαγκάνες τοῦ κάβουρα, ἀλλιῶς
δαγκανύρες.
- δαμάκι** — μικρό, λίγο, μηδαμινό.
- δαμασκή, τό** — ξίφος πού κατασκευαζόταν στή Δαμασκό, περίφημη
γιά τήν ὅπλουργία της, γιαταγάνι, σπαθί.
- Δαμασκηνός Ἰωάννης** — (ὁ ἐπονομαζόμενος Χρυσορρόας), πατέρας τῆς φιλο-
σοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς
ἐκκλησίας. Ὄνομαστός ὑμνογράφος καὶ μεγάλος
ἀναμορφωτής τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Γεννήθηκε
στή Δαμασκό καὶ πέθανε πρίν ἀπό τό 754.
- δαμάτειρα, ἥ** — ἔκεινη πού δαμάζει, πού ὑποτάσσει, ἡ δαμάστρια, ἡ

- καταστρεπτική, (τό άρσενικό: δαματήρ ή δαμάτωρ).
 — θρῆνος, δύμρος, κοπετός, στηθοκόπημα.
 — (ἀπό τό θέμα δει - δέδοικα, δέος), φόβος, τρόμος,
 φρίκη.
 — βουνοκορφή, κορφοβούνι, λόφος, κορυφογραμμή.
 — ή ἔρρυθμος (άρμονική) διάταξις τοῦ σύμπαντος...
 καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεωι ἡ νοητὴ δια-
 κόσμησις... ἐπισπένδεται = καὶ ὅλη ἡ νοητὴ ἀρμο-
 νική διάταξη τῶν ὑπερκόσμιων δυνάμεων κάνει σπου-
 δές γιὰ τή συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ μέ μᾶς τούς ἀνθρώ-
 πους (ταῖς θείαις καταλλαγαῖς).
 — ἡ γνωστοποίηση, ἡ κοινοποίηση μέ διαλαλητή, ἡ
 διαλάληση, ἡ διακήρυξη, τό ντελάλημα.
 — συναρμολογῶ, συναρμόζω δύο ή περισσότερα πράγ-
 ματα μεταξύ τους.
 — διασκελῶ, δρασκελῶ, περνῶ μέ μιά δρασκελιά πάνω
 ἀπό ἓνα ἐμπόδιο, διαβάλνω, πηδῶ, ὑπερπηδῶ.
 — προστασία, ὑπεράσπιση, ὑποστήριξη, διαφέντεμα.
 — προστατεύω, ὑπερασπίζομαι, ὑπερασπίζω, κάνω κου-
 μάντο, κουμαντάρω.
 — (διάφορο = κέρδος, ὠφέλεια) ἐνδιαφέρομαι, νοιά-
 ζομαι, ὠφελοῦμαι, ἀπολαμψάνω, καζαντίζω.
 — διάσημος Γάλλος σοφός, ἐλληνιστής, τυπογράφος,
 μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1790 - 1876).
 Περίφημη εἶναι ἡ συλλογή του γιὰ τούς ἀρχαίους
 "Ἐλληνες συγγραφεῖς".
 — παλιό πολεμικό πλοϊο μέ τρία κατάρτια, μέ τετράγωνα
 πανιά, καὶ δύο σειρές κανόνια στὶς δύο πλευρές.
 Κοινῶς διπόντες (17ος καὶ 18ος αἰώνας).
 — δργώνω γιὰ δεύτερη φορά ἓνα χωράφι.
 — πέτρινος τοίχος χτισμένος χωρίς λάσπη, ξερολι-
 θοδομή, ξερολιθία.
 — ἐφοδιάζω μέ δόλωμα, ἀρματώνω μέ δόλωμα, μετα-
 φορ. δύμας, νοθεύω, ἐξαπατῶ, δολεύομαι, παρα-
 πλανῶ, κηλιδώνω.
 — στούς Βυζαντινούς, στρατηγός, ἀρχηγός, διοικητής,
 σωματοφύλακας τοῦ βασιλιά.
 — (ἀπό τό δέχομαι) παραλαβή, ὑποδοχή, φιλοξενία,
 δοχεῖο, δῶρο.
 — ἀγροφύλακας, ἀμπελοφύλακας.
 — ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά χωρέσει στή φούχτα τοῦ ἐνός
 χειρού, χειρόβιολο τῶν θεριστῶν, χειροβολία, χειρά,
 φουχτιά, (ἀπό τό ρῆμα δράττομαι).

- δραγμίς - ίδος, ἡ — μικρό δράγμα, δηλαδή ἔκεινο πού μπορεῖ νά πιάσει κάποιος μέ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ δεκτῆ (π.χ. μιά πρέζα ταμπάκου, πιπεριοῦ).
- δραγουμάνος, ὁ — διερμηνέας, διερμηνευτής, ἔξηγγητής.
- δράκων - οντος, ὁ — μυθικό τεράστιο φίδι, συνήθως τρικέφαλο καὶ φτερωτό, μέ φοβερό βλέμμα καὶ θανατηφόρα πνοή, (ἀπό τὸ φ. δέρκομαι = βλέπω μέ βλέμμα δέξ, καταπλήσσω μέ τὸ βλέμμα), δράκος·
- δριμώτω — (ἐπίθετο δρυμοῦ) δριμού, ἔξοργίζομαι, ἄγριεύω, θυμώνω.

E

- ἔβειρος, ὁ — δέντρο μέ μαστρο καὶ σκληρό ξύλο πού είναι πολύτιμο. Ἀπ' αὐτό κατασκευάζονται ἐπιπλα, κοιν. ἀμπανός, ἀμπανόζι.
- ἔγδοχή, ἡ — προσδοκία, προσμονή, ἀπαντοχή, ἀναμονή. (πρβλ. ἐκδέχομαι = προσδοκῶ, περιμένω).
- ἔγκαλλωπίζομαι — ἐπιδεικνύομαι, ὑπερηφανεύομαι, σεμνύνομαι, καμαρώνω.
- ἔγκαλω — καλῶ κάποιον στό δικαστήριο, καταγγέλλω, ὑποβάλλω μήνυση.
- ἔγροικος — μορφωμένος, γνώστης· φ. (ἀ)γροικῶ = ἀκούω, μαθαίνω.
- "Ἔγριπος, ὁ, ἡ
- ἔδειματοστό — — ἡ Εὔβοια (Εὔριπος).
- ἔκατόνταρχος, ὁ — (παρατ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι) φοβοῦμαι, τρομάζω.
- ἔκεινο...τό ἄλλο — — ἀρχγένος στρατιωτικῆς δρμάδας, βαθμός ἀξιωματικοῦ.
- ἔκλικμιζω — — τό μέν... τό δέ, ἀφ' ἐνός μέν... ἀφ' ἐτέρου δέ.
- ἔκόφατο — — λιχνίζω, ἀνεμίζω.
- ἔκπρεπης — — (μέσος ἀδριστος τοῦ φ. κόπτομαι) βλέπε λέξη.
- ἔλεος ὁ — — ἀξιόλογος, σπουδαῖος, ὑπέροχος.
- ἔλιγη — — μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τό ἔλεος = οἶκτος, εὐσπλαχνία, συμπάθεια.
- ἔμμαρτης — — δύλιγη, λιγη.
- ἔναίρω — — ἔκεινος πού ἔχει μανία γιά κάτι, ὁ ἀκράτητος, ὁ παράφορος.
- ἔναλιος — — φονεύω, σκοτώνω.
- ἔναλιος — — (ἐν + ἄλς - ἄλος = ἡ θάλασσα) θαλάσσιος, θαλασσινός.
- ἔνδεδημένος ἀττί — — (μετ. παθ. παρ. τοῦ ἐνδέομαι - οῦμαι = περιδένομαι) δεμένος.
- ἔνδεδεμένος — — ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυομένους - ἔκεινους οἱ δοποῖοι φαίνονταν διτε ἔκαναν αὐτά.

- ἐγθυμοῦμαι — ἔχω κάτι στό νοῦ μου, σκέπτομαι· τὸ ἐνθυμηθὲν —
 ἐκεῖνο πού ἔχει ἀποφασιστεῖ.
- ἐντάμα — (ἀπό τό: ἐν τῷ ἀμα) μαζί, (βλ. καὶ ἀντάμα).
- ἐν τον — νά τον.
- ἐνώμοτος — ὁ δρκισμένος, δεμένος μέ δρκο.
- ἐξάρτια, τά — τὰ σκοινιά τῶν καταρτιῶν τοῦ πλοίου, ἀλλιῶς ξάρτια.
- ἐξαρχος, ὁ — ἐκεῖνος πού ἔξαρχει, πού κάνει ἀρχή, ὁ ἀρχηγός.
- ἐξικακήσατε — περιμένατε, κάνατε ὑπομονή (βλ. ἔξικακῶ).
- ἐξικακῶ — ὑπομένω, περιμένω (ἀπό τό: ἀνέξικακῶ).
- ἐξοδίζω — κηδεύω (έξοδιον, ξόδι = κηδεία).
- ἐξώθης — ἀξιώθηκες, κρίθηκες ἀξιος·
- ἐπιγονάτιον, τό — Τετράγωνο χρυσοκέντητο ὑφασμα ἐπισκόπων ἡ
 ἄλλων ἀνώτερων κληρικῶν σέ σχῆμα ρομφαίας, κρε-
 μασμένο ἀπό τή ζώνη στό δεξιό γόνατο.
- ἐπίκληην, τό — ἐπωνυμία, ἐπωνύμιο, ἐπονομασία.
- ἐπισείων-οντος, δ — μακρόστενη ταινία (ἡ τριγωνική μικρή σημαία), πού
 χρησιμεύει σάν διακριτικό στό κατάρτι τῶν πλοίων.
- ἐπισκέπτομαι — παρατηρῶ, ἐπιβλέπω.
- ἐπισκοπή, ἡ — ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τό ἀξιωμα.
- ἐπισυνάγομαι — συγκεντρώνομαι γιά τόν ίδιο σκοπό.
- ἐποίκαν — ἔκαμπαν (ἐποίησαν)
- Ἐρατώ, ἡ — μιά ἀπό τις ἐννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εύρέτρια καὶ
 προστάτρια τῆς λυρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποίησης.
- ἐρρίκνουν — παρατατικός τοῦ ριχνόν (βλέπε λέξη).
- ἔσ — δέ σέ
- ἔταξω — ἔξετάξω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
- ἔτει — ἔξακισχιλιοστῷ ἐννεακοσιοστῷ τριακοστῷ (6930),
 ἐννοεῖται ἀπό τήν κτίση τοῦ κόσμου.
- Ἐύκλειδης — ὁ πατέρας τῆς γεωμετρίας (330 - 270 π.Χ.)
- Ἐύστάθιος — δνομαστός μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγ-
 γραφέας τοῦ 12ου μ.Χ. αιώνα.
- εὐταξίας — ὁ ἐπιφορτισμένος μέ τήν τήρηση τῆς τάξης στήν ἐκ-
 αλησίᾳ (ἐκκλησιαστικό ἀξιωμα).
- εὐτέρη, ἡ — μιά ἀπό τις ἐννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εύρέτρια
 καὶ προστάτρια τῆς τέχνης τοῦ αὐλοῦ.
- εὔτονος — νευρώδης, ζωηρός, εύρωστος.
- εὐφημῶ, — μιλῶ ἐπαινετικά, ἐγκωμιάζω, ἐπιδοκιμάζω μέ θέ-
 ρυβο, ζητωκραυγάζω.
- Ἐφιάλτης, ὁ — ἐκεῖνος πού διδήγησε στά νῶτα τοῦ Λεωνίδα τούς
 Πέρσες στίς Θερμοπύλες καὶ ἔγινε αἴτιος τῆς κατα-
 στροφῆς. (τό δνομα κατάντησε συνώνυμο τοῦ προ-
 δύτη).

- έχόμενος* — ἔκεινος πού ἀκολουθεῖ ἀπό κοντά, ὁ ἔπομενος.
ἔως, ἡ — (γεν. τῆς ἔω) αὐγή, πρωΐ.
**Έωσφόρος* — ἀρχηγός τῶν ἀγγέλων πού ἔπεσαν στή γῆ, γιατὶ θέλησαν νά ύψωθοῦν πάνω ἀπό τό Θεό· στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα δ σατανάς, διάβολος.

Z

- ζακόνι, τό* — ἡ συνήθεια, τό ἔθιμο (λέξη σλαβική).
Ζάλογγο, τό — γνωστό βουνό στό Σουύλι, ἀπ' ὅπου ἔπεσαν οἱ ἥρωες Σουλιώτισσες γιά ν' ἀποφύγουν τή σκλαβιά.
Ζέζας Μίκης — ψευδώνυμο τοῦ ἡρωα Μακεδονομάχου Παιώλου Μελᾶ.
Ζενίθ, τό — (ἰταλ. zenith ἀπό τό ἀραβ. semit), τό νοητό σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ, πού βρίσκεται κατακόρυφα πάνω ἀπ' τό κεφάλι τοῦ παρατηρητή· μεταφορικά: τό ἀνώτατο δριο, μεσουράνημα, ἀποκορύφωμα, ἀκμή· (πό ἀντίθετο· ναδίρ).
- Ζῆθος, ὁ* — γιός τοῦ Δία καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφός τοῦ Ἀμφίονα.
Ζητούνι, τό — ἡ Λαμία.
ζημιό ἡ ζιμιό — ἀμέσως.

H

- ἡγῆ, ἡ* — ἡ γῆ.
**Ηρακλείδης, ὁ* — ιστορικός τοῦ Γ' π.Χ. αἰώνα.
**Ηρόστρατος* — ὁ καταγόμενος ἀπ' τήν "Ἐφεσο ἐμπρηστής τοῦ περίφημου ναοῦ τῆς Ἐφέσιας Ἀρτέμιδας (356 π.Χ.).
ἡρτε — ἡρθε.

Θ

- θαλασσομάχος, ὁ* — μικρό ξύλο κάθετο πρός τή θάλασσα, κάτω ἀπ' τό κατάρτι τῆς πλάρης (κοιν. κιόρ - μπαστούνι).
θανατοκοντεύω — πλησιάζω τό θάνατο (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
θαρσέου (πολέμου) — τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (πολέμου) (ἐπιθ. θαρσύς - θρασύς).
θέλω φροντίζειν — περιφραστικός σχηματισμός τοῦ μέλλοντα ἀπό τό θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρέμφατο· συνηθίζεται ἀπό τόν Κοραή.
θεολόγος, ὁ — ἐπονομασία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328 - 389), πατριάρχη Κων.) πρόδεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατέρα καὶ συγγραφέα· ἡ προσωνυμία τοῦ δόθηκε γιά τούς μνημειώδεις λόγους του σχετικά με τή Θεότητα τοῦ Λόγου στό μικρό ναό τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας στήν Κωνσταντινούπολη.
θεοσκόπολις (-ιδος) — Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, διάβολος (El Greco = ὁ

Κυριακός

θεραπεύσειν

θυησιμάτον, τὸ

θρασίμι, τὸ

θρῆνος, ὁ

θρηγκός, ὁ

θροῦ

θύμβωις, ἡ

Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος

θώραι, τό

Τακχός, ὁ

ἴγονικόν, τὸ

Ἔιδη, ἡ

Τερεμίας, ὁ

ἴθύνω

Τιμηρομαν Κάρολος

ἰνδικτιών -ῶνος, ἡ

ἰός, ὁ

Ἴπποκράτης, ὁ

"Ελληνας), ὁ περίφημος ζωγράφος ἀπ' τήν Κρήτη (1545 - 1614) πού ἐργάσθηκε κυρίως στήν Ισπανία, δύπου καὶ πέθανε.

— βλ. φανῆν.

— τό πτῶμα, τό λείψανο.

— τό ψοφίμι, τό πτῶμα.

— «ιθῆνος» ἢ «ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινούπολης»· τίτλος ποιήματος θρηνητικοῦ πού ἀναφέρεται στήν πτώση τῆς Πόλης, ἀπό 118 στ. Γράφηκε ἀπό άγνωστο ἀπαίδευτο ποιητή καὶ βρέθηκε στά τελευταῖα φύλλα τοῦ ἐλληνικοῦ κώδικα τῆς Εθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀπό τὸν Emile Legrand, ὁ δοποῖος καὶ τό δημοσίευσε τό 1875.

— ἡ κορυφή τοῦ τοίχου πού ἔξεχει, τό γεῖσο, ἡ κορνίζα, τό στεφάνι.

— προκαλῶ θρόισμα, φοβίζω, ἐκφοβίζω, τρομοκρατῶ.

— πικρό χόρτο.

— γραμματικός τοῦ ΙΔ' αἰώνα.

— ἡ θέα.

I

— ὁ Βάκχος· σάν προστηγορικός: ὁ χορός πρός τιμή τοῦ Βάκχου (= Διόνυσου).

— τό γονικό, οἱ γονεῖς, ἡ οἰκογένεια, τό πατρικό σπίτι.

— τό ψηλότερο βουνό τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης).

— προφήτης τοῦ ἑβραϊκοῦ θεοῦ, γιά τό δόπον προφήτευσε πολλά δεινά καὶ θρήνησε τήν καταστροφή τῆς Ιερουσαλήμ· — οἱ θρῆνοι του λέγονται ιερεμιάδες - (650 - 586 π.Χ.).

— διευθύνω, κατευθύνω, ὁδηγῶ.

— Γερμανός ποιητής δραματικός καὶ μυθιστοριογράφος (1796 - 1840).

— καὶ Ἰνδικτος (λέξη λατινική) = χρονική περίοδος δέκα πέντε ἑτῶν, τά δόποια ἀριθμοῦνται πάντοτε σάν Ἰνδικτιῶνος πρώτη, δεύτερη καὶ οὕτω καθεξῆς, ὡς τή δέκατη πέμπτη, δόπτε ἀρχίζει πάλι νέα σειρά. Οἱ "Ελληνες τοῦ Βυζαντίου δέχονταν δτὶς ἡ χρονολόγηση αὐτή εἶχε ἀρχίσει ἀπό τήν πρώτη Σεπτέμβριου τοῦ 312 μ.Χ.

— τό δηλητήριο τῶν φιδιῶν, ἡ σκουριά του χαλκοῦ ἢ τοῦ σίδερου (σιδεροσκουριά).

— ὁ ίδρυτης τῆς Ιατρικῆς ἐπιστήμης, ἀπό τό νησί Κῶ (460 - 377 π.Χ.).

- Ιρις, ἡ* — τό ουράνιο τόξο.
Ισκιος (και χαμός) — έπιδημικές άφρωστιες ζώων.
Ιχώρ - ώρος, ὁ — αιθέριος χυμός πού κυλᾶ στις φλέβες τῶν Θεῶν.
- K**
- κάβος, ὁ* — τό ἀκρωτήριο (λέξη γενουατική).
καδής, ὁ — Τοῦρκος ιεροδικαστής, ιεροδικης (λέξη τουρκική Cadi).
- κάθα* — κάθεις, καθένας.
καθολικόν, τό — δύ κύριος ναός δ χτισμένος στή μέση τῆς αὐλῆς μαᾶς Μονῆς.
καίμακάμης, ὁ — τίτλος ἀνώτερου διοικητικοῦ ὑπαλλήλου, ἀναπληρωτής τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητῆ (λέξη τουρκική).
- καλά καί* — εἰθε, μακάρι.
- Καλαβρός* — Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαριές, Κάπρος: διάφορες τοποθεσίες στή Λευκάδα.
- κάλως, ὁ* — καὶ κάλος: τό χοντρό σκοινί, τό καραβόσκοινο, τό παλαμάρι, ἡ γούμενα.
- καμαρδή ή καμαρώνω* — κατασκευάζω κάτι σέ σχῆμα καμάρας, θόλου.
κάμνω ἔτσα — παρατηρῶ μακριά· κυριολεκτικά: κάμνω ἔτσι δά, δῆλ. τοποθετῶ τή παλάμη μου πάνω ἀπό τά φρύδια γιά νά παρατηρήσω μακριά πιό εύκολα.
- Καμπανέσης* — δ καταγόμενος ἀπό τήν Καμπανία τῆς Γαλλίας.
κἄν — τουλάχιστο
κἄν ποιάν — καπόια
κανάκαρης, ὁ — δ καϊδεμένος, δ κανακεμένος, δ ἀγαπητός.
κανίσκι — μικρό καλάθι, πανεράκι, ίδιως μικρό κάνιστρο γεμάτο δῶρα. Γενικά δῶρο, πεσκέτι, χάρισμα.
κάουρας, ὁ — κάβουρας.
καπλάνι, τό — (λέξ. τουρκ.) ή τίγρης μεταφ = ἄνθρωπος ἀντρειωμένος, ἀτρόμητος.
καρδάρα, ἡ — ξύλινος κάδος, δοχεῖο γιά τό γάλα ή τή γιαούρτη.
Καρλάλ Θωμᾶς — διάσημος Σκώτος ιστορικός καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
- κασαμπάς, ὁ* — πόλη - ἄστυ (λέξη ἀραβική).
καστέλ(λ)ιν, τό — μικρό φρούριο.
Κάστρον, τό — Τό 'Ηράκλειο τῆς Κρήτης.
καταβόθρα, ἡ — βάθρος, φυσικός ή τεχνητός ὑπόγειος ὄχετός, ἀπ' ὅπου χύνονται τά νερά ἀπό τίς λίμνες καὶ τούς ποταμούς στή θάλασσα.
κατακηλῶ — καταπραύνω, μαλακώνω τήν ψυχή μέ γλυκά λόγια, θεραπεύω.

- κατακρούω
 κατάλαος
 καταπαντοῦ
 καταράχια, τά
 κάτερογο, τό
 κάτοικας, ὁ
 καττιφένιος
 κεδηδός
 κεντίτης, ὁ
 κερδαρθεὶς
 κεχηρώς
 κηδεστία, ἡ
 κηροδοσία, ἡ
- Κιμαβούης (Gimbabue)*
- κλαπατάρια, τά
 Κόκκινη Ἐκκλησιά
 κολάιν, τό
 κολαστήριον, τό
 κολλήγας, ὁ, κολίγας
 κολυβογράμματα, τά
 κομπώνομαι
 κοντάτον, τό
 κόντος, δ
 κόντρας, ὁ
 Κόντρος, ὁ
 κοξούλλα, ἡ
 κόπτομαι
- κορζέτο, τό
 Κόρφος
 Κοσμίδιος αἰγιαλός
- χτυπῶ, κρούω, κινῶ κάτι πρός τά κάτω.
 — δ φίλος τῆς κατηγόριας, δ συκοφάντης.
 — σέ ὅλα τά μέρη.
 — βουνοκορφές, κορυφογραμμές.
 — πολεμικό πλοϊο.
 — δρυιθώνας, κοτέτσι.
 — ἡ καττιτερένιος, δ κατακευασμένος ἀπό κασσίτερο.
 — δ προσεκτικός, δ συνετός, δ ἀγαθός.
 — δ σπόνδυλος.
 — (μετ. παθ. ἀρ. τοῦ κερδαίνομαι), ἔρχομαι στά χέρια
 ἄλλου, νικήμαι, κατακτιμαι.
 — (παρχ. τοῦ ρήματος χάσκω) ἐκεῖνος πού χάσκει,
 πού περιμένει μέ διοιχτό στόμα.
 — συγγένεια πού προέρχεται ἀπό ἐπιγαμία, τό συμπε-
 θεριό.
 — κεροδοσιά· φόρος ἀπ' τό κερί, ἡ ἑτήσια ποσότητα
 κεριοῦ για τίς ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας· — διανομή
 κεριῶν, ἀπό τοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, σ' ἐκείνους
 πού παρακολουθοῦν τή νεκρώσιμη ἀκολούθια.
 — σπουδαῖος Φλωρεντιανός ζωγράφος πού ξέζησε καὶ
 ἔδρασε στό τέλος τοῦ 13ου καὶ στίς ἀρχές τοῦ 14ου
 αἰώνα.
 — τά φτερά τῶν πουλιῶν.
 — ἀρχαία μονή τῆς Λευκάδας.
 — ἡ εύκολια (λ. τουρκική).
 — ἡ τιμωρία, δ βασανισμός.
 — δ συνεταῖρος σέ ξένο κοπάδι ἡ χωράφι (δ ιδιοκτήτης
 ἢ δ βοσκός ἢ δ καλλιεργητής).
 — ἡ στοιχειώδης γραφή καὶ ἀνάγνωση πού μάθαιναν
 τήν ἐποκή τῆς Τουρκοκρατίας κυρίως ἀπό τά ἐκκλη-
 σιαστικά βιβλία. Σήμερα έχει ξνοια εἰρωνική.
 — πλανιέμαι, γελιέμαι.
 — ἡ κομιτεῖα.
 — δ κόμης.
 — δ ἀντίθετος, δ ἐνάντιος ἀνεμος.
 — τοποθεσία στή Λευκάδα.
 — ἡ μέση· βλέπε καὶ στή λέξ. τάνα.
 — θρηνῶ χτυπώντας τό στῆθος καὶ τό κεφάλι· (μέ κο-
 πετούσ).
 — αὐλάκι τοῦ πλοίου γιά νά φεύγουν τά νερά.
 — δ Ἀμβρακικός κόλπος.
 — ἡ παραλία τοῦ Κοσμίδιου, μιᾶς συνοικίας στήν Κων-
 σταντινούπολη.

- κόσμος, ὁ
κοινάρι, τό^ν
κοινωνεστίζω
κοινπαστή, ἡ
- κοινρρούλη, ἡ καὶ
κοινρρούλος(ν), τό^ν
κοινρραλῶ
κοινφά, τά
κόφα, ἡ
- κρένω
κράκουρα, τά
Κρητική σχολή
- κριαρωθῆκαν
κριτής, ὁ
κρόκη, ἡ
Κροῖμ(μ)ος, ὁ
- κροφοσοῦνται
Κυβέλη, ἡ
- Κυβερνήτης, ὁ
- κυβέρτι, τό
- λαγγεύνω
λάζος, ὁ
λάγηνος, ἡ
Λάτας Διονύσιος
- λαούς
Λαυρεντιάδης
- τό κόσμημα, ὁ στολισμός.
 - τό κουβάρι.
 - ἡ κοινωνεστῶ, κατακτῶ.
 - τό ἐπάνω μέρος στά ποιχώματα τοῦ πλοίου πού στερεώνονται τά κοινπιά (ἀρχ. ἐπισκαλυμές ἢ περιτόναιον). Τό μικρό κατάστρωμα τῆς πλώρης καὶ τῆς πρύμης.
 - ὁ ξερός κορμός τοῦ ἀμπελιοῦ, τό κλῆμα, (ἀπό τό λατ. curvus = κυρτός).
 - χτυπῶ, κροταλίζω, χτυπῶ μ' ἐπιμονή.
 - οἱ ποντικοί (εὐφημισμός).
 - τό θωράκιο, σανίδωμα ἢ μετάλλινος προφυλακτήρας τοῦ πλοίου.
 - λέγω, μιλῶ.
 - οἱ ἀπότομοι βράχοι.
 - οἱ Κρητικοί ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰώνα πού ἔργαστηκαν στήν Κρήτη καὶ στή Βενετία, μέ τεχνοτροπία ἀνάμεικτη ἀπό Βυζαντινές καὶ Ἰταλικές ἐπιδράσεις.
 - συγκρούστηκαν σάν δυό κριάρια.
 - ὁ δικαστής.
 - τό ίφαδι, τό νῆμα.
 - ήγειμόνας τῶν Βουλγάρων περιβόητος γιά τήν ἀγριότητά του (805-815 μ.Χ.).
 - ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.
 - Φρυγική Θεότητα, πού ἡ λατρεία της ταυτίστηκε στήν Ἑλλάδα μέ τή λατρεία τῆς Ρέας καὶ στή Ρώμη μέ τή λατρεία τῆς Ἰδαίας μητέρας.
 - ἐδῶ: ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἢ κατ' ἄλλους ὁ Γεώργιος Χριστάκης Ζωγράφος).
 - ἡ κυψέλη.
- Λ
- (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ) γυητεύω, μαγεύω — μαγεύομαι, λιγάνωμαι — σκιρτῶ, πηδῶ.
 - εἰδος μαχαιριοῦ, μεγάλος σουγιάς.
 - λαρήνη, λαήνη πήλινο δοχεῖο, κανάτη.
 - δονομαστός ἐκκλησιαστικός ρήτορας καὶ μητροποπολίτης Ζακύνθου (1835—1894).
 - λαγούς.
 - ὁ γιός τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ιωάννης, προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεγνῶν καὶ πάπας ἀπό τό 1513.

- Λέγιψια, ἡ — πόλη τῆς Ἀ. Γερμανίας, μεγάλο πανεπιστημιακό κέντρο.
- Λιάπτης — Ἀλβανός μουσουλμάνος.
- λιβάνι, τό — λιβάδι.
- λιμιώνας — λιμάνι.
- λίστας — λίγος.
- λιχνίζω — (ἀρχ. λιχμῶ καὶ λιχμίζω) τινάζω στόν ἀέρα τούς σπόρους τοῦ σταριοῦ, γιὰ νὰ χωριστοῦν ἀπό τὰ σχυρά: ῥαντίζω.
- λίψ - λιβός, ὁ — δύντιος ἄνεμος, ὁ νοτιάς.
- λογάριν, τό — δ θήσαυρός.
- λοίσθιος — τελευταῖος, ἔσχατος: ἡ φράση: «πινέει τὰ λοίσθια» — ψυχορραγεῖ.
- Λόγτος Ἀρδέας — ἀπὸ τοὺς πιὸ ὀνομαστούς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως (1789 - 1846),
- λογικούνια — κλαῖστα μὲ λυγμούς, θρηνῶ σπαρακτικά.
- λόπη, ἡ — (αἵπη γάρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόρος). Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
- Λύρα τῆς Τέω(ς) — Ἐννοεῖ συνεδρούικά τῇ Λυρικῇ ποίηση, γιατὶ ἡ Τέως εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητῆ Ανακρέοντα.
- λύσιος — ὁ ἐλευθερωτής, ἐκεῖνος πού ἀπολύει, πού ἀπολυτρώνει.

M

- μαγαρίζω — μολύνω, μιάνω, κάνω κάτι ἀκάθαρτο.
- μάγιστρος, ὁ — ἀνώτατο ἀξιωματῶν Βυζαντινῶν.
- μαηδέ ἡ μάηδε — ἀλλ' οὔτε (οὔτε, μήτε).
- μαῖστρος, ὁ — βορειοδυτικός ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
- μαλιά, ἡ — τό μάλωμα, ἡ φιλονικία, ὁ ἀγώνας.
- μανός — χαλαρός, όφραιός, καὶ συνεδροχ. νωθρός, ἀκαμάτης.
- μαρτάρι, τό — ἡ ὑπέρα (= τὸ σκονί) τοῦ ιστιοφόρου πού χρησιμεύει γιὰ νὰ σηκώσει τὴν κεραία.
- μαραγκιάζω — μαραίνομαι, ξεραίνομαι, ρυτιδιάζω.
- Μαρμαρᾶ θάλασσα — ἡ Προποντίδα.
- ματσούνιά, ἡ — τό χτύπημα μέριπαλο, ράβδισμα.
- Μαυρογένης — Βυζαντινή οἰκογένεια ἀπ' τὴν Μύκονο, ἡ ὅποια ἀνέδειξε πολλά μέλη τῆς ως διερμηνεῖς, ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἀξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.
- Μαχμούτης — δ Σουλτάνος Μαχμούτ Β'. στὶς μέρες του ζέσπασε ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση (1789-1839).
- μεθυγραφία — τό χιοῦμορ, ὁ ἀστείσμός στὴ ζωγραφική μεθυγρα-

- φικός—χιουμοριστικός.
 μεῖραξ, ὁ
 μελετινή, ἡ
 μελιχρόδη
 μέλλησις, ἡ
 μελτέμη, τό²
 Μέργηκε Κ.
- μενζίλη, τό
 μεταθεμός, ὁ
 μετεβίζει, τό²
 μέτρον, τό : ὁ ύπερ
 μέτρον (ἄν)
- μέφη
- μηγάρη
 μήνα
 μήνη, ἡ
 μιμίτσι, τό
 μιναρές, δ
- μισεμός, ὁ
 μολάς, δ
- μόλογο, τό
- μονντίρης
- Μουρουζῆς
- Μουχαμέτης, ὁ
- Μπαρμπαριά, ἡ
 μπάτης, ὁ
 μπεζερίζω
- μπουγαρίνη
 Μπουργούνια, ἡ
- νέος, παλικαράκι, ἀνήλικος.
 - εἶδος φυτοῦ.
 - γλυκός σάν τό μέλι.
 - ἀναβλητικότητα, χρονοτριβή, ἀδράνεια.
 - Β.Δ. καλοκαιρινός ἀνεμος.
 - σπουδαῖος Γερμανός φιλόλογος τοῦ περασμένου αιώνα.
 - ἡ ἀπόσταση, ἡ ταχύτητα (λ. τουρκική).
 - ἡ ἀναβολή.
 - πρόχωμα, δχύρωμα, ταμπούρι, τάπια (λ. τουρκική)
 - δύπερβολικός, ἐκεῖνος πού δεπερνᾶ τὸ μέτρο, δύπεροχος: δύπερο μέτρον τὰ πρὶν = δύλλοτε δύπεροχος.
 - τίποτες μέφη φοοῦνται = τίποτε δέν ἔχουν νά μέ φοβοῦνται.
 - μήπως τάχα.
 - μήπως.
 - ἡ σελήνη.
 - ἡ βιολέτα, δύ μενεξές.
 - στενός καὶ ψηλός πύργος μουσουλμανικοῦ τζαμιοῦ μὲ δέξιστη, ἀπ' ὅπου δύ μουεξίνης (θρησκευτικός λειτουργός) καλεῖ τούς πιστούς σέ προσευχή.
 - (λ. τουρκ.)
 - ζεντεμός, ἐκπατρισμός· ρ. μισεύω.
 - τίτλος Μουσουλμάνου Ιερωμένου, μεγάλος Ιεροδικαστής.
 - ἡ δύμολογία, δύ λόγος· τό ἔχουν μόλογο — τό ἔχουν σάν παράδοση ἀπό στόμα σέ στόμα κι ἀπό γενιά σέ γενιά.
 - διοικητικός διπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος Δημάρχου πού δύμας δέν ἐκλέγεται.
 - δύνομα Φαναριώτικης οἰκογένειας, πού πολλά μέλη της πῆραν μεγάλα δέξιώματα: δέδω πρόκειται γιά τόν 'Αλέξανδρο, δύγεμόνα τῆς Μολδοβιλαχίας.
 - δύ Μωάμεθ: «Ρασούλ, Ρασούλ, Μουχαμέτη»: "Ετσι επικαλοῦνται οἱ πιστοί τή βοήθεια τοῦ προφήτη τους.
 - ἡ Β. 'Αφρική (βλ. καὶ Βαρβαρέζοι).
 - ἐλαφρός θαλασσινός δέρας, δρυσερός σύράκι.
 - κοπιάζω, τυραννιέμαι, ταλαιπωροῦμαι, παιδεύομαι, κουράζομαι (λ. τουρκ.).
 - κοινή δνομασία τοῦ γιασεμιοῦ.
 - ἡ Βουργουνδία παλιά δουκάτο, σήμερα περιοχή

- τῆς Γαλλίας.
μυλόρδος, ὁ
- ὁ λόρδος (έννοεται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἐλγιν) ὁ
 ὀποῖος λεηλάτησε στά ἔτη 1800 — 1811 κυριολε-
 ντικά πολύτιμους ἀρχαιολογικούς θησαυρούς ἀπό τὴν
 Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν (*'Ελγίνεια μάρμαρα*) καὶ
 σήμερα βρίσκονται στὸ Βρεττανικό Μουσεῖο.
- μῶμος, ὁ
- 1) σάν προσηγορικό — χλεύη, χλευασμός, ἐμπαιγμός,
 δύνθρωπος χλευαστής, σαρκαστής 2) σάν κύριο ὅνομα
 ὁ Θεός τῆς χλεύης στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα τό
 πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ πειρασμός.
- N
- Ναδίρ, τὸ
- (λέξη ἀφαβική), τὸ ἀντικόρυφο (τὸ ἀντίθετο τῆς
 κορυφῆς) σημεῖο τοῦ ὅρίζοντα, ἀντίθετο τοῦ Ζενίθ·
 μεταφ. τὸ ἔσχατο σημεῖο καταπτώσεως, παρακμῆς
- νά, τὸ
- «πένεος κατέκειτο καλόδι» — δηλ. ὁ Διόνυσος, πού
 εἶχε μεταμορφωθεῖ σὲ δμορφο νέο, για νά μήν τὸν
 γνωρίσουν οι ναῦτες.
- νέος
- Νίκαια, ἡ
- πόλη τῆς Βιθυνίας στή Μ. Ἀσια: ὅταν οἱ Φράγκοι
 πῆραν τὴν Κων/πολη, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Βα-
 σιλείου τῆς Νίκαιας (1204 - 1267).
- Νιμπελοῦνγκεν
- ἀρχαῖη Γερμανικό ἔπος τοῦ IB' περίπου αἰώνα μ.Χ.
- μιτζεράδα, ἡ
- τὸ ἀδιάβροχο πανωφόρι τῶν ναυτικῶν.
- γομοθέτης τοῦ Ἰσραὴλ
- ὁ Μωυσῆς (σχ. ἀντονομασίας μὲ περιφραση).
- Ντελακρούνα Εὐγένιος
- διάσημος Γάλλος ζωγράφος, ἀρχηγός τοῦ κινήματος
 τῶν ρωμαντικῶν στή ζωγραφική (1798 - 1863).
 "Εργα του μέ ελληνικά θέματα: ἡ ἄλωση τῆς Κων/
 πόλεως ἀπό τούς Σταυροφόρους, οι σφαγές τῆς Χίου,
 ἡ Ἑλλάδα κλαίουσα πάνω στὰ ἐρείπια τοῦ Μεσο-
 λογγίου κ.λ.π.
- ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι),
- νίλακας, ὁ
- φοιβοῦμαι, δειλιῶ, διστάζω.
 — είδος φυτοῦ.
- Ξ
- ξάζω
- ἀξίζω, ἔχω ἀξία (πνευματική ή ἡθική), είμαι ἀξιος
 τῆς θέσης πού κατέχω.
- ξαργυτοῦ (ἀξαργυτοῦ)
- (ἀπό τό ἔργο), ἐπίτηδες, σκόπιμα.
- ξηδῦμαι
- ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
- ξόμπλι, τό
- ὑπόδειγμα καὶ ειδικά, σχέδιο κεντήματος· συνεκδ.
 τό κέντημα, τό κεντίδι, τό στολίδι.
- Ξυλόπορτα, ἡ
- μιά ἀπ' τίς πύλες τῶν τειχῶν τῆς Κων/πόλεως κοντά
 στίς Βλαχέρνες.
- ξωμέρω
- μένω ἔξω, στό ὑπαιθρο.

ξώφαρσα (ξώφαλτσα)

— ξώπετσα, ξυστά, έπιφανειακά, έπιπλα.

O

δύορδς ἢ βορός, ὁ

— ἡ αὐλόπορτα, ἡ αὐλή, τό προαύλιο.

δημάντη γιάντα

— γιατί.

δθύνιον, τό

— μικρό κομμάτι ἀπό λεπτό ύφασμα γιά θεραπευτική χρήση· τό κοντό ροῦχο (τό σάβανο).

οίορει

— δωσάν, σάν νά, σάμπτως, σάν νά λέμε.

Όκτωηκος ἢ Παρακλητική, ἡ

— λειτουργικό βιβλίο πού περιέχει παρακλητικούς κανόνες και ύμνους ἀφιερωμένους στό Χριστό, τή Θεοτόκο και ἄλλους ἀγίους. Φάλλονται κατά τοὺς δικτώ ἤχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.

όλκας

— βαρύ φορτηγό πλοίο τῶν ἀρχαίων.

ό λόγον τον

— (λέγεται καλ ἐλόγιον του ἢ τοῦ λόγου του) ἑκεῖνος.

όμολογια

— κατά κοινή ὁμολογία, ὁμολογουμένως (ὅπως παραδέχονται οἱ πάντες).

ὅροι νομάδες

— ὅνοι (κοινῶς γαλδούρια) τῶν νομαδικῶν φυλῶν.

όποιον : τόρ όποιον
έχετε ζῆλοι

— τόν ζῆλο πού ἔχετε. — Καὶ πιὸ κάτω: περὶ δὲ τῆς ὥποιας ζητεῖτε εἰκάνος = καλ σχετικά μὲ τήν εικόνα πού ζητᾶτε (δηλ. ἡ ἀναφορ. ἀντωνυμία μπαίνει πρὶν ἀπό τό όνομα πού ἀναφέρεται παλιά σύνταξη συνηθισμένη ἀπό τόν Κοραζ).

όρδιτιάζω

— διατάξω, ταχτοποιῶ, διευθετῶ.

όρμαντα, τά

— (λέξη τουρκική) δάση πυκνά, λόγκος, ρουμάνια.

όρνις, ὁ

— πτηνό, δρενο (κοινῶς δρνιο): κάθε είδος ἀρπακτικοῦ πουλιοῦ.

Όσματλής, ὁ

— ὁ 'Οθωμανός, ἀπό τό όνομα τοῦ 'Οσμάν, ίδρυτη τοῦ 'Οθωμανικοῦ Κράτους (13ος - 14ος αιώνας).

Όσσιάρος

— Σκῶτος ποιητής τοῦ Γ' μ.Χ. αιώνα.

Οίνεστμίτστερ, τό

— τό περίφημο ἀβαιτο τοῦ Λονδίνου, ὃπου ἐνταφιάζονται οἱ διάσημοι "Αγγλοι".

οὐλεράς, ὁ

— (λέξη ἀρβαϊκή) μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ Ιεροῦ νόμου.

Οϊλκοναρτ, ὁ

— "Αγγλος περιηγητής.

οὐτοπιστικός

— ὁ ἔξω ἀπό κάθε πραγματικότητα, ὁ ἀνεφάρμοστος.

"Οφφραν Χάρς

— διάσημος Γερμανός ποιητής και συγγραφέας (1848-1909).

όφ(φ)ικιάλιος, ὁ

— ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, ἀρχοντας τιμημένος μέσοφίκιο (lat. officialis).

όφ(φ)ικιον τό

— δημόσιο ἀξιωμα, στρατιωτικό και ἐκκλησιαστικό (ἀπό τό λατιν. officium).

όψη, ἡ

— (συνεκδ.) τό βλέμμα.

II

- πάγκος, ὁ
- παιδείοιμι
- παιδομή, ἡ
- παλάγκο, τό
- Παλεστρίνη, ὥ
- παμπούλλιν, τό
- παμφαῆς
- παφακοιμώμενος
- παφαμανίζω
- παραζηγανεύγω
- παρεστήσατο
- Παροπαμισάδαι, οί
- πάσκαγε
- Πατάβιον, τό
- παταράτσο, τό
- πατεριασμένος
- πατραλοίας, δ
- πειράσας
- πελ(λ)εγρῖτος, ὁ
- περευλοημένον
- περιανγάζομαι
- Περίπατος, ὁ ή Περιπατητική Σχολή
- περτίκια, τά
- πέτρα, ἡ
- "
- Πετράκης Διογύσιος
- βράχος κάτω ἀπό τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, ὑφαλός.
- τιμωροῦμαι, ταλαιπωροῦμαι, βασανίζομαι.
- τιμωρία, ταλαιπωρία, παιδεμα, παιδεμός.
- εἰδος τρυχαλίας (λεξ. ιταλική).
- σπουδαῖος Ιταλός συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525 - 1594).
- διάθρος.
- δόλοφάτεινος, γεμάτος φῶς, δλόφεγγος.
- ἀνώτατο βυζαντινό ἀξίωμα. «Ο παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης» ήταν βασιλικός σφραγιδοφύλακας, διδέ «παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος» ήταν ἀρχηγός τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
- θυμώνω λίγο.
- ἀδικῶ, ἀπατῶ.
- (ἀδρ, τοῦ ρ. παρίσταμαι = πάιρνω κάποιον πρός τὸ μέρος μου, ἀναγκάζω νά ἔρθει μέ τὸ μέρος μου, νικῶ, δαμάζω, ὑποτάζω) νίκησε, κυρίευσε.
- λαός Ινδικός κοντά στοὺς πρόποδες τοῦ Παροπαμίσου, ἀνάμεσα στή Βακτριανή καὶ τή Δραγγιανή χώρα.
- (ἰδιωμ. παρατατικός τοῦ πάσκω - πασκίζω) προσπαθοῦσε.
- Πάντοβα, πόλη τῆς Β. Ιταλίας, μεγάλο ἑλληνικό πνευματικό κέντρο στήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας.
- χοντρό, στερεό σκοινί τῶν καταρτιῶν τοῦ πλοίου.
- διάστοργος πατέρας.
- δι φονιάς τοῦ πατέρα του, πατροφόνος, πατροκτόνος.
- (μετοχή ἀρ. τοῦ πειράω - ᾗ, ἐπιχειρῶ) ξν καὶ δοκίμασε.
- ξένος δόσιοπόρος, προσκυνητής· μεταφ. δ Σταυροφόρος (λέξη Ιταλική).
- ὑπερευλογημένο.
- περιβάλλομαι ἀπό φῶς, φωτίζομαι ὀλόκληρος, φεγγιθοῦλος.
- δνομάστηκε ξτοι ή σχολή τῶν δπαδῶν τῆς 'Αριστοτελικῆς φιλόσοφιας, γιατί δ 'Αριστοτέλης διδάσκει περπατώντας στις στοές τοῦ Λυκείου. .
- τά περδίκια.
- χωρίς σκάφαντρο ἀλλά μέ μιά βαριά πέτρα, γιά νά γίνει πιο εύκολη ή κατάδυση.
- ἡγούμενος τῆς μονῆς Πετράκη στήν 'Αθήνα' πρόσφερε πολλές ἔθνικές ύπηρεσίες στήν πόλη του καὶ κατά

- πετρίτης, ὁ
Ηηγή, ἡ
- Πιερίδες, αἱ
- πιούμα, ἡ
πλατότη, τό^{πο}
πλέα
- πλευτικά, τά
πλουμί, τό^{πο}
πνέη (νά)
ποιτομέδων
- Πόσον "Εδγαρ
ποταπή
πότια
ποτόκι, τό^{πο}
- πονγκί, τό^{πο}
πονζινάζω
πονυμάρτα ἡ
- πραγματεύομαι
πρατάρης, ὁ
- πρεπά, τά
πρεπά, ἡ
πρίνα ἡ
πρέχου
πρόθεσις, ἡ
- προκαθίσας
- προκαταβάλλομαι
προμαχώνοι, τό^{πο}
- προνομή, ἡ
- πρόσλημμα
πρόστορος, ὁ (ἡ)
- τήν ἐπανάσταση καὶ πρὸν ἀπ' αὐτή.
— εἰδος γερακιοῦ, κοινῶς ταιχλογέρακας.
— τοποθεσία στήν Κωνική πολη, ὅπου ύπάρχει ἡ ἐκκλησία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (σήμερα, συνοικία Μπαλουκλή).
— έτσι δύο μάζονταν οι Μούσες πού κατοικούσαν στήν Πιερία ('Ησιόδος).
— στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
— ἔλαφι.
— περισσότερο.
— τά πλεούμενα, τά πλοια.
— τό στολίδι, τό κεντητό κόσμημα, τό κεντίδι.
— νά πνεύσει, νά φυσήξει.
— ἐκεῖνος πού ἔξουσιάζει τή θάλασσα, τόν πόντο, ὁ Ποσειδώνας.
— διάστημας Ἀμερικανός ποιητής (1809 - 1849).
— ποιας λογής, τί λογής μηδαμινή, τιποτένια.
— τίμια, σεβαστή.
— τό μεγάλο αὐλάκι, τό ρέμα, πού χύνονται καὶ φεύγουν τά νερά τῆς βροχῆς.
— τό κομπόδεμα, τό βαλλάντιο.
— ἀποζυγιάζω, κλίνω.
— ἡ μπομπάρδα, όλμοβόλο πού ἐκσφενδόνιζε λίθινα βλήματα - παλιό πολεμικό πλοϊο ἔξοπλισμένο μέτεοια λιθοβόλα.
— ἐμπορεύομαι.
— αὐτός πού βόσκει πρόβατα (πράτα), βοσκός, τσοπάνος.
— τά πρέποντα, τά ταιριαστά, τά κατάλληλα.
— καμάρι.
— ἡ πίκρα.
— προτοῦ, πρίν.
— ἡ βόρεια κόργη τοῦ 'Αγίου βήματος, ὅπου γίνεται ἡ τελετή τῆς προετοιμασίας τῶν Τιμίων Δώρων γιά τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
— (μετ. ἀρρ. τοῦ προκαθίζω καὶ προκαθίζομαι) στρατοπεδεύω μπροστά ἀπό ἔνα τόπο, πολιορκῶ.
— διώχνω κάποιον μακριά, ἀπομακρύνω, ἔξαποστέλλω.
— μικρός προμαχώνας, πρόχωμα, ταμπούρι, χαράκωμα.
— δ ἐπισιτισμός, ἡ διατροφή τοῦ στρατοῦ ἀπό ἐχθρική χώρα.
— δ, τι ἔχει προσληφθεῖ (τὸ προσληφθέν).
— τό καραβόσκοινο μέ τό ὅποιο προσδενόταν τό πάνω

- μέρος τοῦ καταρτιοῦ στήν πλώρη, καμιά φορά καὶ στήν πρύμνη τοῦ πλοίου (κοινῶς στάντζος).
- προτσοκούταλα, τά
πρυτανεύω
πρωτοβεστιάριος, ὁ
- πύρκος, ὁ
Πύρρα, ἡ
πυρρίχιος, ὁ
πυρρίχη, ἡ
- ραϊδιά, τά
'ρδινιασμένο
ρεαλιστικός
- Ρέμπραντ
- Ρενάρ 'Εργέστος
- ρῆσος, ὁ
- ρίβκω
ριζιμό
- ρέζοι
ρικνώ (ῶ)
- ρόγα, ἡ
- ρογεύω
ροδαμισμένος
- Ρούθενς Πέτρος-Παῦλος
Ρουζέ ντέ Λίλ
- ροινπάκι, τό
- ἐπιτραπέζια σκεύη, μαχαιροπίρουνα.
- ἔδω : προνοῶ, προπαρασκευάζω.
- αὐλικός ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, πού εἶχε τήν ἐπιστασία τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου.
- δέ πύργος.
- ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνα.
- πολεμικός χορός τῶν ἀρχαίων κατά τὸν ὅποιον οἱ χρευτές, κρατώντας ὅπλα, μιμοῦνται δλες τίς ἐπιθετικές καὶ ἀμυντικές κινήσεις τῶν πολεμιστῶν κατά φανταστικῶν ἀντιπάλων.
- P
- ἀπότομα βράχια, φαράγγια: (βλ. καὶ λέξη ἀπορρώξ).
- βλέπε δρδινιάζω.
- ἐκεῖνος πού ἔχει τό χαρακτήρα ἢ τήν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας στήν τέχνῃ· σ' αὐτήν τά πράγματα μᾶς δίνονται ὅπως ἀκριβῶς εἰναι.
- δύνομαστός 'Ολλανδός ζωγράφος τοῦ IZ' αιώνα· κύριο χαρακτηριστικό τῆς τέχνης του εἰναι ἡ ζωηρή ἐντύπωση πού προκαλεῖται ἀπ' τίς ἀντιθέσεις τῶν φωτοσκιάσεων.
- (1823 - 1892) διάσημος συγγραφέας καὶ φιλόσοφος. Τό 1865 ἐπισκέφθηκε τήν 'Αθήνα καὶ ἔγραψε τήν περίφημη «Προσευχὴ ἐπάνω στήν 'Ακρόπολη».
- ἀρπακτικό ζῶο ἀπό τήν οικογένεια τῶν αλλούρειδῶν, ἐφοδιασμένο μὲ δέξιατη δραση· (ἀρχ. λύγξ).
- ρίχνω.
- (ἐνν. λιθάρι), ὁ βράχος ὁ ριζωμένος βαθιά μέσα στή γῆ.
- ὁρίζουν.
- ζαρώνω κάτι, τό ρυτιδώνω, τό σκεβρώνω, τό συρρικνώνω.
- ὁ μισθός τοῦ μισθοφόρου στρατιώτη· τοῦ ρογάτορα· γενικά : ἀμοιβή, πληρωμή.
- στρατολογῶ μισθοφόρους.
- γεμάτος ἀπό χλοερούς ἀνθισμένους θάμνους.
- μεγάλος Φλαμανδός ζωγράφος, (1577-1640).
- Γάλλος ἀξιωματικός, ὁ συνθέτης τοῦ Γαλλικοῦ ὅμνου, τῆς Μασσαλιώτιδας (1760 - 1836).
- δύνομαστα διαφόρων ειδῶν βελανδιᾶς καὶ κυρίως

- τῆς ἀγριοβαλανιδιᾶς.
- ρουχνίζω, ρουχουνίζω
ρουχόνυμα, τά
ρύπος, δ
ρυτήρ(-ηρος), δ
- ξεφυσῶ δύνατά ἀπό τά ρουθούνια, ρουθουνίζω,
μουθουνίζω, «ροχαλίζω». (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
- ρουθούνια.
— ἡ ἀκαθαρσία, ἡ βρωμιά, τό μόλυσμα.
— τά γήινα, τά γκέμια· τρέχει ἀπὸ ρυτῆρος = τρέχει μέ
χαλαρωμένα τά γκέμια, ώστε τό ἄλογο νά καλπάζει
ἀνεμπόδιστα.
- Ρωμαῖοι
ρωπογραφία
ρωσθέντες
ρῶσις
- 1) οἱ πολίτες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους,
2) οἱ πολίτες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους,
3) οἱ Χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ Τουρκικοῦ κράτους
καὶ εἰδικότερα οἱ «Ελληνες (κοινῶς Ρωμιοί).
— ζωγραφικός πίνακας πού παριστάνει κοινά καθη-
μερινά ἀντικείμενα, λουλούδια, καρπούς, «νεκρές
φύσεις». (ρῶπος = ἀντικείμενο μικρῆς ἀξίας, μικρο-
εμπόρευμα).
- (μτχ. παλ. ἀρ. τοῦ ρ. ρώννυμα), ἐκεῖνοι πού ἔγιναν
δύνατοι ἡ ἀφοῦ ἔγιναν δύνατοι, ρωμαλέοι.
— ρώμη, δύναμη, σθένος.
- Σ
- σακέσπαλος
σάκος, δ
Σάλτενη, ἡ
Σαούλ
Σειρῆνες, αἱ
Σελλαῖς, ἡ
σεννιάδω
σεπέτι, τό
σερμαγιά, ἡ
σιγέλιον ἡ σιγίλλιον, τό
σιγουρότης, ἡ
σιέχης, «σειχης», δ
- ἐκεῖνος πού πάλλει, πρύ σείει τήν ἀσπίδα, δ πολε-
μικός.
— βαρύτιμο κεντημένο ἀρχιερατικό ἄμφιο, ἀντίστοιχο
μέ τό φαιλόνιο.
— τό ἀκρωτήριο «Ακτιο.
— ὄνομα τοῦ πρώτου βασιλιά τοῦ Ἰσραὴλ.
— τέρατα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας μέ κεφά-
λι γυναικίας καὶ σῶμα πτηνοῦ καὶ μέ θελκτική φωνή.
Κατοικοῦσαν κοντά στὶς Ἰταλικές ἀκτές, στήν εἰσόδῳ
τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας. Μέ τίς μελωδικές τους
φωνές μάγευαν τούς θαλασσοπόρους πού πλησίαζαν,
τούς σκότωναν καὶ τούς ἔτρωγαν.
— τό ἀρχαῖο ὄνομα τῆς περιοχῆς τοῦ Σουλίου.
— σκοπεύω.
— (λέξη τουρκική) τό κασελάκι, τό σεντούκι.
— (λέξη τουρκική) τό πρῶτο ἀπαραίτητο χρηματικό
κεφάλαιο για κάθε ἐπιχείρηση, μαγιά, κοινῶς καπι-
τάλι.
— γράμμα πατριαρχικό ἡ συνοδικό, γραμμένο σέ μεμ-
βράνη μέ κρεμαστή μολυβένια βούλα.
— ἀσφάλεια, βεβαιότητα, σιγουριά.
— (λέξη τουρκική), ἀρχηγός πατριᾶς, φύλαρχος, ἡγού-

- μενος Μουσουλμανικοῦ μοναστηριοῦ (= τεκέ' βι.. λέξη).
- σιμιγδαλένια.
 - μοναχοί πού ἔξαρτῶνται ἀπό τή μονή Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
 - στρέμματα.
 - ὄνομα οἰκογένειας τῆς Χίου, πού τά μέλη τῆς διακρίθηκαν κατά τὸν ΙΗ' αἰώνα.
 - ἀλλάζει ἡ βάρδια.
 - (λέξη Ἰταλική) ὅπλο μεσαιωνικό, τουφέκι.
 - καὶ Σκλαβῆνοι καὶ Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι : ἔτσι δνόμαζαν οἱ Βυζαντῖνοι τά Σλαβικά Φύλα.
 - πόλη τῆς Ἀλβανίας, ἀλλοτε πρωτεύουσά της, χτισμένη στή Ν.Α. ὅχθη τῆς ὁμώνυμης λίμνης' (τὸ Σκούταρι).
 - ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, συνεχδοχικά ὁ Ἀλβανός.
 - κυρτός, στρεβλός, στραβοκαμψάμενος, μεταφ. κακότροπος, δύσκολος, ἀδικος, ἀσαρῆς.
 - λόφος στά A. τῆς Ζακύνθου, στοὺς πρόποδες τοῦ ὅποιου ὑπῆρχε ξπαλή, ὅπου συνήθιζε νά μένει ὁ Σολωμός.
 - δικάταρτο Ιστιοφόρο μέ τετράγωνα πανιά.
 - (λέξη λατινική: scutum), ἡ ἀσπίδα.
 - (ἀπό τὸ ἀρχ. σκῦτος) μάλλινο χοντρό ὕφασμα. Στὸν πληθυντ. τά ροῦχα, τά φορέματα.
 - πάνω στή ράχη του σκύλου μπορεῖ νά κυνηγήσει λαγό.
 - χρονικό σλαβικῆς προελεύσεως, στό ὅποιο ἔξιστοροῦνται τά γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως· βρέθηκα στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα.
 - πυκνή μάζα καπνοῦ πού ἀνεβαίνει πρός τά πάνω, ὀρμητικός καπνός.
 - φυτό, κοινῶς ἀρκουδόβατο.
 - βάζω σέ κινηση τό ποιμνιο, τό τρομάζω μέ φωνές, τό προτρέπω.
 - (λέξη τουρκική) αὐτός πού περιφέρεται δικοπα καὶ καὶ ἀργόσχολα στούς δρόμους, ὁ ἀλήτης' αὐτός πού ἔχει ἀσχημη ἔξωτερική ἐμφάνιση καὶ γενικά' αὐτός πού δίνει κακή ἐντύπωση.
 - μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια ἀπό τήν "Ηπειρο· ἐδῶ πρόκειται γιά τή Μιχαήλ Σοῦτσο, ἡγεμόνα τῆς Νιολδοβλαχίας.
 - (λέξη μεσαιωνική) νυσοκομεῖο.

- σπουδάζω* — ἀσχολοῦμαι ἐπιμελῶς μέ κάτι, καταγίνομαι, καταβάλλω προσπάθεια.
- Σταμάτα, ἡ* — χωριό τῆς Αττικῆς κοντά στήν Ηεντέλη (23 χιλ. ἀπό τήν Αθήνα).
- στεαρίνη, ἡ* — (καὶ στεατίνη) ἀσπρή ούσια μέ τήν ὄποια κατασκευάζουν τά κεριά τήν παίρνουν ἀπό τό στέαρ (γεν. στέατος), δῆλ. τό ξύγκι.
- στέμφυλα, τά* — τά στερεά ύπολείμματα ἀπό τά πατημένα σταφύλια, κοινῶς : τείπουρα.
- στεφάνι, τό* — βράχος, γκρεμός, ἀπότομη κυρφή βουνοῦ// περίζωμα οὐκοδομῆς, κορνίζα, γεῖσο.
- στιχάριον, τό* — ἐσωτερικό μακρύ ἀμφιο τῶν αληθικῶν πού τό φοροῦν ἀμά λειτουργοῦν.
- στογός* — ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
- στοιβανιά, ἡ* — ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
- στολή, ἡ* — τό στόλισμα.
- Συβαρίται,* — Οι κάτοικοι τῆς Συβάρεη πόλης τῆς Κάτω Ιταλίας, γνωστοί γιά τή μαλθακή καὶ ἀπολαυστική ζωή τους. Μεταφ. οι ἀνθρώποι πού ἀγαποῦν τήν καλοπέραση, μαλθακοί, φιλήδονοι.
- σιγκωρῶ* — ἐπιτρέπω (Κοραχίς).
- Συναδιτός* — ιερέας ἀπ' τίς Σέρρες, γνωστός ὡς παπα-Συναδινός· ἔγραψε τό «Χρονικό τῶν Σερρῶν» πού περιέχει τήν τήν ιστορία τῆς πόλεως ἀπό τό 1598 ὡς τό 1642, καθὼς καὶ «Θρῆνον» γιά τήν ἀλωση τῆς Κων.) πόλεως. Τά δύο αὐτά ἔργα δημοσίευσε ὁ Π. Πέννας (1938) κατά πιστή ἀντιγραφή ἀπό χειρόγραφο τοῦ 'Αγίου Όρους.
- Σύρα, ἡ* — Συρία (Διγενής).
- συργούντιστα* — χαϊδευτικά, ὅχι ἀπότομα.
- σφαίνεις* — σφάλλεις, κάνεις λάθος, ἀπατᾶσαι.
- Σχολαστική Φιλοσοφία* (καὶ Θεολογία) — ἀναπτύχθηκε κατά τό Μεσαίωνα στή Δύση, στίς μοναστηριακές καὶ ἐπισκοπικές σχολές. Προσπαθεῖ νά προσαρμόσει τή φιλοσοφία στή διατύπωση τῶν δογματικῶν ἐννοιῶν τῆς Θρησκείας.
- σωταρχίζω* — εἰσάγω στήν πόλη ἢ τό φρούριο τροφές καὶ ἄλλα ἔφδια· (κατά παραφθορά ἀπό τό ἀρχ. σταρκῶ).
- T
- τάβλα, ἡ* — (λέξη λατ. *tabula*) σανίδα μέ ἀρκετό πάχος, τραπέζι.
- ταγή, ἡ* — ἡ τροφή· ἀρχικά δρισμένη μερίδα τροφῆς πού δίνεται στό στρατιώτη ἢ τά ζῶα.
- τάρα (τοῦ τανύω)* — ἀπλωσε (εἰς τήν κοξούλλα σου = στή μέση σου).
- τανύω* — ἀπλώνω, τεντώνω.

- ταξίδι(ν), τό
τ' ἀππάρου μου
- τάρκα
- ταχιά
- ταχταρίζω
- τεκές, δ
- τελμπεντέρης
- τέμενος, τὸ
- τέρας, τό
- Τερψιχόρη, ἡ
- τέσ
- Τεύτονες, οἱ
- τζάγρα, ἡ
- τζαγράτορας, δ
- τζουρλάλι (τό)
- Τιμολέων
- τινάς
- τόδ
- Τολέδο, Τόλητον, τό
- τον
- τοπάζι, τό
- τι(τ)οπονιζιά, ἡ
- τρίβολος, δ
- τριποντσέτο, τό
- τρόπις (-δος καὶ -εως)
- τρυφή, ἡ
- Τσαμπάνια, ἡ
- τσάπ(π)a, ἡ
- τσαπράζια, τά
- τύμπανον, τό
- τυφλός ποιητής
- τυχαίνει
- ἐδῶ : ἡ ἐκστρατεία.
- τοῦ ἵππου μου (πβ. ἵππαριον) βλ. καὶ λέξη φτερνίστηράν.
- (ἀπό τό προβηγκ. targha) εἶδος μακρόστενης ἀσπίδας πού καλύπτει δόλοκληρο τό σῶμα.
- αὔριο, αὔριο τό πρωΐ.
- τραγουδῶ χορεύοντας τό παιδί στά χέρια μου.
- ισλαμικό μοναστήρι ἡσυχαστήριο, ἀσκητήριο Τούρκων δερβίσιδων.
- ἡ ντερμπεντέρης, ἀλήτης (λ. τουρκ. derbeder).
- χώρος ιερός, ναός διοικασθήποτε ἄλλης θρησκείας ἐκτός τῆς Χριστιανικῆς.
- φαινόμενο ἀσυνήθιστο, τό θαῦμα, τό ὑπερφυσικό.
- μιά ἀπό τις ἐννέα Μούσες. Προστάτευε τά χορικά τραγούδια καὶ τή χορευτική τέχνη.
- (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἀρθρου), τίς.
- ἀρχαῖος γερμανικός λαός, οἱ Γερμανοί.
- μεσαιωνικό βαρύ τέξο.
- αὐτός πού ἔχει τή τζάγρα, μεσαιωνικό τέξο μέ σωλήνα ἀπό πάνω, διού βάζανε τά βέλη.
- μυστική καταγγελία, κατάδοση (λεξ. τουρκική).
- σπουδαῖος Κορινθίος στρατηγός τοῦ Δ' π.Χ. αἰώνα. Πολέμησε δχτώ χρόνια (345 - 337 π.Χ.) δραστήρια καὶ κατόρθωσε νά ἀπελευθερώσει τή Σικελία ἀπό τούς τυράννους καὶ ἀπό τούς Καρχηδονίους.
- κάποιος.
- τόν (Κύπρος).
- πόλη τῆς Ἰσπανίας διού ἔμεινε κι ἐργάστηκε ὁ Θεοτοκόπουλος.
- ἥτο(ν)
- πολύτιμη πέτρα μέ χρῶμα συνήθως κίτρινο.
- δ ἥχος ἀπό τό χτύπημα τοῦ ροπάλου.
- τριβόλι (εἶδος φυτοῦ), ζιζάνιο τῶν ἀγρῶν.
- πετροβόλα μηχανή, πού πετάει πέτρες.
- τό κάτω μέρος τοῦ πλοίου, ἡ καρίνα.
- ζωή μαλθακή καὶ ἀπολαυστική, καλοπέφαση.
- ἡ Καμπανία.
- γεωργικό ἔργαλεῖο, ἔνα εἶδος μεγάλης σκαπάνης.
- ἀσημένια στολίδια τοποθετημένα σταυρωτά στό στῆθος σέ έθνικές ἐνδυμασίες, κυρίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας.
- ἐδῶ : τό ξύλινο τοίχωμα.
- ἐννοεῖται ὁ "Ομηρος.
- ἀρμόζει, εἰναι ταιριαστό.

τῶσε

— τούς.

Γ

ναλοφός, ὁ

— ὁ τεχνίτης πού δουλεύει τό γυαλί, (ύαλοτεχνίτης), γυαλοπώλης.

"Υδρα, ἡ

— μυθολογικό ἑφτακέφαλο φίδι, πού ζοῦσε στή λίμνη Λέρνη. "Οταν τοῦ ἔκοβες ἔνα κεφάλι στή θέση του φύτρωνε ἄλλο.

νετός, ὁ

— ἡ βροχή (ὕει - βρέχει).

ὑπερβολῆ

— ὑπερβολικά, πέρα ἀπ' τό κανονικό.

ὑπόμημα, τὸ

— ἡ ὑπόμνηση, ἡ ὑπενθύμηση, ἡ συγκράτηση γεγονότος στή μνήμη.

ὑπόπτωσις, ἡ

— ἡ ὑποταγή, μετάνοια.

ὑπονογός, ὁ

— ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρέτης, ὁ ἐργάτης (στόν Κοραή).

ὑπομάνω

— ὅρκιζομαι.

ὑφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου

— τά ἄκρα τῆς καρίνας τοῦ πλοίου, τά βυθισμένα κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας.

Φ

φάλκα ἡ

— καμπυλωτό ξύλο, δορυδρέπανο.

φανῆι

— τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆι : ἥθελε φανῆι : δυνητική ἔγκλιση. (συνηθισμένη στόν Κοραή).

Φειδίας

— ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰώνα. Ἡταν ἀπό τούς κυριότερους συνεργάτες τοῦ Περικλῆ στήν ἀνέγερση τῶν ιερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.

φαιλόνιον (ἡ φελόνι)

— ἀμφιο ἱερατικό τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπισκόπων σὲ σχῆμα κώνου χωρίς μανίκια.

Φθινοπωριά φίλλα

— τιτλὸς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα Οὐγκώ.

Φιλισταῖοι, οἱ

— λαός ἀρίστας καταγωγῆς στή Ν.Δ. Συρία, ἔχθρικός πρός τούς Ἰουδαίους.

φιρμάνιον, τὸ

— τό σουλτανικό διάταγμα.

φλάμ(μ)ουλον, τό

— ἡ σημαία (ἀπό τό λατιν. *flamulum*).

φλαμ(μ)ονορ(ι)άρ(ι)ος, ὁ

— σημαιοφόρος, αὐτός πού κρατάει τό φλάμ(μ)ονορό.

φλοκάτη, ἡ

— στολισμένη μέ φλόκες, φούντες· χοντρή κάπα, μάλινη, βοσκῶν καὶ χωρικῶν (λ. Ιταλ.).

φοιλιδοειδῶς

— σάν τά λέπια ἐρπετῶν καὶ ψαριῶν.

Φοίνικες, οἱ

— ὁ μυθολογικός φοίνικας, ἱερό πτηνό τῶν Αἰγυπτίων σάν τόν δετό. "Οταν πλησιάζε τό τέλος τῆς ζωῆς του καιγόταν σέ φωτιά, πού μόνο του εἶχε ἐτοιμάσει καὶ ξαναγεννήταν ἀπό τή στάχτη του. Εἶναι τό σύμβολο τῆς ἀνανέωσης.

φοινῖται

— φοιβοῦνται.

φοράδες, οἱ

— οἱ φοράδες (φορβάδες).

φουρνουλοῦσε

— φουρνουλάω ἢ φλουτουφάω = φτερουγίζω.

- φουσ(σ)ατεύω
φουσ(σ)άτον, τό
- φράξος, ὁ
φρύναγμα, τό
- φριγίοιος
- φτακοίλι, τό
- φτελιά, ἡ
- φτέρη, ἡ
- φτερυνιστηρικάρ τ' ἀππάρου μου
- φυγός, ὁ
- φυλακή, ἡ
- φύραμα, τό
- ἐκστρατεύω.
ὁ στρατός, μεταφ. φουσ(σ)άτα = ὄμάδες, ὅμιλοι, πλῆθος (λ. λατιν.)
— τό δένδρο μελία, φλαμουριά.
— τό Ισχυρό ρουθουνισμα ποῦ ἀλόγου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
— ἄγριο καὶ ζωηρό μουσικό μέλος πού γαρακτήριες τούς Φρύγες.
— εἶδος αλήματος.
— δέντρο Ψηλόκορμο καὶ μακρόβιο.
— φυτό διακοσμητικό.
— ἐπτέρνισα τόν ἵππον μου· κατά λέξην ἔδωσα φτερυνιστικά (σπιρουνιά) στό ἄτι μου.
— ὁ φεύγων, αὐτός πού τρέπεται σέ φυγή (ὁ τρέσας).
— ἡ φρούρηση (Κοραχής).
— μαλακή ζύμη, ζυμάρι· μεταφ. ποιότητα ἀνθρώπων, γαρακτήρας (συνήθως κατώτερος).

X

- χάλαρα, τά
χάμινω
χαράπι, τό
χαράξ - ακος, ὁ
χαφιές, ὁ
- χειχινίζω
χονσμέτι, τό
χρήζω
χριστός
χρονισμέρα
Χρυσία, ἡ ἡ
Χρυσόπορτα, ἡ
- χωσιά, ἡ
- βράχοι κομμένοι, χάλασμένοι, ἀπόκρημνοι.
— ἀφήνω.
— βράχος, μεγάλη πέτρα, δγκόλιθος.
— τό χαράκωμα, τό πρόχωμα· ἔδω : στρατόπεδο.
μυστικό ὄργανο ἀστυνομίας, καταδότης, σπιούνος (λ. τουρκ.).
— χρεμετίζω, χλιμιντρώ.
— ὑπηρέσια - θέλημα (λέξ. τουρκ.).
— ὑπολογίζω (Διγενής).
— ὁ χρισμένος μέ τό ἄγιο μύρο.
— χρυσωμένα.
— ἡ Χρυσή Ηύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινούπολης πού βρίσκεται στό Ν.Δ. ἄκρο της. Ἀπό αὐτήν ἔμπαιναν θριαμβευτικά οἱ νικητές αύτοκράτορες.
— ἐνέδρα, καρτέρι.

Ψ

- Ψυχικό, τό
- συνοικισμός τῆς Ἀθήνας, πέντε χιλιόμετρα ἀπό αὐτήν.

Ω

- *Ωρολόγιοι, τό
- δρονομια
ἄτσαι
- λειτουργικό βιβλίο ποὺ περιέχει τίς Ἀξιολογίες τῶν 'Ωρῶν, (α', γ', στ', θ') καθώς καὶ τίς Ἀξιολογίες τῶν Μεσονυκτικοῦ, "Ορθροῦ, Ἐσπερινοῦ, κ.ἄ.
— βγάζω ἀγρια φωνή, σύρλιαζω, θρηγνῶ.
— ὡς καὶ ἀκόμη καὶ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1714 στό Μεγάλο Δένδρο τῆς Αιτωλίας και δολοφονήθηκε τό 1779 στό Βεράτι τῆς Αλβανίας. Στό μεγάλο πνευματικό μαρασμό τῆς ἐποχῆς του ἀναδείχθηκε μεγάλος ἔθνικός και θρησκευτικός κήρυκας γιά τό ύπόδουλο ἔθνος τῆς ήπειρωτικῆς 'Ελλάδας.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. — Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1824 και πέθανε τό 1879. Σπούδασε Νομικά στήν Ιταλία και Γαλλία και ἤταν ἀντιπρόσωπος (γερουσιαστής) τῆς ιδιαίτερης πατρίδας του στήν Ιόνιο βουλή. "Οταν ἐνώθηκαν τά 'Επτάνησα μέ τήν 'Ελλάδα βγῆκε βουλευτής στήν Ἑλληνική βουλή. Στάθηκε ἀληθινός βάρδος. Τό ἔργο του είναι γεμάτο φαντασία και ἀσυγκράτητο πατριωτισμό.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1771 στά Γιάννενα και πέθανε στό Ζαγόρι τό 1823. Σπούδασε Ιατρική στό Πατάριο τῆς Ιταλίας και ἀφοῦ γύρισε στή πατρίδα του ἀναδείχθηκε μεγάλος «Ιατροφιλόσοφος». Παράλληλα δύως ἀσχολήθηκε μέ τά γράμματα και θεωρεῖται ἕνας ἀπό τούς προδρόμους τῆς νέας Ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. — Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1835 και πέθανε στήν Αθήνα τό 1907. "Εγραψε ἀπομνημονεύματα, Ιστορικά και φιλολογικά μέλετήματα, διηγήματα και πολλά ἔργα κατάλληλα γιά παιδιά. "Ιδρυσε τόν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὡφελίμων βιβλίων» μέ σκοπό τήν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ και ἡθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1868 και πέθανε τό 1946. Δημοσίευσε πολλές ιστορικές μελέτες σχετικές μέ τήν 'Επανάσταση τοῦ 1821 και τούς κατοπινούς χρόνους. "Εγραψε ἡθογραφικά και ἡρωϊκά διηγήματα. 'Επίσης δημοσίευσε τά «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάνη και τά «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1716 στήν Κέρκυρα και πέθανε τό 1806. "Υπῆρξε διευθυντής τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους στήν Πόλη, ἐπίσκοπος στή Χερσώνα, και μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς 'Ακαδημίας τῆς Ρωσίας. "Εξοχος φιλόλογος και φιλόσοφος, ἀναδείχθηκε ὁ σημαντικότερος δάσκαλος τοῦ Γένους πρὶν ἀπό τόν 'Αδαμάντιο Κοραή. 'Η συγγραφική του προσφορά ἤταν πολὺ πλούσια.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στής Κροκεές τῆς Λακωνίας τό 1912. "Ως τώρα ἔχει δημοσιεύσει πολλά ἔργα, ὅχι μόνο ποιητικά ἀλλά και πεζά.

Ποιητικά : «Κάτω ἀπό σκιές καὶ φῶτα», «Κατεβαίνοντας τῇ σιγῇ τῶν αἰώνων», «Ο Ταύγετος καὶ ἡ σιωπή», «Τά θολά ποτάμια», «Ἐξοδος μέ τ' δλογο», «Γράμματα στόν Ρόμπερτ Ὀππενχάϊμερ» κ.α. Πεζά : «Δύο ἀνθρωποι μιλοῦν γιά τὴν ειρήνη τοῦ κόσμου», «Ο Νίκος Καζαντζάκης», κ.α.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑ·Υ·ΡΟΝ). — Διάσημος Ἀγγγλος ποιητής καὶ θερμός φιλέλληνας. Γεννήθηκε στό Λονδίνο τό 1788. Ἡ ψυχή του φλεγόταν ἀπό τὰ Ιδανικά τῆς ἑλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Γεμάτος ἀπό ἐνθουσιασμό γιά τὸν Ἑλληνικὸν ἄγωνα κατέβηκε στὴν Ἐλλάδα καὶ ἀφίερωσε δλες τῆς δυνάμεις του γιά τὴν ἀπελευθέρωσή της. Πέθανε ἀπό τὶς κακουχίες στό Μεσολόγγι τό 1825. Τὴν ποίησή του τῇ χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια κι οἱ ὑψηλές ίδεις.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στὴν Καλαμάτα τό 1894 καὶ πέθανε τό 1968. Σπούδασε φιλολογία στὴν Ἀθήνα καὶ μετά στὴ Γερμανία. Ὑπηρέτησε διαδοχικά στὴ Δημόσια Ἐκπαίδευση ὡς καθηγητής, γυμνασιάρχης, γενικός ἐπιθεωρητής καὶ διευθυντής στὸ Διδασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαίδευσεως. Δημοσίευσε: «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Ἄι κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλές ἄλλες φιλολογικές καὶ φιλοσοφικές μελέτες στὸ Ἐγκυλοπαιδικό λεξικό «Ἡλιος» καὶ στὸ περιοδικό «Νέα Ἐστία».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1871 στή Σίφνο καὶ πέθανε τό 1942. Σπούδασε Φιλολογία. Δημοσίευσε τὴν ποιητική συλλογή: «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακότες» καὶ μετέφρασε ἔμμετρα τὶς τραγῳδίες τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται γιά τό γνήσιο λυρικό τους τόνο καὶ τή φροντισμένη ἐπεξεργασία τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — «Ἐνας ἀπ' τοὺς μεγάλους πατέρες καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Γεννήθηκε στά μέσα τοῦ Ζ' αἰώνα στὴ Δαμασκό, πού τότε κατεῖχαν οἱ Ἀραβεῖς. Σπούδασε φιλοσοφία, ιστορία καὶ θεολογία. Κατά τὴν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας πῆγε στὴ Κωνσταντινούπολη καὶ διακρίθηκε ὡς εἰκονολάτρης. Τό πιό σπουδαίο ἀπό τὰ ἔργα του είναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». «Ἔγραψε ἀκόμη «Λόγους» καὶ «Ἀσματα» καὶ συνέταξε τὴν «Ὀκτώηχον», στὴν ὁποίᾳ συγκεντρώθηκαν καὶ ἔργα ἀπό δῆλους ὑμνογράφους.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Θρασύβουλου Ζωιόπουλου.

Γεννήθηκε στό Ἀργος τό 1882 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τό 1947. «Ἔγραψε ποιητικές συλλογές, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτες. Σάν λογοτέχνης ἔμεινε πιστός στὴν ἑθική παράδοση.

ΔΟΥΚΑΣ. — Βυζαντινός ιστορικός, μέ ἀγνωστο βαφτιστικό ὄνομα. «Ἔζησε τὴν ἐποχή πού οι Τούρκοι πῆραν τὴν Κωνσταντινούπολη. Είναι ἀγνωστος ὁ

τόπος πού γεννήθηκε, καθώς και τά συγκεκριμένα δρια τῆς ζωῆς του. Τό Ιστορικό του σύγγραμμα διασώθηκε σέ αντίγραφο χωρίς έπιγραφή, σέ παρισινό χειρόγραφο και άναφέρεται στά γεγονότα τῆς περιόδου 1341 - 1462. Είναι πηγή άξιόπιστη, γιατί περιέχει γεγονότα πού άντιλήθηκε ό τίδιος προσωπικά. Ή έκθεση τῶν γεγονότων είναι λιτή, ζωηρή και σέ γλώσσα εύκολα κατανοητή.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. — Γεννήθηκε τό 1878 και πέθανε τό 1920. Σπούδασε Νομικά και χρημάτισε διπλωμάτης και πολιτευτής. Είναι άπό τούς πρωτεργάτες τού Μακεδονικού άγωνα, άγνος "Ελληνολάτρης." Έγραψε πολλές μελέτες και λογοτεχνικά έργα μέ τό ψευδώνυμο "Ιδας".

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1859 και πέθανε τό 1951. Ποιητής και λογοτέχνης μέ πλούσια συγγραφική προσφορά. Άπό τό 1926 ήταν 'Ακαδημαϊκός. Τά έργα του τά διακρίνει ή άγαπη γιά τή πατρίδα και ή λατρεία πρός τή φύση και τήν έλληνική ζωή.

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ. — Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τό 1911. Θεωρεῖται άπό τούς πιό σημαντικούς Νεοέλληνες ποιήτες. "Έργα: «Προσανατολισμοί», «Σποράδες», «Ηλιος δ Πρωτος», «Άσμα ήρωικό και πένθιμο γιά τόν χαμένο άνθυπολοχαγό τῆς 'Αλβανίας», «Άξιον έστι», «Έξι και μία τύψεις γιά τόν ούρανό», «Ηλιος δ ήλιατορας», «Τό ρω τοῦ ἔρωτα», κ.ά. Ασχολήθηκε έπίστης μέ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν και έγραψε αισθητικά δοκίμια.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1906 και πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1967. Ασχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο και τό θέατρο. "Έργα: «'Ελεύθερο πνεῦμα», «'Ωρες άργιας», «'Αργώ», «Εύριπιδης Πεντοζάλης», «Τό δαιμόνιο», «Λεωνής», «Θέατρο Α'», «Θέατρο Β'», «Πνευματική πορεία» κ.ά.

"Υπήρξε κατά περιόδους Γενικός Διευθυντής τοῦ 'Εθνικοῦ Θεάτρου.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1736 και πέθανε στή Μόσχα τό 1800. Διακρίθηκε ώς δάσκαλος και ιεροκήρυκας. Άπό τό 1779 ήταν άρχιεπίσκοπος στή Χερσώνα και άργότερα στή Σταυρούπολη. Κυριότερα έργα του είναι τά δύο Κυριακοδρόμια ('Ερμηνεία τῶν καθ' έκαστην Κυριακήν άναγιγνωσκομένων Εύαγγελίων και Πράξεων τῶν 'Αποστόλων'). Διακρίνεται γιά τή ρητορική του δεινότητα και γιά τή λόγια παράδοση στή γλώσσα.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν 'Αλεξάνδρεια τό 1863 και πέθανε τό 1932. Δέν έγραψε πολλά ποιήματα. "Όλο τό ποιητικό του έργο είναι ένας τόμος άπό 154 ποιήματα. 'Ο στίχος τοῦ Καβάφη, ίδιόρυθμος και στή γλώσσα και στό μέτρο, άποφεύγει τήν καθιερωμένη τεχνική. Τά περισσότερα ποιήματά του έχουν γνωμολογικό χαρακτήρα, κι άπό αύτή τήν πλευρά γίνονται διδακτικά, (π.χ. οι «Θερμοπύλες»), χωρίς νά χάνουν τή λυρική τους πνοή.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1792 καί πέθανε στήν 'Αγγλία τό 1876. "Εξησε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του στήν 'Ιταλία, 'Ελβετία καί 'Αγγλία καί σχετίστηκε μέ τόν 'Ιταλό ποιητή Ούγο Φώσκολο. Τό κύριο έργο τοῦ Κάλβου είναι δύο μικρές ποιητικές συλλογές, ή «Λύρα» καί τά «Λυρικά», πού περιέχουν είκοσι ώδές ἐντελῶς πρωτότυπες στή γλώσσα, στά μέτρα καί στίς ποιητικές εἰκόνες. Τά ποιήματά του είναι γεμάτα ἀπό φλογερό πατριωτισμό, λυρική δύναμη καί μεγαλοπρέπεια. Τελευταῖα ἔγινε ἡ ἀνακομιδὴ τῶν δοτῶν του στή Ζάκυνθο.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1824 καί πέθανε τό 1873. Εύασθητος καί ἐλεγειακός ποιητής τῆς παλιᾶς 'Αθηναϊκῆς Σχολῆς. Τό έργο του διακρίνεται γιά τήν ἔξαιρετική του ποιότητα. "Εργα: «Ἡ λύρα», «Ἀπάνθισμα ποιητικόν», «Ἡ Βάρβιτος», «Κλεονίκη» κ.ἄ.

ΚΑΡΕΛΛΗ ΖΩΗ. — Ποιήτρια. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη τό 1901. "Εργα: «Πορεία», «Ἐποχή τοῦ Θανάτου», «Φαντασία τοῦ χρόνου», «Τῆς μοναξιᾶς καί τῆς ἐπαρστῆς», «Χαλκογραφίες καί εἰκονίσματα» κ.ἄ. Δημοσίευσε ἐπίσης θεατρικά έργα καί δοκίμια.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στά Λεχαινά τῆς 'Ηλείας τό 1866 καί πέθανε τό 1922. 'Υπηρέτησε ὡς γιατρός στό ἐμπορικό ναυτικό καί στό στρατό. Τά διηγήματά του συγκεντρώθηκαν σέ πέντε τόμους. Τό έργο του, πλούσιο γλωσσικά, διακρίνεται γιά τή βαθιά ψυχολογική καί κοινωνική ἀπεικόνιση τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. 'Η παράσταση τῶν γεγονότων στά διηγήματά του παίρνει τής διαστάσεις ἐπικοῦ μεγαλείου.

ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. — 'Αρχαιολόγος. Γεννήθηκε στήν "Αμφισσα τό 1900 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1967. "Υπήρξε διευθυντής καί ἀπό τούς πιό κύριους διοργανωτές τοῦ 'Εθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου. 'Ηταν μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Στίς ἀρχαιολογικές του μελέτες διακρίνεται γιά τή λεπτότητα στίς παρατηρήσεις του καί τήν ἐρμηνευτική του ίκανότητα.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — 'Ελληνας παπικός κληρικός καί ποιητής. Γεννήθηκε στήν Κεφαλλονιά τό 1688 καί πέθανε στή Χιμάρα, δγνωστο πότε. "Ηταν προικισμένος μέ ἔξοχη ποιητική ίδιοφυΐα. "Εγραψε πολλά θρησκευτικά ποιήματα, ἀπό τά διποτα σώζεται τό δεκατετράστιχο (σουνέτο) μέ τόν τίτλο «Εἰς τήν μετάστασιν τῆς Πανάγου». Τό δεκατετράστιχο αύτό είναι ἀπό τά πρῶτα νεοελληνικά ποιήματα πού γράφτηκαν ἀπό γνωστούς ποιητές.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. — Λογοτέχνης καί ζωγράφος. Γεννήθηκε στήν Κυδωνίες τῆς Μ. 'Ασίας τό 1897 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1965. Τόσο τό ζωγραφικό δσο καί τό λογοτεχνικό του έργο είναι πάρα πολύ πλούσιο. 'Ο Κόντογλου διακρίνεται γιά τήν ἀγάπη του στήν ιδιαίτερη πατρίδα του, τήν προσήλωσή του

στίς λαϊκές παραδόσεις καί στήν όρθοδοξη θρησκευτική πλοτη. Λογοτεχνικά έργα: «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Η ποινιμένη Ρωμιούνη», «Τ' Αϊβαλί ή πατρίδα μου», «Γιαβάς ό Θαλασσινός», «Άδαμαστες ψυχές», κ.ά.

Έγραψε έπισης πολλά τεχνοκριτικά κείμενα σχετικά μέ τή Βυζαντινή ζωγραφική.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. — Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1764, ἀπό Χιώτες γονεῖς καί πέθανε στό Παρίσι τό 1833. Σπούδασε ιατρική στό Μομπελιέ τής Γαλλίας. Έγκαταστάθηκε στό Παρίσι τό 1788, ἀπό όπου ἐπιτέλεσε τό πολύπλευρο έργο του μέσα σέ μια ἀπέραντη φτώχεια.

Σύστησε τήν «Ελληνική Βιβλιοθήκη», μέ σοφές μελέτες καί ἔρμηνεις γιά τούς ἀρχαίους «Ελλήνες συγγραφεῖς, μέ σκοπό τό φωτισμό καί τήν παιδεία τῶν συμπατριωτῶν του. Η έθνική προσφορά τοῦ Κοραῆ είναι τέτοια, ώστε δίκαια θεωρεῖται πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καί δάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΖΕΝΤΖΟΣ. — Λιγοστές είναι οἱ πληροφορίες γιά τόν ποιητή τοῦ «Ἐρωτόκριτου». Ο ἴδιος μᾶς λέει στό τέλος τοῦ ποιήματος τό δνομά του καί ὅτι γεννήθηκε στή Σητεία τῆς Κρήτης, όπου μεγάλωσε καί ἔγραψε τό έργο του. Ἀργότερα πήγε στό Κάστρο (Ηράκλειο). Μετά τήν ἀλωση τοῦ Κάστρου ἀπό τούς Τούρκους, οἱ συμπατριῶτες του ἔφεραν τό χειρόγραφο τοῦ «Ἐρωτόκριτου» στή Ζάκυνθο καί ἀπό ἕκεī ἔγινε γνωστό σ' ὅλη τήν Ελλάδα. Είναι ή πιό ἐπιβλητική μορφή τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ. — Γεννήθηκε στούς Δολούς τῆς Λακωνικῆς τό 1877. Καθηγητής τῆς ἀρχαίας Ιστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί μέλος ἀπό τό 1929 τῆς Ακαδημίας Ἀθηνῶν. Έγραψε ἀξιόλογες ἐπιστημονικές πραγματείες, ἀνάμεσα στίς ὁποίες ίδιαίτερη θέση ἔχει ὁ «Ἀρέθας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στό Συρράκο τῆς Ἡπείρου τό 1868 καί πέθανε στήν Ἀρτα τό 1894. Νέος γνώρισε τούς τουρκικούς διωγμούς καί ἤρθε στήν Ἀθήνα, όπου ἔζησε σκληρή ζωή, ἔργαζόμενος ως τυπογράφος καί ως ὑπάλληλος στά ύπόγεια τῆς Ἐταιρείας Σιδηροδρόμων. Έγραψε ποιήματα καί λίγα πεζά, ἐμπνευσμένα ἀπό τήν ἀγροτική καί ποιμενική ζωή τῆς ίδιαίτερης πατρίδας του. Τά ποιήματά του διακρίνονται γιά τή παραστατική δημοτική γλώσσα καί τήν νοσταλγική, ειδυλλιακή τους διάθεση.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1898 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1950. Σπούδασε Φυσικομαθηματικά. Πολύ νέος ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Έγραψε καί λογοτεχνικά έργα. Ἀργότερα ἀσχολήθηκε καί μέ τή σύγχρονη Ιστορία.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1851 καί πέθανε τό 1919. Χρημάτισε καθηγητής τῆς Ιστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί πρωθυπουργός γιά μικρό διάστημα. Διακρίθηκε γιά τή μεγάλη ἐπιστημονική του συγ-

κρότηση καί τό έρευνητικό του πνεῦμα. Πολυγραφότατος, πλούτισε τήν Ιστορική έρευνα μέ πολύτιμο ύλικό, σχετικά μέ τήν μεσαιωνική Ιστορία καί Βυζαντινολογία καί άναδειχτηκε έπιστήμονας μέ παγκόσμιο κύρος.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1858 στήν Κέρκυρα καί ἔπεισε γιά τήν πατρίδα τό 1912 στό Δρίσκο τῆς Ήπείρου. Σπούδασε φιλολογία στήν Γερμανία καί είναι γνήσιος συνεχιστής τοῦ Σολωμοῦ. Διακρίθηκε σάν ποιητής σονέτων. Τόν χαρακτηρίζει ή τελειότητα τῆς μορφῆς, ή ὑπνομία κι ή αύστηρη μορφή.

ΜΑΚΡΗΣ ΚΙΤΣΟΣ. — Λαογράφος. Γεννήθηκε στήν Λάρισα τό 1917. 'Ασχολεῖται μέ τή μελέτη τῆς λαϊκῆς τέχνης τοῦ Πηλίου ειδικά καί τῆς 'Ελλάδας γενικότερα. "Εγραψε : «'Ο ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο», «Πηλιορείτικες Φορεσίές», «'Η πηλιορείτικη λαϊκή τέχνη, πηγές καί ἐπιδράσεις», «'Η ξυλογλυπτική τοῦ Πηλίου», «Μικρά μελετήματα», «Τά 'Υφαντά τῆς Θεσσαλίας», «'Η Τσαριτσάνη καί τά μνημεῖα τῆς», κ.ἄ.

"Εχει δημοσιεύσει ἐπίσης πολλά ἄρθρα μέ λαογραφικό περιεχόμενο σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. — Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1870 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1943.

Σπούδασε Νομικά, ἀλλά ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία καί κυρίως μέ τήν ποίηση. Οι στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καί νοσταλγική διάθεση. "Εδωσε μικρά ἀριστουργήματα : «Μεσολογγίτικω», «Τάκης Πλούμας», «Μπαταριάς» κ.ἄ.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1826 στήν Κεφαλλονιά καί πέθανε τό 1911 στήν Κέρκυρα. Σπούδασε νομικά στήν 'Ιταλία. Δέ χρησιμοποίησε τήν ἐπιστήμη γιά ἐπάγγελμα, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση. "Ηταν μαθητής καί φίλος τοῦ Σολωμοῦ. "Οταν ἐνώθηκαν τά 'Επτάνησα μέ τήν 'Ελλάδα, ἔγινε βουλευτής τῆς Κέρκυρας. "Εχει δημοσιεύσει τόν ἀριστουργηματικό «'Ορκο» του, τά «Ποιητικά ἔργα» κ.ἄ. Τήν ποίησή του χαρακτηρίζει ή τελειότητα τῆς μορφῆς, ή κομψότητα κι ή ἀρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Ζάκυνθο τό 1855 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1913. Είναι ἐπηρεασμένος ἀπό τή Σολωμική παράδοση καί τήν 'Ιταλική ποίηση.

Στήν ποίησή του ἐπικρατεῖ ὁ ρομαντισμός κι ή ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Ναύπακτο τό 1883 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1966. Δημοσιογράφος καί συγγραφέας. "Από τό 1936 ἀκαδημαϊκός. "Ηταν ἔνας ἀπό τούς καλύτερους χρονογράφους (μέ τό ψευδώνυμο Φορτούνιο), βιογράφος, θεατρικός συγγραφέας καί κριτικός.

Είναι πολυγραφότατος καί τό ἔργο του χαρακτηρίζεται ἀπό ἀκρίβεια καί παραστατικότητα.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ. — Γεννήθηκε στήν Κεφαλλονιά τό 1669 και πέθανε στό Ληξούρι τό 1714. Σπούδασε στήν Βενετία και ήταν μαθητής τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου στά θεολογικά και φιλοσοφικά μαθήματα. Διακρίθηκε ως έκκλησιαστικός ρήτορας και δάσκαλος τοῦ Γένους. 'Ανύψωσε τή δημοτική σέ πρότυπο λόγο.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ, — Γεννήθηκε τό 1830 στό Maillane, κοντά στίς έκβολές τοῦ Ροδανού και πέθανε τό 1914. Διάσημος Προβηγκιανός ποιητής, πού πέτυχε νά άναμορφώσει τό γλωσσικό ίδιωμα τής ίδιατερης πατρίδας του τῆς Προβηγκίας. Τραγούδησε τίς φυσικές δομοφίες της, τούς θρύλους, τίς παραδόσεις και τά έθιμά της στό μεγαλόπρεπο και ειδυλλιακό έπος «Μιρέϊγ» και σέ άλλα ποιήματα. 'Ο Λαμαρτίνος τόν όντιμασε: «σύγχρονο δημητρικό ποιητή» και «Έλληνα ποιητή τή της 'Αβινιόν».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ή ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ. — Καταγόταν άπό τήν Κωνσταντινούπολη και ήζησε περίπου τόν Θ' αιώνα. Πήρε τήν έπωνυμία «Αμαρτωλός» άπό τή συνήθεια πού είχαν οι μοναχοί νά δίνουν αύτό τό έπιθετο στούς έσαυτούς τους. "Εγραψε χρονικό παίρνοντας ως πρότυπο τό χρονογράφο Θεοφάνη και προγενέστερους χρονογράφους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε τό 1892 στήν Σκαμνιά τῆς Μυτιλήνης και πέθανε τό 1969 στήν 'Αθήνα. Τό 1958 έγινε μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. "Εργα: «Η Ζωή ἐν Τάφῳ», «Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Τό πράσινο βιβλίο», «Ο Βασίλης ὁ 'Αρβανίτης», «Τά Παγανά», «Η Παναγιά ή Γοργόνα», «Ο Πάν» κ.ά. Είναι άπό τούς μεγαλύτερους νεοελλήνες πεζογράφους.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου 'Αποστολίδη. Γεννήθηκε στήν Ρωσία τό 1866 και πέθανε τό 1937 στήν 'Αθήνα. Σπούδασε Ιατρική και υπήρχε σέ ώς γιατρός στό πολεμικό ναυτικό. Καλλιέργησε όλα τά είδη τού λόγου: τό διήγημα, τό μυθιστόρημα, τήν ποίηση, τήν κριτική, τό θέατρο. 'Ασχολήθηκε ξεχωριστά και πολλά χρόνια μέ τό χρονογράφημα. "Εγίνε 'Ακαδημαικός. Τό έργο του τό χαρακτηρίζει ή εύγένεια και ή χάρη τοῦ γλωσσικοῦ ύφους.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, δέ έξι Οίκονόμων. — Γεννήθηκε τό 1780 στήν Τσαρίσσαινα τής Θεσσαλίας και πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1857. "Εξοχος κληρικός, συγγραφέας και ρήτορας. Δίδαξε στήν Μυτιλήνη, στήν Σέρρες, στήν Σμύρνη και στήν Κωνσταντινούπολη. Τό 1834 έγκαταστάθηκε στήν 'Αθήνα, όπου έζησε συγγράφοντας και κηρύγγοντας. "Εργα του: «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ιερά Κατήχησις», «Ρητορικοί Λόγοι», «Περί τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ά.

'Ο Κωνστ. Οίκονόμος διακρίθηκε κυρίως ως ρήτορας και είναι άπό τούς μεγαλύτερους Έλληνες λογίους στό πρώτο μισό τοῦ ΙΘ' αιώνα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ, — Γεννήθηκε τό 1859 στήν Πάτρα άπό γονεῖς Μεσολογγίτες και πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1943. Σπούδασε Νομικά στό Πανεπιστήμιο 'Αθη-

νῶν, στό όποιο πολλά χρόνια ύπηρέτησε ως γενικός γραμματέας. Βραβεύθηκε δύο φορές στό Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό. 'Ακαδημαϊκός από τό 1926, πού ίδρυθηκε ή 'Ακαδημία 'Αθηνῶν. Είναι ό καθολικότερος ποιητής μας, ό έθνικός μας βάρδος.

Τό έργο του είναι ποικιλότατο καί σημαντικό: ποίηση, πεζογραφία, κριτική, μελετήματα, χρονογραφήματα, δρθρα σέ έφημερίδες καί περιοδικά. Φιλοτεχνησε έπισης πολλές μεταφράσεις από τήν ξένη φιλολογία. 'Εμπνεύσθηκε τά έργα του από τή μακραίωνη έθνική μας ιστορία, από τή σύγχρονη διανόση καί από τό συναισθηματικό βίο τῆς σύγχρονης έποχης. Τό έργο του τό χαρακτηρίζει ή δύναμη τῶν ποιητικῶν συλλήψεων, ό πλοιούτος τῆς γλώσσας, ή πρωτοτυπία καί ή ποικιλία τῶν έκφραστικῶν μέσων. Είναι ό μεγαλύτερος ποιητής μας μετά τό Σολωμό.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ — Γεννήθηκε τό 1851 στόν Πειραιά καί πέθανε στήν 'Αγγλία τό 1935. Μαχητικός όπαδός καί υποστηρικτής τῆς δημοτικῆς. 'Ηταν λόγιος μέ πλασιά μόρφωση. Νέος ἀκόμη ἐκδίδει σέ κριτική ἐκδοση τήν «'Αντιγόνη» τού Σοφοκλῆ. "Εγραψε ποιήματα καί καλλιέργησε κυρίως τό παιδικό τραγούδι. Μετέφρασε στή δημοτική τήν Καινή Διαθήκη καί τήν 'Ιλιάδα τού 'Ομήρου. Δημοσίευσε ἀκόμη πολλά δρθρα καί μελέτες γιά τό γλωσσικό ζήτημα, καθώς καί μεταφράσεις από τήν ἀρχαία Ἑλληνική καί τήν ξένη λογοτεχνία.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1851 στή Σκίαθο από πατέρα ιερέα. Στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν ἀκουσε λίγα μαθήματα φιλολογίας. "Εργάστηκε σέ έφημερίδες ώς μεταφραστής τῆς γαλλικῆς καί τῆς άγγλικῆς. "Εξησε φτωχός ἀλλά μέ ἔγκαρτέρηση. Πέθανε τό 1911. Δημοσίευσε σέ έφημερίδες καί περιοδικά πολλά διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καί λίγα ποιήματα. Διακρίνεται γιά τή γινήσια θρησκευτικότητά του, τόν πηγαίο λυρισμό του, τό ιδιότυπο ύφος του. 'Ο Παπαδιαμάντης είναι ἔνας ἀπό τούς μεγαλύτερους — ίσως ό καλύτερος - διηγηματογράφος μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. — Γεννήθηκε στό Καρπενήσι τό 1877 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1940. 'Υπήρξε διευθυντής τῆς 'Εθνικῆς πινακοθήκης καί 'Ακαδημαϊκός. "Εγραψε πεζούς ρυθμούς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτες (κριτικές, αισθητικές) ποιήματα καί δράματα. Διακρίνεται γιά τήν ἀκρίβεια, ἐπιγραμματικότητα καί ἀπλότητα τοῦ ύφους του. "Εχει τό πάθος τῆς τελειότητας τῆς μορφῆς.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1895 καί πέθανε τό 1976. 'Ηταν μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Τό 1964 πήρε τό Α' Κρατικό βραβείο ποιήσεως. "Εργα: «'Εκλογή Α'», «'Εκλογή Β'», «'Ασκηση στόν 'Αθω», «'Οπου ἦν Κῆπος», «Μολδοβλαχικά τοῦ μύθου», κ.ἄ.

"Εγραψε έπισης πολλές οἰκονομικές μελέτες.

.ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1815. 'Ο πατέρας του θανατώθηκε στήσ οφαγές τοῦ 1821. 'Εκπαιδεύτηκε

στήν 'Οδησσό ως Ήποτροφος τοῦ Τσάρου 'Αλεξάνδρου Α'. Τό 1851 διορίστηκε καθηγητής τῆς Ιστορίας στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν καί δίδαξε ως τό θάνατό του (1891).

'Εκτός από πολλές δλλες Ιστορικές μελέτες, ἔγραψε τήν περίφημη «Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ "Εθνους», μέ τή ὁποία ἀπέδειξε τήν ἀδιάσπαστη Ιστορική συνέχεια τοῦ 'Ελληνισμοῦ ἀπό τήν ἡρωική ἐποχή ώς σήμερα.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1838 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1895. Ἀνήκει στήν παλιά 'Αθηναϊκή Σχολή. Τά κύρια χαρακτηριστικά στήν ποίησή του είναι ό ρομαντισμός καί ό ρητορικός στάμφος.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ. — (1829-1870). Γερμανός φιλόλογος. Δημοσίευσε, ἔκτος ἀπό τίς διάφορες φιλολογικές ἔργασίες γιά τόν "Ομηρο καί τό Σοφοκλῆ, τή γνωστότατη συλλογή δημοτικῶν νεοελληνικῶν τραγουδιῶν μέ τόν τίτλο «Τραγούδια Ρωμαίικα, Populare Carmīna Graeciae recentioris» στή Λειψία τό 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στή Θεσσαλία τό 1776 καί πέθανε τό 1863. Μυήθηκε στά σχέδια τοῦ Ρήγα γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ "Εθνους καί ἔργαστηκε πολύ γιά τήν ἐπιτυχία τους. "Ἅγραψε τά ἔργα : «'Ιστορία τοῦ Σουλίου καί τῆς Πάργας», «Ἐπιτομή τῆς 'Ιστορίας τῶν 'Αθηνῶν» καί «Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φεραίου».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ ΛΑΥΡΑΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1873 καί πέθανε τό 1952. 'Αξιωματικός τοῦ πυροβολικοῦ. "Ἅγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικές ἀναμνήσεις (1912) καί ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1862 στήν 'Αθήνα καί πέθανε τό 1924. "Ἅγραψε πολλές ποιητικές συλλογές καί παιδικά ποιήματα. "Ἔχει μεταφράσει τά «Ειδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου καί τήν «'Ηλέκτρα» τοῦ Εύριπιδη. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα τοῦ ὄφους του. 'Αντλοῦσε τά θέματά του ἀπό τή ζωή, τίς παραδόσεις καί τήν Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1852 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1912. Τό 1890 ἔγινε καθηγητής τῆς ἀρχαιολογίας καί μυθολογίας στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν. Είναι ό πρῶτος πού ἀσχολήθηκε συστηματικά μέ τήν Ἑλληνική λαογραφία καί τήν καθιέρωσε ώς ἐπιστήμη στήν 'Ελλάδα. Τό πλούσιο συγγραφικό του ἔργο τιμᾶ τήν Ἑλληνική ἐπιστήμη.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Δημήτριου Σύψωμου. Γεννήθηκε τό 1879 στή Χίο καί πέθανε τό 1932 στόν Πειραιά. "Ἅγραψε δύο ποιητικές συλλογές, τίς «Σκιές» καί τίς «Μουσικές Φωνές». "Ἔργο λιγοστό, ἀλλά διαλεχτό.

‘Η ποίησή του διακρίνεται γιά τή μελαγχολική διάθεση, τή μουσικότητα καί τή λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν μέσων.

ΡΑΛΛΗ ΜΑΡΙΑ. — Λογοτέχνης. Γεννήθηκε στόν Πειραιά καί πέθανε τό 1976. ‘Ασχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία. ‘Εργα : «Μία γαλάζια γυναίκα», «Γιά μιά ζωγραφιά καί γιά ἔνα σκύλο», «Ένας κούκος σωπαίνει τή νύχτα», «Δρομολόγια καί καθυστερήσεις», «Στήν Κύπρο φέγγει», κ.ἄ.

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στή Μονεμβασία τό 1909. ‘Η ποιητική του προσφορά είναι πολύ μεγάλη. Θεωρεῖται ἔνας ἀπό τούς πιό σημαντικούς σύγχρονους ποιητές. Τό ἔργο του συγκεντρωμένο ἀρχισε νά βγαίνει σέ τόμους τό 1961, μέ τόν τίτλο «Ποιήματα».

‘Ασχολήθηκε ἐπίσης μέ μεταφράσεις ἔνων ποιητῶν.

ΡΟ·Ι·ΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ. — Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1835 καί πέθανε στήν ‘Αθήνα τό 1904. ‘Εγραψε ἴστορικά μυθιστορήματα, διηγήματα, χρονογραφήματα, κριτικές μελέτες. Μεγάλη ἦταν ἡ συμβολή του στήν ὀντιμετώπιση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Διακρίνεται γιά τό σπινθηροβόλο καί καυστικό πνεῦμα του καί τό γλαφυρό ὑφος του.

ΣΑΤΟΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΡΕΝΕ. — Περίφημος Γάλλος συγγραφέας καί διπλωμάτης (1768 - 1848). Είναι ὁ δημιουργός τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κίνησης στή Γαλλία. ‘Η ἐπίδρασή του στά γαλλικά γράμματα ἦταν τεράστια. ‘Εγραψε: «‘Οδοιπορικόν ἀπό Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα», «Τό πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ», κ.ἄ. πολλά.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοέλληνας ποιητής. Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1900 καί πέθανε στήν ‘Αθήνα τό 1971. Ποιητικά ἔργα : «Στροφή», «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο Γυμνασμάτων», «‘Ημερολόγιο Καταστρώματος Α’», «‘Ημερολόγιο Καταστρώματος Β’», «Κίχλη», «Κύπρον, οὐ μ’ ἐθέσπισεν...».

Πεζογραφήματα: «‘Εξι νύχτες στήν ‘Ακρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες 1935-1941» καί «Μέρες 1945 - 1951», ἡμερολόγιο. Οι κριτικές του μελέτες συγκεντρώθηκαν σέ δυό τόμους μέ τό τίτλο «Δοκιμές». ‘Ο Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μέ τή μελέτη καί παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ ‘Αγγλου ποιητῆ Θ.Σ. ‘Ελιοτ. Μετέφρασε ἐπίσης κείμενα ἀπό τήν ‘Αγιά Γραφή καθώς καί ἐκλεκτά κείμενα πολλῶν ἔνων ποιητῶν. Είναι ὁ νεοκλασικός τῆς μοντέρνας μας ποιήσης. Τό ἔργο του θεωρεῖται σταθμός γιά τή σύγχρονη λογοτεχνία μας. ‘Ο Γ. Σεφέρης είναι ὁ πρῶτος Νεοέλληνας ποιητής πού τιμήθηκε μέ τό βραβείο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοέλληνας ποιητής. Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1884 καί πέθανε στήν ‘Αθήνα τό 1951. Καθαρά ποιητικά ἔργα του: «‘Αλαφροίσκιωτος», «Πρόλογος στή ζωή», «Στίχοι», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τό Πάσχα τῶν ‘Ελλήνων», «‘Ακριτικά», «‘Αντίδωρο». ‘Εγραψε καί τίς ποιητικές τραγωδίες

«Ο Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «Ο Δαιδαλος στήν Κρήτη», «Σίβυλλα», «Ο Χριστός στή Ρώμη», «Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τά "Απαντά του ἐκδιδονται σέ μιά σειρά τόμων, μέ τόν τίτλο «Λυρικός βίος». Ο Σικελιανός, μαζί με τή σύζυγό του Εὔα, ἀγωνίστηκε γιά τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, μέ τό νά δργανώσει τό 1927 καί τό 1930 πνευματικές καί καλλιτεχνικές ἑκδηλώσεις στούς Δελφούς.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1759 στό Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καί πέθανε τό 1805 στή Βαΐμαρη. Ἐγραψε πολλές ποιητικές συλλογές καί δράματα. Θεωρεῖται ἔνας ἀπό τούς μεγάλους ποιητές τῆς Γερμανίας, Ισάξιος τοῦ Γκαίτε. Πολλά ποιήματά του μεταφράστηκαν στά ἑλληνικά καθώς καί τά σπουδαιότερα δράματά του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1881 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1952. Στό Παρίσι παρακολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καί αἰσθητικῆς. Ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία, τή δημοσιογραφία καί ἔγινε ἀκαδημαϊκός τό 1945. Ἐγραψε ποιήματα, δράματα καί κριτικές μελέτες.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1854 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1925. Σπούδασε Νομικά. Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικές μελέτες, ήθογραφίες, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καί σατιρικά. Ἀπό τό 1886 ως τό 1918 κυκλοφόρησε τό «Ἐθνικόν ἡμερολόγιον». Στή σάτιρα περαμένει μοναδικός.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κυδωνία τῆς Κρήτης τό 1645 καί πέθανε τό 1697. Χειροτονήθηκε ιερέας καί δίδαξε Φιλοσοφία καί Θεολογία στή Βενετία. Στά 1681 ἔβγαλε τήν περίφημη «Ρητορική» του, σέ λαϊκή γλώσσα, πού μαζί μέ τά «γράμματά» του είναι ἀπό τά καλύτερα δείγματα δημοτικοῦ λόγου τό ΙΖ' αἰώνα.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1798 στή Ζάκυνθο καί πέθανε στήν Κέρκυρα τό 1857. Σπούδασε στήν Κρεμώνα καί κατόπιν στήν Παβία τῆς Ἰταλίας. 'Εκτός ἀπ' τά Νομικά ἀσχολήθηκε κυρίως μέ φιλολογικές μελέτες καί μέ τήν ποίηση. Τά πρῶτά του ποιήματα τά ἔγραψε στήν Ἰταλική γλώσσα, γρήγορα δύως, μέ τήν ἐπίδραση τοῦ Σπυρίδωνα Τρικούπη, ἀρχίζει τήν συστηματική μελέτη τῆς ἑλληνικῆς καί συνθέτει τά πρῶτα ἑλληνικά ποιήματα, πού είναι κυρίως σατιρικά καί λυρικά. Τό 1823 ἔγραψε τόν 'Ἐθνικό μας ὄνμον. Τό ἔργο του συγκέντρωσε καί ἔξεδωσε τό 1859 ὁ φίλος του λόγιος Ἰάκ. Πολυλαζ, μέ σημαντικά «Προλεγόμενα» καί κριτικά σημειώματα. 'Εκτός ἀπό τόν «"Υμνο», τά σπουδαιότερα ποιήματά του είναι ἡ «Ωδὴ εἰς τὸν Θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος», οἱ «"Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», ὁ «Κρητικός», ὁ «Λάμπρος» κ.ἄ.

'Η ποίηση τοῦ Σολωμοῦ συνδυάζει τό υψηλό ἀνθρώπινο αἰσθημα, γιά μιά βαθύτερη ἐρμηνεία τῆς ζωῆς, μέ τή δύναμη τῆς εἰκόνας, τήν ἀρμονία τῆς ποιητικῆς φράσης καί τήν τελειότητα τῆς στιχουργίας σέ μιά γλώσσα γνήσια σχεδόν δημο-

τική. "Ετσι δὲ Σολωμός μέ τό ἔργο του καταξιώθηκε στήν εθνική συνείδηση ώς διαχρονικός νεοέλληνας ποιητής.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1852 στήν Σύρο καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1919. Σπούδασε Φιλολογία. Από τό 1883 ώς τό 1918 κυκλοφόρησε τήν έβδομαδιαία σατιρική έφημερίδα του «ὁ Ρωμιός», πού τήν έγραψε μόνος ἀπό τήν άρχην ώς τό τέλος σέ στίχους. Ένως είναι ούσιαστικά σατιρικός δέν τοῦ λείπουν οἱ λυρικοί τόνοι. Ή ποίησή του είναι ἔνας γελοιογραφικός πίνακας τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ. — Πολιτικός. Γεννήθηκε στήν Σάμο τό 1863 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1948. Σπούδασε στήν 'Αθήνα καί στήν Γερμανία καί ειδικεύτηκε στήν 'Αρχαιολογία. Αγωνίστηκε στήν Σάμο γιά τά προνόμια τοῦ νησιού, πρώτα σάν άρχηγός τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1907 καί ἐπειτα καί μέ δάλα κινήματα πού προετοίμασε ἀπό τήν 'Αθήνα, κυρίως μέ τήν ἐπανάσταση τοῦ 1912.

'Υπήρξε Γεν. Διοικητής Μακεδονίας, ἐπανειλημένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργός καί πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε στό Μεσσολόγγι τό 1788. Σπούδασε πολλά χρόνια στήν Εύρωπη Φιλολογία καί Φιλοσοφία. Από τήν άρχην τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως κατέβηκε στήν 'Ελλάδα καί ὑπηρέτησε σέ διάφορες δημόσιες θέσεις. Στίς κυβερνήσεις τοῦ Καποδίστρια καί τοῦ 'Οθωνα ἔγινε πολλές φορές 'Υπουργός καί Πρωθυπουργός. Πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1872. Πάρα πολύ σπουδαῖο είναι τό ἔργο του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως». Είναι μιά ἀριστη πηγή γιά τή μελέτη τοῦ ἀγώνα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ. — Γεννήθηκε στό χωριό τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνο ἢ Φερές τό 1758 καί δολοφονήθηκε ἀπό τίς σουλτανικές ἀρχές στό Βελιγράδι τό 1798. Ήγετική μορφή τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Μέ τήν «Μεγάλη χάρτα» του, τά «Δίκαια τοῦ ἀνθρώπου» καί τά φλογερά πατριωτικά του ποιήματα συνέβαλε πάρα πολύ στόν ξεσηκωμό τῶν σκλάβων ἀδελφῶν του. Γιά τοῦτο δίκαια θεωρήθηκε πρόδρομος καί πρωτομάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1401 στήν Κωνσταντινούπολη καί πέθανε μετά τό 1467. 'Υπήρξε γραμματέας στούς αὐτοκράτορες Μανουήλ καί 'Ιωάννη Παλαιολόγο καί ἀνέλαβε πάρα πολλές διπλωματικές ἀποστολές μέ διαταγή τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Στήν ὅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας καί πιάστηκε αἰχμάλωτος, ἀργότερα δόμως ἔξαγοράστηκε. Τό ἔργο του «Χρονικόν» γραμμένο στή λόγια γλώσσα, μέ μερικές παραχωρήσεις στή λαϊκή, είναι πολύτιμη ιστορική πηγή.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στό 'Αγρίνιο τό 1868 καί πέθανε στήν 'Ιταλία τό 1920. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, ἀρθρα, κριτικές μελέτες. Είναι ὁ ίδρυτης τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898 - 1899), στήν κρισιμότερη περίοδο

τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, στό δποιο συνεργάστηκαν οἱ καλύτεροι λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στό Ρέθυμνο τῆς Κρήτης, ἀγνωστο πότε καὶ πέθανε τό 1685. Ἐκτός ἀπό τὴν τραγωδία του «Ἐρωφίλη», πού είναι ἕνα ἀπό τὰ καλύτερα ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, τελευταῖα τοῦ ἀποδίδονται τό ποιμενικό δράμα «Πανώρια» καὶ ἡ κωμῳδία «Κατσούρμπος».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. — Γεννήθηκε στό Σούλι τό 1862 καὶ σπούδασε στή Σμύρνη καὶ στήν Κωνσταντινούπολη. Ἐγραψε διηγήματα, μέ ἐντονο ἥθογραφικό χρῶμα, καὶ πολλές ιστορικές μελέτες. Μᾶς ἔδωσε ἀριστοτεχνικά ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ καθαρές ψυχολογικές παρατηρήσεις.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1772 στήν Καστοριά τῆς Μακεδονίας. Σπούδασε Νομικά καὶ Ἰατρική στήν Ἰταλία. Ἐζησε τά περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του στήν παραδουνάβιες ἡγεμονίες (Βουκουρέστι), στήν αὐλές τῶν ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ, κατέχοντας διάφορα ἀξιώματα. Πέθανε στή Βλαχία τό 1847.

Ἐγραψε λυρικά ποιήματα μέ τά δποια τραγουδᾶ βακχικά καὶ αἰσιόδοξα τίς χαρές τῆς ζωῆς (ἀνακρεόντεια) καὶ γιά τοῦτο ὄνομάστηκε «ὁ Νέος Ἀνακρέων».

Είναι ἀπό τούς πρώτους ποιητές τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΟΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Κατηγητικός Λόγος, Ιωάννη τοῦ Χρυσάστομου	7
2. 'Από τήν «Βυζαντινή Ιστορία» τοῦ Δούκα :	
α) Οἱ διαπραγματεύσεις πρὸ τῆς ἀλωσῆς	8
β) 'Ο Θρῆνος γιὰ τήν ἀλωσῆ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	9
3. «Χρονικόν», Γεωργίου Φραντζῆ : 'Ο Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος μιλάει στοὺς συμπολεμιστές του	11

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Διγενής 'Ακρίτας, ἀγνώστου. (ἀπό τὸν 8ο λόγο, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Ρα- ρις 1880)	13
2. 'Από τό «Χρονικὸν Μορέως», ἀγνώστου	15
3. 'Από τὸν «Ἐρωτόκριτο» : Μονομαχία Ἐρωτόκριτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	20

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. 'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημοτικό	25
2. Διγενής (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημοτικό	27
3. Τ' Ἀνδρόνικου ὁ γινός, δημοτικό	30
4. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφιᾶς (1453), δημοτικό	31
5. 'Η κερα - Βδοκιά, δημοτικό	32

III. ΘΕΑΤΡΟ

1. 'Από τήν «Ἐρωφίλη», Γεωργίου Χορτάτση	33
2. Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπίσπασμα), ἀγνώστῳ	38

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΗΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. 'Ελλάδος καὶ 'Ελλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	49
2. 'Από τά κηρύγματα Κοσμᾶς τοῦ Αἰτωλοῦ	52
α) 'Ο σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	52
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	52
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	53
δ) Κυριακὴ ἀργία	53
ε) 'Η σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	53
3. Διδαχὴ τῆς 'Αγίας καὶ Μεγάλη Παρασκευῆς εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, 'Ηλία Μηνιάτη	54
4. 'Η Μουσική, Εὐγένιου Βούλγαρη	60
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	62
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	64
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	66
8. Άλι 'Αθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἀπό τὴν «Γεωγραφία Νεωτερική»), Κωνσταντῖ - Φιλιππίδου	67
9. Τὰ Δίκαια τοῦ 'Ανθρώπου, Ρήγη Φεραίου	68
10. Σουλιώται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστόφορου Περραιβίοῦ	71
11. Σάλπισμα Πολεμιστήριον, 'Αδαμάντιου Κοραῆ	74
12. 'Ο Παπατρέχας, 'Αδαμάντιου Κοραῆ	79

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. Π αραδόσεις τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ (ἀπό τό διμώνυμο βιβλίο τοῦ Ν. Γ. Πολίτη):		
1. Τό σχέδιο τῆς 'Αγιᾶς Σοφιᾶς	84	
2. 'Η "Αγια Τράπεζα τῆς 'Αγια - Σοφιᾶς	85	
3. 'Η ἐκκλησία τ' 'Αι - Γεωργίου	85	
4. Τό λεοντάρι τοῦ 'Υμηττοῦ	85	
5. Οἱ κολόνες τοῦ 'Ολυμπιείου	86	
6. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	86	
7. Τό κυπαρίσσι	86	
II. Π αροιμίεις τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτη).	87	

Ι. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Παιάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	89
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελενστινλῆ, (Φεραίου)	89
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανάσιου Χριστόπουλου	91
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννη Βηλαρᾶ	92
5. Ἡ Ψυχούλα, Διονύσιου Σολωμοῦ	92
6. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὄμήρου, Διονύσιου Σολωμοῦ	93
7. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνη, Διονύσιου Σολωμοῦ	94
8. Εἰς Φραγκίσκων Φραϊζέρ, Διονύσιου Σολωμοῦ	95
9. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονύσιου Σολωμοῦ	95
10. Ὁ Κρητικός, Διονύσιου Σολωμοῦ	96

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὄρτζης, δημοτικό	98
2. Ὁ Ξένος, δημοτικό	99
3. Τραγούδια τῆς ξενιτιᾶς, δημοτικά	100
4. Ναυαρίσματα, δημοτικά	100
5. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημοτικά	102
6. Μοιρολόγια, δημοτικά	102
7. Βαΐτικα (Ἐγκωμιαστικά), δημοτικά :	
α) Στό ναικούρη	104
β) Στὸν προεστό τοῦ χωριοῦ	104
8. Περιγέλαστικὸν ἄσμα, δημοτικό	104
9. Κλέφτικα, δημοτικά	104
10. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημοτικό	106
11. Σουλιώτικα, δημοτικά	106
12. Τῆς Πάργας, δημοτικό	107
13. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, δημοτικό	108

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΗΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδ. Τρικούπη	113
2. Μακεδόνες Ηρωτομάρτυρες, Σπυρίδ. Λάμπρου	116
3. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου	122

4. Γεώργιος Γεμιστός - Ηλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	128
5. 'Η έθνική και ιστορική συνειδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	134

**Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ,
ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ**

1. 'Ο θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, "Ιων. Δραγούμη	136
2. 'Η Θάλασσα (ἀποσπάσματα), "Ιων. Δραγούμη	145
3. 'Ο Πύραυλος, Σπύρου Μελᾶ	148
4. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλῆ Σοφούλη	149
5. 'Ελληνική Πατρίδα, Μαρίας Π. Ράλλη	161
6. Κορφές, "Ιων. Δραγούμη	165
7. 'Η μάνα μου ή θάλασσα, Φ. Κόντογλου	167
8. 'Η μυστική παπαρύνα, Στρ. Μυριβήλη	172
9. Χρονικό τοῦ 1942, 'Ηλία Βενέζη	174
10. 'Η αηδεία τοῦ Παλαμᾶ, Γιώργου Θεοτοκᾶ	178

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. 'Η θογραφικά

1. 'Ο παπα-Νάρκισσος, Δημ. Βικέλα	181
2. Τέ γιούσουρι, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	196

II. Ιστορικά

3. Τό άμάρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	205
4. «'Ετοι ξτανε», Γιάννη Βλαχογιάννη	216

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «'Αέρας», Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	217
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	220
3. 'Η Νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελᾶ	221
4. 'Ω Ξένε, Σπύρου Μελᾶ	224

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. 'Η λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	225
--	-----

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ - ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 'Εμμανουὴλ Ροΐδη	226
2. 'Η κλασική πλαστική, Χρ. Καρούζου	231
3. Δημοτικό τραγούδι και λαϊκή τέχνη, Κίτσου Μακρῆ	236
4. 'Η ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμᾶ	240
5. 'Η μεταρσίωση τοῦ Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, 'Αχιλλ. Κύρου	243

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, 'Ανδρέα Κάλβου	253
2. Εἰς Σούλι, 'Ανδρέα Κάλβου	255
3. Φωτεινός (ἀπόσπασμα) 'Αριστοτέλη Βαλαωρίτη	255
4. 'Η πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, 'Αριστοτέλη Βαλαωρίτη	259
5. Δύο I, Γεράσιμου Μαρκορᾶ	259
6. 'Ελιά, Λορέντζου Μαβίλη	260
7. Καλλιπάτειρά, Λορέντζου Μαβίλη	260
8. 'Η ἔξοχή, Στέφανου Μαρτζώκη	261
9. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, 'Ιωάννη Καρασούτσα	261
10. Εἰς δρομίσκον τῶν 'Αθηνῶν, 'Αχιλλ. Παράσχου	262
11. Τὸ ἀγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρηγόρουλου	265
12. Στό σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	265
13. 'Ορθό στέκεσαι ἀντίκρυ μου δλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζόπουλου	267
14. Σωκράτης, 'Ιωάννη Πολέμη	268
15. Δικό μου φῶς, 'Ιωάννη Γρυπάρη	269
16. Τό λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδη Μαλακάση	269
17. Δέηση γιά τὴν ψυχή τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάζαρου Πορφύρα	270
18. Τό στερνό παραμύθι, Λάζαρου Πορφύρα	271
19. Κύπρος, Σωτήρη Σκίτη	271
20. Λούης, 'Αλεξανδρού Πάλλη	272
21. Τό πατρικό μας σπίτι, Στέφανου Δάφνη	274
22. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργ. Δρασίνη :	
α) Τό φτάσιμο	274
β) Γλυκοχαράματα	275
γ) Τό τάμα	275
δ) Τά πρωτοβρόχια	276
23. Φωνές, Κ. Καβάφη	276
24. 'Αλεξανδρινοὶ βασιλεῖς, Κ. Καβάφη	277
25. Παλαμᾶς, "Αγγ. Σικελιανοῦ	278
26. 'Ο βασιλιάς τῆς 'Ασίνης, Γ. Σεφέρη	279
27. Πλοῖα καὶ ἄλλα, Τ. Παπατσώνη	281
28. 'Αναλογίες, Γιάννη Ρίτσου	284
29. Μάνα καὶ γιός, Νικηφόρου Βρεττάκου	284
30. [Ψῆλα μ' ἔναν πυρσό], 'Οδυσ. Ελύτη	285
31. Νεότητα δύσκολων χρόνων, Ζωῆς Καρέλλη	285
32. Παῦλος Μελᾶς, Κωστῆ Παλαμᾶ	287
33. Χιμάρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
34. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ :	
α) Πάτρα	289
β) Μεσολόγγι	290
γ) 'Αθήνα	290
δ) 'Ελλάδα	291

35. Ή διαθήκη μου, Γεωργ. Σουρῆ	292
36. Έλευθερία (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
37. Ό φθόνος (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
38. Κρενσσον σιγᾶν (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
39. Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
40. Εἰς ἀστεῖον κυνηγὸν (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
41. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

I. ΗΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

'Απὸ τῆς 'Ακροπόλεως τῶν 'Αθηνῶν, ἀπόσπασμα ἀπό τὸ «Οδοιπορικόν» τοῦ Σατοβοιάνδου - 'Εμμ. Ροΐδη	297
---	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τό 'Ελληνόπουλο, Βίκτωρα Ούγκρο - Κωστή Παλαμᾶ	299
2. 'Η ἐλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφ. Βορέα	300
3. 'Ο 'Ελληνικός 'Τυμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστή Παλαμᾶ	301
4. Τά νησιά τῆς 'Ελλάδας, Λόρδου Βόρωνος - 'Αργύρη 'Ἐρταλιώτη	302
Λεξιλόγιο	305
Βιογραφικές Σημειώσεις	331
Πίνακας περιεχομένων	343

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα «Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν»	155
2. Νικηφόρου Λύτρα «Ἡ κλεμμένη»	157
3. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλη	233
4. Δομήνικου Θεοτοκόπουλου «Προσευχὴ στὸ ὄρος τῶν 'Ελαιῶν»	245

500

ОТЛАТЕТ ХОЗЯЙСТВО

ИМПЕРСИОНАЛ ТИПОГРАФИЯ СПА

ХОУМА 20881-1

024000025315

ΕΚΔΟΣΗ ΙΗ' 1980 (X) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 115.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 3489/24-10-80
ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΤΛΑΝΤΙΣ - Μ. ΠΕΧΛΙΒΑΝΙΔΗΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής